

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Türkçe Eğitimi

**MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNİN TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE
DEĞER İLETİMİ AÇISINDAN ÖNEMİ**

Muhammed TUNAGÜR

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2016

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNİN TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DEĞER
İLETİMİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Muhammed TUNAGÜR

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Türkçe Eğitimi

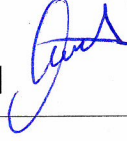
Yüksek Lisans Tezi

Van, 2016

KABUL VE ONAY

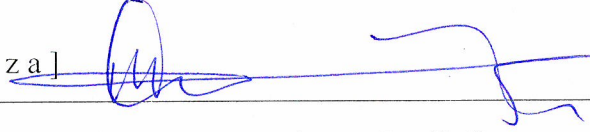
Muhammed TUNAGÜR tarafından hazırlanan “**Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinin Türkçe Öğretiminde Değer İletimi Açısından Önemi**” başlıklı bu çalışma, 07 /06/ 2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

[Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFTÇİ] (Başkan)

[İ m z a]

[Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ] (Danışman)

[İ m z a]

[Yrd. Doç. Dr. Yasin KILIÇ]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

[Doç. Dr. Fuat TANHAN]

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Yüzüncü Yıl Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 Yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

7 / 6 / 2016

Muhammed TUNAGÜR

TEŞEKKÜR

Türkçe Eğitimi bölümü değerli hocalarım Doç. Dr. Kemal EROL' a, Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFTÇİ' ye, Yrd. Doç. Dr. Raşit KOÇ' a, Yrd. Doç. Dr. Hatice COŞKUN' a, tezin tahsisinde yardımını esirgemeyen Arş. Gör. Selvi DEMİR' e ve araştırmamın her aşamasında bana yol gösteren bilgi ve birikimiyle bana rehberlik eden danışmanım saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ' a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

TUNAGÜR, Muhammed. *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinin Türkçe Öğretiminde Değer İletimi Açısından Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van, 2016.

Bu araştırmanın amacı Mustafa Kutlu'nun hikâyelerini değerler eğitimi açısından incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden “doküman taraması” yapılmıştır. Doküman taraması neticesinde fişlenen değerlerin analizinde “betimsel analiz” uygulanmıştır.

Araştırma için öncelikle değerler formu hazırlanmıştır. Formun hazırlanması sürecinde ilk olarak Kutlu'nun yazdığı eserler ön incelemeye tabi tutulmuştur. Ön inceleme neticesinde hikâye metinlerinde işlenen değerler göz önünde bulundurularak bir değerler formu oluşturulmuştur. 25 değerden oluşan bu form Türkçe Eğitimi alanında uzman 4 akademisyenin görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda araştırmada uygulanacak forma son şekli verilmiştir. Değerler formunun son şeklinde 40 farklı değer yer almıştır. Hazırlanan değerler formu araştırmada Türkçe Değerler Formu (TDF) adıyla karşılanmıştır. TDF kullanılarak Mustafa Kutlu'nun 1979-2015 yılları arasında yayımlanan 20 hikâye kitabı incelenerek kitaplarda işlenen değerler tespit edilmiştir. Verilerin analizi sürecinde tarama yöntemiyle belirlenen değerler sınıflandırılmış, ayrı başlıklar altında ele alınmış ve tablolarda frekansları verilmiştir. Her değer için ayrı ayrı hazırlanan tablolarda, değerlerin işlendiği eserler, eserlerin sayfa numaraları, işlenme sıklıkları verilmiştir. Ayrıca her değer için kavramsal açıklamalara yer verilerek değerlerin toplumu oluşturan bireyler için önemine değinilmiştir. Tablolarda değerlerle ilgili verilen sayısal veriler doğrudan alıntılarla örneklendirilerek desteklenmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın problem sorularına bağlı olarak ulaşılan sonuçlar şu şekildedir: Araştırma sonucunda Kutlu'nun hikâyelerinde 35 değer (adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, hoşgörü, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik,

vatanserverlik, yardımseverlik, barış, bağımsızlık, demokrasi, sebat etme, problem çözüme, özgüven, özgürlük) farklı sıklıklarla işlendiği belirlenmiştir. Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde en çok "dini değer" in (%12,07) işlendiği belirlenmiştir. Bu değeri yardımseverlik (%8,37) ve sevgi değeri (%6,75) takip etmiştir. Hikâyelerde en az işlenen değerler ise bağımsızlık (%0,09) ve problem çözüme (%0,09) değerleridir.

En çok değer in işlendiği eserlerin ise "Rüzgârlı Pazar" (%8,64), "Ya Tahammül Ya Sefer" (%8,01) ve "Mavi Kuş" (%7,20) olduğu belirlenmiştir. Kutlu'nun incelenen eserlerinde 35 değer in 1110 kez işlendiği belirlenmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Kutlu'nun hikâye eserlerinin değer iletimi açısından zengin ve değer iletiminde kullanılabilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Değer, Değerler Eğitimi, Türkçe Öğretimi, Hikâye, Mustafa Kutlu

ABSTRACT

TUNAGÜR, Muhammed. *Significance of Mustafa Kutlu Stories in Turkish Language Instruction with Respect to Communication of Values*, Master's Thesis, , Yüzüncü Yıl Univesity, Institute of Educational Sciences, Van, 2016.

The objective of the present research is to investigate Mustafa Kutlu's stories based on values education. "Document review," a qualitative research method, was used in the study. The analysis of the values coded as a result of the document review was conducted with "descriptive analysis."

Primarily, a form of values was designed in the study. In this process, initially Kutlu's works were subjected to a preliminary survey. As a result, a values form was designed based on the values cultivated in the story manuscripts. This form including 25 values was presented to 4 Turkish language education specialist academicians for review. The form was then finalized based on the expert opinion. The final form included 40 different values. The form was titled Turkish Values Form (TVF) for the purposes of the present study. Twenty story books authored by Mustafa Kutlu between 1979 and 2015 were examined using TVF and the values addressed in the books were determined. During data analysis process, the values identified with the survey method were classified, scrutinized under different topics and their frequencies were presented in tables. In these tables, designed separately for each value, the titles of the works where the values were addressed, page numbers and their prevalence were given. Furthermore, conceptual explanations for each value were presented, stressing the significance of the particular value for individuals in the society. Numerical values given for the values in tables were supported and interpreted with quotes.

Based on research questions, the following results were obtained in the study: Study results demonstrated that 35 values (fairness, significance of family unity, friendship, being scientific, braveness, generosity, industriousness, paying attention to the environment, solidarity, religious values, sensibility, honesty, decency, aesthetics, altruism, tolerance, chasteness, communicativeness, austerity, compassion, hospitality, paying attention to health, respect, love, responsibility, cleanliness, patriotism, charity, peace, independence, democracy, perseverance, problem solving, self-esteem, freedom)

were scrutinized in Kutlu's stories in different frequencies. The most frequently observed value was "religious values" (12.07%) in Mustafa Kutlu's stories. This was followed by charity (8.37%) and love (6.75%). The least observed values in the stories were independence (0.09%) and problem solving (0.09%) values.

The works in which the most values were addressed were "Windy Sunday" (8.84%), "Endurance or Campaign" (8.01%) and "Bluebird" (7.20%). It was identified in Kutlu's scrutinized works that 35 values were mentioned 1110 times. The results showed that Kutlu's story books were rich in communication of values and could be used in value communications.

Keywords: Value, education of values, Turkish instruction, story, Mustafa Kutlu.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
TABLolar DİZİNİ	xv
SUNUŞ	xvii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: PROBLEM DURUMU	4
1.1. Araştırmanın Amacı	6
1.2. Araştırmanın Önemi	6
1.3. Problem Cümlesi	7
1.4. Alt Problemler	7
1.5. Varsayımlar	7
1.6. Sınırlılıklar	8
1.7. Tanımlar	8
1.8. Konu ile İlgili Yapılan Çalışmalar	9
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1. Değer Kavramı	13
2.2. Değerlerin Özellikleri	16
2.3. Değerlerin İşlevi	19

2.4. Değerlerin Sınıflandırılması	21
2. 4. 1. Edward Spranger'ın Değer Sınıflandırması.....	21
2. 4. 2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	22
2. 4. 3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	23
2. 4. 4. Refshauge' nin Değer Sınıflandırması	24
2. 4. 5. Hofstede'nin Değer Sınıflandırması	25
2. 4. 6. Graves'ın Değer Sınıflandırması	26
2. 4. 7. Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Sınıflandırması	27
2. 4. 8. Hilmi Ziya Ülken'in Değer Sınıflandırması	28
2. 5. Değerler Eğitimi	28
2. 6. Değer Eğitimi Yaklaşımları	34
2. 6. 1. Değerleri Telkin Etme Yaklaşımı.....	34
2. 6. 2. Değerleri Belirginleştirme/Açıklama Yaklaşımı	35
2. 6. 3. Değer Analizi Yaklaşımı	37
2. 6. 4. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı.....	38
2. 6. 5. Karakter Eğitimi Yaklaşımı.....	40
2. 6. 6. Değerler Eğitiminde Örtük Program	43
2. 7. Değerler Eğitimi ve Aile	44
2. 8. Değerler Eğitimi ve Okul	46
2. 9. Değerler Eğitimi ve Öğretmen	50
2. 10. Türk Milli Eğitim Sisteminde Değerler	51
2. 11. Türkçe Dersi ve Değerler Eğitimi	54
2. 11. 1. Türkçe Öğretim Programında Değerler Eğitimi	57
2. 11. 2. Genel Amaçlarda Değerler Eğitimi	58
2. 11. 3. Temel Beceriler ve Kazanımlarda Değerler Eğitimi	59
2. 11. 4. Temalar ve Değerler Eğitimi	61

2. 12. Değerler Eğitiminde Kullanılan Edebi Türler	64
2. 12. 1. Hikâye ve Hikâyenin Türleri	64
2. 12. 2. Hikâyenin Değerler Eğitimindeki Rolü	67
2. 13. Türkçe Eğitiminde Ders Kitapları ve Metinlerle Değer Aktarımı	68
2. 14. Mustafa Kutlu'nun Hayatı	71
2. 14. 1. Mustafa Kutlu'nun Edebi şahsiyeti ve Hikâyeciliği	73
2. 14. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserleri	78
2. 14. 2. 1. Hikâyeleri	78
2. 14. 2. 2. Deneme, İnceleme ve Derleme Kitapları	81
3. BÖLÜM: YÖNTEM	82
3.1. Araştırmanın Modeli	82
3.2. Evren	82
3.3. Veri Toplama Aracı	82
3.4. Verilerin Toplanması	83
3.5. Verilerin Analizi	83
4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR	84
4. 1. Adil Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	84
4. 2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	89
4. 3. Arkadaşlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	95
4. 4. Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	100
4. 5. Cesur Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	103
4. 6. Cömertlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	107
4. 7. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	111
4. 8. Çevreye Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	117
4. 9. Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	120
4. 10. Dini Değerler ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	126

4. 11. Duyarlılık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	132
4. 12. Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	135
4. 13. Edepli Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	139
4. 14. Estetik ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	142
4. 15. Fedakârlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	147
4. 16. Hoşgörü Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	151
4. 17. İffetli Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	155
4. 18. İletişim Kurma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	157
4. 19. Kanaatkârlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	162
4. 20. Merhamet ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	166
4. 21. Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	169
4. 22. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	173
4. 23. Saygı Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	177
4. 24. Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	181
4. 25. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	187
4. 26. Temizlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	190
4. 27. Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	194
4. 28. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	197
4. 29. Az İşlenen Değer ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	203
4. 29. 1. Barış Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	203
4. 29. 2. Bağımsızlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	204
4. 29. 3. Demokrasi Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	205
4. 29. 4. Öz güven Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	206
4. 29. 5. Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	207
4. 29. 6. Problem Çözme ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	208
4. 29. 7. Sebat Etme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar	209

5. BÖLÜM: SONUÇ ve ÖNERİLER	221
KAYNAKÇA	225
EK 1 Hikâyelerin Özetleri	236
EK 2 Türkçe Değerler Formu	246

KISALTMALAR

AY Arka Kapak Yazıları

BÖ Beyhude Ömrüm

BB Bu Böyledir

HAGÜ Hayat Güzeldir

HB Huzursuz Bacak

HT Hüzün ve Tesadüf

KA Kapıları Açmak

RP Rüzgârlı Pazar

S Sır

TÖ Tufandan Önce

UH Uzun Hikâye

YTYS Ya Tahammül Ya Sefer

Yİ Yoksulluk İçimizde

YAS Yokuşa Akan Sular

ZYH Zafer Yahut Hiç

HEGÜ Hesap Günü

TBK Tirende Bir Keman

N Nur

MM Menekşeli Mektup

MK Mavi Kuş

TDK Türk Dil Kurumu

TDF Türkçe Değerler Formu

E Eser

D Değer

vb. Ve benzeri

s. Sayfa

akt. Aktaran

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında Değerler Eğitimi İle İlgili Yapılan Yüksek Lisans Çalışmaları	9
Tablo 2: Spranger Değer Sınıflaması.....	22
Tablo 3: Rokeach'ın Değer Sınıflaması.....	23
Tablo 4: Schwartz'ın Değerler Sınıflaması.....	23
Tablo 5: Ülken'e Göre Değer Sınıflaması	28
Tablo 6: Yenilenen Türkçe 2015 Öğretim Programında Yer Alan Temalar	63
Tablo 7: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Adil Olma Değerinin Dağılımı.....	85
Tablo 8: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Aile Birliğine Önem Verme Değerinin Dağılımı	90
Tablo 9: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Arkadaşlık Değerinin Dağılımı	96
Tablo 10: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Bilimsellik Değerinin Dağılımı	101
Tablo 11: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Cesur Olma Değerinin Dağılımı.....	104
Tablo 12: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Cömertlik Değerinin Dağılımı.....	107
Tablo 13: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Çalışkanlık Değerinin Dağılımı.....	111
Tablo 14: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Çevreye Önem Verme Değerinin Dağılımı	118
Tablo 15: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Dayanışma Değerinin Dağılımı.....	121
Tablo 16: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Dini Değerlerin Dağılımı.....	126
Tablo 17: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Duyarlılık Değerinin Dağılımı	132
Tablo 18: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Dürüstlük Değerinin Dağılımı	136
Tablo 19: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Edepli Olma Değerinin Dağılımı	139
Tablo 20: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Estetik Değerinin Dağılımı.....	143
Tablo 21: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Fedakârlık Değerinin Dağılımı.....	149
Tablo 22: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Hoşgörü Değerinin Dağılımı	152

Tablo 23: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde İffetli Olma Değerinin Dağılımı.....	155
Tablo 24: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde İletişim Kurma Değerinin Dağılımı	158
Tablo 25: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Kanaatkârlık Değerinin Dağılımı	162
Tablo 26: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Merhamet Değerinin Dağılımı	166
Tablo 27: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Misafirperverlik Değerinin Dağılımı.....	170
Tablo 28: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Dağılımı	174
Tablo 29: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Saygı Değerinin Dağılımı.....	178
Tablo 30: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Sevgi Değerinin Dağılımı.....	181
Tablo 31: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Sorumluluk Değerinin Dağılımı	187
Tablo 32: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Temizlik Değerinin Dağılımı	190
Tablo 33: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Vatanseverlik Değerinin Dağılımı.....	194
Tablo 34: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Yardımseverlik Değerinin Dağılımı	198
Tablo 35: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Barış Değerinin Dağılımı	203
Tablo 36: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Bağımsızlık Değerinin Dağılımı	204
Tablo 37: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Demokrasi Değerinin Dağılımı	205
Tablo 38: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Öz güven Değerinin Dağılımı	206
Tablo 39: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Özgürlük Değerinin Dağılımı	207
Tablo 40: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Problem Çözme Değerinin Dağılımı	209
Tablo 41: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Sebat Etme Değerinin Dağılımı	210
Tablo 42: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde İşlenen Değerlerin Frekans ve Yüzdeler dağılımı	211
Tablo 43: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı	214
Tablo 44: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Yer Alan Değerlerin Hikâyelere Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımı	219

SUNUŞ

“ Bir başarılar adamı değil, değerler adamı olmaya çalış. ”

Albert Einstein

Bilgi çağında yaşayan bir birey, bilgisini kendi ahlaki, kültürel ve değerler temeli üzerine inşa ettiği sürece edindiği bilgi, kendisine ve topluma fayda getirir. Nitekim insanoğlu atomu parçalama yetisinden teknolojide ulaşabildiği son seviyeye kadar bulunduğu topluma ve dünyaya faydalar getirdiği gibi zararlar da getirmiştir. Nükleer silahlar yaptığı gibi yaşadığı dünyayı daha da güzelleştirme adına iletişimde, eğitimde, sağlıkta, ulaşımda birçok alanda yeniliklere imza atmıştır.

Teknolojinin ve internetin dünyada yaygınlaşmasıyla sınırlar, mesafeler ortadan kalkmış insanlar bir avuç büyüklüğündeki iletişim araçlarına bütün dünyayı sığdırabilmişlerdir. Bu değişim beraberinde sosyal medya ağları denilen binlerce ortak paylaşım alanları yaratmıştır. Kültürel ve kişilerarası etkileşimlerin hızla gerçekleştirildiği bu ortamlardan etkilenen bireyler, sahip oldukları değerleri korumada zorluk yaşamış ya da bu değerleri koruyamamışlardır. Özellikle ilköğretim çağındaki çocukları teknoloji esir alarak onları sosyal medya ağlarında hapsedmiştir. Bu değişimler çocuklara değerleri benimsetmeyi elzem kılarak eğitim kurumlarına, ailelere ve eğitimcilere büyük sorumluluklar yüklemektedir.

Hızla değişen dünyada toplumlar, varlıklarını devam ettirebilmeleri için sahip oldukları değerleri korumak zorundadırlar. Değerler, sürekli bir gelişme içerisinde olan dünyada değişime uğramakta, yozlaşmaktadır. Bu değişim toplumların temelinde büyük bir dayanak noktalarından biri olan değerleri sarsmakta, toplumu yönlendirmeyi amaç edinmiş insanları korkutmaktadır. Bu sebeple son yıllarda değerlerin önemsenmesi ve korunması için yapılan çalışmalarda bir artış gözlenmektedir.

Türkçe dersi, değerlerin edebi metinler aracılığıyla aktarımında önemli bir konumdadır. Metinler, bir kültürün taşıyıcısı olmakla birlikte toplumun ortak değerlerini korumada önemli bir rol üstlenir. Metinler aracılığıyla çocukların, gerçek dünyayı algılama ve ait oldukları toplumun değerlerini benimsemeleri kolaylaşmakta ve kültürün

doğal bir taşıyıcısı olmaktadırlar. Metinlerin dışında değerler eğitimine uygun kitaplarında okutulması sağlanarak çocuklarca değerlerin içselleştirilmesine çalışılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı 1970'ten beri hikâyeler yazan ve hikâyelerinde toplumu bütün yönleriyle ele alan aynı zamanda hikâyelerinde verdiği iletilerle topluma ışık tutan Mustafa Kutlu'nun hikâyelerini, değerler eğitimi açısından incelemektir. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın problem durumu, ikinci bölümünde kavramsal erevesi, üçüncü bölümünde yöntemi, dördüncü bölümünde elde edilen bulgulara, beşinci bölümünde ise sonuca yer verilmiştir. Bu alışma Kutlu'nun hikâyelerinin değerler eğitimi açısından yerini ortaya koymasđ açısından önemlidir.

GİRİŞ

Her toplumda toplumsal yapıyı oluşturan dinamikler vardır. Bu dinamikler toplumu ayakta tutmakta önemli bir yere sahiptir. Nitekim toplum bu değerler üzerine inşa edilir. Topluma yön veren ve toplumun mevcudiyetini koruyan önemli dinamiklerden biri değerlerdir. Toplumun varlığını sürdürebilmesi için bu dinamiklere ihtiyaç vardır.

İnsan var olduğu toplumun değerler sisteminde yer alır. Böylece birlikte yaşamının ve doğru kabul edilen, uzlaşılan değerlerde ortak hareket etmenin kolaylığı içerisinde yaşar. Topluma yön veren bu değerler bir nevi trafik ışıkları gibidir. Bireye nerede, nasıl durması ve nasıl davranması gerektiğini gösterir. Birey böylece içinde bulunduğu toplumun değerlerini özümser ve ona göre hareket eder. Birey sadece içinde bulunduğu toplum ve çevreyle alakadar değildir. Kişi yaşadığı çevre ve sahip olduğu kültürün dışında, farklı kültürel çevrelerle bir etkileşim içerisinde dir. Dünyadaki her değişim bireyi doğrudan etkilemekte teknolojinin gelişmesiyle de birey kendi bulunduğu çevreye sığmamaktadır. Bu da beraberinde değişimler getirmekte ve toplumu ayakta tutan değerleri, ortak kabulleri etkilemektedir.

Küreselleşen dünyanın kurulan yeni düzeninde toplumları oluşturan bireylerin profilleri de değişime uğramaktadır. Bilimsel ve teknolojik alandaki gelişmeler insanları sahip oldukları değerlerden uzaklaştırmaktadır (Balcı, 2008: 35).

Tarih boyunca değerler değişen zamanla paralel olarak değişmiş, değişmektedir. Çalışkanlık, dürüstlük, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, sevgi, saygı gibi değerlerin geçmişe oranla bireylerde görülme oranı zamanla azalmakta, artmakta veya maddi değerlere doğru bir gelişim göstermektedir. Bu değişim beraberinde çoğu zaman olumsuzlukları getirmekte bireyde, ailede, toplumda yozlaşmalar görülmektedir. Böylece değerler artık birey için toplumsal uyumu sağlamaya yarayan bağlar olmaktan çıkarak kişinin kendi ekseninde dönmesine neden olan araçlar haline gelmektedir. Bireyin bu değerler manzumesinin dışında yaşamaya kalkması, toplumda güvenlik ve huzur sorununu da gündeme getirmektedir.

Toplumda düzeni sağlamak, huzur ve güveni tesis etmek için yasalar bazen yetersiz kalabilmektedir. Burada toplumun en önemli dinamiklerinden biri olan değerler devreye girmektedir. Yardımseverlik, dayanışma, sevgi, saygı vb. değerler toplumdaki huzur ve güven ortamını yasalardan daha güçlü olarak tesis eder. Hiçbir yasanın toplumda var olan değerler mekanizmasının oluşturduğu doğal bir anlaşmayı sağlamasına gücü yetmez. Bu bağlamda değerlerin, somut yasalardan daha etkili olduğu söylenebilir. Bundandır ki değerler ve değerlerin eğitimine bütün toplumlar büyük bir hassasiyet göstermektedir.

Toplumların ve kültürlerin üzerinde bu kadar etkili olan değerlerin önemi, değişen dünyada daha da iyi anlaşılmaktadır. Giderek artan tahriplerle insanlık dışı davranışların sık yaşanması, değerler eğitiminin önemini ortaya koymaktadır. Nitekim sınırların giderek kalktığı, toplumsal değişimin hızla gerçekleştiği bir dünyada, değerler eğitimine önem verilerek değişime ayak uydurulması gerekir. Değerlerin eğitimine önem veren ve bilimle değerleri ortak bir paydada buluşturan, çağın kazananı olacaktır.

Değerlerin toplumu oluşturan bireylerce içselleştirilmesinde Türkçe derslerinin önemli bir işlevi vardır. Değerler açısından zengin metinler, çocuklara etkili bir şekilde verildiği zaman değerlerin korunmasında ve yaşamasında etkin bir rol oynayabilir. Metinde işlenen değerler sayesinde çocuklar, neyin yanlış neyin doğru olduğunu daha kolay idrak edebilirler. Bu sayede değerlerin yozlaşmasının önüne geçilebilir ve özümstedikleri değerlerle çocuklar, toplumda milli ve manevi değerlerin yaşatılmasına önemli katkılar sağlayabilir. Bu çalışma çocuklara değer eğitimi açısından hangi tür eser ve metinlerin okutulması gerektiğine küçük de olsa bir katkı sağlayacaktır.

Çalışmada son kırk yıldır hikâye dünyasına damga vuran, yazdığı hikâyelerle ödüller alan Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri, değerler eğitimi açısından incelenmiş ve hikâyelerinin değer iletimi açısından hangi düzeyde olduğu tespit edilerek, değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, sınırlılıklar, tanımlar ortaya konulmuştur. İkinci bölümde değer tanımı, özellikleri, işlevi, değerlerin sınıflandırılması, değerlerin diğer kavramlarla ilişkisi, değerler eğitimi, değerler eğitimi yaklaşımları, Türk Milli Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi, Türkçe dersi ve değerler eğitimi, hikâye türünün özellikleri, hikâyenin değerleri aktarmadaki rolü, Mustafa

Kutlu'nun hayatı, hikâyeciliği ve eserleri ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Üçüncü bölümde araştırmanın modeli, evreni, verilerin toplanması ve analizine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde tespit edilen değerlerle ilgili bulgular yorumlanmış ve tespit edilen sonuçlar ifade edilmiştir. Beşinci bölümde yapılan çalışmanın sonucuna ve önerilere yer verilmiştir.

1. BÖLÜM PROBLEM DURUMU

Günümüzde teknolojinin hızla dünyaya hâkim olması, eğitim ve kültürü doğrudan etkilemektedir. Özellikle internet, uzakları yakın ettiği kadar yakınları da uzak ederek aynı ortamda bulunan insanları birbirlerinden uzaklaştırıp teknolojinin imkânları ile sanal âlemlerde kaybolmalarına neden olmaktadır. Bu olumsuz etkileşim eğitim açısından yeterince gelişim gösteremeyen toplumlarda olumsuz bir etki yaratmaktadır. Giderek artan savaşlar, göçler, cinayetler, şiddet, kişiler arası azalan sevgi, saygı, hoşgörüsüzlük vb. durumlar dünyada temel bir problem haline gelmiştir. Devletlerin barıştan yana tutumlarına, huzuru ve güveni korumayı sağlamak için çıkarttığı kanunlara, sunulan bildirilere, konferanslara, sempozyumlara vb. birçok aktiviteye rağmen düşlenen bir dünyanın oluşması için henüz uygun bir zemin oluşturulamamıştır.

Özellikle birinci ve ikinci dünya savaşları dünyada büyük bir yıkıma sebep olmuş aradan yıllar geçmesine rağmen nesilleri olumsuz etkilemektedir. Her şeyin maddiyat olduğu algısı oluşturulmuş, toplumların yok edilmesine dayanan kültürel emperyalizm yaygınlaşmış, büyüğün küçüğü yediği, güçlünün haklı olduğu, birbirini yiyerek yaşamının empoze edildiği bir dünya ile insanlar baş başa bırakılmıştır. Savalar nedeniyle devlet sınırlarının değişmesi kültürel değişimi hızlandırmış ve bu durum toplumların kendi kültürlerini ve değerlerini korumalarını elzem kılmıştır.

Toplumlar, kendi nesillerini korumak ve kendi sahip oldukları değerleri yaşatmak zorundadırlar. Eğitim, toplumların varlıklarını geleceğe aktarmasında önemli bir rol oynar. Nitekim ilk medeniyetlerin ve toplumların kurulduğu zamandan bugüne kadar eğitim hayatın merkezinde olmuştur. İnsanların birbirleriyle iletişim kurlmaları, yaşamlarını başkalarının etkisi altında kalmadan değerlerine bağlı olarak sürdürmeleri eğitimle mümkün olmaktadır.

Eğitim, bireyi içinde bulunduğu toplumda sahip olduğu bilgi ve değerleriyle var etmenin yanı sıra bireylere yaşadıkları toplumun değerlerini aktarmada da önemli bir fırsat sunar. Bireyin toplumsallaşmasını, kendi kültür ve birikimini koruyarak geleceğe aktarmasını kolaylaştırır. Birey eğitim sayesinde yaşadığı toplumun değerlerini özümser, çevresindekilere aktarır ve içinde yaşadığı toplumun kültürünü, değerlerini

içselleştirir ve buna göre yaşamını sürdürür. Böylece birey kendi toplumunun birer değer koruyucusu ve taşıyıcısı olur.

Eğitimin amacı şüphesiz bireylere yalnızca bilgi aktarmak değil; aynı zamanda onları değişen dünyanın değişimlerine hazırlamak, sahip oldukları değerleri korumalarına yardımcı olmaktır. Bu anlamda eğitimde kullanılan edebi eserler önemli bir işlev görmektedir. Zira edebi eserler toplumun aynasıdır. Toplumda var olan çoğu şeyi hatta görünürde olmayan durumları da bize yansıtır. Edebi eserlerde var olan bu zenginlik hem bireylerin gerçek yaşamda sahip olduğu değerleri korumasına hem de geleceğe aktarmasına katkı sağlar. “Eğitimin temelini dil ve edebiyat, dil ve edebiyatın temelini de edebi eserler oluşturur. Dolayısıyla çocukların eğitilmesinde edebi eserlerin önemli bir yeri vardır.” (Zengin ve Zengin, 2007: 9). Bu avantajları nedeniyle, edebi eserler değerlerin eğitiminde kullanılmalıdır.

Dünyada değerler eğitimine verilen önem giderek artmakta ülkeler eğitim programlarında değerler eğitimine yer vermektedir. Ülkemizde de değerler eğitimine verilen önem 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda şöyle ifade edilmektedir:

Türk milli eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Kanunda görüldüğü üzere; aile birliğine önem verme, çalışkanlık, bağımsızlık, bilimsellik, dayanışma, sorumluluk, vatanseverlik, demokratik, sağlıklı olmaya önem verme gibi değerlere yer verilmiştir. İlköğretimdeki çocukların kanunda belirtildiği gibi belli değerler üzerine yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Fakat bu yeterli değildir. Değerler eğitiminin programlaştırılması ve değerler eğitimine gereken önemin daha fazla verilmesine tüm dünyada ihtiyaç duyulduğu gibi bizde de ihtiyaç duyulmaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer iletimi açısından önemini ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Birey dünyaya gelir gelmez çevresini gözlemlemeye başlar. Bu gözlemlerini içselleştirir, benimser ve sosyalleşmeye başlar. Okula başlamasıyla çevresi değişir birçok farklı bireyle karşılaşır. Bu süreç içerisinde bireyin ailesine, çevresine, sosyal çevresine uyumunu kolaylaştırmak için bazı değerleri benimsemesi gerekmektedir. Benimsediği bu değerler bireyin yaşamını büyük ölçüde kolaylaştırır.

Değerlere sahip olmanın bu pozitif etkilerinin aksine bilgi çağındaki teknolojik gelişmeler, bireyin sahip olduğu değerleri olumsuz da etkilemektedir. Sosyal medya denilen paylaşım alanlarına sıkışıp kalan bireyler, yaşadıkları toplumdan kendilerini soyutlayarak değerlerini kaybetmektedirler. Bu olumsuz etkilere maruz kalan toplumlar kendi kültür ve değerlerini koruma adına tedbirler almak zorunda kalmaktadırlar. Çünkü değerlerini kaybeden toplumlar hızla manevi bir çöküş yaşamaktadır. Bu nedenle toplumlar bilgi üretme ve bilgiyi yönetmenin yanında bireyleri besleyen manevi değerlerin öğretimine ayrıca önem vermek durumundadır. Nitekim bilinmektedir ki toplumları ayakta tutan bilgileri değil sahip oldukları değerleridir.

Değerlerin korunmasını sağlamak ve gelecek nesillere aktarımını gerçekleştirmek eğitimle mümkün olabilmektedir. Ülkemizde Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü gibi eğitim-öğretim programlarında değerler eğitimine yer verildiği görülmektedir. Fakat programlar incelendiğinde kimi derslerin öğretim programlarında değerler eğitimi açık bir biçimde yer alırken kimi derslerin öğretim programında bu

alana yönelik ifadelerle açık bir şekilde yer verilmediği görülmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda değerlerin öğretimi ile ilgili bir bilgi ya da Türkçe dersinde verilmesi gereken değerlere ilişkin doğrudan bir açıklamaya yer verilmemiştir. Programda değerler, temalar altında yer alan metinlere dağıtılarak, örtük bir şekilde yer almıştır. Eğitimde Türkçe derslerinin bireylere istendik davranışlar kazandırmada yeri önemlidir. İstendik davranışları kazandırmada etkili olan eğitim kurumlarında en fazla saate sahip derslerden biri Türkçe dersidir. Türkçe derslerinde çocuk dili keşfetmeye başlar. Okuma, anlama, konuşma, dinleme gibi temel dil becerileri gelişir. Bu süreçte edebi eserlerle ve metinlerle iç içe olur. Bu da içinde yaşanan toplumun sosyal değerlerinin öğrenilip yaşatılmasına yardımcı olur.

1.3. Problem Cümlesi

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin değer iletimi açısından önemi nedir?

1.4. Alt Problemler

- Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde hangi değerler öne çıkmaktadır?
- Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde hangi değerler, nasıl işlenmiştir?
- Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri Türkçe öğretiminde değer iletimi açısından yeterli midir?
- Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri Türkçe öğretimindeki değer aktarımı çalışmalarında kullanılmalı mıdır?
- Mustafa Kutlu'nun hangi hikâye kitapları 100 temel esere dâhil edilmelidir? Niçin?

1.5. Varsayımlar

- Veri toplama aracında verilen değerlerin hikâyelerde tespit edilen değerleri incelemek için geçerli olduğu varsayılmaktadır.
- Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin değer iletimi açısından zengin olduğu varsayılmaktadır.

- Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde yer alan değerlerin öğretim programlarında yer verilen değerlerle örtüştüğü varsayılmaktadır.
- Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin Türkçe derslerinde değer iletimi etkinliklerinde kullanılabileceği varsayılmaktadır.
- Hikâye metinlerinin değer iletimi açısından uygun metinler olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

Araştırma Mustafa Kutlu'nun ön incelemeyle değer iletimi açısından zengin olduğu düşünülen 20 hikâye kitabıyla sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Değer: “Bir toplumun varlık, birlik ve devamının sebebi olan ve korumaya çalışılan inanışların bütünüdür.” (Özbay, 2010: 121). Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlıklardır (Aydın, 2011: 39). Herhangi bir davranış, durum, olay ve olgunun insanlar arasında arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç, düşünce ve genel geçer yargı ve tutum olarak tanımlamaktadır (Sallabaş, 2012: 60).

Değerler Eğitimi: Öğrencilerin doğru veya yanlış bir durum ile karşı karşıya geldiklerinde nasıl düşünmeleri ve hissetmeleri gerektiği konusunda okulların yaptığı yol göstermeye değerler eğitimi denir (Thomas, 1992, Akt. Can, 2008: 48). Tanımdan anlaşılacağı üzere değerlerin bir program dâhilinde okullarda öğrencilere kazandırılmasına değerler eğitimi denir.

Hikâye: Olmuş veya olması mümkün olayları anlatan masala göre daha gerçekçi, romana göre daha kısa anlatıma sahip yazılardır (Turan ve Yılar, 2010: 148). Türkçe Sözlükte ise hikâye, “gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü” olarak tanımlanır (TDK, 2011:1100). En genel tanımıyla hikâye gerçekte olan ya da olması muhtemel olay ve durumları anlatan yazılardır.

Öğretim Programı: Eğitim programında gösterilen kazanımların gerçekleştirilmesi için gerekli olan öğretmen, konular, eğitim ortamları, yöntem, teknik, fiziki imkânlar, ders araçları, ölçme ve değerlendirme gibi unsurları kapsayan bir bütündür (Özbay, 2006: 15). Öğrencilere belli bir plan dâhilinde kazandırılması hedeflenen yaşantılarının tamamını içine alan programa denir.

Türkçe Öğretimi: İlköğretim 5.6.7. ve 8. sınıflar için hazırlanmış Türkçe dersi öğretim programıdır. Türkçe öğretiminin amacı, Türk Millî Eğitimin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin, millî, manevî, ahlakî, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmektir.

1.8. Konu ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde günümüze kadar değerler eğitimi ile ilgili birçok akademik çalışma yapılmıştır. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık, din eğitimi, sosyal bilgiler eğitimi, eğitim programları ve eğitim bilimleri, güzel sanatlar eğitimi, okul öncesi ve Türkçe eğitimi alanlarında değerler eğitimi çalışmalarına rastlanmaktadır. Bu bölümde birçok alanda çalışma konusu olan değerler eğitiminden sadece Türkçe eğitiminde yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Aşağıdaki Tabloda Türkçe eğitimi anabilim dalında yapılmış olan otuz dört yüksek lisans çalışmasının adı, yazarı ve tarihi tablo şeklinde verilmiştir.

Tablo 1: Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında Değerler Eğitimi ile ilgili yapılan yüksek lisans çalışmaları

Tezin Adı	Tezin Yazarı	Yıl
Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma	Ülker Şen	2007
Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Öykülerinde Değer Eğitimi Ve Öykülerin Türkçeye Katkısı	Bekir Gökçe	2008
Gökhan Akçiçek'in Çocuk Şiirlerinin Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi	İbrahim Tökel	2008

İbrahim Zeki Burdurlu' nun Eserlerinde Çocuk Eğitimi İle İlgili Evrensel Değerler	Derya Çintaş	2009
Edebi Çocuk Dergisi Kırmızıfare'deki Metinlerin Değer Aktarımına Katkıları (1-26. Ve 94-106. Sayılar)	Gülay Karaca	2010
İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	Şebnem Akyol	2010
Reşat Ekrem Koçu'nun Çocuklar İçin Yazdığı Eserlerde Değer Eğitimi Ve Türkçe	Hülya Sönmez	2011
Çocuk Edebiyatı Eserlerinin 7 Ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Karakter Gelişimine Etkisi	Fatih Destebaşı	2011
Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi	Recep Salar	2011
Muzaffer İzgü' nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	Ezgi Kumbasar	2011
Atasözlerinin Değerler Eğitimindeki Yeri	Sevilay Bulut	2011
Emine Işınsoy'un Romanlarında Değer Eğitimi Ve Bu Eserlerin Türkçe Öğretimine Katkısı	Musa Kaya	2012
Ziya Gökalp'ın Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	Esra Yılmaz	2012
Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi Ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	Selçuk Moğul	2012
Değerler Eğitiminde Edebi Ürünlerden Yararlanma: Nasreddin Hoca Fıkraları	Tuğba Demirtaş	2012
Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Ve Serbest Okuma Metinlerinin Dini Ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi	Yakup Alan	2012
Cahit Uçuk'un Masal Kitaplarında Temel Değerlerin Türkçe Eğitimine Katkısı	Fethullah Cihan Alagöz	2012
Çocukta Değerler Eğitimi Açısından Üzeyir Gündüz'ün Eserleri	Funda Gülfidan Aktürk	2012
İlköğretim 100 Temel Eserdeki Manzum Metinlerde Değerler	Hüseyin Öztürk	2013
Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait Safahat" Adlı Eserin İncelenmesi	Seçil Biçer	2013

Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerde Yer Alan Değerler	Erhan Çapoğlu	2014
Kırk Vezir Hikâyeleri'nde Eğitici Değerler Ve Söz Varlığı	Emine Özlek	2014
Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ında Eğitim Değerleri Ve Türkçe	Mehmet Burak Çakın	2014
Nur İcozü'nün 8-14 Yaş Çocuklarına Yönelik Eserlerinin Değerler Bağlamında İncelenmesi	Kübra Uslu	2014
Hasan Nail Canat'ın Eserlerinde Değerler üzerine Bir Araştırma	Emel Sandıkçı	2014
Tarık Buğra'nın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	Emin Emrullah Erol	2014
Peyami Safa'nın Romanlarında Değerler Eğitimi Ve Türkçe	Aydın Sürmeli	2015
Sara Gürbüz Özeren' in Eserlerinde Aktarılan Değerler	Çiğdem Çam Türkan	2015
Değerler Eğitimi Açısından Lutfiyye-İ Vehbî	Muhammet İkbâl Güler	2015
Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun Öykülerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	Mehmet Emin Yılmaz	2015
Değerler Eğitimi Bağlamında Hacı Bektaş-i Veli'nin Eserlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar	Hakkı Akbalık	2015
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin Değer Eğitimi Açısından İncelenmesi	Fatıma Yılmaz	2015
Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Değer İletimi Açısından İncelenmesi	Müşerref Aytekin	2015
Değerler Eğitimi Bağlamında Yavuz Bahadıroğlu' nun Çocuk Romanlar	Tuğba Emirhan	2016

Türkçe eğitiminde yapılan değerler eğitimi çalışmalarına yukarıda değinilmiştir. Yapılan çalışmalar özetlenirse; roman, hikâye, şiir, masal türleri, Türkçe ders kitapları, 100 temel eser, atasözleri, fıkralar ve ders kitaplarındaki temalar değerler eğitimi bağlamında incelenmiştir. Bu çalışmaların birkaçına aşağıda yer verilmiştir.

Şen (2007), “Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği Yüz Temel Eserler Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma” adlı tezinde 29’u yerli 29’u yabancı olmak üzere 58 eseri incelemiştir. Şen, sonuç olarak elde ettiği nitel ve nicel veriler ışığında Yüz Temel Eser serisinde yer alan kitapların değer aktarımı için yeterli olmadığını gözlemlemiştir.

Gökçe (2008), “Gülten Dayıoğlu’nun Öykülerinde Değer Eğitimi ve Öykülerinin Türkçeye Katkısı” adlı tezinde yazarın 12 hikâye kitabında yer alan 67 hikâyeyi değerler açısından incelemiştir. Gökçe, yapmış olduğu inceleme sonucunda çocuğa görelilik ilkesi doğrultusunda hareket eden Dayıoğlu’nun, önemli değerleri öykülerinde verdiği belirlenmiştir.

Emirhan (2016), “Değerler Eğitimi Bağlamında Yavuz Bahadıroğlu’nun Çocuk Romanları” adlı tezinde yazarın 15 kitabını değerler bağlamında incelemiştir. Çalışmada 11 dinî değer ve 29 sosyal değere ait bulgu ve yorumlara ulaşılmıştır. Emirhan’ın yaptığı çalışmaya göre Yavuz Bahadıroğlu’nun eserlerinin değerler eğitiminde kullanılabilir, zengin kaynaklardan olduğu tespit edilmiştir.

2. BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Değer Kavramı

İnsan var olduğu andan itibaren yakın-uzak çevresiyle bir etkileşim ve iletişim içerisinde. Yakın-uzak çevresiyle iletişim ve etkileşimde insan, yaşamını daha anlamlı ve sürdürülebilir kılmak için belli kurallara gereksinim duymuştur. Kişioğlunun gereksinim duyduğu bu kurallar toplumu ayakta tutan milli-manevi değerlerdir. Yaşam sarmalının içerisinde yok olmaması, unutulmaması veya yozlaşmaması için insan, bu değerlere asırlardır sahip çıkmaya devam etmektedir. Değer kavramının bu denli önem arz etmesi, başta sosyal bilimciler olmak üzere diğer bilimlerin de dikkatini çekmiş, bu durum daha derin çalışmalar yapılmasına katkı sağlamıştır. Sosyoloji, psikoloji, felsefe, matematik, iktisat bu bilimlerden sadece birkaçıdır.

“Değer” sözcüğünün etimolojisine bakıldığında, yaklaşık olarak 1300 yıllarında kullanılmaya başlandığı ve eski Fransızcadan dilimize geçtiği, Latince valere (güçlü, iyi, değerli olmak) fiilinden türetildiği görülmektedir (Bacanlı, 2011: 19). Sosyal bilimlerde ilk defa Znaniecki tarafından kullanılan “değer” kavramı Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995’ten akt. Güven, 2014: 15).

Değerin Osmanlıca sözlük anlamı kıymet, baha, cevher, sıdk kavramlarıyla ifade edilmektedir. Etimolojik açıdan Türkçede “karşılık olma”yı ifade eden değmek kökünden türetilmiştir (Sarı, 2013: 204). “Değer” kavramı, Türkçe Sözlükte şöyle ifade edilmektedir:

1-Bir şeyin önemini belirtmeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.

2-Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha.

3-Üstün nitelik meziyet, kıymet.

4-Üstün yararlı nitelikleri olan kimse.

5-(Fel.) Kişinin isteyen gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey.

6-Mat. Bir değişkenin veya bilinmeyeninin sayısı ile anlatımı.

7-Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü (TDK, 2011:607).

Değer, somut ya da soyut kavramların önemini belirten bir ölçü birimidir. Canlı ve cansız varlıkların, olayların, olguların durumunu, önemini anlatan bir kelimedir (Köknel, 2007: 17). “Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklardır” (Yaman, 2014: 17).

“Değerler, bireylerin toplum içerisinde hayatlarını teminat altına almayı sağlayan, onların yaşamlarını kolaylaştıran toplumsal davranış kalıplarıdır” (Özkan, 2010: 1128). “Kişi ya da toplumun kabul ettiği var olma ve hareket etme tarzıdır” (Doğan 2007: 309). “Değer, toplumun geneli tarafından kabul edilen ortak kavramlardır” (Tarhan, 2012: 20). Değerler, “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel öğelerin tamamıdır” (Demirel, 2010: 31). “Matematiksel ve maddi olanın ötesindeki anlamıyla değer; insan eylemlerini, faaliyetlerini ve aksiyonlarını yöneten ve yönlendiren prensip, standart veya özelliklerdir” (Yavuz, 2010: 44). “Değerler, bir kimsenin değişik durumlarda gösterdiği sürekli davranışlarına yön veren köklü inanışlardır” (Aydın ve Gürler, 2014: 14). “Davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inançlar ve kurallardır”(Hökelekli, 2010: 4). Değer, “Davranışlara genel olarak rehberlik eden ilkeler ve temel inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen olarak yargılandığı standartlar” olarak tanımlanmaktadır (Halstead ve Taylor 2000’den akt. Biçer, 2013: 7). Değer, kişinin herhangi bir duruma karşı verdiği önem ve durumlara karşı bakış açısını gösteren davranışları yönlendiren psikolojik, sosyal, ahlaki ve estetik temelli inançlar ve kanaatler bütünüdür (Yeşil ve Aydın, 2007: 70). Durkheim’a göre değer hükümleri kolektif bir oluşumdan doğarlar ve topluma aittirler. İnsanın yaşamını, hedeflerini belirlemesi, bu doğrultuda yaşamaya çalışması ve iç dünyasında zengin bir kişilik haline gelmesi özümlediği değerlerle ölçülebilir (Aydın ve Gürler, 2014: 3). Kutlu ise bu kavramı “memleketi bir düzen içre ayakta tutan ölçü ve dengeler” şeklinde tanımlar (Kutlu, 2007: 86).

MEB'in programında da değer kavramı “ bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, isleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlakî ilke ya da inançlar” olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2005: 89).

Aydın ve Gürler yapılan tüm tanımlarından hareketle değerlerin tanımını şöyle özetlemişlerdir:

1.Değer, arzu edilen, arzu edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tutumu demektir.

2.Değerler, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, davranışlarımıza yön gösteren ölçülerdir.

3.Değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete, bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük demektir (Aydın ve Gürler, 2014: 4).

Bu bağlamda “değerler”, amaçlarımızı ve davranışlarımızı belirlemede bize neyin doğru, neyin yanlış olduğunu söyleyen ölçütlerdir. Ya da toplumsal olarak arzu ettiğimiz şeyler hakkında paylaşılan soyut fikirlerdir. Sonuçta değerler bize iyi, kötü, güzel, çirkin, ahlaki ve gayri ahlaki şeyler hakkında ölçütler sunar.” (Bozkurt, 2008: 93) Nitekim bir şeyin sahip olduğu kıymete değer denildiği gibi istenilen, bireylere rehberlik eden ve bireyler için önem taşıyan ideallere de değer denilmektedir. Davranışları şekillendiren değerler somut değildir. Değerler davranışa dönüşürse ancak farkedilebilir. Örneğin, adalet değeri adil bir insanda görülürse somut olarak farkedilebilir (Aydın ve Gürler, 2014: 3).

Değer kavramı hakkında pek çok açıklama yapılmasına rağmen bu kavramın tanımında kesin bir ittifak olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü değer kavramının farklı alanlarla ilişkili olması bu kavramın tanımında ortak bir zeminde buluşmayı zorlaştırmaktadır. Kuramcılarının çoğu değer kavramını kendi alanları ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışmışlardır. Bu nedenle farklı disiplinlerde değer mefhumuyla ilgili farklı tanımların yapıldığı görülmektedir (Dilmaç ve Ulusoy, 2015: 5).

Felsefe, insan varlığının dayandığı gerçekliklerdeki değeri inceler. Felsefe tarihinde değerlerle ilgili iki temel görüş hâkimdir. Birincisi dini inanışlar ve ahlaki ilkelerin toplumdan topluma ve çağdan çağa farklılık göstermesidir. İkinci anlayış ise değerlerin değişmez mutlak olduğu anlayışıdır (Ulusoy ve Dilmaç, 2015: 19).

Psikoloji, değerlerin insan üzerindeki etkisini inceler. Değerlerin, davranış değişikliğine nasıl yol açtığını ve bu davranış değişikliklerinin birey üzerindeki etkisini inceler. İnsan davranışlarının temelinde değer yargıları mevcutsa bir psikoloğun ilk görevi bunları açıklamak olmalıdır (Güngör, 2010: 31).

Sosyoloji ise bireyin toplumsal bir varlık oluşu ve içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapıyı temel alarak değer kavramını inceler. Değerler, toplumun sosyal ve kültürel bileşenlerini anlamlandıran en önemli kriterlerdir. Bundan dolayıdır ki sosyologlar bireylerin değer yargı ve davranışlarını toplumsal boyutuyla değerlendirirler (Özensel, 2003: 224). Sosyoloji değerler üzerine inşa edilen toplumu şöyle tanımlar: “Toplumun kendisi kısmen değerler aracılığı ile kurulduğu için, sosyolojinin incelenmesi bir açıdan değerlerin incelenmesidir” (Marshall, 2009:134).

Bütün tanımlardan hareketle değer kavramının tanımını yapmak gerekirse değerler; birçok açıdan insanı etkileyerek topluma yön ve hayat veren anlayışlardır, denilebilir. Değerler, toplumda görülmeyen ama hissedilen ve uyulmasına ihtiyaç duyulan düzeni sağlayıcı kurallardır. Diğer bir deyişle toplumun sürekliliğini sağlayan, toplumda barış ve huzurun tesis edilmesinde pozitif etkileri olan, toplumun büyük çoğunluğu tarafından benimsenen kabullerdir değerler.

2.2. Değerlerin Özellikleri

Her insanın kendi dünyasında oluşturmaya çalıştığı ya da oluşturduğu bir yaşam biçimi vardır. İnsan yaşam biçimini maddi-manevi temeller üzerine inşa eder. Bu temeller bireyin sahip olduğu değerlerdir. Maddi-manevi değerleri bireyin düşüncesinde, davranışında, olaylara bakış açısında ve analiz yapmasında belirleyici rol oynar. Değerlerin bu denli etkili olması, uzun yılların ürünleri olmalarından, ilke ve özelliklerinden ileri gelmektedir. Bu da değerlerin özelliklerine değinmeyi gerekli kılmaktadır.

Değerlerin özellikleri Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda şu şekilde sıralanmıştır:

- Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.

- Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
- Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
- Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir (MEB, 2009).

Değerlerin bu özellikleri toplumda bütünleştirici etki yaratarak bireylerin topluma uyumunu kolaylaştırmaktadır. Değerlerin insan yaşamını anlamlı kılan özelliklere sahip olması, onu diğer canlılardan ayırmakta ve kendi davranışlarına yön vermede bir inançlar bütünü oluştırmaktadır (Dilmaç ve Ulusoy, 2015: 16).

Değerlerin toplumdan topluma ve zamandan zamana göre değişebilirliği üzerinde farklı görüşler mevcuttur. Bazı dşnrlere değerlerin mutlakağı üzerinde hemfikir olurken bazı dşnrlere de değerlerin zaman ve mekana göre değişiklik arz edebileceğinin vurgulamışlardır. Bu görüşlerden hareketle, mekan ve zamana göre değişen değerler olduğu gibi her zaman kabul gören insani değerlerin varlığından da söz etmek mümkündür, denilebilir. Örneğin; adalet, barış, cesaret, doğruluk, hoşgörü, merhamet, sevgi, saygı, sabır, sorumluluk, yardımseverlik vb. değerlerdir (Aydın ve Gürler, 2014: 7).

Her zaman kabul gören bazı değerlerin dışında, dünyanın değişen yapısına paralel değerlerde de değişiklik olduğu görülmektedir. Değerler bireyden bireye ve toplumdan topluma değişebilir. Birey veya toplum tarafından kabul gören bir değer farklı bir birey veya toplum tarafından kabul görmeyebilir (Yaman, 2014: 24).

Her ağda farklı gelişmeler ve etkileşmeler gerçekleşmiş bu da değerleri doğrudan etkilemiştir. Küreselleşmeyle birlikte bazı değerlerin yerini farklı değerler almaya başlamıştır. İtaatkrlık değerinin yerini akılcılık ve sorgulama, kanaatkârlık değerinin yerini girişimcilik ve rekabet almıştır. Son yıllarda ise teknolojinin olumlu ve olumsuz etkilerine bağlı olarak değişen ve küreselleşmeyle artan sorunlarla yeni değerler ortaya çıkmıştır. Çevrecilik ve insan hakları bunlardan birkaç tanesidir. Grldğu üzere zaman geçtikçe insanlar, toplumlar, şartlar değişmekte ve buna bağlı olarak değerler de değişim göstermektedir (Aydın ve Gürler, 2014: 7). Abrams'ın yaptığı çalışma, bu duruma ışık tutmaktadır:

“1890 yılında yapılan bir araştırmada anne babaların yüzde 64’ü bir çocuğun sahip olması gereken önemli değerlerinden birinin itaatkârlık olduğunu ifade ederken bu oran 1978 yılında ise yüzde 17’ye düşmüştür. Çocukların özgür olması ise farklı bir gelişim izlemiştir. Özgürlük yirminci yüzyılın başında önemli bir değer olarak görülmezken yüzyılın sonunda çok daha önemli bir hâle gelmiştir.”
(Abrams, 2000’den akt. Akbaş, 2004: 45)

Değerler birbirlerinden bağımsız değildir. Bir değer, diğer bir değeri etkilemekte ya da bir diğerinden etkilenmektedir. Örneğin, dürüstlük değeri adaleti, adalet güveni, güven de huzuru tamamlamaktadır. Değerler birbirleriyle ilintili olarak birbirlerini etkilemekte ya da etkilenmektedirler (Aydın ve Gürler, 2014: 8).

Geçmiş çağlardan itibaren insanlar varoluşları üzerinde uzun sorgulamalar gerçekleştirmişlerdir. Bu sorgulamalar sonrasında düşünürler, ideal bir toplum ve bireyi açıklamaya çalışmışlardır. Bu çalışmaların odak noktasında bireyin ve toplumun sahip olması gereken değerler vardır. Bu değerler zamanla farklılaşsa da, özelliklerini korumaya devam etmektedir (Kaymakcan, 2010: 10). İdeal birey ve toplum için önem arz eden değerlerin genel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Sosyo-kültürel bir değer, temelde seçici oryantasyonun standardıdır. Yani bu süreçte değer, bilinçli ve amaçlı davranışın genel kriteridir. Bir başka deyişle değer, eylemlerde bulunan bir kişinin kabul edilebilir arzu ve istekleri için bir referans noktası olarak görevini yerine getirir.
- Değerler bir kültür içinde şekillenir ve aynı zamanda kültür üzerinde yönlendirici olarak etki etmektedir. Bu başka bir şekilde ifade edilecek olursa; bir kültürün gelişme süreci içinde değerler bir şekil almaktadır.
- Değerler insanlarla özdeşleşmiştir. Yani sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Kısacası, değerler kişinin kimliğidir. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler kişinin kişiliğinin bir parçası olarak görülmektedir.
- Değerler bireyin hem zihinsel hem de duygusal yönünü yansıtan ifadelerdir (Gökçe, 1994’den akt Dilmaç ve Ulusoy, 2015: 6).

İfade edilen özelliklerden hareketle değerlerin; davranışları yönlendirme, kişilerarası iletişimi etkili kılma ve toplum içinde belli bir düzeni tesis etme işlevlerinin olduğu ifade edilebilir.

2.3. Değerlerin İşlevi

Bütün zamanlarda ve bütün toplumlarda etkili olan değerler, birçok işleve sahiptir. Değerler, toplumda otokontrol görevi görür. Toplumun içinde bulunduğu duruma göre bireylerin yetişmesini sağlar. Değerler, bireyleri onaylanan davranışlara yönlendirme, kabul görmeyen davranışlardan da uzaklaştırma işlevine sahiptir. Değerler, bireyle toplum arasında kurduğu bağlarla toplum düzenini, huzuru, güveni sağlar. Değerlerin toplum ve bireylerin hayatında yönlendirici birçok işlevi vardır.

Fichter değerlerin işlevlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

- Değerler bireylerin sosyal statülerinin belirlenmesinde birer araç olarak kullanılırken rollerin seçiminde ve gerçekleşmesinde rehberlik eder.
- Değerler kişilerin dikkatini yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde yoğunlaştırır.
- Her toplumda ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından gösterilir. Böylece kişiler hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
- Değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Ayrıca değerler onaylanmayan davranışları engeller ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlarlar.
- Değerler dayanışma aracı olarak da işlevde bulunurlar. Toplum tarafından kabul görmüş ortak değerlerde sosyal dayanışmayı artıran ve sürekli kılan önemli faktörlerdendir (Fichter 1990, akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 8).

"Değerler, bireylerin hayatında işaret levhaları gibidir." Tehlikeli yollarda bireylere rehberlik ederek yol gösterirler. Değerlerin bu rehberlik işlevi göz ardı edilirse olumsuzlukların yaşanması muhtemeldir.

Değerler, ayrıca bireyin aidiyet bilincinin oluşmasında ve çevresindeki durumları değerlendirmesinde etkili sosyal unsurlardır. Aidiyet bilinci oluşan birey, kendisine ve topluma karşı sorumluluk taşır. Kendi sorumluluğun farkında olan bireylerin yaşadığı toplumda, toplumsal huzur ve güven ön plana çıkar. Ahlaki değerlerin toplum tarafından benimsenmesi, bireylerin ve toplumun olumsuz tutum ve davranışlar oluşturmasını engeller. Böylece değerler, birey ve toplum arasındaki ilişki bağını tesis eder (Aydın ve Gürler, 2014: 5).

Aydın ve Güler de değerin tanımları, genel özellikleri ve işlevlerinden hareketle şu bilgileri aktarırlar:

1. Tarihî birikimlerden oluşan köklü inançlardır.
2. Üzerinde görüş birliğine varılmış kabullerdir.
3. Sosyal hayatı düzenleme rolleri vardır.
4. Karar vermede kullanılan ölçütlerdir.
5. Sosyal kontrol unsurlarıdır.
6. Kültürün devamlılığını sağlarlar.
7. Çevreyle etkileşim sonucunda işlevsellik kazanırlar.
8. Tutumların alt yapısını oluştururlar.
9. Güdüleyici ve özendiricidirler.
10. Bireylerin sosyal rol seçmelerine rehberlik ederler.
11. Dışlanmışlık ve yalnızlık karşısında koruyucudurlar.
12. Farklılıkların çarpıştığı noktada ortak anlaşma zemini oluştururlar.
13. Kalıtsal değil, yaşayarak öğrenilirler. Dolayısıyla öğrenilebilir ve öğretilebilir olgulardır.
14. Ahlakî olgunluğa ulaştırırlar.
15. Bütünleyici ve birleştiricidirler. Hızlı ve bilinçsiz değişimlerde çatışmaya da yol açabilirler.
16. Dayanışma araçlarıdır.
17. Değerleri yaşayan ve yaşatan insanlardır bu yönüyle değerler insanîdir.
18. Bireylere amaç ve yön ve belirlemede etki ederler.
19. Nitel özelliklere sahiptirler.
20. Değerler birbirleriyle ilişkilidir.

21. Bireye ayırt etme, prensip oluşturma uyum sağlama yetileri kazandırır.
22. Toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemleri sınırlandırır.
23. Değerler kişilere bakış açısı sağlar.
24. Soyuturlar.
25. Bilişsel yapıdan çok duyuşsal alana hitap ederler.
26. Farklı disiplinlerde (felsefe, sosyoloji, ekonomi, matematik vs.) farklı anlam çerçevesini çağrıştırır.
27. Dinamiktirler, değişme gösterebilirler (Aydın ve Gürler, 2014: 5).

Değerlerin toplumsal yapıyı oluşturma, topluma yön verme, bireyler arasındaki ilişkileri düzenleme, bireylerin düşünce ve davranışlarına etki etme gibi işlevleri vardır (Akbaş, 2008: 13). Değerlerin sosyolojik yapıyı kurma ve bireylerde toplumsal olayları analiz etme gibi temel bir işlevi vardır. Bu işlev, karşılaşılabilecek toplumsal çatışmaları önleyici etkilere de sahiptir (Kılıç, 2011: 53). En genel ifadeyle değerler; bireylerin topluma uyumunu kolaylaştırma, huzur ve güveni sağlama, birlikte bir ortak yaşam oluşturma ve bunu devam ettirmeyi sağlamaktır.

2. 4. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramının birçok alanla ilintili olması, farklı sınıflandırmalar yapılmasına zemin hazırlamıştır. Yapılan sınıflandırmalar alanların özellik ve işlevlerine değişiklik arz etmektedir. Yapılan bazı sınıflandırmalar şu şekildedir:

2. 4. 1. Edward Spranger'in Değer Sınıflandırması

Psikolojide değer testi ilk defa Spranger tarafından 1928 yılında kullanılmıştır. Spranger, deneklerde baskın olan değerlere göre onları kişilik tiplerine ayırmaya çalışmış ve herkesin altı temel kişilik tipinden birine sahip olabileceğini ifade etmiştir. Spranger ve ondan ilham alarak "Study of Values" adlı çalışma yapan Allport, Vernon ve Lindzey'den sonra değerleri altı grupta toplamıştır (Güngör, 2000'den akt. Kumbasar, 2011: 27).

Tablo 2: Spranger'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir. Bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dünyevi hazları feda eder.

(Spranger 1973'ten akt. Akbaş, 2004: 56)

2. 4. 2. Rokeach Değer Sınıflaması

Rokeach (1973), değerleri amaç ve araç değerler olarak iki gruba ayırır. Yaşamın temel amaçlarını gösteren değerleri "amaç değerler"; bu amaçlara ulaşmak için kullanılacak davranışları ise "araç değerler" olarak açıklar (Maslovaty, 2003; akt. Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 72).

Tablo 3: Rokeach'a Göre Değerlerin Sınıflanması

Amaç Değerler	Aile güvenliği, barış içinde bir dünya, başarılı olma, bilgelik, dini olgunluk, eşitlik, gerçek dostluk, güzellikler dünyası, heyecan verici bir hayat, iç huzur, mutluluk, kendine saygı, gerçek dostluk, özgürlük, rahat bir hayat, sosyal kabul, ulusal güvenlik, zevk.
----------------------	--

Araç Değerler

Bağımsız olma, affedici, cesaretli, dürüst, entelektüel, geniş görüşlü, hırslı, itaatkâr, kendini kontrol edebilen, nazik, kendine hâkim, mantıklı, neşeli, sevecen, sorumluluk bilinci olan, temiz, yardımsever

(Rokeach, 1973'ten akt. Güven 2014: 23).

Amaç değerler, nihai ideallerin son noktasına işaret eden değerler olurken, araç değerler ise idealleştirilmiş davranış tarzlarına işaret eden değerlerdir. Amaç değerler tercih edilen hedefler, araç değerler tercih edilen davranış kalıplarıdır. Amaç ve araç değerler birbirinden farklı olabilmesine karşın aynı zamanda karşılıklı olarak birbirleri ile ilintilidirler. Bir davranış türü birkaç amaç değer kazanımı için araç olabilirken birkaç davranış türü de bir amaç değer kazanımı için araç olabilir (İşcan, 2007: 23).

2. 4. 3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Schwartz, Rokeach'ın belirlediği değerler üzerinde birtakım değişiklikler yaparak Rokeach'ın belirlediği 18 amaç 18 araç değerini 10 temel değer türünde gruplamıştır. Bu 10 temel değer grubunda ise toplam 57 değer vardır (Dilmaç ve Ulusoy, 2015: 28).

Tablo 4: Schwartz'ın Değerler Sınıflaması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntümü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak.
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak

Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçak gönüllü olmak
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat (dünyevi işlerden el ayak çekmek), mahremiyet
Uyma(Confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik(Security): Toplumun var olan ilişkilerinin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak.

(Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 61; akt. Akbaş, 2004: 59).

2. 4. 4. Refshauge' nin Değer Sınıflandırması

Refshauge, değerler sınıflandırmasında 9 temel değere yer vermiştir. Devlet toplum için temel değerleri önemser ve takip eder. Adalet, mükemmellik, medeni ve dürüst bir toplum olma kaygısı da dâhil olmak üzere bütün değerler Avustralya toplumunun inançlarını ve ilkelerini yansıtır (Refshauge, 2004'den akt. Dilmaç ve Ulusoy, 2015: 32). Bu değer, laik ve dinsel dünya görüşlerinde yaygındır ve çoğu kültürde de bulunur. Refshauge 'ye göre temel değerler şunlardır:

1. Dürüstlük: Tutarlı bir şekilde dürüst ve güvenilir olmak.
2. Mükemmellik: Okul yaşamında, bireysel ve toplumsal hayatın her alanında en yüksek kişisel başarı için mücadele etmek.
3. Saygı: Kendin ve başkaları için saygılı olma ve diğerlerinin farklı ve karşıt görüşlere sahip olma hakkını kabul etmek.

4. Sorumluluk: Kendine, diğerlerine, çevreye karşı bireysel ve toplumsal davranışlardan dolayı sorumlu olmak.

5. Katılım: Toplumun, milletin sosyal ve ekonomik refahından minnettarlık duyarak bunun için katkı sağlayarak aktif ve üretken birey ve grup üyesi olmak.

6. İşbirliği: Uyuşmazlıklardan barışçıl bir çözüm içerisinde olarak ve başkalarına destek sağlayarak ortak amaçlara ulaşmada işbirliği içerisinde çalışmak.

7. Önemseme: Empati göstererek ve merhametli davranarak kendinin ve diğerlerinin refahını düşünmek (Dilmaç ve Ulusoy, 2015: 32-33).

2. 4. 5. Hofstede'nin Değer Sınıflandırması

Hofstede, bireyleri ya da grupları birbirinden ayıran bir zihinsel programlamanın olduğunu tespit etmiştir. Hofstede, zihinsel programlamayı değer ve kültür kavramlarından yola çıkarak açıklamıştır. Değerlerin, bir toplumun kültürünü belirlediğini ifade eder. Değeri ise belirli bir durumu başkasına tercih etme olarak tanımlar. Bireyin tercihi sahip olduğu zihinsel bir programlamanın sonucudur. Farklı düşünen bireylerin, farklı davranışları, farklı amaçları, farklı seçimler yapması ve bunların sonucu olarak farklı değer yargılarına sahip olmaları kaçınılmazdır (Hofstede, 1980'den akt. Samur Öztürk, 2011: 25).

Zihinsel program bireylere özgü olduğu gibi diğer bireylere de benzer özellikler taşımaktadır. Bu zihinsel programlamanın evrensellik, kolektiflik ve bireysellik özellikleriyle açıklanır. Evrensellik tüm insanlıkta ortak olan davranışları ifade eder. Ağlamak, gülmek, dostluk gibi. Kolektiflik ise belirli bir grubun ya da ortak bir amaç için toplanan insanlar için aynı grup içerisindeki ortak paylaşımda buldukları durumlar için geliştirmişlerdir. Bir toplumda aynı dili konuşmak ya da benzer alışkanlıklara sahip olmak bu kolektif düzeyin etkisinde gerçekleşmektedir. Bireysellik de bütün bireylerde farklıdır. Aynı toplum ve kültürde farklı davranış ve tutumların ortaya çıkması bireysel düzeyin sonucudur (Hofstede, 1980'den akt. Samur Öztürk, 2011: 26).

2. 4. 6. Graves'in Değer Sınıflandırması

Graves'e göre insanın doğası açık bir sistemdir. Graves insan yaşamını varoluşçu bir yaklaşımla ele alır ve hiyerarşik bir yapı oluşturur. Bu hiyerarşik durumda birey sistemde her başarı durumunu atlattığında, bu başarıyı bir denge durumu olarak açıklar ve denge durumuna her ulaştığında bir üst basamağa geçeceğini savunur. Her denge durumuna özgü psikolojik nitelikler bulunur. Düzey değiştiğinden, bu psikolojik nitelikler bireyin karşılaştığı yeni düzeye uyumunu ve değerleri özümsemesini sağlar (Graves 1965, 1970'ten akt. Samur Öztürk, 2011: 25). Graves'in sınıflandırmasında belirttiği düzeyler şunlardır:

1. Düzey: Tepkisel var olma, insanların temel fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeye çalıştığı düzeydir. Değerlerin tepkilerle belirlendiği düzeydir.

2. Düzey: Geleneksel var olma, bu düzeyde insanlar sadece var olma ihtiyacı duyarlar. Kendilerinden öncekilerin yaşam şekillerine ayak uydurmak, nesillerini devam ettirmek isterler. Bu yaşam şeklinde göreceli bir güvenlik gereksinimi, değer olarak ortaya çıkmaktadır.

3. Düzey: Ben merkezli olma, insan olma olgusunun belirlediği düzeydir. Birey olma dürtüsü çok güçlüdür, kendi benliğinin farkına varır. Başkaları üzerinde baskı kurma ve birey olma güdüsü çok yüksek olduğundan, değerler de bu amaca hizmet edecek biçimde çevreyi kullanmaktır. Böylece bu düzeye ait değerler oluşmaktadır.

4. Düzey: Özverili var olma, acı ve ölümden sonraki yaşam için var olma ağırlıklı duygudur. Tanrının koyduğu değerlere yönelme söz konusudur.

5. Düzey: Materyalist var olma, dünyanın sınırlarını keşfetme ve dünyayı yönetme duygusu egemendir. Bu durum, materyalist bir yaşam ve değerlerin öne çıkmasına neden olur.

6. Düzey: Toplumsal var olma, bu düzeyde rasyonel değerlerden çok insani değerler öne çıkar. Diğer insanlar önemli hale gelmiştir ve toplum bir bütün olarak değerlidir. Bireyler için, katılık, varlık, güç, maddeler yerine esneklik, haz, saygınlık, kişilik önemsenen değerlerdir. Toplum bir bütün olarak bu düzeyde başlı başına bir değerdir.

7. Düzey: Varoluş, değer sisteminin temeli bilgiye ve evrenle ilgili gerçekliğe dayanır. İnsan, kendine güvenir; hayata, bağımsızlığa ve toplum çıkarlarına değer verir. Farklı değerlere hoşgörü vardır, esnek olmayan sistemlere ve gereksiz otorite kullanımına karşıdır (Graves 1965, 1970'ten akt. Samur Öztürk, 2011: 26).

2. 4. 7. Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Sınıflandırması

Allport, Vernon ve Lindzey, değerleri bireysel farklılıklar gösteren altı kategoriden oluşturmuşlardır. Bireylerin, yaşam tarzlarını önem gösterdikleri değerler belirler ve yön verir. Bu değerler; estetik, teorik, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değerlerdir.

1. Estetik değerler: Bir nesne ya da olayla karşılaşıldığı zaman, nesneye ya da olaya birey tarafından yüklenen estetik özellikleri içerir, Şekil ve ahenk baskın olarak hissedilir. Güzellik, zarafet, uyum, simetri gibi kavramlar estetik değeri yüksek olan bireyler tarafından benimsenen kavramlardır.

2. Teorik değerler: Bireylerin gözlem, analiz gibi rasyonel teknikler ile bilgi edindiği ve bu bilgilerle kendisine bir değer sistemi oluşturduğu, muhakeme, gözlem, eleştiri ve rasyonel düşüncenin önem kazandığı değer boyutudur.

3. Dini değerler: Bireyin evreni anlamak amacıyla benimsemiş olduğu, kutsal ve ahlâki öğeler taşıyan inançlar sistemini ifade eder. Evrenin bütünlüğünü anlamak ve betimlemek, bu değer alanının önemli bir parçasıdır.

4. Siyasi değerler: Güç elde etme ve bu gücü başkalarının üzerinde kullanma duygularının ağır bastığı değer boyutudur.

5. Sosyal değerler: Bireyler için sevginin, en çok önem verilen ve hayatı şekillendiren kavram olduğu, gerçek sevgiye ulaşma ve yakın dostluklar kurmanın amaç olduğu değer alanıdır. Nazik, sempatik, özverili olmak sosyal değeri yüksek kişilerde görülen diğer özelliklerdir.

6. Ekonomik değerler: Maddi anlamda fayda sağlamak anlamındadır. Bireyin öncelikli hedefi, servet edinmek ve diğerlerini geçmektir. Faydacı ve pratik tavırlar önemlidir (Allport, Vernon ve Lindzey 1960'dan akt. Samur Öztürk, 2011: 28)

2. 4. 8. Hilmi Ziya Ülken'in Değer Sınıflandırması

Ülken'in sınıflamasının temelinde inanma ve bilme vardır. İçkin değerler, tecrübeler içinde yaşamaya çalışan insanın doğasında bulunan ve öğrendiği değerlerdir. Aşkın değerler ise gözlem ve deneye dayalı bilgileri aşan değerlerdir. Sezgiseldir, denilebilir (Aydın ve Gürler, 2014: 13).

Tablo 5: Ülken'e Göre Değer Sınıflaması

İçkin değerler	Kavramlar, duygular ve eşya ile münasebetten doğan ve bilinçle çevrelenen, inanmadan daha çok bilmenin hâkim olduğu değerlerdir. İçkin değerlerin bir kısmı, değer vermenin öznesi durumundaki bilincin eşya ile ilişkisinden doğan teknik değerlerdir. Bir kısmı da duyguya ve duyuşa bağlı kavradığımız şeylerle ilgili olarak ortaya çıkan sanat değerleridir. Bir diğer kısmı da temelini doğrudan doğruya şuurun verilerinde bulan düşünce (bilgi) değerleridir.
Aşkın değerler	İçkin değerler, kişinin kendi dışındaki dünyadan oluşturduğu, kazandığı değerler iken aşkın değerler kişilerarası ilişkilerden meydana gelirler. Bireyin sosyal çevresiyle etkileşmesinden doğan değerler, kişilerarası değerlerdir. Bilgiden çok, inanma üzerine kuruludur. Bu değerler, ahlak ve dindir.
Normatif değerler	Bu sınıf değerler, kişilerden doğan sözler, şeyler ve eylemlerin birbirleriyle değişiminden doğan değerlerdir ki eylem, eylem ile karşılaştırılınca ölçü hukuk olur, söz sözle karşılaştırılınca ölçü dil olur, eşya, eşya ile değiştirilince ölçü iktisat olur.

(Poyraz, 2007'den akt. Aydın ve Gürler, 2014: 12)

Bu araştırmada herhangi bir değer sınıflandırması baz alınmamıştır, ancak burada belirtilen bütün sınıflamalarda yer alan ortak değerlerin araştırmada kullanılan değerler listesine alınmasına özen gösterilmiştir.

2. 5. Değerler Eğitimi

Dünyanın tüm eğitim politikalarının ve bütün toplumların hemfikir olup önem verdikleri belki de tek ortak konu iyi insan yetiştirmektir. İyi bir insan yetiştirmenin temelleri eğitimle atılır. Çünkü insan hayatını doğumdan ölüme kadar her an ve her

yerde şekillendiren, yönlendiren ve tamamlayan eğitimidir. “Her şey insana verilen değer ve onun eğitilmesi ile başlar” (Yaman, 2014: 40). İnsan eğitimle bulunduğu toplumda kendini gerçekleştirir. Eğitimle asırlara meydan okuyan bir anlayış ve değerlere sahip bir toplum olur. Bu değerlerin yitip gitmemesi ve değerleri kendi varlığının temellerinden biri olarak görmeye başlaması değerler eğitimine olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Toplumumuzda son dönemlerde şiddet, alkol ve uyuşturucu kullanımında artış gözlemlenmektedir. Bu olumsuz tutum ve alışkanlıkları anne, baba ve öğretmene saygısızlık, ailevi sorunlar, kontrolsüz internet kullanımı vb. sorunlar takip etmektedir.

Toplumun değer yapısını sarsacak düzeye ulaşan bu olumsuz tutumlar eğitimcileri ve aileleri ciddi oranda endişelendirmektedir. Bütün bu durumlar kapsamlı ve ivedi bir değerler eğitimi gerekli kılmıştır (Hökelekli, 2010: 5). Çünkü toplumsal birlik ve huzurun devamının sağlanması ancak toplumun sahip olduğu değerleri gelecek nesillere aktarmakla mümkün olabilir.

Değerlerden yoksun bir eğitim anlayışının varlığından söz edilemez. Bundandır ki eğitimin temel hedeflerinden biri toplumun sahip olduğu değerleri nesillere öğretmek ve aktarmaktır. Eğitimin salt bilgiyi yükleme ve yetenekleri geliştirme işlevi yoktur. Eğitimin aynı zamanda değerleri geliştirme misyonu da vardır (Veugelers, 2000).

Toplumda değişen değer yargılarının yerine uygun değer yargılarını koymak, gençlerin ve çocukların nitelikli, iyi bir vatandaş olmasını sağlamakta, kendisi ve çevresiyle barışık bireyler yetiştirilmesine yardımcı olmaktadır (Hökelekli, 2010: 7).

Bireylerin ruhsal ve zihinsel olarak da gelişmelerine katkıda bulunarak bu anlamda doyuma ulaşmalarını sağlamak gerekir. Bireyin sosyal ve ahlaki doyum sağlaması değerleri içselleştirmesine ve en değerli varlık olduğuna inanmasıyla mümkün olur (Yaman, 2014: 38). Toplumsal gelişmeler nedeniyle, bireylerin değişen dünyada kendilerine bir yer edinmesi ihtiyacı, toplumsal yozlaşmaların artmasının önüne geçmenin gerekmesi, bilgi ve iletişim çağında kaybolmaya başlayan değerlerin yaşatılmasını gerekli kılmış ve değerler eğitimi çalışmalarına bir boyut kazandırmıştır.

Değerler eğitiminin 1920’li yıllarda Amerika’da karakter eğitimi adı altında yapılan çalışmalarla başladığı bilinmektedir. Fakat değerler eğitimi ile yapılan çalışmalar 1970’li yıllardan itibaren başlamıştır. 1990’lı yıllarda toplumsal ve ahlaki

değerlere verilen önemin azalması sonrasında ortaya çıkan bazı problemler ahlak eğitimini tekrar gündeme getirmiştir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 73). Son dönemlerde dünya genelinde insani değerler giderek yıkıma uğramakta ve yıkımın hızla geliştiği bu süreçte bütün insanlık zarar görmektedir. Bu yıkımı önlemek için insanlığın geleceğini düşünenler, insani değerlerin kaybolmaması adına yeni adımlar atmışlardır. Toplumlar, aileler, eğitimciler bu olumsuz durumlar karşısında okullarda değerler ve ahlak eğitimini vurgulamaya başlamışlardır. Böylece değerler eğitimi adı altında bir eğitim alanı ortaya çıkmıştır (Yaman, 2014: 15). Günümüzde değerlerin ve değerler eğitiminin bu denli vurgulanıyor olması değerler ve değerler eğitime verilen önemi göstermektedir. Aslında bu önemsenmenin temelinde değerler ve değerler eğitime duyulan ihtiyacın artması yatmaktadır (Arslan ve Yaşar, 2014: 10).

“Değerler eğitimi, insana özgü olanakları, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran olanakları başka bir deyişle insana özgü bütün etkinlikleri insancıl etkinliklerle amaçlarına uygun tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır”(Dilmaç ve Ulusoy, 2014: 7). Bireylerin, bakış açılarını etkileyen etkenlerden biri olan değerlerin kazanılması, benimsenmesi, değerleri kişilik haline dönüştürmesi gerekmektedir. Yaşam sürecinde devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine değerler eğitimi denilmektedir (Yaman, 2014: 18). Değerler eğitiminin, bireyin istedik yönde şekillenmesini önceleyen ve bu doğrultuda planlı-programlı bir anlayışla her zaman verilebilmesi mümkün bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Değerler eğitimi yaşam boyu devam eder. Birey ilk olarak değerleri ailesinden alır. Ailenin bireye kazandırmaya çalıştığı değerler, davranış olarak gözlemlenebildiği sürece etkili olur. Nitekim bireyin kişiliğinin ve kimliğinin oluşma evresi aile kurumunda başlamaktadır. Ailede başlayıp yaşam boyu sürececek olan değerler eğitimi bireyin okul hayatına başlamasıyla daha sistemli devam etmektedir. Bu anlamda ailede verilen eğitimle okulda verilen eğitim arasında bir geçiş gerçekleşmektedir. Bu geçişin sağlıklı gerçekleşmesiyle birlikte, bireyin değerleri özümsemesi daha da kolaylaşmakta ve birey değerlerin gönüllü, istekli bir taşıyıcısı, aktarıcısı olmaktadır.

Değer kazandırma sürecinde bireyler, toplum tarafından ya da bireyler tarafından özümsemiş ve kabul görmüş değerler hakkında bilgi sahibi olabilirler. Ancak bu bilgi sahibi olma sürecinde bireyin değerleri içselleştirdiği söylenemez. Değerlerin bireyler tarafından özümsemişi ve davranışa dönüştürülmesi gerekmektedir.

İnsan davranışlarına yön veren korku ve disiplin değil, değerler olmalıdır. Korku ile tesis edilen bir disiplin, korkunun bittiği yerde yıkılmaya mahkûmdur. Değer kaynaklı iç disiplince insanın eylemleri üzerinde etkili bir güce sahiptir. Özellikle manevi değerler herhangi bir yaptırım ve korkuya gerek kalmadan davranışa dönüşebilmektedir. Bu da değerlerin içselleştirilmesi ile mümkün olmaktadır (Kaymakcan, 2010: 11). Bu nedenle değerler eğitimi verilirken eğitimcilerin, değerleri salt bilgiye dayalı değil özümseme ve davranışa dönüştürmeye odaklanmaları gerekmektedir. Çünkü değerler eğitimi bilişsel öğretimdeki yöntem ve stratejilerden farklı bir öğretimi gerektirmektedir. Bilişsel süreçte ağırlıklı olarak bilgi, kavrama, metotlar öğretilirken değerlerin bu yöntem ve stratejilerle kazandırılması yeterli değildir. Çünkü değerler bireylerin duyuşsal alanlarına hitap etmektedir. Bireyler, bilişsel ve duyuşsal öğrenme alanlarını yeterli düzeyde kullanarak değerleri içselleştirebilirler. Böylece değerleri özümseyerek davranışa dönüştürebilirler (Tahiroğlu, 2014: 364). Davranış haline gelen değerler kalıcılığı yakalar ve değerler eğitimi ile korunur, geleceğe aktarılır.

Bu bağlamda değerler eğitiminin iki amacının olduğu söylenebilir. Birincisi bireylere daha iyi bir hayat sunarak yaşamlarından memnun olmalarını sağlamaktır. İkincisi ise bireylerin artan niteliklerinin topluma sağladığı fayda ile iyi bir yaşam sunmanın getirdiği memnuniyetle yaşamlarının devamını sağlamaktır (Kaymakçı 2014: 370).

Değer anlayışlarının hızlı değişmesi eğitim biçimlerinin de değişmesini zorunlu kılmaktadır. Eğitim kurumları değişen değer dünyasının takipçisi olarak değerlerin ve bireylerin mevcut koşullarını göz önünde bulundurarak yeniliklere gitmelidir. Bu değişim, ihtiyaçlara cevap verebilecek düzeyde bireylerin yetişmesine ortam hazırlar.

Bu anlamda eğitimde öğrencilerin ilgi ve düzeyleri göz önünde bulundurularak değerler eğitiminin programlanması ve muhakeme edilmesi önemlidir. Bilhassa öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak rasyonel bir yaklaşımla ahlak ve karakterine olumlu etki edecek, bireye kim olduğunu hatırlatacak bir değerler eğitimi verilmelidir (Çağlayan, 2013: 95). Değerler eğitiminde öğrencilerin yaş, yetenek ve çevrelerinin dikkate alınması, farklı öğretim metotları ve tekniklerinden yararlanılması, öğrencilerle sağlıklı iletişim kurulması ve öğretmenin model davranışlar sergilemesi değerler öğretiminde dikkat edilmesi gereken önemli ölçütlerdir (Aktepe, 2010: 77).

Değerler eğitiminde cevaplanması gereken önemli bir soru, değerler eğitiminin hangi yaşta verilmesi gerektiğidir. Cevabı kolay olsa da bu soru çoğu zaman eğitimcileri meşgul etmektedir. Değerler eğitiminin verilmesi için bireyin belli bir yaşa gelmesi ve zihinsel olarak olgunluğa ulaşması gerektiği görüşü zihinleri karıştırmaktadır. Oysaki değerler eğitimi her zaman ve her yaşta verilebilir. Kişilik oluşumunun beş yaşına kadar olan sürecinde kişiliğin çoğunun tamamlandığı düşünülürse, ilk yıllarda değerler eğitiminin verilmesi ayrıca önemlidir (Dilmaç ve Ulusoy, 2014: 10).

İlk yıllarda verilen değerler eğitiminde eğitimcilere büyük sorumluluklar düşmektedir. Eğitimcilerin, bu yıllardaki çocukların bir kamera ve fotoğraf makinesi gibi her şeyi kaydeden bir yapıya sahip olduklarını düşünerek hareket etmeleri gerekir. Bireylere kazandırılmaya çalışılan değerler öncelikle eğitimciler tarafından özümsemelidir. Nitekim ortak değerleri içselleştirmemiş bir öğretmenin öğrenciler tarafından rol model olarak görülmesi birçok problemi de beraberinde getirmektedir.

Değer eğitimine bu denli ihtiyacın artması, ülkemizde olduğu gibi birçok yerde değer eğitimi çalışmalarına hız verilmiştir. Örneğin ABD’de 1995 yılında ‘Değerler Eğitimi Programı’ adı altında bir program hazırlanmış ve dünya genelinde artan şiddet, sosyal problemler, saygısızlık gibi bu çağın hastalıklarına karşı ‘Değerlere Çağrı’ adı altında bir akım başlatılmıştır. Bu program içerisinde on iki temel değer belirlenmiş ve bunların eğitimine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Tillman ve Hsu’dan akt., Oruç, 2010: 49).

Avustralya’da ise etkili değer eğitimi ile ilgili uygulamalar gerçekleştirilmiş, bu alana gerekli önem gösterilmiştir. Avustralya hükümeti değerler eğitiminin nasıl etkili gerçekleşmesi gerektiğini yayımlamıştır. Buna göre;

1. Avustralya okullarında öğretimin amaçlarında biri olarak, öğrencinin özenli olmasını sağlamak, saygı duyan, işbirliği değerlerini benimseyen,
2. Okullarda pratik yaparak, açık sözlü, okulun ve toplumun değerlerini benimseyen, tutarlı davranışlar sergileyen,
3. Öğrencilerle ortaklaşa çalışarak, okul hayatının bir parçası olarak aileler ve okul toplumunu (öğrenciler, öğretmenler, personel, idare) arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmek,

4. Öğrencileri öğrenim çevresinde desteklemeli, onların kendilerini keşfetmelerini sağlamalı, öğrencileri cesaretlendirmeli, onların sahip olduğu değerleri okulun ve toplumun değerleri olduğunu belirtmek gerekir (Australian Government Department of Education, 2004:5'den akt.: Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 56) şeklinde ifadelere yer verilmiştir.

Dünyada değerler eğitimine verilen bu önem dikkate alınarak ülkemizde de bu yönde girişimlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda değerler eğitimi öğrenme alanıyla ilgili bazı kararlar alınmış ve son dönemlerde yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. 17 Aralık 2010'da yapılan Millî Eğitim Şurası'nın kararları bu açıdan önem arz etmektedir. Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi başlığı altında alınan kararlardan bazıları şunlardır:

- Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma her 4 yılda bir güncellenmelidir.
- Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.
- Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.
- Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitimine yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitimine yer verilmelidir.
- Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitimine yönelik, STK'larla iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.
- Değerler eğitimine, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

- Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır (MEB, 2010: 1833).

Yapılan gözlemler ve bilimsel çalışmalarda görülmüştür ki toplumların varlıklarını devam ettirebilmeleri, huzurlu ve güvenli bir dünyada herkesin birbirine saygı, sevgi, hoşgörüyü yaklaşımlarını sağlamak değer eğitimi üzerinde önemle durmakla mümkün olmaktadır.

2. 6. Değer Eğitimi Yaklaşımları

Bireylere değer eğitiminin uygulanması belli plan ve programlar dâhilinde gerçekleştirilir. Bu plan ve programları içeren farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Değerler eğitiminde istenilen düzeye gelinmesi ve belirlenen amaçların sağlanması için bu yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yaklaşımlar şunlardır: Değerleri telkin etme, değerleri belirginleştirme, değer analizi, ahlaki muhakeme, karakter eğitimi, değerler eğitiminde örtük program.

2. 6. 1. Değerleri Telkin Etme Yaklaşımı

Değerlerin doğrudan öğretimi olarak da adlandırılır. Eğitim ve toplum içerisinde en çok kullanılan yöntemdir. Tarih boyunca insanlar, davranışlarını şekillendirmek için telkin yöntemini kullanmışlardır. Bu yaklaşımda gerekli telkinleri yapar ve gösterirseniz insanlar sonunda sizin arzuladığınız davranışları gösterecek varsayımı vardır. Öğretmenler ve veliler “İyi bir kız böyle yapmaz, çocuklar büyüklerine saygı gösterir.” gibi ifadeleri telkin yönteminin örneğidir (Welton ve Mallan, 1999:137 ‘ten akt. Akbaş, 2004: 96)

Bu yaklaşımda yetişkinler çocuklara değerleri doğrudan öğretir. Özellikle ilköğretimde sevgi, saygı, dikkat, uyum, adil olma, dürüstlük gibi temel değerlerin

benimsetilmesinde kullanılır (Tokdemir, 2007: 39). Telkin yönteminde kullanılan tekniklerden biri ahlaki yönü ağır basan tarihsel veya kurgusal hikâyeler kullanmaktır. Biyografiler değerleri telkin etmede oldukça güçlüdür. Bu yaşam hikâyelerinin anlatılması, diğer bireylerin davranışlarının ahlaki yönden düşünmelerini sağlar (Akbaş, 2004: 97).

Telkin yaklaşımının bir program dâhilinde verilmesi gerekir. Bundan ötürü Superka telkin yaklaşımında sistematik durumlarda kullanılması için bir öğretim modeli geliştirdiğini belirtir. Bu modelin basamakları şöyledir:

1-Telkin yaklaşımı olabilecek değerleri belirleme

2-Değer seviyelerini belirleme

3-Davranışsal amaçları belirleme.

4. Uygun metotları seçme

5-Metotları uygulama

6-Sonuçları değerlendirme (Superka, 1976; akt: Whitney, 1986; akt Dilmaç, 2014: 71).

Değerleri telkin etme yaklaşımı bugün sunuş yoluyla öğretim tekniğine benzetilebilir. Aktaranın aktif, alıcının pasif olduğu bir öğretim yöntemidir. Alıcı yoğun bilgi bombardımanının içerisine girer. Alıcı kavrayabildiği bilgileri içselleştirir, özümser. Bazı önemli bilgileri kaçırma ihtimali de yüksektir. Bazı dezavantajları olmasına rağmen her zaman ve her yerde kullanılması açısından gerekli olduğu alanlar olduğu gibi sadece bu yaklaşıma da bağlı kalınmamalıdır.

2. 6. 2. Değerleri Belirginleştirme/Açıklama Yaklaşımı

Bu yaklaşım değerler eğitiminin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Yaklaşımın temelinde bireyin kendi yaşamından hareketle neyin önemli olduğunu ve yaşamını nasıl belirlediğine dayanan bir anlayış vardır. Yani birey neye değer vereceğini başkalarının düşünce ve yardımlarıyla değil kendi kararıyla verir. John Dewey ve Hümanist kuramdan etkilenen Raths, Harmin, Kirchenbaum ve Simon tarafından 1966 yılında geliştirilen bir yaklaşımdır (Thomas ve Hunt, 1992'den akt. Dilmaç ve Ulusoy,2014: 72).

Bu yaklaşımda, öğrenciler kendi değer yargılarını sorgularlar, birilerinin yönlendirme ve etkisi olmadan özgürce seçim yaparlar. Öğretmenler, öğrencilerin kendi değer yargılarını oluşturmalarında yardımcı olur (Simon,1972'den akt. Akbaş, 2004: 98). Birbirlerinin değer yargılarına saygı duymayı öğretir. Özgür seçimlere sahip, özgüven ve özsaygı kazanmasına yardımcı olur. Amaç, öğrencilerin düşünce dünyalarının mantık çerçevesinde oluşmasını sağlamak, özgün davranış modellerini oluşturmak için bir farkındalık oluşturmalarına zemin hazırlayarak kendi değerlerini oluşturmak ve açıklamaktır (Huitt, 2004'ten akt. Başçı, 2012: 68).

Değerleri açıklama yaklaşımında değerlerin açık bir şekilde öğretilmesi, değerlerin bireyler üzerindeki etkisini azaltacağı düşünülmektedir. Bundan ötürü değerlerin baskı yapılmadan özgür bir ortamda yedi aşamada yapılması daha uygun olduğu belirtilmiştir.

Seçme

1. Özgür seçim yapılmasını destekleme
2. Alternatifler içerisinde belirlenen seçenekleri seçmede yardımcı olma
3. Alternatiflerin olası sonuçlarını düşündükten sonra seçilebilmesini yardımcı olmak

Ödüllendirme

4. Seçim yaptığı ve değerli olduğu düşündüğü şeyleri ödüllendirme
5. Özgür seçimini rahatça ifade edebilmesine olanak sunma

Hareket

6. Özgürce seçebildiği değerlerle bütünleşen davranışların oluşmasını özendirme
7. Seçtiği ve uyguladığı davranışının tekrarını sağlamada yardımcı olmak (Simon,1972'den akt. Akbaş, 2004: 99).

Bu yaklaşımda amaç, öğrencilerin yukarıda verilen yedi aşamayı kullanarak kendi yaşantılarıyla değerleri içselleştirmeleridir. Değer açıklamanın anahtar ögesi, cevap açıklamadır. Cevap açıklamada öğrenci kendi fikirlerini ifade ederek bir nevi kendi fikirlerini test eder. Öğretmen bu süreçte öğrenciyi cesaretlendirmeli, öğrencinin

verdiği cevapları dikkate almalıdır. Öğretmen, öğrencilerin verdiği cevabı daha rahat ifade edebilmelerine yardımcı olmak için şu soruları sorabilir:

- Senin için bu önemli midir?
- Şu an mutlu musun?
- Diğer alternatifleri yapabileceğini düşündün mü?
- Gerçekten yapabilir ve konuşabilir misin?
- Aynı şeyleri tekrar yapabilir misin? (Aydın ve Güler, 2014: 86)

Bu yaklaşım ağırlıklı olarak 1960-1980 arasında etkili olmuştur. 1980'li yıllardan sonra etkisini kaybetmeye başlamış hatta bu yaklaşımın öncülerinden Kirchenbaum daha sonra bu yaklaşımın görüşlerini terk etmiştir (Kirchenbaum, 2000; Sarı,2007'den akt. Dilmaç ve Ulusoy, 2014: 73).

2. 6. 3. Değer Analizi Yaklaşımı

İlk kez 1970'li yıllarda ABD'de sosyal bilimciler tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımın esasında rasyonel düşünme ve sorgulama vardır. Bu yaklaşımda öğrenciler, çalışmalarının doğruluklarına dair kanıtlanabilir bulgular elde etmeye yönlendirilmektedirler (Huitt,2004,6; Whitney,1986,76'ten akt. Yiğittir, 2009: 72).

Değer analizi yaklaşımının amacı, değer konularıyla ilişkili bilimsel araştırma yöntemlerinde ve mantıklı düşünmenin kullanılmasında öğrencilere yardımcı olmaktır (Huitt,2004'ten akt. Yiğittir, 2009: 72). Öğrencilere yardımcı olunarak muhakeme ve analiz yeteneklerinin gelişmesine, ilk okuduğunu, duyduğunu kabullenen bir öğrenci profili yerine sorgulayan ve deliller bulmaya gayret gösteren bir öğrenci profili yaratmasına yardımcı olunur.

Değer analiz yaklaşımının hedefleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

- 1-Öğrencilere, bir değer kavramını ve değerlendirmeyi öğretmek.
- 2-Öğrencilerin, söz konusu değer nesnesi hakkında en akılcı yargıya ulaşmalarına yardımcı olmak.

3-Öğrencilere, bazı değer kavramları hakkında bir değer yargısını paylaşan bir grubun nasıl üyesi olabileceğini öğretmek (Metcalf 1971 ve Coombs 1971; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 74).

Değer analiz yaklaşımının sistematik bir şekilde uygulanması için Welten ve Mallon, değer analizi yaklaşımını 8 aşamalı olarak sıralamışlardır:

1. Değer sorununu belirleme.
2. Karşılaşılan değer sorununu açıklığa kavuşturma.
3. Sorun hakkında bilgi ve kanıtlar toplama.
4. Bilgi ve kanıtların uygunluğunu ve doğruluğunu değerlendirme.
5. Olası çözüm yollarını belirleme.
6. Çözüm yollarının her birinin olası doğrularını belirleme ve değerlendirme.
7. Seçenekler arasından birini seçme.
8. Seçilen öneri doğrultusunda davranımda bulunma (Welten ve Mallon, 1999; akt. Aladağ, 2009: 28).

Değer analiz yaklaşımından anlaşılan, öğrenciler sahip oldukları ya da öğrenme aşamasında oldukları değerleri akıl süzgecinden geçirerek sorgularlar ve öğrenirler.

2. 6. 4. Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı

Ahlaki muhakeme yaklaşımının temeli Lawrence Kohlberg ve Piaget'in çalışmalarına dayanır (Yiğittir, 2009: 76). Ahlaki gelişim konusunda ilk çalışmayı Piaget yaparken bu yaklaşımı Kohlberg geliştirmiştir. Kohlberg ise Piaget'ten sonra kendine özgü ahlaki gelişim aşamaları oluşturmuştur (Aydın ve Gürler, 2014: 73).

Kohlberg adil topluluk okulları kurmuş, bireylerin ve toplumun ahlaki gelişimlerine katkı sağlayarak akıl yürütme becerilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu okulların temelinde adalet, eşitlik ve demokrasi vardır. Öğrencilerin herhangi bir durum karşısında demokratik bir ortamda karar almalarına yardımcı olur. Kohlberg ayrıca öğrencilerine ahlaki ikilem içeren hikâyeler vererek onların ahlaki yargılarını ortaya çıkarmıştır. Öğretmen, bu hikâyelerle öğrencilerin içine düştükleri ahlaki ikilemleri

çözmede yardımcı olur. Öğretmen bunu yaparken her öğrenciyi ahlaki ikilemele karşı karşıya bırakır (Leming, 2000'den akt. Okudan, 2010: 30). Ahlaki muhakemenin temel amacı öğrencilerin ahlaki ilkeler geliştirmeleri doğrultusunda onlara yol göstermektir (Akbaş, 2008: 16). Öğrencilerin karşı karşıya bırakıldığı ahlaki ikilem hikâyelerinden iki örnek aşağıda verilmiştir:

Örneğin; Ali' ye babası, okuldan arta kalan zamanlarda çalışıp 500.000 tl biriktirebilirse onu yazın kampa göndereceğine söz verdi. Ali hafta sonları evlerinin yakınlarındaki pastanede çalışarak 500.000 Tl biriktirebildi. Ancak babası yaz gelince fikir değiştirerek, parayı kendisine vermesini istedi. Ali de babasına ancak 100.000 tl biriktirebildiğini söyleyip, kalan para ile kampa gitmeye karar verdi. Kararını da kardeşi Aydın'a anlattı. Aydın gerçeği babalarına söylemeli mi?

Örneğin; Ege Bölgesi'ndeki bir ilçede bir kadın kanserden ölmek üzeredir. O ilçedeki bir doktora bitki özlerinden yaptığı bir ilacın kanseri tedavi ettiğini söylemektedir. Gerçekten de ilacı kullanan bazı hastalar iyileşmiş görünmektedir. Ancak doktor ilacın kendisine mal oluşunun on katı fazlasına satmakta, bir doz ilaç için 50. 000.000 tl istemektedir. Hasta kadının kocası ilacı satın alabilmek için her türlü çareye başvurmuş, gerekli paranın ancak yarısını toplayabilmiştir. Bunun üzerine doktora giderek karısının ölmek üzere olduğunu anlatmış, ya kendisine ilacı daha ucuz vermesini ya da ilacın kalan parasını daha sonra ödemesini istemiştir. Ancak doktor bunu kabul etmemiş “ bu ilacın isteklisi çok fazla, parası olana satarım” demiştir. Çaresiz kalan koca sonuçta bir gece ilacı gizlice çalmıştır. Sizce de ilacı çalmalı mıydı?(Erdem, 2000: 118).

Kohlberg, ahlaki gelişimi üç düzeye ayırmıştır. Bu üç düzeyin her birinde ikişer dönem olmak üzere toplam altı dönem yer almaktadır. Aşağıda bu dönemler açıklanmıştır:

I. Gelenek Öncesi Düzey: Gelenek öncesi düzeyde, bireyin cezadan kaçınması ve gösterdiği davranışlar için ödüllendirilme beklentisi ön plandadır. Bu düzeyde birey, genellikle kültürel etkiler sonucu olayların fiziksel sonuçlarını göz önüne alarak "iyi ve kötü" nitelendirmelerde bulunmaktadır.

1. Dönem: Üstün güç ve cezaya karşı sorgulamadan uyum gösterme: Birey cezadan ve maddi zarardan çekindiği için kurallara uymaktadır.

2. Dönem: Karşılıklı çıkarıya dayalı ilişki: Birey çıkarısını düşünerek karşısındakinin çıkarısını korumaktadır.

II. Geleneksel Düzey: Geleneksel düzey ya da kurallara uyma olarak da ifade edilebilir. Bu düzeyde bireyin beklentileri koruması önemlidir. Birey için aile kuralları, grup ya da ulus kuralları değerlidir.

3. Dönem: Diğer kişilerle uyum içinde olma: İyi davranış; mutlu olma ya da başkalarına yardımcı olmakla olur. Bireyin başkaları tarafından onaylanması önemlidir.

4. Dönem: Otoriteye uyma. Toplumsal düzenin korunması ve kurallara uyma vardır.

III. Gelenek Sonrası Düzey: Ahlaki gelişimin en üst noktasını oluşturmaktadır. Birey, ahlaki bakımından özerkliğini kazanmıştır.

5. Dönem: Sosyal anlaşma ve buna uyma söz konusudur. Eylemler, eleştirel bir şekilde incelenerek tüm toplum tarafından kabul edilmiş kurallara göre tanımlanmaktadır.

6. Dönem: Evrensel, ahlaki ilkelerin hakim olduğu dönemdir. Bu ilkeler soyuttur ve etik kurallara göre şekillenmektedir. Bireyin vicdanı önemli bir faktördür (Kohlberg, 1968'den akt. Özdaş, 2013: 56).

2. 6. 5. Karakter Eğitimi Yaklaşımı

“Karakter eğitiminin genel anlamıyla örtük veya açık program aracılığıyla, yetişen yeni nesle temel insanî değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayretinin ortak adıdır.” Türk milli eğitimin temel kanununun hemen başlangıcında millî eğitimin amaçları sıralanırken *ahlakî, manevî değerleri benimseyen, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı bir kişiliğe ve karaktere sahip kişiler yetiştirmekten* bahsedilmektedir (Ekşi, 2003: 79).

Toplumların geleceklerinin nitelikli yetişmiş karakter sahibi bireylere bağlı olduğu bir gerçektir. Bireyler kendiliğinden ahlaki bir karaktere sahip olamazlar. Bundan ötürü bireylere, uygun ahlaki değerler ve davranışlar göstermesini sağlayacak değerlerin verilmesi okulların amaçları arasındadır. Bu da karakter eğitimi denilen okulun bütün programlarında yer alan okulun bir parçasıdır (Ekşi, 2003: 81).

Karakter eğitimi son yıllarda değerler eğitimi yaklaşımları arasında en önemli görülenidir (Tokdemir, 2007: 43). Karakter sahibi bir birey aynı zamanda dürüstlük, hoşgörü, sevgi, demokrasi vb. birçok değeri içselleştirmiştir. Karakter eğitiminin temelinde değer kazanımı vardır. Değerlere sahip bir bireyin aynı zamanda iyi bir karaktere sahip olduğu söylenebilir. (Lickona, 1996) karakter eğitiminin prensiplerini belirtmiştir:

1. Karakter eğitimi iyi karakterin temeli olarak temel ahlâkî değerleri teşvik eder. Karakter eğitimi başlangıç felsefesi olarak iyi karakterin temellerini oluşturan özen, dürüstlük, adalet, sorumluluk, kendine ve diğerlerine saygı gibi toplumsal mutabakat sağlanmış objektif olarak kabul edilen temel ahlâkî değerleri alır.
2. Karakter düşünme, duygu ve davranışı içerecek kapsamda tanımlanmalıdır. Etkili karakter eğitimi programında karakter, moral yaşamın bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarını kapsayacak genişlikte olmalıdır. İyi karakter temel ahlâkî değerleri anlama, onlar hakkında hassasiyet taşıma ve onlarla iş yapmayı içerir.
3. Etkili karakter eğitimi okul yaşamının tüm basamaklarında temel değerleri teşvik eden maksatlı, inisiyatifi eline alan ve kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Maksatlı ve inisiyatifi ele alan yaklaşım sadece fırsatların oluşmasını bekleyen bir yaklaşımdan ziyade karakter geliştirmek için üzerinde düşünülmüş yollar planlardır.
4. Okul insancıl ve şefkatli bir topluluk olmalıdır. Okulun bizatihi kendisi iyi karakterin vücut bulduğu bir yer olmalıdır. Sınıftaki günlük yaşam kadar koridorlar, kafeterya gibi diğer okul ortamları da temel insanî değerlerin yaşandığı mekânlar olmalıdır.
5. Karakter geliştirmek için öğrenciler ahlâkî aksiyon fırsatlarına ihtiyaç duyarlar. Zihinsel alanda olduğu gibi etik alanında da öğrenciler oluşturmacı öğrencidirler; yani en iyi yaparak öğrenirler. İyi karakter geliştirmek için onlar gerçek yaşamdan günlük etkileşim ve tartışmaları içeren ortamlara ihtiyaçları vardır. Bir iş birlikli öğrenme grubunda işlerin nasıl paylaşılacağı, bahçedeki kavgaların nasıl azaltılacağı gibi gerçek hayat durumlarıyla öğrenciler temel değerlerin gereksinimleri hakkında daha pratik bir tecrübe edinirler.
6. Etkili karakter eğitimi, öğrencileri merkeze alan ve başarılı olmalarına yardımcı olan anlamlı ve teşvik edici akademik müfredatı içerir. Karakter eğitimi ve akademik öğrenme ayrı alanlar gibi algılanmamalıdır. Daha ziyade güçlü ve karşılıklı destekleyici

bir ilişki içinde olmalıdırlar. Karakter okullarında öğrencilerin daha fazla çalışmaları ve başarılı olmaları muhtemeldir.

7. Karakter eğitimi öğrencilerde iç güdümlü bir motivasyon geliştirme çabası içinde olmalıdır. Öğrenciler iyi karakter geliştirirken ahlâkî yargılarının kendilerine doğru olduğunu söylediklerini yapmak için içsel bir bağlılık geliştirirler. Okulları özellikle disiplin yaklaşımı olarak temel değerleri iç güdümlü bir uygulama çabası içinde olmalıdırlar. Okullar, öğrencilerin sorumlu davranış göstermelerinin gerçek sebeplerinden onları uzaklaştıran dış güdümlü ceza ve ödüllerden kaçınmalıdırlar.

8. Tüm okul personeli, karakter eğitimi için sorumlulukları paylaşan ve aynı temel değerlere bağlı bir öğrenme ve ahlâk topluluğu olmalıdır. Burada üç hususun altını çizmek gerekiyor: İlk olarak; öğretmenler, yöneticiler, danışmanlar, memurlar, servis personeli yani kısaca herkes karakter eğitimi çabalarının içinde olmalıdırlar.

İkincisi; öğrencilerin hayat için öngörülen aynı değer ve normlar, okul topluluğunun yetişkin üyeleri için de geçerli olmalıdır. Üçüncü olarak; okul ahlâkî konular üzerinde personelinin eğitilmesi için zaman ayırmalıdırlar.

9. Karakter eğitimi hem personelden hem de öğrencilerden ahlâkî liderlik gerektirir. Buraya kadar ifade edilen kriterlerin yapılabilmesi için bir lider (müdür veya yardımcısı veya koordinatör öğretmen), bir karakter eğitimi komitesi (uzun erimli planlama ve programın uygulanmasıyla sorumlu) ve öğrenci inisiyatifi (öğrenci kulüpleri, akran çatışma çözme programları vb.) gereklidir.

10. Okul, karakter eğitimi çabalarında ebeveynleri ve çevresel imkanları tam bir partner olarak görmelidir. Ebeveynler çocuklarının ilk ve en önemli ahlâk eğitimcileri olduğundan; okul karakter eğitimi ile ilgili temel misyonunu açık bir biçimde ortaya koymalı, sonrasında da karakter eğitimiyle ilgili hedef ve aktivitelerinin her aşamasında aileyle iletişim içinde olmalıdır. Okul, çevresel imkânlardan da –iş dünyası, sivil toplum kuruluşları, medya, yerel yönetimler vb.- karakter eğitiminden faydalanmalıdır.

11. Karakter eğitiminin değerlendirilmesi; okulun karakterini, karakter eğitimcisi olarak okulun personelinin işlevselliğini ve öğrencilerin iyi karakter gösterme bağlamını içermelidir. Etkili karakter eğitimi programı aynı zamanda, okulun ne derecede bir karakter topluluğu olduğunu, okul personelinin ne derecede programı uygulama yetkinliğine sahip olduğunu ve öğrencilerin ne derecede temel etik değerleri anladığını,

bağlandığını ve onlara göre davrandığını değerlendirecek bir içeriğe sahip olmalıdır (Licona, 1996; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 79-80).

Karakter eğitiminin çok boyutlu olmasından dolayı karakter eğitimi programlarında bakış açıları da farklı sınıflarda incelenmektedir:

1. Muhakeme-Alışkanlıklar: Bazı yaklaşımlar ahlâkî ve muhakeme ve düşünmeye vurgu yaparken diğerleri erdemli davranışların alışkanlık haline gelinceye kadar uygulanması üzerinde durmaktadırlar.
2. “Yüksek” Değerler “Ara” Değerler: Bazı yaklaşımlarda öz-disiplin, cesaret, sadakat ve sebat gibi temel değerler öncelenirken diğerlerinde özen, nezaket, arkadaşlık gibi vasıta değerler önemsenmektedir.
3. Bireye Odaklanma- Çevre ve Topluma Odaklanma: Karakter birey için mi? Yoksa grubun norm ve şablonlarına mı oturmalı? Soruları da karakter eğitiminde farklı perspektiflerin duruşlarını belirlemektedir.(Thomas, 1991; akt. Ulusoy ve Dilmaç 2014: 82)

Karakter eğitiminin bireylere okullarda bir plan dâhilinde verilmesi gerektiği yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Son yıllarda bütün dünyada görülen yozlaşma toplum ve birey bilincine zarar vermekte, telafisi olmayan yıkımlara kapı aralamaktadır. Karakter eğitimi ile değerler, bireylere sistematik bir plan içerisinde verilerek bu yıkımın önüne geçilebilir.

2. 6. 6. Değerler Eğitiminde Örtük Program

Eğitim ve öğretim kurumlarında resmi programın dışında kalan, programda belirtilen kazanımların yanında yazılı olarak belirtilmeyen farklı tutum, beceri, bilgi, değer vb. kazanımların elde edildiği programa örtük program denir (Tahiroğlu, 2014: 341).

Birey, doğduğu andan itibaren çevresinde meydana gelen olaylardan etkilenir. Bu etkilenme sürecinde birey aslında kazandığı değerlerin çoğunun farkında değildir. Çünkü değerlerin bireylerde gizil olarak özümseme özelliği vardır. Bundan dolayı değerler, bireyler farkında olmasa bile bireylerin düşüncelerini, davranışlarını,

tutumlarını, ilişkilerini, tercihlerini değiştirebilir (Yılmaz, 2008). Birey resmi programlardan daha çok örtük programlardan etkili öğrenme gerçekleştirir. Çünkü örtük programın temelinde gözlem, özümseme, yaşayarak öğrenme vardır.

Örtük programda öğrenciler; okuldaki sosyal çevreden, öğretmenlerinden, arkadaş ve diğer okul yöneticisi ve çalışanlarının tutum ve davranışlarından, onlarla olan iletişimlerinden, okul ve sınıfın kendi kurallarından, okul kulüplerinden, kitaplarından, gazetelerinden, sosyal, siyasal, ekonomik yapısından vb. birçok yaşantıdan etkilenerek resmi programın dışında davranış, tutum, değer kazandıkları görülmektedir. Birey, okulda bulunan her etkenden etkilenme eğilimindedir. Bu da bireye resmi program dışında olumlu-olumsuz davranış ve tutumlar kazandırır. Bireyin davranış ve tutumlarının olumlu bir yönde seyir izlenmesi arzulanıyorsa okul, aile, çevre işbirliğine gidilerek örtük olarak verilmek istenen değerlerin kazandırılmasına yönelik uygun ortamların hazırlanması gerekir (Tahiroğlu, 2014: 342).

2. 7. Değerler Eğitimi ve Aile

Değerlerin vazgeçilemez oluşu, bireylerin ve toplumun yönlendirilmesi ve toplumu ortak bir duygu ve düşünce dünyasında buluşturabilmesinden gelmektedir. Değerlerin toplumla birlikte yaşayan bir yapıya sahip olması değerlerin yeni nesillere aktarılma ihtiyacını doğurmaktadır (Nalçacı, 2014: 330). Bu yeni nesillere aktarılma sürecinin ilk aşaması da aile ile başlamaktadır.

Bireyin ilk yoğrulduğu yer olan aile sevginin, saygının, dürüstlüğün, yardımlaşmanın, hoşgörünün, dayanışmanın vb. değerlerin içselleştirildiği, var olduğu yerdir. Bütün değerleri burada görmek mümkündür. Burada davranışlarıyla örnek olan anne babalar bireyin en önemli eğitimini vermiş olurlar. Çünkü birey değerlerin temelini burada atar. Sağlam bir değerler temeli atılırsa; değerler binasının, hem yapımı hem de geleceğe aktarılma işlevi daha kolay olacaktır.

Eğitimin ilk amacı bireyde istendik davranışlar geliştirmektir. Bu davranış değişikliklerin ilk verileceği yer ailedir. Aile bireylerinin her anlamda donanımlı olarak yetiştirmesi hedeflenir (Yaman, 2014: 44). “Çocuklarda temel değerleri geliştirmek ilk önce anne ve babaların daha sonra eğitimcilerin görevidir.” (Yılmaz, 2008: 52). Aile içerisindeki samimi iletişim ve etkileşim çocukların gelişimi ve eğitimlerinde çok

önemlidir. Aile bireyleri çocukların ilk model aldıkları kişilerdir. Çocuk; anne, baba ve diğer aile bireylerinin telkinleri ve kurallarıyla yoğrulur. Aile, çocuğa iyi-kötü, doğru-yanlış vb. durumların fark edilmesinde etkin bir konumdadır (Hökelekli, 2010: 7).

“Geleneksel aile kurumlarımız, toplumumuzun temel taşları ve güçlü sütunlarıdır”. Bir toplumun varlığının devam etmesindeki en temel taşlardan biri ailedir. Ailedeki bireylerin birbirleriyle uyumlu olması uyumlu bir toplumun kurulmasına zemin hazırlar(Yaman 2014: 81).

Günümüzde değer aktarımı aileler açısından daha zor gerçekleşmektedir. Geçmişte birçok değer, yaşantı ve destek sayesinde çocuklara aktarılabılırken günümüzde bu durum farklı bir boyut kazanmıştır. Çocuklar okuldaki, çevredeki, televizyondaki, internet ve bilgisayar ortamlarındaki birçok etkenden etkilenmekte, istedik değerleri benimsemeleri zorlaşmaktadır (Aydın ve Gürler, 2014: 34).

Kadınların iş yaşamında daha fazla yer almasıyla aile yapısında değişiklikler görülmeye başlanmıştır. İş yoğunluğu nedeniyle çalışan anne-babalar evlerine geç gitmekte ve yorgunluk nedeniyle çocuklarıyla ilgilenememektedir. Bu nedenle aile içi değer aktarımını sağlıklı bir şekilde gerçekleştirememektedirler. Bu da beraberinde birçok problemi getirmektedir. Çocuk değerlerle; çevresinde, medyada, internet ortamında doğru ve yanlış ayırt edemeden karşılaşmakta ve sağlıklı bir öğrenme gerçekleştirememektedir (Alpöge, 2011: 11). Aile yaşantısında anne ve babanın, çocuklarıyla etkili bir iletişim kurmak için çocuklarına bir birey olarak davranarak onların ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermeleri gerekir. Çocuklarına gösterdikleri ilgi ve ayırdıkları zaman etkili bir eğitime zemin hazırlar (Dilmaç ve Ulusoy, 2014: 84).

Anne ve babaların, çocukların eğitiminde despot bir anlayıştan uzak, çocuklarına kendi kararlarını verebilecek demokratik bir ortam oluşturmaları gerekmektedir. Anne ve babaların; çocuklarına sevgi, saygı, demokrasi, hoşgörü gibi değerleri benimsetmeye çalışırken otoriter bir anlayış sergilemeleri, uyguladıkları eğitim anlayışlarıyla çelişmektedir. Ailelerin davranışları ve ifadeleriyle tutarlılık göstermeleri, çocukların eğitiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacaktır (Dilmaç ve Ulusoy, 2014: 87). Anne ve babaların çocuklarının eğitiminde kendilerine düşen görev ve sorumluklar şöyle sıralanmaktadır:

- Çocuğa ve onun geleceğine ilişkin ilgi.

- Çocuğa ve onun geleceğine ilişkin sorumluluk.
- Çocuğun gelişim özelliklerini bilme, onu tanıma ve anlama.
- Çocuğa zengin ve tutarlı ilişkilerin olduğu bir çevre sağlama.
- Birey olarak çocuğa, saygı duyma (Aydın, 2007: 11).

Hem çocukluk yıllarında hem de okul yıllarında ailenin çocuğa verdiği eğitim, çocuğun kişiliğini ve değerleri ne ölçüde kazanacağını belirlemektedir. Donanımdan yoksun kısır bir eğitim anlayışı, ileriki dönemlerde birey için mutsuzluk ya da hayattan kopma gibi olumsuz tutumlara sebep olabilir (Aydın ve Gürler, 2014: 32). Anne ve babalar çocuklarının gelişimlerine katkı sağlamak için çocuklarına değer vermeli ve onlarla ilgilendiklerini onlara hissettirecek davranışlar göstermelidirler. Çocuklarının hassasiyetlerine dikkat ederek saygı, sevgi ve sorumluluk dairesinde hangi davranışların doğru ve güzel olduğu belirlenmelidir (Cüceloğlu, 2006: 363).

Ailede etkili bir değer eğitiminin gerçekleştirebilmesi için Ryan ve Bohlin şu tavsiyelerde bulunmuştur:

- Öncelikle iyi bir örnek ve model olmalısınız.
- Çocuğunuzun okul hayatında etkili olmalısınız.
- Çocuğunuzu davranışlarını iyi gözlemlemelisiniz.
- Değerlerin öğrenilmesi konusunda sabır göstermelisiniz.
- Ceza verirken dahi, çocuğunuzu incitmemelisiniz ve cezanın gerekçesini çocuğa açıklamalısınız.
- Konuşmalarınıza dikkat etmelisiniz ve ahlaki bir dil kullanmalısınız.
- Değer eğitiminde sadece sözlerle değil, davranışlarınızla örnek olmalısınız.
- Değerlerle donatılmış bir ev ortamı oluşturmamalısınız (Ryan ve Bohlin, 1999'den akt. Başçı, 2012: 58) .

2. 8. Değerler Eğitimi ve Okul

İnsan ve insanın sahip olduğu değerler, hızla gelişen ve büyüyen medeniyetle aynı hızla ilerliyor mu? Dünyanın bu denli hızla gelişmesine neden olan ve dünyanın değişim gücünü elinde bulunduran insan, acaba aynı hızda kendini geliştirebilmekte midir? Çağımızın en temel sorularından birkaçı da bu sorulardır. Dünyanın gelişmesine

zıt olarak maalesef toplumlar ahlaki yönden gerilemektedirler (Arslan ve Yaşar, 2014: 10).

Sosyal yaşamda yaşanan hızlı dönüşümler değer eğitimi anlayışlarında da değişiklikler meydana getirmiştir. Küreselleşen, zamanın ve mekânın bir hükmünün kalmadığı bu dünyada aile yeteri kadar çocukları ile ilgilenememekte, aktarmak istediği değerleri verememektedir. Bu durum ilgili kişi ve kurumları, değerlerin öğretimi konusunda daha hassas kılmaktadır. Toplum ve aileler de çocuklarına değerleri daha güvenli daha sistematik bir şekilde aktarmayı arzulamaktadırlar. Bu anlamda eğitim kurumları, değerler eğitiminin verilmesinde oldukça önemli bir misyonu yüklenmektedir (Aydın ve Gürler, 2014: 49).

Okul öncesi eğitiminin başlamasıyla okula adımını atan çocuk, aileden almış olduğu değerlerle birlikte okula gelmektedir. Okul öncesinde okullaşmanın artmasıyla da çocuklar çok küçük yaştan itibaren okulla tanışmaktadırlar. Okul öncesi ve ilköğretimde öğrenciler bilişsel alanla birlikte duyuşsal alanlarını da geliştirmekte yeni davranışlar kazanmaktadırlar. Fakat bilişsel alan kadar duyuşsal alan davranışları üzerinde, okullarda yeterince durulmamaktadır. Çünkü öğretim programında bilgiyi aktarmada bilişsel alan daha baskındır. Duyuşsal alanlarının, yani bireylerin karakter ve değer yönünü ihmal eden bu durum, okullarda birbirlerine saygı gösteremeyen, dürüstlük ve nezaketten yoksun bireylerin yetişmesine zemin hazırlamıştır (Selçuk, 2001: 16). Bu saptamada akademik başarının yanında, bireylerde duygu ve değer dünyasını da geliştirmenin ne denli önemli olduğu görülmektedir.

Günümüzde bireyin yaşamında akademik başarının yeterli görülmediği, sadece bilginin hayatta başarı getirmediği birçok eğitimci ve toplum bilimci tarafından ifade edilmektedir. Okullarda artık akademik başarının yanında, dürüstlük, adil olma, sevgi, saygı, nezaket, temizlik, iletişim kurma vb. değerlerin öğretimi önemsenmekte, birey bir bütün olarak ele alınmaktadır (Aydın ve Gürler, 2014: 50).

Değerleri benimseyen bireyler yetiştirmek ailenin, toplumun ve okulun görevleri arasındadır. Bu görüşten hareketle okulun iki temel amacı vardır: Akademik başarı ve değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek (Ekşi, 2003: 79). Hökelekli, okul eğitiminin hedef ve işlevlerini şöyle açıklar:

“Okul eğitiminin, öğrencilerin, bilişsel olduğu kadar duygu ve davranış yönünden de olgun ve doygun kişilikler haline gelmelerine yardımcı olma gibi açık veya örtük bir hedefi vardır. Çünkü çocuk ve gençlerin, iyi insan olmanın anlamını ve hangi davranış özelliklerinin başkaları tarafından beğenilir ve kabul edilir olduğunu öğrenmeye ihtiyaçları vardır. Onun için okul, bilgi kadar doğru davranış ve hissedişin yollarını da öğretmek zorundadır” (Hökelekli, 2013:291).

Bireylerin hızla değişime uğrayan bilgi ve teknoloji çağına ayak uydurmaları ve bu uyum sürecinde sahip olduğu değerleri korumaları gerekmektedir. Bir bireyin yaşamının ilk yıllarının çoğunun okullarda geçtiği düşünülürse bireylere rehberlik edecek ve var olan değerlerini korumalarına yardımcı olacak kurumların okullar olduğu anlaşılmaktadır. Aile yapısının değişmesi ve çocukların erken yaşlarda okula başlamaları okulların önemini artırmaktadır.

Okullar; nesillere yön verebilecek, nesilleri değiştirebilecek güçtedir. Yozlaşmanın hızlı bir şekilde devam ettiği bu çağda bireylerin karşılaşabileceği olumsuzlukları çözebilmek için uygun seçenekler sunulmalı ve çözüm endeksli yöntemler geliştirmelidir (Ekşi, 2003: 81). Aynı zamanda okullar değerler eğitimi vermeden önce, değerler eğitiminin amacına ulaşabilmesi adına şu sorulara cevap aramalıdır:

Kim? Çocuklara değerleri kimler öğretmelidir?

Ne? Çocuklara kazandırılması gereken değerler nelerdir?

Niçin? Çocuklara değerleri niçin öğretmeliyiz?

Ne zaman? Çocuklara değerleri ne zaman öğretmeye başlamalıyız?

Nerede? Çocuklara değerleri nerede öğretmeliyiz?

Nasıl? Çocuklara değerleri nasıl öğretmeliyiz? (Doğanay, 2010: 233).

Hangi değerlerin okullarda öğretilmesi gerektiği yönünde eğitimciler ve araştırmacıların zihinlerinde belirli bir şema yoktur. Okullarda hangi değerlere daha çok önem gösterildiği ile ilgili bir araştırmada şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: En çok önem gösterilenden en az önem gösterilen değerler şu şekildedir; sorumluluk, dürüstlük, , saygı, işbirliği, hoşgörü, namus, faydalı olma, iç disiplin, merhamet, adil olma, doğruluk, amaç belirleyebilme, diğer insanlara hizmet, sebat, iyi vatandaş olma, seçme

özgürlüğü, inanç, cömert, bireysel haklar ve cesaret. Araştırmada sorumluluk sahibi olma, dürüst olma, iyi vatandaş olma ve saygılı olma değerlerine daha çok önem verildiği görülmüştür. Cesaretli olma, bireysel haklar, cömert olma ve inançlı olma gibi değerler daha az önemli görülmüştür (Wood ve Roach, 1999:214 akt. Akbaş, 2004 84).

Okullar değerler eğitimi etkili gerçekleştirebilmek için bazı kriterlere ihtiyaç duymaktadırlar. Bilişsel, duyuşsal ve akademik anlamda eğitimi bütün olarak veren okullarda beş temel kriterin olması gerekmektedir. Bu kriterler şunlardır:

1. Saygı, sorumluluk, adalet ve dürüstlük gibi spesifik temalar, karakter unsurlarını veya değerleri pekiştiren ve okula öğrencilerin devamını özendirme/sağlamayı bütünüyle bir amaç olarak taşıyan bir okul ortamı.

2. Katılımcılığın teşvik edilmesi ve bunun sağlanması için gerekli yetilerin uygulanması ve bu kapsamda izlenecek ilkelerin belirlenmesi.

3. Öğrenci sağlığının pekiştirilmesi ve bu yöndeki problemleri önleyecek uygun gelişimsel direktifler verilmesi.

4. Öğrencilerin başa çıkma becerilerini geliştiren ve onların yaşayacağı geçişler, krizler ve çatışmalar ile başa çıkmaları için sosyal destek sağlayan sistem ve hizmetlerin varlığı.

5. Öğrencilerin karakter gelişimini olumlu yönde etkilemek için destek hizmetler kapsamında yaygın sistematik fırsatlar sunma (Eliaş, Parker, Kash, 2008, s. 248 akt. Katılmış, 2010: 86)

Okul öncesinden yükseköğretime kadar değerler eğitimi öncelikle okullarda yürütülmektedir. Okullar değerler eğitiminin verilmesinde bir merkez hükmündedir. Üniversitelerde Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, öğrencilerin değerler eğitimi yaparak yaşayarak öğrenmesine ortam hazırlamaktadır. Nitekim bu derste öğrenciler herhangi bir kurumda gönüllü olarak başkalarına yardım etmeyi amaçlayan bir süreci yaşarlar. Ayrıca üniversitelerde değerler eğitimi dersleri seçmeli ders olarak programlarda yer almaktadır. Yüksek Öğretim Kurulu tarafından esasları belirlenen Pedagojik Formasyon Eğitimi sertifika programlarında Değerler Eğitimi adlı ders de seçmeli olarak önerilmektedir (Emirhan, 2016: 24).

Teknolojinin dünyaya hükmü, toplumlar arası etkileşimler, çalışma hayatındaki yoğunluk, aile kurumunun yozlaşması ya da yetersiz kalması, maddiyatın ön planda olması gibi birçok etken değerler eğitiminin sistematik olarak yapılmasını gerekli kılmaktadır. Sistematik bir şekilde değerler eğitimini yapma görevi de eğitim- öğretim kurumlarına ve bu kurumlarda çalışan öğretmenlere düşmektedir.

2. 9. Değerler Eğitimi ve Öğretmen

Eğitim ve öğretimin önemli amaçlarından biri toplumun sahip olduğu değerleri bireylere aktarmaktır. Eğitim kurumlarında değer aktarımının baş mimarları öğretmenlerdir. Bu anlamda öğretmenlerin, değer aktarımında önemli bir rol üstlendikleri, üstlenmeleri gerektiği açıktır. Çünkü okula başlayan çocuklarla duygusal ve bilişsel yakınlık kuran, okuldaki zamanının çoğunu çocuklarla geçiren, çocuklara bir model ve rehber olan, birebir iletişim kuran en önemli kişidir öğretmen.

Bu bağlamda öğretmenlerin, değer aktarımında hassasiyet göstermeleri gerekmektedir. Ailesinin dışında anne ve babasından sonra çocuklar sürekli bir etkileşim halinde oldukları tek kişi öğretmenleridir. Öğretmenler, öğrencilerine bir model olduklarının farkında olarak değerler eğitimini, hem sistematik bir şekilde hem de lisan-ı halleriyle aktarmaları gerekmektedir.

Değer aktarım sürecinde öğretmenler, farklı öğretim metotlarını kullanarak öğrencilerin bilişsel ve eleştirel düşünce stratejileri üzerine yoğunlaşmalarına yardımcı olurlar. Bu anlamda öğretmen değer aktarımının hem bir parçası hem de rehberidir (Veugelers, 2000: 41).

Öğretmenler, öğrencilere değerleri kazandırmada ihtiyaçlar doğrultusunda bazı değerlere yoğunlaşabilir bazı değerleri de ihmal edebilirler. Bu durum her öğretmenin kendisinde özümsemiği değeri yansıması olarak görülebilir. Ancak değerlerin sistemli ve dengeli bir şekilde kazandırılması için öğretmenlere değerlerin program dâhilinde verilmesi önerilebilir (Veugelers, 2000: 44). Değer aktarımında birçok sorumluluğu yüklenen öğretmenler, değer aktarımının nasıl olması gerektiğini belli programlar dâhilinde belirleyerek süreci planlayıp uygulamaları gerçekleştirirler. Öğrencilerce rol model görülen öğretmenlerin bu süreçleri titizce yönetmeleri gerekmektedir.

“Öğretmenlerin değerler için model oluşturmalarındaki en büyük engel, davranışlarındaki tutarsızlıklardır” (Dilmaç ve Ulusoy, 2014:90). Öğretmenlerin davranışları ve ifadelerinin birbiriyle tutarlı olması gerekir. Aksi takdirde anlattıkları öğrenciler üzerinde bir etki yaratmayacaktır. Demokrasiden, adaletten, hoşgörüden, sevgiden, saygıdan bahseden bir öğretmenin sınıf içerisinde öğrencileriyle kurduğu iletişimde de bu değerleri içselleştirip, uyguladığına dikkat etmesi gerekmektedir.

Öğretmenlerde, değerler eğitimindeki bu hassas konularının getirdiği bazı ölçütler vardır. Thomas Lickona, ailelerin ve öğretmenlerin çocuklara model olmalarının gerekliliğini belirterek öğretmenlere şu tavsiyelerde bulunur:

- Model, rehber olarak davranmak
- Ahlaki bir topluluk oluşturmak
- Ahlaki bir disiplin oluşturmak
- Demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak
- Müfredat aracılığıyla değerleri öğretmek
- İşbirlikçi öğrenme uygulamak
- Sanat bilinci geliştirmek
- Ahlaki yansıtımı teşvik etmek
- Uyuşmazlıklar için çözüm öğretmek
- Okulda pozitif ahlaki kültür oluşturmak
- Ebeveynlerle arkadaşlık geliştirmek (Lickona, 1992; akt. Ulusoy ve Dilmaç 2014: 99).

Öğretmenler, çocukların üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu nedenle davranış ve tutumlarına özen göstermeleri, değerler eğitiminin amacına ulaşmasına büyük bir katkı sunacaktır. Öğretmen ne kadar iyi bir model olursa değerler eğitiminin gerçekleşmesi de bir o kadar kolaylaşacaktır.

2. 10. Türk Milli Eğitim Sisteminde Değerler

Ülkemizde ilköğretim programı geliştirme çalışmaları Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı bünyesinde yapılmaktadır. Yapılandırmacı, tematik, öğrenci merkezli ve aktiflik ilkesine dayalı olarak hazırlanan yeni ilköğretim programlarından 1-5. sınıf

programları 2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren Türkiye genelinde yürürlüğe girmiştir. 6, 7, 8. sınıfların öğretim programları ise 2005-2006 öğretim yılında pilot olarak uygulanmış, 2006 öğretim yılında 6.sınıf programları tüm ilköğretim okullarında yürürlüğe konmuştur (MEB, 2005).

Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık Bilgisi, Hayat Bilgisi, Din kültürü ve Ahlak Bilgisi gibi derslerin programlarında bazı değerlerin kazandırılması amaçlanmıştır. Özellikle Sosyal Bilgiler programında, değerler eğitiminin önemi vurgulanmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde öğrencilere toplam 20 değer kazandırılması hedeflenmektedir. Bu değerler; “Adil olma, Aile birliğine önem verme, Barış, Bağımsızlık, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Hoşgörü, Misafirperverlik, Özgürlük, Saygı, Sağlıklı olmaya önem verme, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik, Yardımseverlik” olarak belirlenmiştir (MEB, 2006).

Sosyal Bilgiler dersinin yanı sıra Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin programında da değerler eğitime yer verilmiştir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı'nın geliştirilmesinde temel alınan ilkelerden bazıları şunlardır:

- Bilginin artması, kavramların anlaşılması, değerlerin oluşması ve becerilerin gelişmesi sağlanarak, öğrenmenin gerçekleşmesi ön planda tutulmuştur.
- Millî kimlikle birlikte evrensel değerlerin benimsenmesine önem verilmiştir.
- Öğrencilerin ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmeleri hedeflenmiştir.
- Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bir birey olarak yetişmeleri önemsenmiştir.
- Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmalarının sağlanması amaçlanmıştır.
- İnsana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kültüre saygı esas alınmıştır (MEB, 2006: 10).

İlköğretim Düşünme Eğitimi Dersi (6, 7 ve 8. Sınıf) Öğretim Programı'nda da değerlere yer verilmektedir. Programın amacı “Düşünme sürecinde temel düşünme becerilerini kullanarak kişisel bir düşünme geleneği oluşturabilen, bu geleneği dil ve

düşünme bağlantısı kurarak bir yaşam becerisine dönüştürebilen, farklı düşüncelere saygı duyan bireyler yetiştirmek” olarak ifade edilmiştir. Değerlerin önemini belirten “Kültürel, tarihsel ve toplumsal bir varlık olan insanın dünya ile bağının kuruluşunda en önemli unsur değerlerdir.” ifadesine yer verilmiştir. Program’ın Beceri, Kavram ve Değerleri başlığı altında bazı değerler sıralanmıştır. Bu değerler şunlardır: Dikkatli olma, kuşku duyma, meraklı olma, özen gösterme, özgünlük, özgüven, sabır, saygılı olma, sorumluluk, tarafsızlık ve tutarlılık (MEB, 2007: 4-13).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 8 Eylül 2010 tarih ve 2010/53 sayılı genelge ile değerler eğitiminin önemine ilk kez değinilmiştir. MEB, değerler eğitiminin okullarda nasıl yürütülmesi gerektiğine dair bir genelge yayımlayarak bu konunun nasıl yürütülmesi gerektiğine dair bilgiler verirken değerler eğitimine verdiği önemi de göstermektedir. Genelgedeki ifadeler aynen şu şekildedir:

Günümüzde küreselleşme; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok gelişmeye imkân sağlarken bir taraftan da toplumsal yaşamı tehdit eden risk ve sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireyi, aileyi, yaşadığımız toplumu ve dünyayı tehdit eden risk ve sorunların çözümünde, toplumsal yaşantımızın temel yapısını oluşturan milli, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizden olan yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, adil olma, paylaşımcı olma gibi kazanımlarımız en önemli referans kaynağımızdır.

Eğitim sistemimiz öğrencilerimize; bilgi, beceri, tutum kazandırmanın yanında onların dengeli, sağlıklı, gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, temel ve insani değerleri kazanmış iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak görevini üstlenmiştir. Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal, manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımların öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimini oluşturmaktadır. Bakanlığımız, değerlerimizi geliştirmeyi temel alan kültürel birikimimizi, 2003 yılından itibaren geliştirilen öğretim programlarına yansıtmıştır. Uygulamaya konulan programlarımızın temel öğeleri arasında değerlerimize de yer verilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerimizin bir taraftan yüksek düzeydeki kazanımlarımız olan değerlerimizi yaşamalarını sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak, diğer taraftan da bu kazanımlarımızın gelecek nesillere aktarılmasındaki önemli görevi yerine getirerek artan ve değişen risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı sağlamak amaçlanmaktadır.

Her öğrencinin biricik ve tek olmasını, bu tek ve biriciklerin çoklar olabilmesini ve yine çoklar içinde özel olmayı sağlayan okulun bir yaşam merkezi olarak; her öğrencinin ayrı bir değer olduğunu kabul etmesi "Değerler Eğitiminde" bireyin değer alanı oluşturmasını sağlayacaktır.

Değerler eğitimi toplumun bütününi ilgilendirdiğinden çok boyutlu ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan eğitim sistemini oluşturan tüm unsurların bu konuda duyarlılık ve bilinç kazanmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerimizin de öğretim programlarının uygulayıcı olmanın yanı sıra öğrencilerimize değerlerimizi kazandırmada öncü rol ve görevleri bulunmaktadır.

Bu bağlamda 2010-2011 Eğitim Öğretim Yılı'nın ilk haftasında; Bakanlığımıza bağlı tüm resmi ve özel örgün eğitim kurumlarının bütün sınıf ve şubelerinde yukarıdaki esaslar doğrultusunda değerlerimizle ilgili olarak öğrencilerimizin yeterliliklerini arttırmak ve bunların davranışlara yansımaları sağlamak amacıyla etkinlikler yapılacaktır.

Şura kararları, genelgeler ve bazı ders programlarında değerler eğitimine yer verilmesi Milli Eğitim Bakanlığı'nın değerler eğitimine verdiği önemi göstermektedir. Fakat değerler eğitimine ilk ve ortaöğretimdeki bütün ders programlarında yer verilmemiş olması ve değerler eğitimine genel hatlarıyla değinilmesi, değerler eğitimine yeterince önem verilmediğini göstermektedir. Kuramsal bölümde değinildiği gibi hızla değişen ve değişim gücü yüksek olan bilgi ve teknoloji çağında değerler eğitimine gerekli önemin gösterilmesi ve bir program dâhilinde sistematikleştirilmesi gerekmektedir.

2. 11. Türkçe Dersi ve Değerler Eğitimi

Bir milleti var eden ve devamını sağlayan kendi kültür ve değerlerini koruyan en etkili, en hassas unsur dildir. Milletler, dil sayesinde bireylerinin ve toplumun birlikteliğini sağlarlar. Dilin bu eşsiz gücü, insanlar arasında etkileşim ve iletişimi devam ettirerek sahip oldukları değerleri korumalarını sağlamaktadır.

“Bir milletin bütün duygu ve düşünce hazinesi, dil kabına veya kalıbına dökülür ve bu dil kabı ile yerden yere, nesilden nesle aktarılır” (Kaplan, 1996: 129). Dilin bu işlevlerini ve gücünü aktaran en önemli unsurlardan bir tanesi edebiyattır. “Edebiyat; malzemesi dile dayanan, insanların duygu ve düşünce ve hayallerini dile getiren, edebi ve estetik değeri olan, bayağılık ve çirkinliği kabul etmeyen sözlü ve yazılı verimlerin tamamıdır” (Yalçın ve Aytaş, 2012: 17). Edebiyat, edebi eserler ve metinler aracılığıyla dil ve toplum arasında bir köprü işlevi görür. Bu işlev toplumun değerlerini koruması ve iletmesi için hayati bir öneme sahiptir.

Edebi eserler; bireyin kendisiyle, başkasıyla, çevresiyle olan ilişkilerini ve çatışmalarını yansıtır. Edebi eserler, hem şahsi hem de toplumsal hayatla ilgili bireyi; iyiye, güzele, doğruya yönlendirme ve yeni değerler kazandırmada rehberlik eder ve bireyleri bu doğrultuda eğitir (Kavcar, 1999: 6). Edebi eserlerin değerleri aktarmadaki bu etkisi ve gücü tarih boyunca kendini hissettirmiştir.

Değerler; insan hayatını yönlendiren, milli ve ahlaki ölçütler oluşturan, kişiler arasında sevgi ve saygıyı tesis eden ve hayatı anlamlandıran güdüleyici bir rol üstlenir. Bu derece önem arz eden değerlerin, yeni nesillere aktarılmasına aracılık eden dilin işlevi göz ardı edilemez. Dilin; toplumun ortak iletişim aracı olması, toplumdan milli ve manevi izler taşıması, değerlerin iletimini; eksiksiz gerçekleştirebilecek kabiliyete sahip olduğunu gösterir. Böylece dil ve kültür eğitimi birbirinden ayrı düşünülemez. Kültürün ana unsurlarının değerler olduğu dikkate alındığında, öğrencilere değer iletiminde Türkçe derslerinin ne derece önem arz ettiği görülecektir (Kardaş, 2015: 58).

Örgün eğitim sistemimiz, okul öncesinden başlayarak yükseköğretime kadar uzun bir eğitim ve öğretim sürecini kapsamaktadır. Bireyler, okul öncesinden yükseköğretime kadar farklı birçok ders almaktadır. En önemli dersler içerisinde yer alan ve diğer dersleri anlamının temelini oluşturan Türkçe dersidir. Bireyin iyi bir iletişim kurabilmesi, anadilini iyi kullanabilmesi, diğer derslerle olan geçiş sürecini sağlaması, toplumla olan ilişkilerde pozitif yönde bir seyir izlemesi, anlama ve anlatma becerilerini geliştirerek geleceğe dönük ilerlemeler kat etmesinde Türkçe dersi önemli bir rol oynamaktadır.

Türkçe dersini toplum hayatında canlı tutan iki unsur, ana dili öğretimi ve edebi metinlerin varlığıdır. Türkçe dersi ele aldığı konular ile bu konuları işleyiş üslubu ve yöntemleriyle sosyal yanı ağır basan bir derstir (Bulut, 2011: 49). Bir millet geçmişten bugüne oluşturduğu değerlerin eğitimle kuşaktan kuşağa aktarılmasını edebi eserlerle Türkçe derslerinde gerçekleştirmektedir. Toplumlar değerlerini dil aracılığıyla gelecek nesillere aktarır. Bu açıdan dilin gücünü en etkili şekilde kullanan Türkçe dersleri, metinler ve etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin değerleri kazanmalarında en etkili unsurlardır (Şentürk ve Aktaş, 2015: 232). Türkçe dersinin bu işlevleri 1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı'nda şu şekilde ifade edilmiştir:

Ulusal kültürümüzün yeni kuşaklara aktarılması, ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bağlılık kurulmasının sağlanması, millî eğitimimizin temel

görevleri arasındadır. Okulda bu görevin yerine getirilmesinde en büyük ağırlık ve sorumluluk Türkçe derslerine düşmektedir. Çünkü ulusal kültürümüzün en canlı, en birleştirici, millî şuuru en iyi biçimde yaratıcı, ulusal ve yurt sevgisini besleyip güçlendirici örnekleri, Türkçe yazılmış sanat eserleridir ve çocuk, bu eserlerin ilk örnekleri ile Türkçe derslerinde karşılaşacaktır (MEB, 1981: 4).

Türkçe dersi; doğru ve güzel okumayı/yazmayı, etkili dinlemeyi, dil bilgisi kurallarını uygulamayı ya da etkili konuşmayı amaçlamanın yanında; bireyin millî, ahlaki, sosyal ve evrensel değerlere sahip olmasını da amaçlar (Şen, 2008: 764). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerle öğrencilere toplumun sahip olduğu değerler tanıtılır. Bu nedenle eğitim ve öğretimin temel unsurlarından biri olan ders kitaplarının, değerlerin benimsetilmesindeki rolü yadsınamaz. Öğrenciler, metinlerin zengin söz varlığı ve dilin etkili gücünden yararlanarak edebi eserlerden değerleri kazanmaktadırlar. Öğretmenlerde bu süreçte ders kitaplarından yararlanarak hem kendi yetilerini hem de öğretimin diğer unsurlarını bütünleştirerek metinlerden yararlanmaktadırlar. Öğrenciler, metinler aracılığıyla neyin doğru neyin yanlış olduğunu görmekte buna göre tutum ve davranışları değişmektedir (Ekinci ve Aktaş, 2011: 417). Öğrencilere, edebi eserlerle değerlerin aktarılmasında Karatay şu aşamalara dikkat edilmesinin gerektiğinin altını çizmektedir:

- Hazırlık: Bu aşamada öğrencilere aktarılacak değer ve/veya değerlere uygun edebî eser, hikâyeye tanımlanır. Sunulacak değerlerle ilgili onların ön bilgileri canlandırılır. Çalışılacak değerlerle ilgili onlara farklı farklı sorular sorulabilir. Metinde kullanılan başlık, resimler ve hafızada oluşturdukları çağrışımlarla ilgili öğrenciler konuşturularak dikkatleri çalışılan değerlere çekilir.
- Tanımlama/Kavrama: Öğrenciler, hikâyedeki temel karakteri ve olayları tanımlayabilmeli/kavrayabilmeli, yaşanan olayı ve temel unsurlarını; ikilemli durumu oluşturan unsurları ve bunun baş aktörlerini, olayın mekânı ve zamanı kavrama çalışmaları yapılır. İkinci kademedede öğrencilerin parçayı anlamaları için zaman tanınır.
- Katılma: Öğrencilerin, anlatılan hikâyelerdeki ikilemli olayla kendisi arasında bağlantı sağlayabilmesi, empati kurması ve kahramanla aralarında bir duygu bağı kurmaları sağlanmalı.

- Olayın İç Yüzünü Anlama: Dördüncü aşamada okurlar için kahramanın içindeki ikilemlili duruma tartışma fırsatı oluşturulur, yaşanan ikilemlili bu durum böylece çözümlenir. Ana karakterin karşı karşıya kaldığı bu duruma uygun olmayan davranışlar ile bu davranışların yerine geçebilecek alternatif davranışlar belirlenir. Öğrencilere doğru davranışa ilişkin alternatifler içinde tercih yapmaları için imkân tanınır (Karatay, 2011: 1406).

Edebi eserler ve metinlerle değer aktarımında bu aşamalara dikkat edilmesi gerekir. Metinler, değer iletimi yapılırken bir araç olarak kullanılır. Metinlerle ulusal ve evrensel değerlere sahip olunması konusunda ipuçları sezdirilir. Öğrenciler metinlerde kullanılan dil aracılığıyla sistematik bir ortamda, toplumun benimsediği ortak değerlerle bütünleşen bir kimliğe sahip olurlar. Ortak değerlerin dil ile öğretiminin etkisi yadsınamaz. Bu nedenle öğrencilere dil açısından zengin metinler sunmak gerekir (Ekinci ve Aktaş, 2011: 416). Türkçe dersinde metinler üzerinde yapılan her türlü etkinlik (hikâye çözümlenme, anı, masal anlatma, metin oluşturma vb.) öğrencilere değerleri iletmek için doğal ortamlar oluşturur (Ekinci ve Aktaş, 2011: 421).

2. 11. 1. Türkçe Öğretim Programında Değerler Eğitimi

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda, değerlerin aktarılması, öğretilmesi ile ilgili açık bir ifade bulunmamaktadır. Ancak programın temel yaklaşımında ve genel amaçlarında değerlerin önemine dair açıklamalar yapılmıştır. Programda değerlere dair açıklamaların geçtiği bölümler şu şekildedir:

“Dinlediklerini/izlediklerini, okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık haline getiren, estetik zevk kazanmış ve milli değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır” (MEB, 2006: 3).

Türkçe Öğretim Programı'nın “Genel Amaçlar” bölümünde Türkçe değer eğitimiyle ilgili hedefler şu şekilde yer almaktadır:

“Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri, Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları, Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları, hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri, Millî, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.” (MEB, 2006: 4).

Türkçe öğretim programı incelendiğinde, değerlerle ilgili ifadelerde bir netliğin olmadığı, Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü derslerinde olduğu gibi değerler eğitimine ayrı bir alanın tahsis edilmediği görülmektedir. Nitekim Türkçe öğretim programında değerler eğitiminin önemine ve nasıl verilmesi gerektiğine dair net bilgiler bulunmasa da bireylerin değerlere, kültüre ve milli bilince sahip kişiler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2. 11. 2. Genel Amaçlarda Değerler Eğitimi:

İlköğretim okullarında Türkçe öğretiminin genel amaçlarını ve temel ilkeleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Dilimizin, milli birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri,
- Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri,
- Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları,
- Seviyesine uygun eserleri okuma; bilim, kültür ve sanat etkinliklerini seçme, dinleme, izleme, alışkanlık ve zevk kazanmaları,
- Anlama, sıralama, ilişki kurma, sınıflama, sorgulama, eleştirme, tahmin etme, analiz- sentez yapma, yorumlama ve değerlendirme becerilerini geliştirmeleri,
- Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri,

- Yapıcı, yaratıcı, akılcı, eleştirel ve doğru düşünme yollarını öğrenmeleri bunları bir alışkanlık haline getirmeleri,
- Bilgiye ulaşmada kitle iletişim araçlarından yararlanmaları, bu araçlardan gelen mesajlara karşı eleştirel bakış açısı kazanmaları ve seçici olmaları,
- Türk ve dünya kültür sanatına ait eserler aracılığıyla milli ve evrensel değerleri tanımaları,
- Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözüm üretmeleri,
- Milli, manevi, ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2006:4).

2. 11. 3. Temel Beceriler ve Kazanımlarda Değerler Eğitimi:

Türkçe Öğretim Programında, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim kurma, problem çözme, araştırma, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik ulaşılması hedeflenen temel becerilerdir. Programın temel beceriler bölümünde değerler eğitimine dair herhangi bir bilgiye değinilmemiştir.

“Türkçe Dersi Öğretim Programı, okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma öğrenme alanları ile dil bilgisi öğrenme alanlarından oluşmaktadır. Bu öğrenme alanları hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle bir bütünlük içerisinde ele alınmış ve ilişkilendirilmiştir” (MEB, 2006: 5).

Programda her öğrenme alanıyla ilgili kazanımlar vardır. “Kazanımlar; öğretim sürecinde öğrencilerin edinecekleri bilgi, beceri ve alışkanlıkları kapsamaktadır. Öğrencilerin öğrenme alanlarında gelişme sağlamaları, bu kazanımların edinilmesine bağlıdır” (MEB, 2006: 8). Aşağıda Türkçe Öğretim Programında değerler eğitimi ile ilgili olan kazanımlara yer verilmiştir:

1. Dinleme/izleme Öğrenme Alanı:

- Konuşmacının sözünü kesmeden sabır ve saygıyla dinler.
- Başkalarını rahatsız etmeden dinler/izler.
- Dinlenenle ilgili soru sormak, görüş bildirmek için uygun zamanda söz alır.

- Dinleme/izleme yöntem ve tekniklerini kullanır.
- Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.
- Dinlediklerini/izlediklerini kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.

2. Konuşma Öğrenme Alanı:

- Duygu, düşünce, hayal, izlenim ve deneyimlerini sözlü olarak ifade eder
- Sorunlarına konuşarak çözüm arar
- Konuşmasında nezaket kurallarını uyar.
- Konuşmasını belirlenen sürede ve teşekkür cümleleriyle sona erdirir.

3. Okuma Öğrenme Alanı:

- Okudukları ile ilgili duygu ve düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşır.
- Ailesi ile okuma saatleri düzenler.
- Kendisini şahıs ve varlık kadrosunun yerine koyarak olayları, duygu, düşünce ve hayalleri yorumlar.
- Metinde ortaya konan sorunlara farklı çözümler üretir.
- Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır.

4. Yazma Öğrenme Alanı:

- Yazdıklarını başkalarıyla paylaşır ve onların değerlendirmelerini dikkate alır.

Okuma metinlerinin değer aktarımında ne derece önem arz ettiği bilinmektedir. Okuma metinlerinin değer aktarımında hangi özelliklere sahip olacağına dair bir bilgiye doğrudan programda yer verilmemiştir. Var olan öğrenme alanı içerisinde değerler eğitimi ile ilgili dolaylı ifadeler şu şekildedir:

- Metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
- Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
- Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.

- Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
- Metinler, öğrenciye eleştirel bir bakış açısı kazandıracak özellikler taşınmalıdır.
- Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.
- Metinler, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla yönelik olarak farklı yazar ve şairlerden seçilmelidir.
- Metinler, öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır.(MEB, 2006: 56-57)

Dinleme/izleme öğrenme alanının değer aktarımında hangi özelliklere sahip olacağına dair bir bilgiye yer verilmemiştir. Var olan öğrenme alanı içerisinde değerler eğitimi ile ilgili olanlar şunlardır:

- Millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
- Öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
- İnsan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır
- Öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
- Öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.(MEB, 2006: 57)

2. 11. 4. Temalar ve Değerler Eğitimi

İtalyancadan dilimize geçmiş olan "tema" kelimesi Türk Dil Kurumu' nun sözlüğünde “*öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, tem, ana konu*” olarak tanımlanır (TDK, 2011:2315).

Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuz Kitabında hangi sınıf düzeyinde hangi değerlerin iletilmesi gerektiği konusu ile ilgili açık bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda metinlerde işlenecek ana temalar ve bunlara bağlı olarak işlenecek olan alt temalar belirlenmiştir. Programda biri Atatürk teması

olmak üzere her sınıf seviyesinde altı ana temanın Türkçe dersinde işlenmesi zorunluluğu getirilmiştir. 6. sınıfta “Sevgi”, 7. sınıfta “Millî Kültür”, 8. sınıfta “Toplum Hayatı” zorunlu ana temalar olarak belirlenmiştir (MEB, 2006: 58-61).

İlköğretim Türkçe Dersi 2006 Öğretim Programında temalarda değer kavramı ile ilişkili olan başlıklar şunlardır:

Sevgi: İnsan Sevgisi, Aile Sevgisi, Vatan Sevgisi, Millet Sevgisi, Bayrak Sevgisi, Dil Sevgisi

- ✓ Milli Kültür: Geleneksel Sanatlarımız, Türk Büyükleri
- ✓ Toplum Hayatı: Birey ve toplum, Yardımlaşma, Komşuluk İlişkileri, Dayanışma, Dostluk, Konukseverlik
- ✓ Hak ve Özgürlükler: İnsan Hakları, Bireysel haklar, Eğitim Hakları, Çocuk Hakları, Hasta Hakları, Hakkını Savunma, Özgürlükler.
- ✓ Kişisel Gelişim: Kendini Tanıma, Kendine Saygı, Empati, Sorumluluk, Olumlu Düşünme, Başarı, Girişimcilik, Özeleştiri.
- ✓ Alışkanlıklar: İyi alışkanlıklar, Kötü alışkanlıklar.
- ✓ Duygular: Umut, Mutluluk, Bağışlama, Takdir Etme, Beğenme, Mizah (MEB, 2006: 58).

İlköğretim Türkçe Dersi 2006 Öğretim Programında ana ve alt temalara bakıldığında evrensel ve milli değerlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki gibi doğrudan değerler eğitimi başlığı altında öğretilecek değerleri içermese de programın bütününde değerler eğitimi açısından çok önemli unsurlar vardır.

2015’ te yenilenen Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda temalar ve hangi temanın hangi sınıf seviyesinde işleneceğine dair bilgilere yer verilmiştir. Programda bazı yeniliklere gidilmiş, “Biz ve Değerlerimiz” adı altında bir tema oluşturularak değerler eğitimine verilen önemin gittikçe arttırıldığı gösterilmiştir.

Tablo 6: Yenilenen Türkçe 2015 Öğretim Programında Yer Alan Temalar

Sınıf		1	2	3	4	5	6	7	8
Ders Saatleri		10	10	8	8	6	6	5	5
Tema	Konu Örnekleri								
Biz ve Değerlerimiz	Aile, büyüklerimiz, insan ilişkileri, dostluk, vefa, sadakat, merhamet, saygı, sevgi, paylaşma, dayanışma, yardımlaşma, arkadaşlık, sözünde durma, çalışkanlık, dürüstlük vb.	x	x	x	x	x	x	x	x
Dünya ve Çevre	Çevre, doğa, doğal afetler, bitkiler, hayvanlar, evren, zaman bilinci, mevsimler, gece, gündüz vb.	x	x	x	x	x	x	x	x
Millî Kültürümüz	Yurdumuz, özellikli şehirler, yerler, kültürel, tarihî vb. önemli mekânlar, geleneksel sporlar, gelenekler, dinî bayramlar, vatan, bayrak, millî bayramlar, tarihî şahsiyetler vb.	x	x	x	x	x	x	x	x
Millî Mücadele ve Atatürk	Millî mücadele, kahramanlık, cesaret, fedakârlık, Çanakkale vb.	x	x	x	x	x	x	x	x
Vatandaşlık Bilinci	Eşitlik, özgürlük, sorumluluk, görev bilinci, adalet, hukukun üstünlüğü, çalışma, üretme, paylaşma, emeğin değeri, vergi bilinci, tüketici bilinci vb.	x	x	x	x	x	x	x	x
Sağlık, Spor ve Oyun	Temizlik, beslenme, ilk yardım, hastalıklardan korunma, ilaç kullanımı, spor, spor kültürü, dinlenme, eğlenme, oyun, geleneksel çocuk oyunları, bilgisayar oyunları vb.	x	x	x	x	x	x	x	x
Sanat ve Toplum	Sanat, estetik, insan ve toplum, müzik, resim, tiyatro, mimari eserler, sinema vb.					x	x	x	x
Bilim ve Teknoloji	Teknoloji, ulaşım, iletişim, haberleşme, sosyal medya, merak duygusu, keşif ve icatlar vb.	x	x	x	x	x	x	x	x

Tablo 6’da görüldüğü üzere 2015 yılında yenilenen Türkçe Öğretim Programında “Biz ve Değerlerimiz” başlığı altında bir tema oluşturulmuştur. Bu

temada aile, büyüklerimiz, insan ilişkileri, dostluk, vefa, sadakat, merhamet, saygı, sevgi, paylaşma, dayanışma, yardımlaşma, arkadaşlık, sözünde durma, çalışkanlık, dürüstlük gibi değerlere yer verildiği görülmektedir. Diğer temalar başlığı altında ise bazı değerlere değinilmiştir. Yenilenen öğretim programı ile görülmektedir ki “değerler” kavramına verilen önem gittikçe artmakta ve bu konu ile ilgili gerekli yenilikler yapılmaktadır.

2. 12. Değerler Eğitiminde Kullanılan Edebi Türler

Değerler eğitiminde en etkili kullanılan materyallerden biri metinlerdir. Farklı edebi türlerden oluşan metinler aracılığıyla değerler eğitimi gerçekleştirilebilir. Bu türler içerisinde roman, hikâye, masal, fabl, şiir gibi edebi türler vardır. Hikâyeler, çocuklara bilişsel ve duyuşsal dönemlerinde gerçekçi bir hayatın kapılarını aralayarak onları yaşama hazırlar. Hikâye metinlerinin kısa ve öz anlatım özelliklerine sahip oluşu değerler eğitimine olumlu katkılar sunar. Değerler eğitiminde, ders kitaplarında ya da etkinliklerde hikâyelerden etkili bir şekilde yararlanılabilir.

2. 12. 1. Hikâye ve Hikâyenin Türleri

Arapça kıssa ve rivayet anlamına gelen hikâye, ilk olarak taklit anlamında kullanılmış daha sonra gerçek veya gerçek olmayan durumları kendine has bir üslubuyla nakletmek olarak tanımlanmıştır (Elçin, 2010: 444). Kolcu ise hikâyeyi, “*gerçekte olan ya da olması muhtemel olayları ve durumları anlatan edebi tür*” olarak tanımlamıştır. (Kolcu, 2006: 12). “Hikâye” kelimesi, TDK’nin yayınladığı Türkçe Sözlükte ise şöyle tanımlanmaktadır:

1-Bir olayın sözlü ve yazılı olarak anlatılması.

2- (argo) Aslı olmayan söz, olay.

3-(ed.) Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü.

4-(tıp) Hastanın rahatsızlığı ile ilgili geçmişi.

5-(tıp) Hastalığın teşhis ve tedavisi ile ilgili türlü bilgi, epikriz (TDK, 2011: 1100).

Mustafa Kutlu (2006), Balık ve Tango başlıklı yazısında da hikâyeye farklı bir açıdan bakarak hikâyeyi “insan tanıma sanatı” olarak değerlendirir ve hikâyede bulunması gereken nitelikleri şöyle izah eder:

Hikâye bir anlamda insan tanıma sanatıdır. Zor iş. Biriyle üç beş yıl arkadaşlık edersiniz, sonunda öyle bir şey yapar ki ağzınız açık: Yahu ben bu adamı tanıyamamışım be!” dersiniz. Hikâye hem tanımayı, hem tanımamayı (aldanışı) anlatabilir. Önemli olan etkili ve inandırıcı olmasıdır. Yazılmaya değer meseleleri dile getiren hikâyeleri tercih ederim. Entipüften bir şeyi hikâye etmeyi becerenler de var. Eh, bu da bir hünerdir. Ama sanatı sadece “hüner gösterme” ye indirgememeli.

Rasim Özdenören, hikâyenin roman ile farklarını ortaya koyarken hikâyenin nasıl bir tür olduğunu kendine has üslubuyla şöyle ifade etmektedir:

“Hikâye, nüansları yakalama sanatıdır. O, roman gibi bütün bir hayatı topuyla kucaklamaz, hayatın bir enstantanesini tespit eder, sonra o enstantaneyi seri bir üslûpla, önümüze serer. İyi bir hikâyede gereksiz, tablosunu çizdiği enstantane içinde hedefini bulmamış kelimeler yoktur. Hikâyeci, kelimelerini hesaplayarak ve bir seçime bağlı tutarak kullanmak zorundadır. Onun alanı, romanın soluklu ve geniş alanından yoksundur çünkü. Roman eski sanatlardan destanı karşılıyorsa, hikâye bu destan içindeki bağımsız bir fragmandır. ...roman bir savaş alanıdır, oysa hikâye düello sahnesidir.” (Özdenören, 1986: 139).

Hikâye ile ilgili tanımlar ve ifadelerden hareketle, hikâyenin olması muhtemel her şeyi kapsayabilen ve bunu kısa ve öz bir anlatımla gerçekleştirebilen yazın türü olarak tanımlayabiliriz. Hikâye bu yönüyle de bir açıdan şiire benzer. Şiir gibi sınırlı sözcüklerle, sınırlı alanlarda bir olay ya da durumu aktarmaya çalışır. Her hikâyede bir kurgu, olay, bakış açısı, anlatıcı, mekân, zaman ve şahıs ya da şahıslar kadrosu vardır.

Kurgu, yazarın oluşturduğu özgün bir dünyadır. Yazar, bu dünyada hikâye yazmanın öncelik ve inceliklerini keşfederek neler yapması gerektiğinin bir yol haritasını çizer.

Olay, kurgu dünyasında gerçekleşen herhangi bir durum ya da aksiyondur. Bu aksiyon ve durumu oluşturan olay ya da olaylar silsilesi hikâyede bulunabilir. “Öykü, olayların kronolojik olarak aktarılması olduğuna göre olayların sebep sonuç ilişkisine göre anlatılması da olay örgüsüdür” (Tekin 2002: 67).

Hikâyede meydana gelen her şey okuyucuya aktarılır. Bu aktarma işi bazen hikâyenin bir kahramanı bazen ise her şeyi gören ve bilen biri olarak karşımıza çıkar. İfade edilen bu anlatma işini gerçekleştiren kişiye anlatıcı denir.

Anlatıcı olay örgüsünü ve kahramanları ifade etmek için kendisine bir bakış açısı seçer. Okurda yaşanan bütün olayları bu bakış açısından seyreder (Akbayır, 2007: 298). Kısacası bakış açısı, yazarın hikâyeyi anlatmak için seçtiği bir açıdır. Birinci kişi ağzıyla aktarılan kahraman bakış açısında yazar, kahramanın gözünden olayları aktarır. Müşahit bakış açısında her şey bir kamera sessizliği içerisinde aktarılır. Hâkim (ilahi) bakış açısı ise hikâyede her şeyi bilen, gören ve aktaran bir konumda olanları aktarır.

Mekân, hikâyede gerçekleşen olayların ya da anlatılan durumların gerçekleştiği yerdir. Hikâyede bir yerin tasvir edilmesi ya da olayın gerçekleştiği yerin hikâye ile bütünleştirilmesi, hikâyenin unsurları arasındaki bağları anlamlandırmasını kolaylaştırır.

Zaman, hikâye içerisinde hâkimiyeti olan bir unsurdur. Bu zaman algısı hikâyenin kurgusu ile ilgilidir. Bazen bir saat, bazen bir gün, bazen bir asırdır. Kimi zamanda, zamanın varlığı gerçekleşen olaylar sayesinde anlamlandırılır.

Şahıs kadrosu, hikâye içerisinde yer alan insan ve insan dışı nesnelere ana kahraman ve ana kahramanın etrafında şekillenen yardımcı karakterlerden oluşur.

Edebi bir tür olan hikâye, tarihsel süreç içerisinde pek çok değişim ve gelişimden geçmiştir. Anlatımın daha öz, daha etkili ve daha derin olması için birçok yöntem denemiştir. İlk dönemlerde olay hikâye olarak adlandırılan ve Fransız yazar Guy de Maupassant tarafından geliştirilen hikâye türüdür. Bu tür hikâyede her şey bir olay, entrika, etrafında gelişerek giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Hikâyeye; gerilim, merak, heyecan unsurları kullanılarak bir olay çerçevesinde sonlandırılır. Ömer Seyfettin, Refik Halit, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri gibi yazarlar bu hikâye türünün temsilcileri olmuştur (Tosun, 2004: 9).

Olay hikâyelerinden farklı olarak daha sonraları Çehov tarzı olarak adlandırılan insanı merkeze alan ve insanın ruh halini yansıtan hikâyeler yazılmaya başlanmıştır. Bu tür hikâyeler, bir olayı aktarmak yerine bir anın, bir görüntünün hikâyeleştirilmesini amaçlamıştır. Durum ve atmosfer hikâyeleri olarak adlandırılan bu hikâyelerde iç serüven, olay ve eylemlerden ziyade, nitelendirilmiştir. Bu nedenle yazarlar, olayla ilgili herhangi bir bilgiye değinmeden olayın birey üzerinde bıraktığı izlenimleri anlatmaya başlamışlardır. İnsan davranış ve tutumlarını evrenselleştirmek adına soyut anlamlara başvurmuşlardır. Ayrıca ne anlatıldığının yanı sıra nasıl anlatıldığı da önem görmeye başlamıştır. Böylece farklı teknikleri denemenin bir sonucu olarak bu çizgide hikâyeler yazıldı. Memduh Şevket Esenal ve Sait Faik Abasıyanık bu türün temsilcileridir (Tosun, 2004: 10).

Modern (ben merkezli) hikâye olarak adlandırılan hikâyelerde yazar, aynı zamanda hikâyenin kahramanıdır. Yazar, genelde kendi ruh hali ve hayal dünyasını yansıtır. Yazar modern hikâyelerde gözlemlerden ve olaylardan hareketle bireysel bunalım ve çıkmazlara yönelir. Dünyayı kendi ruh haline göre algılar ve yorumlar. Bu türün dünya edebiyatındaki temsilcisi Franz Kafka'dır. Türk edebiyatında Haldun Taner, Bilge Karasu, Oğuz Atay ve Nezihe Meriç bu türde eser veren yazarlardır (Yılmaz, 2015: 77).

Kısa hikâye ise diğer hikâye türlerinden çok az kelimeyle bir şeyler söylemeyi amaçlaması yönüyle ayrılır. Kısa hikâyeler; “şahıs, zaman, mekân bakımından daraltılmıştır. Kısa hikâye konu edindiği (objeyi veya subjeyi) sınırlandırarak hareket unsurlarını en aza indirmiş; düşünce, duygu, hayal ve takdim tekniği bakımından en yoğun olan tahkiyeli ifade türü olmuştur.” (Tural, 1991: 36). Edebiyatımızda Ferit Edgü, Samim Karagöz, İnci Asena bu türde eser veren yazarlarımızdandır.

2. 12. 2. Hikâyenin Değerler Eğitimindeki Rolü

Değerlerin bireylerde oluşması ve gelecek nesillere aktarılmasında edebi eserler önemli rol oynamaktadırlar. Eser sahibi kendi toplumunun değerlerini ve kültürünü eserlerinde verir. Okuyucu da bu değerleri edebi eserleri okuyarak, içselleştirerek elde eder (Tekşan, 2012: 2). Bu edebi eserlerin en önemlilerinden biri de hikâyelerdir. Hikâyelerin içeriğinde bir milletin hafızası yer almaktadır. Bir edebi tür olan hikâyelerin

değerler aktarımında yoğun kültür ve değer unsurlarını barındırması, bu eserleri değerler eğitiminde vazgeçilmez kılmaktadır.

Kendine has yapısıyla diğer edebi türlerden ayrılan hikâye, değerler eğitiminde kullanılması gereken temel türlerden biridir (Aytaş, 2002: 10). Çocukların duygusal, sosyal, zihinsel, dini ve ahlaki yönden ilerlemesi, birilerinin telkinlerinden daha çok içinde gerçek hayattan yansımalar barındıran hikâyelerdeki örnek davranışlara ihtiyaçları vardır (Pakdemirli, 2011:114). Hikâyenin ayrıca gerçek hayata benzer bir kurmaca dünyayı ve bu dünyanın karakterlerini vermesi, onların hayal dünyalarına ve yaşamlarına zenginlik katarak evrensel değerleri kazandırdığı görülmektedir (Somuncu, 2010: 197).

Hikâyelerin bazı niteliklere sahip olmaları gerekir. Ahlaki değer yargıları tek başına yeterli olmadığı gibi ahlaki değer yoksunu hikâyeler de işlevsizdir (Demirezen, 2007: 354). Bu nedenle değerlerin telkin yoluyla aktarılmasının önem kazandığı bilgi ve teknoloji çağında edebi eserlerle, özellikle de hikâyelerle değerler eğitiminin yapılması önemli avantajlar sağlamaktadır. Hikâyelerin değerler eğitimindeki bu etkin rolü, değerler aktarımında kullanılan metinlerin seçilmesi işine dikkat edilmesini gerekli kılmaktadır. Millet ve kültür bilincinin zengin olarak işlendiği hikâyelerin milletin değer ve kültür dünyasını yansıtmaları gerekmektedir.

2. 13. Türkçe Eğitiminde Ders Kitapları ve Metinlerle Değer Aktarımı

İlkokuldan üniversiteye kadar Türkçe öğretiminin gerçekleştirildiği ders kitaplarında yer alan edebi metinler, her kademeye göre içerisinde iletiler taşımaktadır. Bu metinlerde yer alan iletiler, öğrencilerin kültür ve değer dünyalarını etkilemektedir (Kırmızı, 2014: 221). Bu etkilenme sürecinin öğrencinin kritik dönemlerine denk gelmesi, rehber konumundaki ders kitaplarının değer eğitimindeki önemini arttırmaktadır.

Ders kitapları; çocukların hayal dünyalarını, dil becerilerini, karakter ve kişilik yapılarını, üsluplarını geliştirmek ve milli, ahlaki, evrensel, kültürel, insani değerleri kazandırması açısından Türkçe dersinde etkili bir işleve sahiptir (Şen, 2007: 54). Türkçe derslerinin en önemli unsurlarından biri ders kitaplarıdır. Ders kitapları Türkçe dersinin temelini oluşturmaktadır. Öğrenciler ders kitapları aracılığıyla dilsel, bilişsel ve

duyuşsal gelişimine katkı sağlamaktadırlar. Dikkatle hazırlanan ders kitapları okuma, dinleme, konuşma, yazma, görsel okuma ve görsel sunu yetilerindeki başarıyı önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle ders kitapları, değerlerin öğretilmesi ve uygulanmasında temel araçlardandır (Şen, 2008: 764).

Türkçe öğretimi genel olarak yazınsal ve öğretici nitelik taşıyan metinlerle yapılmaktadır. Türkçenin akıcılığı, yalınlığı, sadeliği, duygu ve düşünce zenginliği içeren metinlerle gerçekleştirilen öğretim, öğrencilere yaşantı zenginliği kazandırmaktadır. Bu yaşantı zenginliği; öğrencilerin, duygu ve düşünce dünyalarını geliştirmekte, ayrıca onların sağlam bir karakter ve kişilik yapısı oluşturmaya zemin hazırlamaktadır (Sever, 2004: 89).

Millete ait değerler ancak edebî metinlerle yaşatılır ve geleceğe aktarılır. Bu nedenle ana dili öğretiminde temel materyal olarak kullanılan metinlerin özellikle değer aktarımında önemi büyüktür (Özbay ve Tayşi, 2011: 24).

Duyuşsal beceriler ve değerlerin kazandırılmasında metinler, önemli bir araçtır. “Metin, söz ya da yazıyla oluşturduğumuz dil dizgeleridir; ama bu dil dizgelerinin hepsini metin olarak değerlendirilmez (Şen, 2007: 51). Beaugrande ve Dressler’e (1986) göre, kelime ve cümleler dizisinin metin olarak değerlendirilebilmesi için yedi özelliğe sahip olması gerekir. Bu özellikler şunlardır:

- Bağdaşıklık (metindeki bir ögenin yorumunun bir başka ögeye bağlı oluşunu açıklar),
- Tutarlılık (anlam ve mantık açısından metnin tamamında bulunması gereken uyumdur),
- Amaçlılık (metnin, yazarı tarafından okurla yapılacak iletişim amaçlarına uygun şekilde bağdaşık ve tutarlı kılınmasıdır),
- Kabul edilebilirlik (metnin okuyucu tarafından çözümlenebilme durumu ile ilgilidir),
- Bilgisellik (bir metinde bulunan bilgilerin okuyucu tarafından önceden bilinip bilinmemesi durumu ile ilgilidir),
- Durumsallık (metnin bulunduğu çevre ve dili kullanan insanların ona yükledikleri anlamla ilgilidir),

- Metinler arası ilişki (okuma sürecinde okurun zihninde başka metinlerin canlanması olarak tanımlanabilir) (Karatay, 2007: 20).

Türkçe öğretiminin araçlarından biri olan metinlerin eğitim-öğretim amaçlarına uygun seçilmesi gerekmektedir. Türkçe Öğretim Programında, okuma metinlerinde bulunması gereken özellikler şunlardır:

- Metinler, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.
- Metinlerde millî, kültürel ve ahlaki değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
- Metinlerde siyasî kutuplaşmalara ve ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
- Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
- Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, insani değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.
- Metinler, dersin amaçları ile kazanımlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.
- Metinler kitapların yanı sıra, ansiklopedi, ansiklopedik sözlük ve süreli yayınlardan da seçilmeli, ayrıca öğrencileri söz konusu kaynaklara yönlendirici nitelikte olmalıdır.
- Metinler, öğrencilerin ilgi alanlarına ve seviyesine uygun olmalıdır.
- Metinler, işlenecek süreye uygun uzunlukta olmalıdır.
- Metinler, Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtan eserlerden seçilmelidir.
- Metinler; dil, anlatım ve içerik açısından türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.
- Metinlerde, tutarlılık ve bütünlük olmalıdır.
- Dünya edebiyatından seçilen metinlerin çevirilerinde, Türkçenin doğru, güzel ve etkili kullanılmış olmasına özen gösterilmelidir.
- Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
- Metinler, öğrenciye eleştirel bir bakış açısı kazandıracak özellikler taşımalıdır.

- Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.
- Metinler, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla yönelik olarak farklı yazar ve şairlerden seçilmelidir.
- Metinler, yazar ve şairlerin yalnızca edebî yönlerini ön plana çıkarmalıdır.
- Metinler, öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır.
- Metinler bir bütün hâlinde alınmalıdır; ancak eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler çıkarılabilir.
- Her metin, öğrencinin söz varlığını zenginleştirecek yeni öğrenilecek söz ve söz gruplarına yer vermeli; ancak bu oran metni oluşturan kelimelerin yüzde beşini geçmemelidir.
- Ders kitabında, yıl içinde bir yazardan ikiden fazla metin işlenmemelidir.
- Metinler, içeriğe uygun çeşitli görsel materyallerle (fotoğraf, resim, afiş, grafik, karikatür, çizgi film kahramanları vb.) desteklenmiş olmalıdır.
- Romandan, tiyatro metninden, biyografik ve otobiyografik eserlerden alınan bölüm kendi içinde bütünlük taşımalıdır (MEB, 2006: 56-57).

Metinlerde aranan özelliklere bakıldığında metinlerin; çocukların temiz duygu ve düşünce dünyalarını tahrip etmeyen, milli ve kültürel öğeleri içeren, öğrencilerin kişilik ve bilişsel özelliklerine dikkat eden, duygu ve düşünce dünyalarını zenginleştiren, dili kullanma yetisini geliştiren nitelikte olması gerektiği anlaşılmaktadır.

2. 14. Mustafa Kutlu'nun Hayatı

6 Mart 1947 tarihinde Erzincan'ın Ilıç ilçesine bağlı Kuruçay nahiyesinde Nahiye Müdürü Nurettin Bey'in oğlu olarak dünyaya gelen Mustafa Kutlu'nun çocukluğunun ilk yılları, babasının işi nedeniyle çeşitli illerde geçer (Işık Koçak, 2013: 9). Çocukluğunda yaz boyu annesinin köyünde kalır. Eskiden şehir ve taşra hayatı birbirinden bugünkü kadar kopuk değildir. Erzincan'da mahallelerinin hemen yakınındaki bir köy ahırıyla, davarıyla köy yaşamını korur (Akin, 2014: 8).

Mahallelerine gelen Refahiyeli hâkim Hamit Bey'in çocukları Ercüment, Çağlayan ve Atalay ilk arkadaşları olur. Bu arkadaşlıklarının samimiyetiyle hâkim beyin evlerinin bodrum katında kendilerine kütüphane kurarlar. Bu kurdukları kütüphane de kitap okumanın yanı sıra bir perde sererek Karagöz oynatırlar. Kutlu'nun arkadaşlıklarıyla geçirdiği zaman içerisinde edebiyata, resme yakınlaştığı görülür (Zengin, 2012: 9).

Babasını 1959 yılında 12 yaşındayken kaybeder. Babası ile pek fazla içli dışlı olamaz. Nurettin Bey tam bir Osmanlı Beyefendisidir. Eski harfleri çok iyi yazar. Kutlu'nun kendisi gibi Nurettin Bey de babasını 12 yaşında kaybeder. Babasının ölümü ile birlikte zor günler başlar. Annesine yardımcı olmak için birçok iş yapar. Sebze halinde arabadan karpuz indirir, kahvede garsonluk yapar. Yine bu yıllarda uğraştığı iki iş vardır. Biri resim yapmak, diğeri futbol oynamak. Mahalli ligde futbol oynar (Akın, 2014: 8).

Mustafa Kutlu Güzel Sanatlar Akademisi'ne bir ara gitmeyi düşünse de fikrinden vazgeçerek, Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne 1964 yılında kaydolar. "Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat bölümünde Orhan Okay, Kaya Bilgegil, Niyazi Akı, Selahattin Olcay gibi hocalarla ve Meddah Behçet Efendi, İsmail Usta gibi sözlü halk kültürünün önemli simaları ile karşılaşan Kutlu'nun üniversite yılları, yazarın edebi hayatına yön vermesi bakımından önemlidir" (Tonga, 2005.15).

Üniversite yıllarında Erzurum Halk Eğitim Salonunda iki arkadaşıyla beraber resim sergisi açar. Resim sanatına meyli oldukça fazladır. Daha sonra Ezel Erverdi ile tanışır. Fikir ve Sanatta Hareket adlı dergiyi çıkaran Ezel Erverdi ile Orhan Okay sayesinde tanışmıştır. Erverdi ondan dergisi için desenler istemiştir. Kutlu'nun yaptığı resim, derginin 28. sayısını süsler. İlk hikâyesini "O..." adıyla 29 Mayıs 1968'de Hareket dergisinde yayımlar (Narlı, 2014: 2). Bu dergi Kutlu'nun hayatında önemli farklılıklar yaratmıştır. Kutlu'nun düşünce dünyası ve topluma bakışı burada şekillenmeye başlar. Kutlu bu durumu şöyle açıklar:

"Hareket mecmuası benim fikir dünyama, hissiyatıma denk düşen bir mecmuaydı. Yani hem Müslüman, hem sosyal adaletçi. O zamanlar sosyalist bile olmuşum, ama ruhçu sosyalist! Zira adalet düşüncesi bende çok köklüdür; nitekim kitaplarımın hepsinde vardır." (Zengin 2012: 52).

Kutlu daha sonra "Sait Faik'te Plastik Unsurlar" adlı çalışmayla fakülteden mezun olur. 1969'da Sevgi Hanım ile evlenir. Ardından ilk hikâye kitabı olan Ortadaki Adam, 1970'te yayımlanır. Öğretmenliği de ilk görev yeri olan Tunceli de başlar. Tunceli'den sonra İstanbul'a gider ve öğretmenlik hayatı burada kısa sürer. 1974 yılında Hareket dergisinde çalışmaya başlayınca lisedeki görevini bırakır. Hareket dergisi esas olarak Nurettin Topçu' nun fikirleriyle şekillenen birçok yazarı içinde barındıran bir dergidir. Mustafa Kutlu, 1976'dan itibaren yayımlanmaya başlanan Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin yayın heyetinde çalışmaya başlar (Narlı, 2014: 3).

1983 yılında Ya Tahammül ya Sefer adlı kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın hikâyecisi ödülüne layık görülür. İsmail Kara ve Ezel Erverdi ile birlikte Dergâh dergisi adıyla yeni bir yayın çıkarmaya karar verir. Dergâh bugün hâlen çıkmaya devam etmektedir. Hikâyelerini ve yazılarını bu dergide sürekli paylaşır. Yeni Şafak gazetesinde spor yazarlığı yapmaya başlar. Mustafa Kutlu Kanal 7 adlı kuruluşta televizyon programı yapar. Bu programın adı İstanbul Tekkeleri'dir. Kutlu için Dergâh dergisi "çölde açılan bir şemsiye"dir. Dergâh dergisine verdiği emek ve önemden dolayı 1997'de Türkiye Yazarlar Birliği tarafından en iyi dergi yönetimi alanında ödüle layık görülür. 2005 yılındaki 43. Türk Dil Bayramı etkinlikleri içinde "Türkçeyi topluma örnek olacak şekilde iyi ve doğru kullanan yazar" olarak ödül alır. Yazar, 2002'den itibaren her yıl bir kitap yayımlamaya başlamıştır (Narlı, 2014: 3).

2. 14. 1. Mustafa Kutlu'nun Edebi şahsiyeti ve Hikâyeciliği

Her yazarın sahip olduğu bir edebi şahsiyeti vardır. Bu şahsiyetin oluşmasında yazarın düşünce dünyası, bakış açısı ve hayat felsefesi önemli rol oynar. Bu etmenler, yazarın ortaya koyacağı eserin temelini ve edebi şahsiyetinin oluşmasına kaynaklık eder.

Yazarın edebi şahsiyeti yaşadığı dönemden etkilenir. Toplumsal, siyasal, ekonomik olaylar edebiyatı da etkilediği gibi yazarları da etkiler. Mustafa Kutlu özellikle Türkiye'nin siyasal olaylarının tırmandığı, toplumsal değişimlerin yaşandığı, batıyla sıkı ilişkilerde bulunduğu ve köyden kente göçlerin hızla arttığı bir dönemde hikâye dünyasına adım atar. Aynı zamanda Camus, Sartre, Kafka gibi batılı yazarların eserleri dilimize girer. Bu yazarların yalnızca eserleri değil aynı zamanda sanat ve

dünya görüşleri de hikâyecilerimizi etkiler. Mustafa Kutlu, bu yeni akımların etkisinden kendini soyutlayarak yerlilik adını verdiği Anadolu ve taşraya yönelir. O dönemin moda akımları olan varoluşçuluk, hiççilik, kafkaesk gibi akımlara itibar etmez. Çünkü onun aradığı “Şark Hikâyeciliği”dir. Kutlu, kendisini eski ile yeni arasında bir köprü olarak görür ve hikâyedeki arayışını şu şekilde açıklar: “Hikmet ve Ahenk”. Kutlu, hikmeti tema, ahengi de biçim anlamında kullanır. Bu iki kavram aynı zamanda bütün bir Şark-İslam sanatının ortak özelliğidir. İşte Kutlu’nun hikâye macerası bu arayışını yansıtır” (Tosun, 2004: 10-11). Kutlu hikâyeciliği, bulunduğu dönemde şöyle tanımlanır:

“Yetmişli yıllar ve sonrasındaki öykücülük itibariyle tem çeşitlenmesi, konu açılımı, yeni biçim ve üslup denemesi denildiğinde ilkin Mustafa Kutlu akla gelir. Kutlu, kendinden önce de var olan ancak fazlaca işlenmeyen konu damarları yakalamakta ve onları yeni bir öyküsel muhteva ile sunmakta zorlanmamış pabucu yarım bir hamalı, kanadı kırık bir güvercini aynı özenle öykülemiştir.” (Lekesiz, 1998: 2931).

Kendisini “toplumsal gerçekçi” bir yazar olarak ifade eden Mustafa Kutlu, toplumun sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik vb. birçok problemine değinir, bu problemlerin varlığına dikkat çekerek yaşadığı toplumdan kendini soyutlamanın aksine eserlerinde her yönüyle toplumu ve insanı merkez alır. Bu durumu kendisi şöyle ifade etmektedir:

“Kelimenin sosyalizmle ilgili tarafını bir kenara koyarsak, yani ben bir toplumsal gerçekçiyim. Toplumda ne olup bitiyor, bu insanlar ne yiyorlar, ne içiyorlar? Bununla ilgili olduğum için, toplumla ilgili değişme aşağı yukarı, benim on senedir değişmeyen konum. Türkiye nereye gidiyor? İnsanların hayatında ne gibi değişiklikler oluyor? Maneviyatında ne gibi değişiklikler var? Evinde, sokağında, kişisel yaşantısında ne gibi değişiklikler var? Bir de benim memleketçi tarafım var. Bugün bu anlayış demode. İnsanlar artık memleket meseleleriyle, sosyal gerçeklerle dalga geçiyorlar. Bir film sosyal içerikli ise dalga geçiyorlar. Vakti geçti, zamanı geçti dedirten şey ise, bize dışarıdan dayatılan tüketim toplumunun zihniyeti, ideolojisi...”(Kanter, 2012: 72)

Mustafa Kutlu kendisinin ifade ettiği gibi hikâyelerinde, kendini değil toplumu bütün yönleriyle yansıtmaya çalışmıştır. “Kutlu, ‘meselesi’, ‘tezi’ olan bir yazardır. Öykülerinde okura aktarmak istediği bir mesajı, görüşü vardır” (Tosun, 2004: 21). Bu nedenle eserlerinde değişen değer yargıların toplum üzerindeki sosyal, ekonomik,

siyasal vb. birçok etmeni de göz önünde bulundurarak toplumun bir portresini çizmeye çalışır. Bu değişen değerlere Kutlu kayıtsız kalamaz, eserlerinde yansıtır. Kendisi bu durumu şöyle ifade eder: “Yazı hayatımda başlangıçtan bugüne takip ettiğim esaslı bir konu var: Türkiye’de toplumsal dönüşüm. Bunun en önemli konu olduğu kanaatindeyim” (Zengin 2012: 50). Kutlu’nun bu hikâye çizgisine Mehmet Kaplan da değinir, Kutlu’nun hikâye dünyasını şu şekilde tanımlar: “Bazı hikâyeler şiir ve masal kutbuna, bazıları ise röportaj veya sosyal araştırma kutbuna yaklaşır. Bu sonunculara bir gerçeği ortaya koyma, gizli veya açık olarak tenkit etme fikri ağır basar. Mustafa Kutlu’nun hikâyesi ikinci kategoriye girer.” (Kaplan, 2010: 357) .

Mustafa Kutlu, eserlerini yazarken üzerinde durduğu temel felsefeyi şu şekilde açıklar:

“Hikâyenin bendeki karşılığı halimi arz etmekten ibarettir. Görüp gözlediklerimi yazarken dahi budur. Elbette ki bu arz-ı hâl nihayetinde Yaradana yalvarmaktan ibaret olmalıdır. Metinlerin dış yüzünde böyle bir şey olmayabilir. Ama ‘ her şey niyete göre’ değil midir? Kendini yazan biri değilim, bu bağlamda toplum ve onun meseleleri bir öncelik kazanıyor. Ancak, ferdî olanla içtimaî olanı ayırt etmiyorum. Bunlar birbirini var eden şeyler... Nasıl yazıyorum? Yakışık almayacak belki ama şairlere benzer şekilde. Cilt cilt kitap yerine bir mısra-ı berceste’nin daha dokunaklı olduğuna inanırım. Dolayısıyla mümkün olan en kısa metni yazmak isterim. Hikâye bu sebeple beni çekiyor. Şiirin maverasına ulaşmasa dahi yoğunlaşmış bir söz yumağı.

Bir cümle, bir mısra bir türkü, bir manzara bir olayın başlangıcı, sonucu ne bileyim beni uyarın bir şey yazmaya iter. Ne yazacağımı ancak hayal-meyal bilirim. Tabii ki benim de izini sürdüğüm konular, kişiler, meseleler var; bir yazarın dünyası işte.

Hikâyenin adı ve ilk cümle benim için muharrik bir güçtür. Onun peşine düşüp giderim. Yazarken başka bir zamana başka bir mekâna âdeta iltica ederim.”
(Hece Dergisi, 2000: 248-249)

Mustafa Kutlu, “yaşanan toplumsal ve bireysel çarpıklıklardan iyimser gözlerle hikmetler devşirip kalplere ulaşmayı deneyen bir derviş hikâyecisi gibidir” olaylara ve insanlara tasavvufî bir açıdan bakar (Tosun 2011: 54). Kutlu’nun hikâyeciliğinin bu noktasını Alâattin Karaca şu şekilde değerlendirmektedir: “Şimdi, geldiği son noktaya

bakalım yazarın. Mustafa Kutlu, bu hikâye serüveninin sonuna geldi, Hayat Güzeldir'in kapısına vardı. Taşra, çözüme, uzun hikâyeler, meddah anlatımı ve sonra bir kapıya dayandı Kutlu: Hayat Güzeldir, dedi. Gelip dayandığı kapı bu. Bence şükür kapısı bu, rıza kapısı, kanaat kapısı... Bu kitaptaki hikâyelerin hemen hepsinin ortak temi, insan kadrosunun tümündeki ortak yön bu. Şükür, kanat, merhamet, rıza, paylaşma, yardım severlik..." (Karaca, 2012: 230).

Kutlu'nun hikâyelerinin arka planında bir ayet ve hadis-i şerif görülür. Kutlu dini dayanaklarla dünya hayatının kötülüğüne vurgu yapar ve hikâyelerinde genellikle dünya hayatının birey üzerindeki olumsuz etkisine değinir. Çünkü Kutlu, eserlerini ayetlere dayandırarak dünyanın bir oyun ve eğlence olduğunu ifade eder. Ancak din merkezli bu anlayışta kesinlikle dünyayı boş vermişlik yoktur. Verdiği olay ve kahramanlarla dünyanın tuzaklarına düşmeden yaşanılması gerektiğine yer verilen iletilere rastlanılır (Yıldırım, 2007: 8).

Mustafa Kutlu; 1970 yılında yayımladığı ilk hikâye kitabı "Ortadaki Adam"dan 2015 yılında yayımlanmış olduğu "Hesap Günü" adlı eserine kadar çoğu hikâyesinde farklı biçim ve içerik metotlarını kullanmıştır. Kutlu hikâyelerinde bazen okura seslenmiş bazen kıssadan hisse çıkarmış, okuyucuya doğrudan ya da dolaylı iletiler vermiştir. Kutlu bir nevi eski ile yeni arasında bir bağ kurmuştur. Eski anlayışın hâkim olduğu yerleri görebileceğimiz gibi yeni anlayıştan da kendisini soyutlamamıştır. Özellikle 1980 sonrası hikâyelerinde post modern edebiyatın unsurlarını kullanmıştır (Tosun, 2011: 54). Hikâyelerinde metinlerarasılık ve üst kurmacaya yer vermiş; başka yazarların yazılarına, sözlerine ve şiirlerine de yer vermiştir. Bazen kendi yazmış olduğu hikâyelere atıfta bulunmuş, aynı olay ya da kahramanları karşımıza çıkarmıştır (Tosun, 2011: 78).

Kutlu'nun hikâyelerinin çoğunda dikkat çeken bir nokta çerçeve hikâye anlayışıdır. Çerçeve hikâye tarzının içerisinde, hikâye içinde hikâye vardır. Bu hikâye türünde öncelikle ana kahraman vardır ve hikâye bu kahramanın etrafında şekillenir. Sonrasında hikâyeye farklı kahramanlar girer, çerçeve büyür bir kitap haline gelir. Çerçeve hikâyelerde önemli olan kahraman değil temadır. Araya ne kadar kahraman girerse girsin tema ile ilişkili oldukları müddet önem kazanırlar. Bu tür hikâye tarzında bütünlüğe dikkat edilse de her hikâye kendi içerisinde bağımsızdır. Art arda

geldiklerinde bir bütünlük oluştururlar. Bu hikâye tarzını romandan ayıran en önemli fark budur (Tosun, 2004: 119).

Mustafa Kutlu hikâyelerindeki dilinin samimiyetini okuyucuya hissettirir. Üslubu ve dili kullanımıyla okuyucu kadar doğaldır. Yörelere ağız özelliklerini ve yerel ifadelerini kullanır. Ayrıca türkü, tekerleme, ninni, bilmece, deyim ve atasözleri gibi halk folklorunu yansıtan öğelere yer verir. Dili sade ve akıcıdır. Kutlu, aslında az şeyle çok şey anlatma arzusundadır. Hikâyeyi bunun için seçtiğini şöyle ifade etmektedir: “Romanın yanında hikâye, dar sahada çalım atmak gibidir.” (Zengin, 2012: 50). Bu ifadeyle Kutlu, az sözle çok şey anlatmanın hikâye ile olabileceğini vurgular.

Necati Tonga, Mustafa Kutlu'nun hikâyeciliğini ana hatlarıyla dört dönem altında incelemiştir:

1. Dönem(1968–1979): Ortadaki Adam ve Gönül İşi bu dönemin ürünleridir. Bu dönemde, yazarın Sait Faik ve Sabahattin Ali tesirinde olduğu gözlemlenir. Yazar, bu döneme ait hikâyelerini tekrar yayımlamamıştır.
2. Dönem (1979–1995):Yazarın klâsik Şark üslûbundan hareket ederek kendi hikâye tarzını bulduğu ve hikâyelerinde “sosyal değişme” hâdisesini bütün yönleriyle işlediği dönemdir. Yokuşa Akan Sular, Yoksulluk İçimizde, Ya Tahammül Ya Sefer, Bu Böyledir ve Sır bu dönemin ürünleri olarak değerlendirilebilir. Bu dönem hikâyeleri, gelenekteki tahkiye unsurlarımızdan hareketle, özellikle kıssa geleneğinden faydalanılarak kurgulanmıştır. Kitaplardaki hikâyelerin her biri müstakil birer hikâye olduğu gibi, hikâyeler kitap hâlinde de bir bütün teşkil ederler.
3. Dönem(1995–2000):Yazarın hikâyecilik serüveninde bir nevi ara dönem olarak nitelendirilebilecek bu dönemde kaleme alınan eserler Hüzün ve Tesadüf ile Arka Kapak Yazıları'dır. Yazarın bu iki eserinde, çoğu hikâye olmakla birlikte deneme kutbuna yaklaşan bazı metinleri de neşrettiği görülür.
4. Dönem (2000–2007): Kültür değişmesi olgusu arka plâna itilmekle birlikte sosyal zeminden kopulmaksızın, bireylerin içlerinde olup bitenlerin aksettirildiği, çocukluk, aşk, çevre, köy-kasaba-varoş hayatı gibi mevzuların daha çok nostaljik bir tarzla işlendiği dönemdir. Bu dönemde yazar, hikâyelerini genel olarak uzun hikâye formunda kaleme almıştır. Uzun Hikâye, Beyhude Ömrüm, Tufandan Önce, Mavi Kuş, Rüzgârlı

Pazar, Chef, Menekşeli Mektup, Kapıları Açmak bu dönemin ürünleridir (Tonga 2008: 19-21).

Kutlu'nun hikâye anlayışına bir çerçeve çizilecekse, 1960'dan günümüze Türkiye'nin yaşamaya çalıştığı modernite ile değişen toplumsal hareketliliğe yer verildiği görülür. Kutlu köyden kente göçlerin hızlandığı, tahrip edilen doğaya göz yumulduğu, toplumsal hayatta dinin giderek yok olmaya başladığı, hakikat arayışındaki bireylerin dünyanın zevklerine yenik düştüğü, Allah inancının irtica adı altında hedefsiz bırakıldığı ve her şeyin bu dünya olduğu algısının oluşturulduğu bir tasavvura hikâyelerinde yer vermiştir (Yıldırım, 2007: 14). Özetle yarım asra yakın hikâye yazan Mustafa Kutlu, geçmişle geleceği harmanlayarak kendine has üslubu ve özgünlüğüyle edebiyat ve hikâye dünyasının önemli bir yapı taşı olmuştur.

2. 14. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserleri

Mustafa Kutlu hikâye, inceleme, derleme, deneme türünde eserler kaleme almıştır. Yazar, en çok hikâye türünde eser vermiştir.

2. 14. 2. 1. Hikâyeleri

Ortadaki Adam (1970), içindeki bölümler: “İbrikçi”, “Dernek”, “Bir Saatlik Telâki”, “Büyük Serserilik”, “İyi Şeyler Yazacağım”, “Ortadaki Adam”, “Ardından”, “Tapu Müdürü Fahrettin Bey ve Bir Kasa Portakal”, “Bir Mektup”, “Bakıcı”, “Öldürmek”, “Uyumsuz”, “Kendi kendime”, “O...”, “Kamyoncu”, “Anlıyacağınız Tıraş Oluyorum”, “Hüseyin”, “Nakil Meselesi”.

Gönül İşi (1974), içindeki bölümler: “Kapıları Açmak”, “Kanoluk”, “Gönül İşi”, “Oy Dağlar”, “Duruşma”, “Eşik”, “Sel Gider”, “Kupa Maçı”, “Cabadan”, “Suç”.

Yokuşa Akan Sular (1979), içindeki bölümler: “Mukaddime”, “Önce”, “Kalıcı Mıyız?”, “Bekâret”, “Yokuşa Akan Sular”, “İkindiyi Kılmak”, “Bayramdan Kaçanlar”, “Gergef”, “Firak Açmadadır”, “Dayan Seydali”.

Yoksulluk İçimizde (1981), içindeki bölümler: “Akasyalar Açar Mı?”, “Ahlâk Dersi”, “Yoksulluk İçimizde”, “Siyah Gemiler”, “Mefruşat”, “İhtiras Enginleri”, “Kalbimin Dâsitani”, “Aşk”, “Tenhâlık Basınca”, “Umutsuz Bir Aşkın Münakaşası”,

“Telâşın Mânidar”, “Es-Salâtü Hayrun Mine“n Nevm”, “Sözün Nihâyeti ve Sevdanın Bidâyeti”.

Ya Tahammül ya Sefer (1983), içindeki bölümler: “Fotoğrafta Biri Var”, “Hilâli Gördün Mü?”, “Görülen Geçmiş Zamanın Aşırı Uçları”, “Limandaki Yoğun Sis”, “Kuşlar da Kaderle Uçar”, “Ya Tahammül ya Sefer”, “Dön Geri Bak”, “Sarışın Sorular”, “Elhân-ı Siyaset”, “Kara Kumudur Kalan”, “Gün Işığı Nereye”, “OyunBozan”, “İrmaktan Öteye”.

Bu Böyledir (1983), içindeki bölümler: “Bu Böyledir”, “Bahtımın Yıldızı”, “Süleyman“ın Seçimi”, “Red Cephesi”, “Manifatura”, “Kahkaha Çiçeği”, “Su Sesi”, “Son”.

Sır (1990), içindeki bölümler: “Sır”, “Tarihin Çöp Sepeti”, “Politik-Vizyon”, “Her Ne Var Âlemde”, “Aramakla Bulunmaz”, “Mürit”, “Satılık Huzur”, “Cüz Gülü”.

Arka kapak Yazıları (1995), içindeki bölümler: “Güzel Bir Gün Nasıl Olur?”, “Güvercin Avlayan Martı”, “Biz Büyürken Küçülen”, “İçimizden Geçen Irmak”, “Akbank“ın Önünde Armut Ağacı”, “Akıllıyım Diyorsun Niçin Zengin Değilsin?”, “Bana ve Savaşa Dair”, “Cuma”, “Bildiğimiz Şeyler”, “Fukaralık Edebiyatı”, “Oruç”, “Cevat”, “Ufuk!”, “İkinci Cevat”, “Merhamet”, “Ağır Metal”, “Yolcunun Kitabı”, “Bir Alış-Veriş Hikâyesi”, “Delikanlı”, “Gök Mavi Çayır Yeşil”, “Bir Küçücük Adacık”, “5402”.

Hüzün ve Tesadüf (1999), içindeki bölümler: “Seyfettin“i Severdik”, “Mahzun Mücahit”, “Bir Şey Yap”, “Su Sesi”, “Uysallığın Lüzumu Yok İsyanın Sırası Değil”, “Masal ve Rüya”, “Tâciser' in Şiiri”, “Hikâye”, “Bahar Dalı”, “Yürüyen Hüküm”, “Aheste Beste”, “Kambur Hafız ve Minare”, “Hüzün ve Tesadüf”, “Karakoncolos”, “Dürbünlü Çiçek”, “Mevzu Derin”, “Uç Selahattin Uç”.

Uzun Hikâye (2000), içindeki bölümler: “I. Bölüm”, “II. Bölüm”.

Beyhude Ömrüm (2001)

Mavi Kuş (2002)

Tufandan Önce (2003), içindeki bölümler: “Tufandan Sonra”.

Rüzgârlı Pazar (2004)

Yıldız Tozu (2004), içindeki bölümler: “Yıldız Tozu”, “Uç Selahattin Uç”.

Chef (2005), içindeki bölümler: “Hüseyin Hüsni Şen”, “Arzu”, “Özgür”.

Menekşeli Mektup (2006), içindeki bölümler: “Menekşeli Mektup”, “Hacca Gidebilmek”, “Kar Üstüne Kan Damlar”.

Kapıları Açmak (2007), içindeki bölümler: “I. Bölüm”, “II. Bölüm”.

Huzursuz Bacak (2008), içindeki bölümler: “Siz Bu Hikâyeyi Daha Önce Okumuştunuz”, “İkimizin Resmini Çıkarsınlar Yan Yana”, “Poliste Kaydım Var”, “Su Böreği ve Lavanta”, “Dengi Dengine Diyen Davul”, “Pencereden Kuş Uçtu”, “Sizi Böyle Sine Sine Süren Kim?”, “Kan Damlar Yüreğime”, “Dünya Bir Gündür, O da Bugündür”, “Babam”, “Annem”, “Geceler Gebedir”, “Rektör”, “Tarih Bunu da Yazmalı”, “İkinci El”, “Sen Neymişsin Be Abi”, “Bakan Kime Bakıyor?”, “Sahte Rakı”, “Aş Bunları Aş”, “Ev Danası Öküz Olmaz”, “Korsan Tebliğ”, “İp”, “İstanbul Biter Mi?”, “Ömür Biter Umut Bitmez”, “Direk Ali”, “Palabar Sokağı”, “Hû”, “Bu Manzara Bizi Aşar”, “Didem”, “Ne Filimler Çektik Be!..”, “Madem Öyle, İşte Böyle”.

Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı (2009)

Zafer yahut Hiç (2010)

Hayat Güzeldir (2011), içindeki bölümler: “Sevinç”, “Nöbetçi Âşık”, “Çiçek Tefsiri”, “Profesyonel”, “Sırlıslıklam”, “Karga”, “Paranın Yükü”, “Hayat Güzeldir”, “Kötü Bülbül”, “Çiğdem Güzeli”, “Şafak Pembesi”, “Caney”, “Her Kuşun Bir Dalı Var”, “Yara”, “Rüzgârın Oğlu”, “Sebebimsin”, “Döne Döne”, “Karpuz”, “Roman Havası”, “Son İki Yaz”, “Allah Bes!”.

Anadolu Yakası (2012)

Sıradışı Bir Ödül Töreni(2013)

Nur (2014)

Tirende Bir Keman (2015)

Hesap Günü (2015)

2. 14. 2. 2. Deneme, İnceleme ve Derleme Kitapları

Denemeler: Şehir Mektupları (1995), Akasya ve Mandolin (1999), Yoksulluk Kitabı (2004), Vatan Yahut İnternet (2014), Dem Bu Demdir (2014), Vitrinde Olmak (2015)

İncelemeler: Sait Faik'in Hikâye Dünyası (1968), Sabahattin Ali (1972)

Derleme: Siyasi Tarih Üzerine Konuşmalar 1 (İsmail Usta) (1976)

3. BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evreni, veri toplama aracı, verilerin toplaması ve verilerin analizi hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede Mustafa Kutlu'nun 20 hikâye kitabında değerlerle ilgili iletileri saptamaya yönelik nitel bir çalışma ortaya konmuştur. Karasar, tarama modelini şu şekilde tanımlamıştır: “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun bir biçimde “gözleyip” belirleyebilmektir” (Karasar, 2006: 77).

3.2. Araştırma Materyali

Çalışmanın materyalini Mustafa Kutlu'nun 20 hikâye kitabı oluşturmaktadır. Yazarın ilk iki kitabı, basımının olmaması nedeniyle araştırma kapsamına alınmamıştır. Ön inceleme neticesinde üç kitabının da değer iletimi açısından yeterli olmadığına anlaşılmaması nedeniyle çalışmaya dâhil edilmemiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Alan yazın taranarak Türkçe Öğretimi alanında hikâye metinleri kullanılarak değerler eğitimi üzerine yapılan çalışmalar belirlenmiş ve bu çalışmalarda incelenen değerler tespit edilmiştir. Tespit edilen değerler bir havuzda toplanarak Kutlu'nun hikâyelerinde işlenme olasılığı yüksek değerler belirlenmiştir. Evrensel değerlerin de çalışmaya dâhil edilmesinden sonra değerler formu hazırlanmıştır. 40 farklı değerden oluşan değerler listesi Türkçe öğretimi alanında uzman dört akademisyene incelenmiş uzman görüşleri doğrultusunda ölçekte 40 değer yer almasının uygun olacağı kararlaştırılmıştır.

varılmıştır. Veri toplama aracında yer alan değerler şunlardır: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, empati, estetik, fedakârlık, güven, hoşgörü, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, nezaket, paylaşımcılık, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, vefa, yardımseverlik, barış, bağımsızlık, demokrasi, sebat etme, problem çözme, özgüven, özgürlük değerleridir. Bununla birlikte çalışma esnasında hikâyelerde geçen ama ölçekte yer almayan değerlerde inceleme kapsamına alınmıştır. Araştırmada 40 değer yer aldığı veri toplama aracı, “ Türkçe Değerler Formu(TDF)” ismi ile karşılanmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Mustafa Kutlu'nun hikâye kitapları edinilerek bu eserler TDF kullanılmaksızın ön incelemeye tabi tutulmuştur. Ön incelemeden sonra ikinci okumada TDF kullanılarak metinde geçen değerler tespit edilmiş fişlenmiş ve sınıflandırılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Doküman taraması ile fişlenen verilerin analizinde “betimsel analiz” uygulanmıştır. Betimsel analizde amaç, doküman taramasıyla elde edilen bulguların yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmada öncelikle değer eğitimi üzerine yapılan bilimsel çalışmalar belirlenmiştir. Belirlenen çalışmalar incelenerek çalışmada öne çıkan değerlerin frekans ve yüzde değerleri tablolaştırılarak sunulmuş, bulgular değerlendirilerek yorumlanmıştır. Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki değerler, eserlerdeki metinlerde tespit edilerek incelenmiştir. Tespit edilen değerlerle ilgili iletilerin hikâyelerde nasıl verildiği ve değerlerin nasıl işlendiği tespit edilmiştir. Ardından bulgular yorumlanmış ve sonuçlara ulaşılmıştır.

4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde Mustafa Kutlu'nun 20 hikâye kitabında işlenen değerlere ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Bu kapsamda, kitaplarda işlenen değerler ayrı başlıklar altında ele alınarak açıklanmış, tablolarda değerlerin işlendiği hikâye kitabı ve sayfa numarası verilmiş, ardından değerlerin geçtiği cümleler alıntılanarak yorumlanmıştır. Araştırmanın problem durumuna bağlı olarak elde edilen bulgular şu şekildedir:

Birinci Problem Durumuyla İlgili Bulgular: Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde işlenen değerler,

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde öne çıkan başlıca değerler şunlardır: Adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, hoşgörü, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerinin yanı sıra az işlenen değerler adı altında barış, bağımsızlık, demokrasi, sebat etme, problem çözme, özgüven, özgürlük değerleridir.

Aşağıda öne çıkan değerler açıklanarak frekans değerleri tablolarda verilmiş ve alıntılarla desteklenerek yorumlanmıştır.

4. 1. Adil Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Türkçe sözlükte adalet: “1. Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması. 2. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk. 3. Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 24). Adil olma ise “Adaletle is gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren, adaletli” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 30). Hökelekli ise adaleti “bütün insan ilişkilerinde karşılıklı saygı ve sevginin gözetilmesi, hak dağıtımı ve paylaşımında insaflı bir yolun izlenmesi” şeklinde tanımlamıştır (Hökelekli, 2013: 50). Adalet, bireyin her koşulda ve her durumda haklıyla haksızı ayırt etmesidir.

İnsanlar arasında bir denge unsuru olan adalet kavramı, toplumda birlik ve beraberliğin tesisini sağlar. Bireyler, birbirlerinin haklarını görmezden gelip ihlal ettiklerinde, toplum düzeni bozulur, bir kargaşa ortamı doğar.

Toplumda bireyler arasındaki adaleti sağlamada yasalar bazen yetersiz kalabilmektedir. Bireyler değerleri içselleştirdikleri sürece adaletin bir uygulayıcısı olurlar ve yazılı yasalara gerek kalmaz. Herkes adil olma değerini benimseyerek ilişkilerinde, davranış ve tutumlarında adaletli olmaya özen göstermelidir (Şen, 2007: 80).

Kişilerarası ilişkileri bütün tezatlık ve çözümleriyle veren Mustafa Kutlu, adil olma değerini, hikâyelerinde bütün yönleriyle işlemiştir. Hikâye kitaplarının çoğunda adil olma değerine rastlanmaktadır.

Tablo 7: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Adil Olma Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Adil Olma Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	-	
Bu Böyledir	-	
Sır	-	
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	83	1
Arkakapak Yazıları	8,10	2
Hüzün Ve Tesadüf	16	1
Uzun Hikâye	20, 47, 49, 82, 83	5
Mavi Kuş	72	1
Beyhude Ömrüm	130,131	2
Tufandan Önce	10, 11, 106, 109	4
Menekşeli Mektup	-	
Rüzgârlı Pazar	71, 73	2
Kapıları Açmak	54	1
Huzursuz Bacak	18, 41, 90	3
Zafer Yahut Hiç	103,131	2
Nur	14, 22	2

Hayat Güzeldir	8, 78, 83	3
Trende Bir Keman	-	-
Hesap Günü	81, 82, 84, 88	4
TOPLAM		33

Tablo 7 incelendiğinde “adil olma” değerinin farklı eserlerde 33 kez işlendiği görülmektedir. Adil olma değerinin en yoğun işlendiği eserin “Uzun Hikâye” olduğu belirlenmiştir. Adil olma değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

İstanbul’da toplu taşıma aracına binen hikâyenin kahramanı, yanında oturan şahsın bir anda ülke meselelerini açmasıyla karşılaşır. Şahıs, sokak ve caddelerde her mikrofon tutulan kişinin televizyonlarda gösterilmemesi ya da konuşmalarının makaslanmasından rahatsızlık duyarak şu cümleleri haykırır:

“Öylesine bir iki laf atıyoruz. O da şansına. Adam senin sözlerini makaslıyor, ötekinin sözlerini veriyor. Bu mu adalet ?..

- Siz galiba yorum değil adalet peşindesiniz...

- Elbette...

Acaba lafı uzatıp, memlekette adalet mekanizmasının yavaş işlediğini mi anlatsam? ”
(AY, s.8).

Hüzün ve Tesadüf adlı hikâye kitabının “Bir Şey Yap” adlı kısa hikâyesinde yazar, bireylerin pasifliğinden yakınır ve haksızlığın, kötülüğün, acımasızlığın olduğu bu dünyada bireyleri bir şeyler yapmaya teşvik eder. Bunları yaparken adaletli olmanın önemine vurgu yapar:

“-Bir şey yap adil olsun, haktan hukuktan ayrılmasın. Zalime haddini bildirsın, mazlumun payını versin.

- Hak değirmende diye bir söz var, işitmedin mi? Hukuk güçlünün yazdığı kitap. Para kimde, güç onda.

- Hak yerini bulur ve elbette hak gelince batıl zail olur.” (HT, s.16) .

Uzun Hikâye adlı kitapta kasaban kasabaya adaleti ve hakkı savunduğu için sürgün edilen sosyalist lakaplı Ali, kasabanın matbaacısı Musa Çavuş için bir umut olur. Musa Çavuşun, geçmişte göz yumduğu adaletsizlik ve hukuksuzluklardan geri dönme arzusu şöyle ifade edilir:

“Onca yıl ağam-paşam diyerek önünde eğildiği siyasilere, bürokratlara, para babalarına karşı çıkmaya başlamış. Şahit olduğu ve bir kısmına da ortak olduğu haksızlıklara, adaletsizliklere artık yol vermek istemiyor, bu uğurda bir adım geri atmaya düşünmüyormuş. “ (UH, s.).

Beyhude Ömrüm adlı hikâye kitabında Yedigâr, köyünde ıslak kaya adı verilen alanda bir bahçe oluşturur. Köyün muhtarı yapılan bu bahçeyi çekemez ve bahçe yerinin kendisine ait olduğunu iddia ederek Yedigâr’ı önce dövdürür sonra mahkemeye verir. Mahkeme hâkimi Enis Bey bütün bu olanlardan haberdar olarak mahkemenin seyrinin ne olacağını Yedigâr’ a sezdirerek adaletli bir karar verdiğini şöyle ifade eder:

“-Ağa harika bir iş yapmışsın. Bu bahçe cennetten bir köşe olmuş sanki. Alnının teri, elinin emeğidir, ananın ak sütü gibi helaldir sana. Güle güle otur, ek-biç. Ben bu kasabada kaldığım müddetçe kimse kılına dokunamaz.” (BÖ, s. 130).

Tufandan önce adlı kitapta bir kasabada geçen siyaset, ticaret ve halk arasındaki olaylar anlatılmaktadır. Yazar hikayede bir sosyal tesisin yapılması sürecini anlatır. Bu süreçte tek bir kişi hariç herkes kendi menfaati için çalışmaktadır. O da gazeteci Fikri’dir. Gazeteci Fikri kasabanın tek muhalif kişisidir ve tek ölçütü vardır adalet ve hakikat. Muhalifliğini sosyal tesis üzerinden de sürdürerek her zaman yinelediği gibi adaleti, gazete köşesinde İbn Haldun’un Mukaddimesi’nde yer alan “Adalet Dairesi” yazarak vurgular.

“Adldir mûcib-i salâh-ı cihan, cihan bir bağdır dîvarı devlet, devletin nâzımı şeriattır, şeriata olamaz hiç hâris illâ mülk, mülk zapt eyleyemez illâ leşker, leşkeri cem edemez illâ mal, malı cem eyleyen râiyettir, râiyeti kul eder pâdişah-ı âleme adl.

Bakınız metin “adl” ile başlıyor, “adl” ile bitiyor. Yani başı adalet, sonu adalet. Öteki unsurlar çemberin neresinde olursa olsun, dönüp dolaşıp geleceklere yer adalettir.” (TÖ, s. 109).

Rüzgârlı Pazar adlı kitapta, bir sokaktaki sokak satıcılarının tatlı ve küçük dünyaları anlatılır. Satıcılar tezgâhlarını kurdukları bir gün, sokağın haracını alan ve adamlarıyla bir çete oluşturan Ateş ve adamları, satıcıların bulunduğu sokağa gelir ve orada tezgâhı olan Nimet'i rahatsız ederler. Duran, Nimet ablasını korumaya çalışırken darp edilir. Bu sırada bir kurtarıcı gibi adını tarihte ve Yeşilçam dünyasında sık duyduğumuz adı Battal olan bir kahraman yetişir. Battal'ın Ateş ve adamlarını etkisiz hale getirmesi adalet çerçevesinde anlatılır:

“Hey beee!.. Bruce Lee misin, nesin? Üst geçidin üstünde bir alkış koptu. Arabalar yeniden çalışmaya, insanlar yeniden yürümeye, konuşmaya, gülümsemeye başlamışlardı. Adalet yerini buluyordu işte. Ateş ve adamları topladıkları haracı, tek tek ve kendi elleriyle, üstelik tövbe ederek ve af dileyerek sahiplerine iade ettiler.” (RP, s. 73).

Zafer Yahut Hiç adlı kitapta bir kasabada geçen olaylar nakledilir. Dilber adındaki beden eğitimi öğretmeni, kasabada üç kişi tarafından dövülen bir kişiyi görünce adalet duygusu kabarır ve olaylara herkesin seyirci kalmasına kızarak olaya müdahale eder. Üç kişiye karşı bir kadın olarak Dilber öğretmeni harekete geçiren duygu, içinde bastıramadığı, üç kişinin tek bir kişiyi dövmesini hazmedemeyen adalet duygusudur. Dilber öğretmenin olaya müdahil olmasını yazar şu şekilde aktarır:

“Bu sırada kalabalığın arasından uzun boylu, esmer, mevzun vücutlu bir kız harekete geçiyor. Elindeki çantayı yanındaki liseli kıza verip “ Tut şunu” diyor. Balıklama dalıyor kavgacıların arasına. Bu kız dövüş sanatlarını biliyor, tekvandocu mudur nedir? Kavgacıların her birini bir yana savuruyor, güçlü mü güçlü. Bulut hayranlıkla bakıyor kıza, hem boyuna-posuna, hem adalet duygusuna...” (ZYH, s. 103).

Nur adlı hikâye kitabında, hikâye kahramanı Sinan'ın abisi Demirci Cemil mahallenin adalet timsalidir. Bulduğu muhitte onu tanımayan yoktur. Sinan, abisinin bu erdemini şöyle aktarmaktadır:

“Ağabeyim Kadirga'nın delikanlı muhitinde yetişmiştir. Vukuatı çoktur. Haksızlığa dayanamaz, bir de arkadaş canlısı. Dost bildiğine istesin bir kolunu feda eder. Poliste kaydı var gerçi ama tüm Kadirga ve de Karakol tanır ağabeyimi. Hem

semtimiz hem polisimiz toz kondurmaz. Mertliğini, fedakârlığını, deli cesaretini bilirler. Hak yemez, yedirmez. Bir davası olsa tüm mahalleli lehine şahitlik eder. ” (N, s. 14).

Hesap Günü adlı kitabın ana kahramanı Bedir Beydir. Bedir Bey, yaşamının çoğunu iş hayatına harcamıştır. Yaşlandıkça bir arayış içerisine girer; ahlaki, felsefi, dini sorular sorarak aradığını bulmaya çalışır. Bir gün şekerçi dükkânında arkadaşı Fahri Bey’le bir sohbet ederken; devlet ve toplum düzeni nasıl olmalı, bilinçli bir toplumun oluşmasındaki kıstaslar nelerdir vb. sorular sorar. Fahri Bey bu kıstaslarda adaletin vurgusunu yaparak adil düzenin olması gerektiğini vurgular:

“Önce “ahlak ve maneviyat” sonra “ adil düzen” . Bu biraz tavuk-yumurta ilişkisine benziyor. Birbirlerini doğururlar çünkü.

Nereden başlamak lazım?

İlk Müslümanlar önce iman etti, Hz. Peygamber’e uydu, maneviyatını yükseltti, güçlendirdi ve bir ahlak sahibi oldu. Adil düzen bir sonraki aşamada bu inançlı ve ahlaklı insanlar eliyle kuruldu.

Düzenin birinci ilkesini ifade edebilir miyiz?

Elbette. Fert güçlenip cemaate baskı yapmamalı, cemaat ferdi ezmemeli!” (HEGÜ, s. 84).

4.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Toplumun temel yapı taşlarından biri aile kurumudur. Aile Türkçe sözlükte *“evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik”* olarak tanımlanır (TDK, 2011: 57). Aile kurumu önemini tarih boyunca korumuştur. Aile içerisindeki samimi bağlar, topluma sirayet etmiş küçük aile ağlarından oluşan büyük milletler ve toplumlar doğmuştur. *“Bu yüzden aile iyinin, doğrunun, güzelin, kutsalın fark edilmesi ve ortak bir yaşam süreci içerisinde öğrenilip içselleştirilmesinde en etkili bir kaynak olarak yerini korur”* (Hökelekli, 2013: 289).

Aile toplumun sahip olduğu değerleri kapsayan ve bu değerleri gelecek nesillere aktaran bir kurumdur. Aile bir çocuk için hayatın bir modelidir. Çocuklar toplumla nasıl

bütünleşeceğini, toplumun kültürünü nasıl benimseyeceğini, nasıl bir davranış ve tutum sergileyeceğini ailesinden öğrenir. Bu sebeple çocuklara küçük yaşlardan itibaren ailenin öneminin kavratılması gerekir (Kumbasar, 2011: 95).

Mustafa Kutlu, eserlerinde değişen toplum yapısı ve şehirleşmenin aile kurumunu zayıflattığına yönelik iletilere yer vermiştir. Kutlu, aile kurumuna gereken önemin verilmesi gerektiğini eserlerinde işlemiştir. Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde aile birliğine önem verme değeri en fazla işlenen değerlerdendir.

Tablo 8: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Aile Birliğine Önem Verme Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Aile Birliğine Önem Verme Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	9, 25, 51, 54, 63	5
Bu Böyledir	31	1
Sır	-	
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	21, 29, 59	3
Arkakapak Yazıları	43	1
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	28, 39, 101	3
Mavi Kuş	33, 40, 89, 184	4
Beyhude Ömrüm	149, 156, 157, 163	4
Tufandan Önce	-	
Menekşeli Mektup	9, 68	2
Rüzgârlı Pazar	24, 43, 54, 76, 105, 138, 161	7
Kapıları Açmak	18, 31, 44	3
Huzursuz Bacak	59, 141	2
Zafer Yahut Hiç	47, 67, 167	3
Nur	59, 62, 85	3
Hayat Güzeldir	35	1
Trende Bir Keman	71	1
Hesap Günü	8, 64, 81, 118, 133	5

TOPLAM	48
--------	----

Tablo 8 incelendiğinde “aile birliğine önem verme” değerinin farklı eserlerde 48 kez işlendiği görülmektedir. Aile birliğine önem verme değerinin en yoğun işlendiği eserin “Rüzgârlı Pazar” olduğu belirlenmiştir. Aile birliğine önem verme değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı kitapta köyden kente olan göçlerin aile kurumunu zayıflattığını ve giderek lüksleşen hayatın herkesi sarıp sarmaladığı anlatılmaktadır. Bican, köyden kente çalışmaya gelen yaşı daha yirmiyi görmemiş bir gençtir. Maden işinde çalışmaktadır fakat vücudu bu işi kaldıracak güçte değildir. Çabuk yorulur, bir duvar kenarına çöktüğü günlerden birinde kendisi gibi madende çalışan Zülküf Emi ile sohbete koyulur. Ailesinin nasıl ve neden dağıldığı ile aile birliklerini koruyamadıklarını anlatır:

“Bizi sorarsan dokuz kardaştık. Hangi birimize yetecek dört parça tarla. Evlenmeye çıksan bir bela, çıkmasan iki. Çıkarı gurbet düşmek oldu. Sonrası tuz gibi dağıldık, un-ufak olduk.” (YAS, s. 25).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı kitap Asım Bey ekseninde dönmektedir. Asım Bey üniversitede hocadır. Gençlikte bağlandığı dava şuuru, kendisini bir türlü terk edememektedir. Geçmişiyile olan bu serüveninde ailesini ihmal etmiş, çocuğuyla bir samimiyet kuramamıştır. Bunun acısı bazı geceler Asım Bey’in uykusunu kaçıtır. Yine bu uykusuz gecelerden birinde oğluyula olan karmaşık ilişkisini evin içinde çaresizce dolaşırken anlatır:

“Sanki kendi kendine konuşuyor. Neresinden tutmalı, nasıl başlamalı? Yıllardır kesilen, esasen belki de hiç kurulmamış olan; yani Fetanet olmadan, onun ağır gövdesi her yeri ve her şeyi kapsayan varlığı düşünülmeden, bir suyun mecrasında akışı gibi zorlamasız, yapmacıksız ve olması gerektiği gibi olan bir ilişkiyi, bir baba- oğul ilişkisini; işte böyle şeksiz şüphesiz ve gecenin bir vakti olup eşyanın en masum kisvesini giyindiği, insanların ve cinlerin hayatla-ölüm arasında bulunduğu bir zamanda, yalanların söylenemediği ve gülüşlerin gerçekten gülüş, gözyaşlarının gerçekten gözyaşı olduğu kıpırtısız anlarda kurulması, denenmesi gereken ilişkiyi nasıl başlatmalı?” (YTYS, s. 21).

Uzun Hikâye adlı kitapta aile birliğine önem verme farklı bir boyutuyla karşımıza çıkar. Kasaba kasaba sürgün edilen Ali ve Münire çifti bütün zorluklara ve bir vagonda yaşamalarına rağmen birbirlerine duydukları sevgiyle aile birliklerini korurlar. Yazar, Ali'nin eşine yaptığı yardımlarla aile birliğine nasıl önem verdiğini şöyle aktarır:

“Babam onu hiçbir işinde yalnız koymaz, kendi gömleğini, pantolonunu ütüler, yemek bile yapardı. Birlikte erişte keser, hatta reçel kaynatırlardı.” (UH, s.28).

Mavi Kuş adlı kitapta kasabadan şehre giden bir otobüste geçen yolcuların yaşamları aktarılır. Bu yolculardan Murat öğretmen ve eşi Neşe Hanım kasabadaki yaşamdan kaynaklanan sıkıntılar yaşarlar. Neşe Hanım kasabadan ayrılmak ister, gerekirse evliliğini bitirebileceğinin sinyallerini verir. Murat öğretmen ise eşinin bu durumundan rahatsız olur fakat daha fazla meseleyi körüklememek ve aile birliğini korumak için eşine bir şey demek yerine yolculardan biri olan Doktor Yahya'ya içini döker:

“Murat:

- Söyleyin Doktor Bey, siz söyleyin. Evlilik ne demek.. Ha, ne demek.

Doktor meselenin nezaketine binaen lafi çiğner:

- Eee, nereden baktığınıza bağlı. Şey, yani...

- Nereden bakarsanız bakın efendim. Evlilik bir ömür boyu sürecek, sürmesi gereken bir hayat arkadaşlığı, değil mi... Tasada ve kıvançta beraberlik. İyi ve kötü günde, işte ne bileyim, biraz fedakârlık...” (MK, s. 89).

Beyhude Ömrüm adlı kitapta geçen ana tema köyden kente olan göçlerin aile birliğini zayıflatmasıdır. Yedigâr ve eşi, yatalak düşen ve çocuklarının hiçbiri yanında olmayan Muhtar Halil'in evine ziyarete giderler. Göç köydeki hemen hemen bütün aileleri etkilemiş bu nedenle aileler birliklerini koruyamamışlardır. Hastayı ziyarete giden köylünün konuşmaları da hep bu eksende geçmektedir:

“Odadaki kalabalık hastalıktan hastalığa, ölümden ölüme, felaketten felakete hatırlanan bir boşluk, biri her şeyden vazgeçme hali ile havadaki gergin sessizliği yumuşatmaya çabalıyor.

- *Koca İblis'in Halil!.. Kim derdi ki böyle yatalaklarda sürünecek de, bir su vereni bulunmayacak.*

- *Efendi onca oğul, kız, damat. Bak ki biri çıkıp geldi mi?*

- *Şimdinin gençleri gurbetle nikâhlanmış, gelirler mi hiç.*" (BÖ, s. 149).

Menekşeli Mektup adlı eserde Kutlu, aile kurumunun Batıda ki yansımaları aktarır. Aile kurumunun Batıda ki çöküşü toplumun çözülmesine neden olmuş, bencillik ve vurdumduymazlık bireylerin ekserisine sirayet etmiştir. Hikâyenin kahramanı postacı, Almanya'yı ziyarete gider. Almanya da ki gördükleri karşısında şaşkınlığa uğrar ve izlenimlerini aktarır:

"Tatilde kurtlarını dökme tutkusu öyle boyutlara ulaşmış ki, engel olmasınlar diye yanlarına çocuklarını bile almıyorlar. Okula, kreşe, dadiya, akrabaya bırakıyorlar. Geçen yaz olanları gazetelerde okuduk. Hani son seksen yılın en sıcak yazıydı. O yaz sadece Fransa'da evinde yalnız yaşayan on beş bin yaşlı Fransız hayatını kaybetti. Görevliler ölen insanların yakınlarını (oğlunu-kızını) tatil yerlerinde bularak vefat haberini verdiklerinde hep aynı cevabı aldılar: " Morga koyun, beklesin. Biz tatil dönüşü cenazeyi teslim alırız." Anladınız değil mi? Tatili kimse bölemez, kimse engelleyemez. Ölüm bile." (MM, s.68).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde aile kurumunun görünmez bağlarla birbirine bağlı olduğu mesajı verilir. Bu hikâyede üst geçitte kendilerine orayı ekmek kapısı edinen seyyar satıcıların hikâyeleri anlatılır. Bu hikâyede seyyar satıcılar sokağına yakın bir yerde bir dürümcü baba vardır. Bu dürümcü baba içerdeyken eşi, kızını da alarak Almanya'ya gider. Kadın bir daha dönmez. Dürümcü baba eşi ve kızından haber alamaz. Ta ki yıllar sonra kızı, Sinan Çetin'in Film gibi programına başvurana dek:

"-Evet!.. Film gibi ekibine başvurarak babasının bulunmasını istedi, biz de bulduk sizi. Eğer kabul ederseniz şimdi sizi alıp stüdyoya götüreceğiz, yıllardır görmediğiniz kızıma kavuşacaksınız." (RP, s. 138).

Kapıları Açmak adlı eserde yozlaşmaya başlayan aile kurumunun bir örneğine yer verilir. Zehra, köyden zorla kaçırılır. Fakat köy ahalisi Zehra'nın kaçtığını düşünür. Zehra kocasının onu bırakıp gitmesiyle köye döner. Hiçbir suçu olmayan Zehra ailesi ve köy tarafından reddedilir. Zehra her şeyi düzelterek yeniden ailesini kazanmaya kararlıdır:

“-Biliyorum. Ardımdan çok kötü şeyler söylenmiştir. Bir kısmı benim kulağıma da geldi. Kader işte. Ama ben dersimi aldım. Çekeceğim çileyi çektim. Gidecek başka yerim yoktu. Orada dediler ki, Zehra gitme, yapamazsın. Seni artık kabul etmezler, kim bilir ne derler. Umurumda değil, yeter ki siz kabul edin, siz arkamda durun. Bir kapıyı kapatan Mevla ötekini açar. Eski hayatıma dönmemeye yemin ettim. Ölürüm daha iyi. Melek Hanım:

- O nasıl söz kızım, ağzından yel alsın.

- Yeniden kızınız olmak, burada kalmak istiyorum. Biliyorum zor olacak. Ama katlanmalıyız, dayanmalıyız” (KA, s. 44).

Huzursuz Bacak adlı kitapta aile kurumunun işlevi ve varlığı sorgulanır. Yazar, aile kurumunun sorgulanamayacak kadar önem arz ettiğini okuyucuya aktarır. Hikâyenin kahramanı Ömer, yıllarca yurtdışında kalmış Türkiye’ye dönmüştür. Okul arkadaşını beklerken yanında konuşan insanların konuşmalarına şahit olur:

“-Şimdi soruyorum, aile niçin bu kadar önemli? Aileyi neden dışlayamıyoruz?

-Dışlayamayız. Onun yerine başka bir kurum koyulamadı. Belki de hiç olamayacak. Aile niçin caziptir diyorsun. Cazip çünkü insanın enderin ihtiyaçlarına o cevap veriyor. Başka bir şey var mı şekerim? İlişkiler, ilişkiler... Bunlar geçici şeyler.” (HB, s.141).

Zafer Yahut Hiç adlı eserde aile kurumunun yıkılmamasına direnç gösteren bir kadın anlatır. Kadınların şefkat ve merhamet abideleri olmaları, onları aile kurumunun en büyük koruyucuları yapmıştır. Yurtdışına para için gitmek isteyen Eşref, eşi Oya’yı bir türlü ikna edemez. Oya da ailesinin yıkılmasına karşıdır:

“Ben yıllarca böyle küçük, mütevazı ve mesut bir yuva, bir aile özledim. Allah bunu bana nasip etti. Saadetimi paraya feda edemem” (ZYH, s. 47).

Nur adlı kitapta Nur isimli bir kız çocuğu doğumdan on gün sonra annesi tarafından terk edilir. Kız, dadılar ve bakıcılar tarafından büyütülür. Yazar, bu durumun vahametine değinir:

“Çocuğu ancak bir hafta, on gün emzirdi. Sonra ona adeta yabancılaştı. “Kendimi toparlamam lazım” diyerek bavulunu toplayıp Avrupa’ya uçtu. Nur’un

bakıcılar elinde kalması, ana-baba şefkatini tadamamış olması bu tarihle başladı. Ana kuağı, ana kokusu duymayan çocuk ne olur? Bu dünyada garip olur. ”(N, s.62).

Hayat Güzeldir adlı kitap bir aile kurumunun önemi kargalar üzerinden anlatır. Hangi canlı olursa olsun yaratılış itibari ile sevgiye, yuvaya, birlik ve beraberliğe ihtiyaç duymaktadır. Yazar, kargaların yumurtadan çıkacak yavruları için aile birliğine verdikleri önemi anlatmaktadır:

“Henüz ağaçlar tomurcuklanmamıştı ama mevsimin uç verdiğini anlayan karga ailesi, kavak ağacının üst dallarındaki bir çatala yuva kurmaya başladı. Demek ki bir iki yumurta olacak ve bir yavru karga hayata gözlerini açacak. Yuvaya günlerce çöp taşıdılar. Ana-baba uğraşp didindiler, yuvaya yuva şekli verdiler. Koydukları çöpler, iplikler, kumaş parçaları, dallar, yapraklar, otlar yerli yerine otursun, yuva sağlamlaşsın diye arada bir ortasına oturup çırpınıyorlar. Bu çırpınma sırasında kendi tüylerinden de bazı parçalar kopuyor, otları-dalları birbirine yapıştırıyor. Yuva yumuşacık ve bayağı sağlam oldu. Artık bu yuva değme fırtına yerinden oynatamaz.” (HAGÜ, s. 35).

4.3. Arkadaşlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Sosyal bir varlık olan birey yaşamı boyunca bir etkileşim ve iletişim halindedir. Birey bu etkileşim ve iletişim içerisinde kendisinin samimi bulduğu, sevgi, saygı ve dürüstlük çerçevesinde bir arkadaşlık ilişkisi kurar. Böylece birey, yaşamını yalnızlıktan kurtararak iyi bir arkadaş çevresine sahip olur.

Arkadaşlık ilişkisi; içerisinde sevgi, saygı, dayanışma vb. birçok değeri barındırarak bireyleri birbirine bağlar. Bireyler sevinçlerini, üzüntülerini arkadaşları ile paylaşarak hafifletirler. Zor durumlarda gerektiğinde birlikte karar alırlar. Birey her zaman yanında hissettiği, sırtını dayayabileceği birilerinin varlığını hissetmesi ona hayatında güven verir. Gerçek arkadaşlık iki kişinin arasında oluşturduğu koşulsuz bir sevgidir (Kumbasar, 2011: 101).

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde arkadaşlık değeri ile ilgili iletilere sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Mustafa Kutlu eserlerinin çoğunda arkadaşlık değerinin önemine vurgu yapmış, korunması ve sürdürülmesi gereken bir değer olduğunu belirten iletilere yer vermiştir.

Tablo 9: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Arkadaşlık Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Arkadaşlık Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	-	
Bu Böyledir	29	1
Sır	57	1
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	42, 62, 104	3
Arkakapak Yazıları	-	
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	51, 55, 71	3
Mavi Kuş	44, 67, 118, 183, 189	5
Beyhude Ömrüm	-	
Tufandan Önce	-	
Menekşeli Mektup	27, 93, 97	3
Rüzgârlı Pazar	12, 61, 78, 114	4
Kapıları Açmak	54, 77, 138	3
Huzursuz Bacak	95, 147	2
Zafer Yahut Hiç	40, 52, 56	3
Nur	14, 47, 67, 125	4
Hayat Güzeldir	8, 131	2
Trende Bir Keman	-	
Hesap Günü	15	1
TOPLAM		35

Tablo 9 incelendiğinde “arkadaşlık” değerinin farklı eserlerde 35 kez işlendiği görülmektedir. Arkadaşlık değerinin en yoğun işlendiği eserin “Mavi Kuş ” olduğu belirlenmiştir. Arkadaşlık değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Sır adlı kitabın bir kesitinde insanın yanlış arkadaş yüzünden başının belaya girdiği ve iyi arkadaş seçmenin ne denli önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim ifadesi asırlardır güncelliğini

korumaktadır. Arkadaş için her türlü fedakârlığın yapılabileceğini, gerekirse ölüme bile gidilebileceği vurgulanır. Aynı zamanda arkadaş seçmenin önemine şu şekilde değinilir:

“Bir de arkadaş belasına bulaşmışız. Şimdi düşünüyorum da... Arkadaş diye canımı verirdim. Yeter ki harbiden olsun. Vur deseler vuracağım, o biçim işte. Hani Efendim söylerdi mübarek “Önce yoldaş, sonra yol” diye. Biz yolumuzu kaybetmişiz. Kaybetmişiz ya, arkadaş belasına. Demek bizi yaramaz adamlar yanlışta götürmüş. Aynen öyle, hakikat.” (S, s.57).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı kitabın bir kesitinde arkadaşlığın aynı zamanda sıkıntılı zamanlarda bireylerin birbirlerinin dertleriyle hemhal olma ve birbirlerine yardımcı olma olduğu vurgulanır. Profesör Asım Bey, oğluyla arasında olan iletişim kopukluğunu uzun yıllardır arkadaşı olan Doktor Adnan’a açar. Ve ondan bu duruma bir çözüm bulmasını ister. Adnan Bey, hem babasıyla hem de çocuğu İlhan’la arasında sıkı bir dostluk kurmuştur. Adnan Bey de arkadaşı Asım Bey’in derdiyle dertlenir ve bu olaya bir çözüm bulmak için İlhan’a yardımcı olmaya çalışır:

“-Eee... Şey, İlhan! Bak biz seninle dostuz, biliyorsun, eski dost.

Yerinden kalkmıştı. Geziniyordu.

- Bana anlatmalısın, ancak birlikte çözümleyebiliriz.” (YTYS, s.42).

Uzun Hikâye adlı kitabın bir kesitinde arkadaşı için sevdiği kızıdan vazgeçecek kadar fedakâr olan birinin durumu anlatılır. Hikâyenin kahramanı, arkadaşı Celal’le birlikte Ayla’ya tutulurlar. Celalin hastalığından dolayı bu durumu ona belli etmez ve Celal’in hastalığını Ayla’ya anlatır. Celal’in yaptığı boncukları hediye olarak sevdiği kıza götürecektik kadar arkadaşlıklarına önem vermektedir. Hatta Ayla’dan arkadaşı Celal’e bir şeyler yazmasını isteyecek kadar da dosttur:

“Ona Celal’in durumunu anlattım. Az bir ömrü kalmıştı. Kız dayanamayıp ağladı. Sonra “Senden bir ricam var” dedim. “Celal için bir mektup yaz, bir şiir, bir hatıra, ne bileyim ona bir şey ver. Son günleri mutlu geçsin diye”. Yürekli kızdı Ayla. Nasıl tüm kasabayı, babasının forsunu, onca dedikoduyu hiçe sayıp benimle konuştu ise; bu ricamı da kırmadı. Birkaç gün sonra elinde bir kâğıtla çıkageldi.

Kâğıdı mavi bir zarf içinde Celal’e verdim. Sen say dünyaları bağışladım. Gözlerinden sevinç yaşları boşandı. Okudu, okudu ağladı. Utanmasa yüzüne gözüne

sürecek. Yahu bir insan, hele Celal gibi felek vurgunu bir çocuk bu kadar mutlu olabilir mi? Oldu işte. Sevdiğim kız, ilk aşkım, beni değil onu mutlu etti. Varsın etsin. Helal olsun. Helal olsun be Ayla...” (UH, s.55).

Mavi Kuş adlı kitabın bir kesitinde, birbirlerinden kısa bir süreliğine ayrılmak zorunda kalan iki arkadaşın samimi diyaloguna yer verilir:

“Oğlan: - Unutma bak. İstanbul’a varınca...

Erol: - Uzun ettin ama. Anladık, seni de aldıracağız.

Oğlan: - Erol be!..

- Ne var?

- Gidince...

- Eee..

- Bana iyisinden bir çakı gönder.

Erol küçük arkadaşına bakar, duygulanmıştır. Aniden sarılır ona, bir veda öpücüğü kondurur başına.” (MK, s. 67).

Menekşeli Mektup adlı kitabın “Hacca Gidebilmek” adlı bölümünün bir kesitinde, arkadaşlık ilişkisinin içerisinde sadakatin ne denli önemli olduğu vurgulanır. Birlikte üç arkadaş Hacca gider. Hac esnasında Kadir’i diğer iki arkadaşı satar, ortadan kaybolurlar. Kadir yalnız kalmanın ve arkadaşları tarafından bu şekilde aldatılmanın acısı içinde:

“Ulan Orhan-Burhan kardeşler. Ulan siz adam mısınız be. İnsan bir kez dönüp ardına bakmaz mı? Ardımızda bize güvenip yola düşmüş bir yoldaş var; öldü mü kaldı mı diye kendi kendine sormaz mı?

Yok, sormamışlar, basıp gitmişler.” (MM, s. 97).

Rüzgârlı Pazar adlı hikâyenin bir kesitinde, birbirleriyle iyi bir arkadaşlığın örneğini veren iki arkadaşın durumları aktarılır. Yazar, arkadaşlığın verdiği samimiyet ve sevginin kendi dünyalarında iki arkadaş nasıl mutlu ettiğini ifade eder:

“Nimet Duran ile bayağı arkadaş; iki duru suyun birbirine karışması gibi arkadaşlığı dahi geçmiş sırdaş olmuşlardı. Tezgâhları yan yana duruyor; bunlar bütün gün yavru kuşlar gibi cıvıdayarak konuşuyor gülüyor, o çok mağdur-muHTaç-yoksul dünyalarını şen-şatır kılıyorlardı. ” (RP, s.78).

Kapıları Açmak adlı kitabın bir kesitinde; arkadaşlık ve dostluğun uzun yıllar geçmesine rağmen değişime uğramadığı, baki kaldığı ve her koşulda arkadaşların birbirlerinin yanında oldukları bir arkadaşlık örneğine yer verilir:

“Mahir Hoca ile Zehra'nın babası Arif Efendi birbirlerini dünya-ahret kardeş saymışlar; varlıkta yoklukta, hastalıkta sağlıkta birbirlerine dayanmışlardı” (KA, s.54).

Zafer Yahut Hiç adlı kitabın bir kesitinde, bireylerin arkadaşlığa, dostluğa duyduğu özlem anlatılır. İnsanlar fitrat gereği birileriyle bir paylaşım ihtiyacı hisseder. Bu paylaşım ihtiyacı onu arkadaşlığa sevk edebilir. Neriman ile Oya arasındaki konuşma, arkadaşlığa duyulan özlemin bir yansımasıdır:

“Sonra Neriman birden durdu; Oya'yı iki omzundan tuttu, yüzünü yüzüne yaklaştırdı: “Arkadaş olalım mı?” diye sordu.

Oya karşısındaki değirmi çehreye, kara kalın kaşlara, iri burun ve iri ağza baktı. Saf, esmer, dobra bir şey. Samimi bir gülümse. İçinden “Evet, oldukça saf ama samimi ve güvenilir” dedi. Neriman' ı sevdi birden, ona sanki bir kanka gibi gelmişti. Gülümsemesine karşılık verdi ve “ Olalım” dedi. O günden sonra Neriman ile Oya “ayrılmaz ikili” oldular, bu sayede yurttan ayrıluncaya kadar kimse onlara yan bakamadı” (ZYH, s. 40).

Nur adlı kitapta da bireyin arkadaşlığa duyduğu ihtiyaca değinilir. Yaşı, cinsiyeti, dili, dini, ırkı fark etmeksizin her yaştan herkesin duyduğu arkadaşlık ihtiyacı bu kitapta, Nur ile Elif arasında geçer:

“Nur: -Ben seni bahçede gördüm.

- Nasıl?

- Yanımızda oturuyorsunuz. Sizin ev küçük ama.

Elif şaşkın, suskun.

Nur: - Ben okuma biliyorum, sana öğretebilirim.

Elif sevindi ve açıldı.

- Ya! Nasıl öğrendin?

- Gül abla öğretti. Biz arkadaş olalım, benim hiç arkadaşım yok.

Elif havalara uçtu.

- Olalım, olalım, benim de yok (N, s.67).

Hayat Güzeldir adlı hikâyede arkadaşlık; paylaşımcılık ve dayanışma üzerinden vurgulanır. Bu iki değer arkadaşlıkta çok önemlidir. Cemal ve Selim yaz aylarında çalışmak için iş arayan iki arkadaştır. Bu iki arkadaşın yaşları on iki, on üç civarındadır. Onların iş bulup hal ve vb. yerlerde çalışmaları, arkadaşlığın vermiş olduğu bir güçtür. Yazar bu iki arkadaş arasındaki paylaşımcılığa değinir:

“Selim bakkaldan bir ekmek aldı. Hal dışına çıkıp bir ağacın gölgesine çöktüler. Ekmeği ikiye bölüp üzümle birlikte yediler. Öğle ezanı okunuyordu. Gidip çeşmeden su içtiler ve el-yüz yıkadılar. Tekrar ağacın gölgesine girdiler. Cemal toprağa sırtüstü uzandı, ellerini boynunun altında kenetledi, bulutları seyre durdu ” (HAGÜ, s. 131).

4.4. Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Türkçe sözlükte bilimsellik, “*Bilimsel olma durumu, ilmîlik* ” (TDK, 2011: 341) şeklinde açıklanmıştır. Bilimsellik değerini içselleştirmiş bireyler karşılaştıkları durumlarda duygularından ziyade mantıklarını kullanırlar. Kendilerine bilimi rehber edinirler. Sosyal, siyasi, iktisadi bütün gelişmeleri besleyen bilimdir. Tıp, astronomi, kimya vb. bilim dallarındaki gelişmeler yaşamı kolaylaştırmış, insanlara yaşanabilir bir hayat sunmuştur (Kumbasar, 2011: 106).

Bir toplumun gelişmesi ve ilerleyebilmesi, bilimselliği ölçüt almasıyla doğru orantılıdır. Bilim ilerledikçe ve bilme önem verildikçe o toplumda yaşayan insanların düşünüş ve yaşayış biçimlerinde farklılıklar gözlemlenir. Toplumlar, çocuklarına ve gençlerine bilimi rehber edinmelerini sağlayarak kendi geleceklerini koruma altına alırlar. Bundan ötürü çocuklara okutulacak eserlerde bilimsellik değeri işlenmeli ve çocuklar bilime teşvik edilmelidirler.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde bilimsellik değerine ait iletilerin sayısının sınırlı sayıda olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Bilimsellik Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Bilimsellik Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	-	
Bu Böyledir	47	1
Sır	49	1
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	8, 10, 43, 78, 80, 91	6
Arkakapak Yazıları	13, 80	2
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	-	
Mavi Kuş	-	
Beyhude Ömrüm	-	
Tufandan Önce	8	1
Menekşeli Mektup	-	
Rüzgârlı Pazar	39, 70, 82	3
Kapıları Açmak	156	1
Huzursuz Bacak	16, 23, 24, 56	4
Zafer Yahut Hiç	-	
Nur	87, 88	2
Hayat Güzeldir	42	1
Trende Bir Keman	-	
Hesap Günü	35	1
TOPLAM		23

Tablo 10 incelendiğinde “bilimsellik” değerinin farklı eserlerde 23 kez işlendiği görülmektedir. Bilimsellik değerinin en yoğun işlendiği eserin “Ya Tahammül Ya Sefer” olduğu belirlenmiştir. Bilimsellik değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Sır adlı kitabın bir kesitinde, bilim için kendi ülkesini geçici olarak bırakıp yurtdışında doktora yapan birinin bilimsel çalışmalara verdiği öneme değinilmektedir:

“Londra’da uzun müddet kalınmıştı. Müzeler, kütüphaneler dolaşılmıştı. İyi derecede İngilizce kazanılmıştı. Parlak bir doktora hazırlanmıştı” (S, s. 49).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı kitapta bilimsellik iletilerine sıklıkla yer verilir. Bu kitapta bir dava şuuruna sahip insanların ilmi çalışmaları ve bu çalışmaları tetikleyen iç dinamiklerine değinilir. Dava etrafında toplanan insanların, ilmi çalışmalarına ve bilime verdikleri öneme değinilir:

“Umut doluydu herkes. Dergi çok sayıda satılıyordu. Yeni bir nesil geliyordu. Fakülteler bitiriliyor, ikiden üçe, üçten dörde geçiliyor, asistan olunuyor, doktoralar, ilmi çalışmalar yapılıyordu. Gençler davaya sahip çıkmanın şuru içinde” (YTYS, s.10).

Aynı kitapta, bir davaya sahip olan insanların izleyeceği yol haritası belirlenerek bilimi ve düşünceyi ölçüt olarak ele almaları gerektiğine değinilir:

“Cihadımız fikir ve ruh cephesinde yapılacaktır. Mektebimiz ve devletimizle, hukukumuz ve ahlakımızla, ilmimiz ve sanatımızla bizim benliğimizin mimarı olacak güzide, fedakâr bir zümrenin mektepleşmesi zamanı gelmiştir. Siyaset, ticaret, şöhret ve muvaffakiyetlerle gündelik hareket endişelerinden çok uzaklarda çalışan, sanki hayatımızın maverasında hazırlıklarını yapan bir hareket ordusunun fikir fedaileri bu davayı ancak başarabilir” (YTYS, s. 43).

Tufandan Önce adlı kitabın bir kesitinde bilimsellik değerine, çocuklarını okutamamanın acısını içinde yaşayan Belediye Başkanı Şemsettin Bey’in kız çocuğunu okutmaktaki ısrarında karşılaşılır. Çocukları bilimsel bir dünyayla buluşturarak onlara bilimsel bir hayat bakış açısı kazandırmak, toplumu yüceltmek demektir:

“Evet, Songül tekne kazıntısı olduğu için biraz üzerine düşünmüştü, doğru. Hem kız çocukları babaya daha yakın oluyor. Ayrıca ötekiler bir yana, bunu kesin okutacaktı, bayağı bir yüksek tahsil yaptıracaktı” (TÖ, s. 8).

Rüzgârlı Pazar adlı kitapta yazar, bilimselliğe farklı bir boyutuyla değinir. Toplumun her ne kadar bilimsellikten uzak hallerine şahit olursa da sahip olduğu bir

birikim vardır mesajı okuyucuya verilir. Seyyar satıcı Duran'ın haykırışını bir hikâyeci gözüyle değil bir bilim adamı gözüyle vermeye çalışır:

“Şimdi ey aziz okuyucu, biz burada neciyiz, neyiz? Biz bir hikâyeciyiz, üstümüze ne lazım deyip geçmeyelim. Geleceğin bilim adamlarına bir koltuk çıksak fena mı olur yani?

Olmaz.

Çıkalım öyleyse işin ucunu açık edelim.

Ses dediğin nedir? Boğazımızın ses tellerinin titreşiminden doğan bir şey değil midir? Titreşim havaya yayılıyor, ses dalgaları gücü nispetinde gidebileceği yere kadar gidiyor. Hani mektepteki fizik derslerinde bize öğretmişlerdi ” (RP, s.70).

Huzursuz Bacak adlı kitapta bilimselliğe verilen önem farklı bir boyutuyla karşımıza çıkar. Yurt dışında doktora yapan Ömer'e çalışmalarını ve doktorasını aksatmaması adına babasının ölümünü bile haber vermezler. Bu durumda Ömer, sevinmek ve üzölmek arasında kaldığı durumu aktarır:

“Babamın ölümünü bana bildirmediler. O günlerde doktora tezimi yazıyordum. Zaten cenazeye yetişmez, morali bozulmasın; çocuk bunca zaman çalıştı, hele şu tezini bitirsin sonra haberdar ederiz, diye düşünmüşler. Babamla her konuşma isteğimi makul mazeretler bularak geçıştirdiler. Bana bir yıl sonra falan haber ulaştı ”(HB, s. 23).

Hayat Güzeldir adlı kitapta, aileden birilerini yurtdışına eğitime gönderen aile büyüklerinin, bilime verdikleri değere şahit oluruz. Latif Bey torununu en son yurtdışına tahsil için gönderdikleri zamanı anımsar:

“Bir kız torunu var İngiltere'de sanat tarihi hocası. Daha genç ama bir İngiliz ile evli. Latif Bey torununu görmeyeli yıllar olmuş. Son gördüğü günü hatırlamaya çalışıyor. Çocuğu galiba İngiltere'ye okusun diye gönderiyorlardı ”(HAGÜ, s. 42).

4.5. Cesur Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Türkçe sözlükte cesaret “güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven; yüreklilik, yiğitlik, yürek ve göz pekligi” olarak tanımlanmıştır (TDK,

2011: 455). Cesaret, bireyde bulunan bir erdemdir. Kişiyi harekete geçiren, canlılığı ve heyecanı yüksek tutan bir duygudur.

Cesaret kişinin tereddüt etmeden zorluklarla mücadele etmesidir. İnandığı ve sahip olduğu değerler uğruna korkmadan, yılmadan savaşmasıdır. Bu savaş kişinin biriyle kavga etmek için kullanacağı cesaret duygusu değildir. Cesaretin bir amacı olmalı ve bu amaç olumlu yönde kullanılmalıdır. Cesaretin bir değer niteliği taşıması için insana ve insanlığa hizmet eden ve toplum tarafından benimsenen bir çaba olması gerekir (Kumbasar, 2011: 109).

Eserlerde cesur olma değerinin çocuklarda olumlu alanlarda ve uygun amaçlarda kullanılması gereken harekete geçirici bir güç olarak verilmesi gerekir. Mustafa Kutlu'nun dokuz hikâye kitabında cesur olma değerine yer verildiği görülmektedir.

Tablo 11: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Cesur Olma Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Cesur Olma Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	-	
Bu Böyledir	-	
Sır	-	
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	9, 12	2
Arkakapak Yazıları	-	
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	-	
Mavi Kuş	187	1
Beyhude Ömrüm	29	1
Tufandan Önce	-	
Menekşeli Mektup	-	
Rüzgârlı Pazar	113	1
Kapıları Açmak	159	1
Huzursuz Bacak	18	1
Zafer Yahut Hiç	40, 103	2

Nur	-	
Hayat Güzeldir	82	1
Trende Bir Keman	12, 152	2
Hesap Günü	-	
TOPLAM		12

Tablo 11 incelendiğinde “cesur olma” değerinin farklı eserlerde 12 kez işlendiği görülmektedir. Cesur olma değerinin eserlerde sıklıkla işlenen bir değer olmadığı görülmektedir. Cesur olma değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Ya Tahammül Ya sefer adlı eserde bir dava şuurunda olan insanlardan Kerim’in davaya olan bağlılığı ve istidadı cesaret çerçevesi içerisinde verilir. Toplumun istikbali ve bir davaya gönül veren insanlarda bulunması gereken erdemlerden biri olarak cesaret görülür. Çünkü cesaret bireyi harekete geçiren ve bir dava da sebatı getiren ve kitleleri harekete geçiren bir duygudur. Dava şuuru olan Kerim’i şöyle izah ederler:

“-Aslan Kerim...

- Ne yürekli çocuk. Davaya böyleleri gerek.

- Halkımız, davamızın direği” (YTYS, s. 9).

Rüzgârlı Pazar adlı hikâyede, adı gibi Cesur olan birinin yaşamını sürdürmesi için gösterdiği cesarete yer verilir. Yazar, bazı insanların hayatlarında hep bir mücadele halinde olduğu ve bu mücadele halinde ayakta durmak için bir cesaret erdeminin olması gerektiğini belirtir. Adıyla müsemma biri olan Cesur yazar tarafından tanımlanır:

“Cesur arkadaşını bulmuştu; hem de bir kız arkadaş. Aynı şey birkaç kat fazlasıyla Nimet için de geçerliydi. Bu niçin böyleydi? Çünkü Cesur Nimet’e nazaran daha zor bir hayattan geliyordu, engelleri neredeyse tek başına aşmış, kendine güven duygusunu geliştirmiş, adı gibi Cesur, girişken bir çocuktü ” (RP, s. 113).

Kapıları Açmak adlı hikâyede, cesur olmanın bir iş kurmada ne denli önemli olduğunun vurgusu yapılır. Özellikle ticaret hayatında cesaret önemli bir etkidir. Cesareti olmayanın ticarete başarılı olma durumunun zayıf olduğu varsayılır. Kemal Avrupa’ya gidip orada kurduğu işlerin zorluğunu anlatırken bütün bu yaptıklarını cesaret zemininde toplar:

“Hem ben çok zor şartlarda kapağı Avrupa’ya attım. Neyse ki orada dostlar vardır. Ufak ufak başladık, sonra genişledi işler. Eee, sabretmek lazım. Bir de mangal gibi yürek lazım” (KA, s. 159).

Huzursuz Bacak adlı hikâyede, cesaretin bilgi ve ahlakla buluşunca işlev kazandığını belirten bir iletiye değinilir. Bilgi, ahlak, maneviyat, adalet vb. erdem ve kavramların varlığı tek başlarına bazen yeterli olmamaktadır. Bu dinamikleri harekete geçiren bir güce bir erdeme sahip olduğu vakit bireyler değerleri içselleştirebilir. Hikâyenin kahramanı Ömer Faruk, savunduğu fikirlerini ve donanımını cesaretle birleştirdiğinde işe yaradığını ifade etmektedir:

“Sadece ilkeleri savunuyordum. Adalet, ahlak, merhamet, eşitlik, otoriter demokrasi (Bunu bir türlü formüle edemiyor, olumlu bir şey olduğunu hissediyor, ancak ifadeye güç yetiştiremiyordum. Bu yüzden kimi beni faşist, kimi sosyalist sanıyordu). Fazla bir donanımım yoktu. Sıkışınca Ömer bin Abdülaziz’den örnekler verirdim.

Ama karşımda duranlara, yanımda yer alanlara nazaran epeyce okumuştum. Bu kültürel donanım cesaretle birleşince işe yarıyordu ” (HB, s. 18).

Zafer Yahut Hiç adlı eserde, cesur olma farklı bir boyutuyla karşımıza çıkar. Kendisine haksız bir şekilde karışan yurt öğrencisi Oya’nın kendisini cesaretle savunup karşısındakileri nasıl etkisiz hale getirdiği anlatılır:

“Bir güzel bahar günüydü. Yurdu ziyaretçiler doldurmuş, çocuklara çeşitli hediyeler getirmişlerdi. Kalabalık dağıldıktan sonra Oya bahçeye çıktı. Elinde çikolata. Bu sırada yurdun belalı kızlarından ikisi yanaştı ve hiç söz etmeden Oya’ya saldırıp elinden çikolatayı kapmak istediler. Belik güzellikle isteseler Oya çikolatasından parçalar koparıp onlara da verebilirdi. Ama zorla almaya kalktıklarında çileden çıktı. Önce çikolatayı atıp çiğnedi. Ardından iki kızın ikisine birden girişti. Neriman olup bitenleri uzaktan izliyordu. İçinden Oya’ya “ Aferin kız, yürek var sende, hem de mangal gibi” dedi ” (ZYH, s. 40).

Trende Bir Keman adlı eserin bir kesitinde, cesaret erdemi birilerini teşvik amaçlı harekete geçirmek için kullanılır. Kemancı Kenan’ın yanına eğitim almak için gelen kız heyecanlanır. Kenan kızın cesaretini arttırarak ona güven verir:

“Kız heyecanlı, titreyen sesiyle parçaya başladı. Kenan hemen durdu onu.

- *Heyecan yapma. Sesin titriyor. Biz bizyiz burada. Sakin ol*” (TBK, s.12).

4.6. Cömertlik değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Türkçe sözlükte “ *Cömert olma durumu, eli açıklık, ahilik, semahat, mürüvvet*” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011: 471). Cömertlik, bir insanın sahip olduğu değerli-değersiz herhangi bir şeyi paylaşabilme, verebilme halidir.

Cömertlik, bireyler arasındaki ilişkilerde ve toplumsal bütünleşmede etkin rol oynayan bir değerdir. Cömert insanlar, toplumda paylaşabilme değerinin yayılmasına ve insanlar arasında bir etkileşim oluşmasına zemin hazırlarlar. Cömert insanların olduğu bir toplumda açlık, fakirlik vb. olumsuz durumlarla karşılaşmak zordur. Aynı zamanda cömertlik değerinin diğer değerlerle de doğrudan ya da dolaylı bir bağı vardır. Örneğin, cömert bir insanda aynı zamanda misafirperverlik değerini görebilmek mümkündür. Yardımseverlik, dayanışma gibi değerleri de etkileyen bu değer, küçük yaşlardan itibaren çocuklarda kazandırılmasına önem verilmelidir.

Kutlu'nun eserlerinin çoğunda cömertlik değeri ile ilgili iletilere yer verildiği görülmektedir. Yazarın on dört eserinde bu değerle ilgili iletilere yer verilmiştir.

Tablo 12: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Cömertlik Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Cömertlik Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	-	
Bu Böyledir	-	
Sır	-	
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	-	
Arkakapak Yazıları	9	1
Hüzün Ve Tesadüf	20	1
Uzun Hikâye	34	1
Mavi Kuş	56	1
Beyhude Ömrüm	115, 143	2
Tufandan Önce	58, 73	2

Menekşeli Mektup	139	1
Rüzgârlı Pazar	42, 61, 83, 124, 134, 177	6
Kapıları Açmak	42	1
Huzursuz Bacak	-	
Zafer Yahut Hiç	75, 134	2
Nur	20, 148	2
Hayat Güzeldir	9, 130, 162	3
Trende Bir Keman	35, 91	2
Hesap Günü	11, 85	2
TOPLAM		27

Tablo 12 incelendiğinde “cömertlik” değerinin farklı eserlerde 27 kez işlendiği görülmektedir. Cömertlik değerinin en yoğun işlendiği eserin “Rüzgârlı Pazar” olduğu belirlenmiştir. Cömertlik değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Arkakapak Yazıları adlı kitabın “ Güzel Bir Gün Nasıl Olur? ” adlı hikâyesinde cömertlik iletilisine yer verilmiştir. İstanbul’un yoğun günlerinde feribotla seyahat eden insanların güne bir helvacı çocuğun neşesi ile başlamaları anlatılır. Vatandaşın yüzünü güldüren, türkü söyleyen bu çocuğa bizim vatandaşımız kayıtsız kalamaz, hem helvalarını alır hem de cömertlik yaparak verdikleri paranın üstünü almazlar:

“Bıçkın delikanlı iki helva alıp, ceplerine sokuşturuyor. Paranın üzeri kalsın diyor ” (AY, s. 9).

Hüzün ve Tesadüf eserin “Su Sesi” adlı hikâyesinde, bir mescidin duvarına yapılan çeşmenin namert insanlar tarafından sürekli çalınması ve mert insanlar tarafından da sürekli yapılması, cömertlik çerçevesi üzerinden verilir. Cömert insanlar, bu erdemi ne zaman ve hangi koşulda olursa olsun gösterirler. Mahallenin duyarlı sakinlerinden Cevat bu cömert insanlardan biridir:

“Zaman da su misali akıp gidiyor güya. İnsanlar iyice çoğalmış. Nerde çokluk orda güzellik hani. Bir gün çiğ süt emmiş birisi çeşmenin tunç musluğunu çalıp satmış. “ Kim bu namert ” diye mahalle halkı çok aramış, bulamamış. İşin kötüsü mertlik elden çıkıp namerdin sayısı artıvermiş.

Cevat işte tam bu sırada devreye giriyor. Aslında çulsuzun teki, altı-üstü bir berber kalfası. “ Yahu Cevat yapma-etme, bu iş böyle gitmez, bu çeşmeyi unut artık” demişlerse de Cevat umursamamış. Musluğu çalıyorlar, kırıyorlar, Cevat yeniliyor. Bir musluk, beş musluk, on beş musluk... Cevat geri adım atmıyor. “ Ne yani” diyor, “Namertlik aldı yürüdü diye, mertlikten vaz mı geçeceğiz?” (HT, s.20).

Mavi Kuş adlı kitabın bir kesitinde cömertlik değerine yer verilir. Bazı insanlar, bazı değer ve erdemleri bir statüye geldikten sonra kazanırlar. Aslında bu o statünün hakkını verme çabası da sayılabilir. Kasabaya köyden gelen ağa da cömertliğini göstermek ister. Biraz da bu cömertliği ağa oluşundan gelmektedir:

“Çardaklı Kahve'nin çocuk yaştaki garsonu elinde bir tepsi, tepside İran işi dünya güzelinin resmi, resmin üzerinde dizili limonata bardakları ile girer. Ağa hemen atılır:

-Ver oğlum. Önce turistlere ver, bütün yolculara dağıt, hesaplar benden. Ecnebi karı koca, arka koltuğa ilişmiş olan güzel kız almazlar ” (MK, s. 56).

Beyhude Ömrüm adlı kitapta cömertlik değerine yer verilir. Bin bir zorlukla yetiştirdikleri bahçenin elmalarını başkalarına dağıtan evin hatunu, cömertlik değerine vurgu yapar:

“Hatun artık ocağın önüne oturmuştu. Tiridin suyu oldu olacak.

- Gelip geçen görüyor, milletin nefsi akacak.

- Veriyoruz yahu, etek etek dağıttın yaz elmasını, dibine de darı ektin. Sen bu bahçenin kökiünü sonunda hayrata çıkaracan valla...

- N'olmuş vermişsem konu-komşuya. Başın-gözün sadakası değil mi?

- Sana verme diyen mi var. Ver elbette lakin sırayla, töreyle... Kolay mı yetişti o meyveler.

- Aman... Sen de... Vereceğin bir avuç elma, bir tas kayısı onu da sıraya, töreye koşma (BÖ, s. 143).

Tufandan Önce adlı kitapta kaymakam, açılış törenine katılmaya gelen kasaba halkına yemek vermek gibi bir mecburiyetliği olmamasına rağmen onlara yemek vermeyi arzular:

“Hazırına dönüyor; birer çay daha içelim, son maddeye geldik, kapı önünde dikilen Hasan Efendi’ye çay söylüyor, odacı çıkınca yerine dönüyor.

“ Halka yemek dağıtacağız. Ne verelim? “Masadaki herkes oy birliğiyle etli pilavla ayran üzerinde mutabakata varıyor ” (TÖ, s.58).

Rüzgârlı Pazar adlı kitabın bir kesitinde, cömertlik farklı bir boyutuyla karşımıza çıkar. Cömertliğin toplumda sosyal gözlemlerle teşvik edici olan rolüne değinilir. Seyyar satıcılar arasında evlenen bir çift, maddi durumları iyi olmamalarına rağmen düşünlerinde onlara seyyar satıcılar tarafından altın ve para takmalarına değinilir:

“Kolyeci oğlanla sevgilisi güzel kız, Nimet’e küpeler- bilezikler taktı.

Onları gören bilumum Pazar Esnafı’nın hamiyeti kabardı. Kimi para, kimi çeyrek altın taktı; kimi eşya verdi, kimileri de hayır dua ile tebrik etti ” (RP, s. 177).

Zafer Yahut Hiç adlı kitabın bir kesitinde, yurtdışından dayısının yanına gelen Ferit, eli boş gelmez ve onlara hediyeler getirir. Yazar, bu durumu aktarır:

“Ferit yemeğe oturmadan önce çantasını açtı ve hediyelerini çıkardı. Dayısına bir saat, yengesine bir kolye, Canan’a ise mercanlı bir bilezik getirmişti. Hediyeleri verdikten sonra sofraya oturdu. Haliyle bir süre hediyeler üzerine konuşuldu ” (ZYH, s. 75).

Nur adlı kitapta yazar bizi, hem kendi hem de gönlü zengin olan birinin cömertliği ile karşılaştırır. Nur zengin bir ailenin kızıdır. Zenginliği kadar mağrur ve eli açık biridir. Nur, arkadaşı Sinan’ın ailesine alamadıkları bir evi alacak kadar cömerttir:

“-Sinan bak şimdi sana bir şey söyleyeceğim. Bana söz ver itiraz etmeyeceksin.

Sinan elini yüzünden geçiriyor, tedirgin.

-Peki söz.

-Bu evi size alalım ” (N,s. 148).

Hesap Günü adlı kitabın bir kesitinde yazar, cömertlik erdeminin dini değerine yer vererek halkın bu erdeme ne kadar önem verdiğini göstermek ister:

“Kimse kimsenin malına göz dikmez. Cömertler baş tacı olur. Zaten halk arasında bir laf var. Nedir?

Cennetin kapısını cömertler açacak ” (HEGÜ, s. 11).

4. 7. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Çalışkanlık, Türkçe sözlükte *“Çalışkan olma durumu, faaliyet.” “Bir şeyi ortaya çıkarmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak”* şeklinde açıklanmıştır (TDK, 2011: 487). Çalışkan olma durumu toplumun onayladığı takdir ettiği davranışlardandır. Bireyin başkasının eline bakmadan kendi işini yapabilmesi, bir şeyler üretebilmesi, refaha ulaşabilmesi çalışkanlık değerinin sonuçlarındandır (Şen, 2007: 81).

Toplum, çalışkan bireyler sayesinde siyasi, ekonomik, toplumsal vb. her alanda gelişme gösterir. Çalışmadan yoksun toplumlar, başka toplumlarının sömürgesi durumuna düşmeye mahkûmdurlar. Bu nedenle birey ve toplum olarak ticarete, iş hayatında, okulda, evde her alanda var gücümüzle çalışmamız gerekmektedir. Bu güzel ve değeri, ailede ve okuldaki eğitimlerle çocuklarımıza kazandırmamız gereklidir.

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde çalışkanlık değerine sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Eserlerinin hemen hepsinde bu değere rastlamak mümkündür.

Tablo 13: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Çalışkanlık Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Çalışkanlık Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	7, 8, 9	3
Bu Böyledir	10, 16, 32, 42	4
Sır	15	1
Yoksulluk İçimizde	27, 69	2
Ya Tahammül Ya Sefer	82	1
Arkakapak Yazıları	43	1

Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	8, 20, 66	3
Mavi Kuş	33, 115	2
Beyhude Ömrüm	7, 153	2
Tufandan Önce	10, 26, 100, 117, 118, 144	6
Menekşeli Mektup	32	1
Rüzgârlı Pazar	13, 16, 40, 42, 74	5
Kapıları Açmak	22, 144	2
Huzursuz Bacak	29, 57	2
Zafer Yahut Hiç	38, 86	2
Nur	16, 69	2
Hayat Güzeldir	-	
Trende Bir Keman	6	1
Hesap Günü	6	1
TOPLAM		41

Tablo 13 incelendiğinde “çalışkanlık” değerinin farklı eserlerde 41 kez işlendiği görülmektedir. Çalışkanlık değerinin en yoğun işlendiği eserin “Tufandan Önce” olduğu belirlenmiştir. Çalışkanlık değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı kitapta verilen çalışkanlık değeri, insanı toprağa oradan da toprağa verdiği emeğe götürür. Bütün insanlık tarihinde bireylerde bir faaliyet bir çalışma hali vardır. Yazar, insanın bu haline değinir:

“Kulpuna yapıştığın sabandır. Demirini sen dövdün. Boyunduruk kayışını yağlayıp ağacını sen kestin. Senin o asırlık ellerinde yoğruldu bu alet. ...Terleyip terleyip de ağzına diktiğin toprak testiye sen yaptın. Terin toprağa karıştı, toprak sana...” (YAS, s. 8).

Bu Böyledir adlı kitapta çalışkanlık, ailesini geçindirmek zorunda olan Süleyman adlı çocuğun çalışma azmi üzerinden verilmektedir. Süleyman, hayatın zorluklarıyla çalışarak mücadele etmektedir:

“Yazları çalışıyorum. 91 lira, 75 kuruşluk emekli maaşı bir dul kadın ile dört yetimine yetmiyor. Tuğla ocaklarında çocuk ellerim kanıyor. Kan, kırmızı tuğla tozuna

bulanıyor. İncecik kollarım, bileklerim. Gıdasızım, güçsüzüm, ama direniyorum, pişiyorum. Burası hayat mektebi” (BB, s.10).

Aynı eserde, yine Süleyman’ın çalışmak zorunda olduğu duruma değinilir.

“ -Hafız amca!..

- Buyur.

- Anam dedi ki...

- Ha ne dedi?

- Tuğla ocaklarında iş varmış, git bir bak dedi. Kış gelmeden birkaç kuruş bulup buluştursak dedi. Hafız amcana söyle dedi” (BB, s. 42).

Yoksulluk İçimizde adlı kitabın bir kesitinde çalışkanlık değeri; bir kızın bir erkekte görmek istediği, onu tercih etmesindeki etkenlerden biri olarak verilmektedir. Çalışkanlık, nihayetinde toplum yaşamının her alanında etkili olduğu gibi aile kurumunda da görülmek istenen beklentilerden biridir. Süheyla, Engin’de ne bulduğunu soranlara birkaç değerle birlikte çalışkanlık değerini de katarak ifade eder:

“Nesine tutuldun bu Engin’in? dedim.

Bir kere hoş çocukmuş. Hoş çocuk. Dairede bütün kızların gözü onda imiş. Sadece “ hoş çocuk” olmak yetiyor mu? Yoo dedi, sonra çok anlayışlıymış, güzel konuşurmuş, insan ruhunu biliyor. Sonra bir yandan okuyor bir yandan çalışıyormuş...” (Yİ, s. 27).

Uzun Hikâye adlı eserde çalışkanlık değerine yer verilmiştir. İşi ciddiye alan sabahın erken saatlerinde işe giden Ali’yi oğlu gözlemlemiştir. Oğlu’nun gözünde babasının çalışkan biri olarak görülmesi, babalarını model alan çocuklar için büyük önem taşımaktadır:

“Babam erkenden işe giderdi. Ben uyandığında yoktu yani ” (UH, s. 8).

Aynı eserde Turan’ın çalışkanlığına da değinilir. Annesi tarafından bin bir zorlukla büyütülen Turan, eli iş tutmaya başlayınca hemen çalışmaya başlar:

“Turan da ele avuca sığan bir şey değil hani. Daha ilk mektepte kahveci çıraklığına, simit satmaya, tuğla ocaklarında çalışmaya başlamış ” (UH, s. 66).

Mavi Kuş adlı eserde çalışkanlık değerinin önemi toplum gözüyle verilir. Bir kasabanın doktoru ve öğretmeni arasında geçen konuşmada çalışmanın önemine değinilir. Öğretmen çalışmanın önemini savunurken, doktor ise hakkıyla çalışmayan kurum ya da kişileri eleştirir:

“ Doktor:

- Yahu Murat Bey, yirmi yıldır şu kasabadayım, benim bile lojmanım yok, güldürmeyin adamı...

Murat:

- Ama efendim, biz çalışmazsak, siz çalışmazsanız nasıl kalkınacak bu ülke... Herkes böyle bırakıp kaçarsa...

- Çalışmakla düzelecek demek ha!... Güldürmeyin beni genç dostum... Bizi bu dağ başında unuturlar efendim... Unuturlar ” (MK, s. 115).

Beyhude Ömrüm adlı eser de kadınların çalışkanlıklarına değinilir. Yadigâr, bahçesinde uzanmış komşu tarlaları seyrederken gözleri kadınların çalışkanlıklarına takılır:

“Efendi bu kadın milleti erkekten yavuz, dayanıklı. Şunlara hele! Nasıl da çalışıyorlar. İki büklüm, eğilip kalkarak olgunlaşmış başlarını bükmüş başaklara nasıl da saldırıyorlar. Kapçıklar, başak tozları göz çukurlarında birikiyor, genizlerini yakıyor ” (BÖ, s. 7).

Tufandan Önce adlı eserde çalışkanlık değerine, Belediye Başkanı Şemsettin Bey’in kasaba için bıkmadan, usanmadan yaptığı çalışmalara değinilerek yer verilir. Şemsettin Bey kendisini kasabaya adanmış, çalışma aşkıyla iş yapan biridir. Siyasetten çok çalışma eksenli bir çizgide yürümektedir:

“Belediye Başkanlığı nedir yani?

Bir nevi hamallık. Olsun. Doğup-büyüdüğüm belde. Ekmeğini yedim, suyunu içtim. Yedi ceddimin mezarı burada. Buraya hizmet etmeyeceğim de nereye hizmet edeceğim? Genç

ömrünü vermiş, her işe koşmuş, her yaraya merhem olmaya çalışmış, o harap bakımsız, köhne kasabayı pırıl-pırıl mamur bir belde haline getirmişti ” (TÖ, s. 10).

Aynı eserin bir kesitinde Başkan Şemsettin Bey’in kasabaya olan hizmeti ve çalışkanlığının devam ettiğine vurgu yapılır:

“Zamanla Boklu Dere’nin üstünden geçip gitmek de dert oldu. Bilhassa Otbitmez Köyü ahalisi ve o civardaki köylerin ahali için. Şemsettin Bilen ne yaptı-etti bir de köprü kurdurdu. Bayağı masraflı, beton bir köprü. Dedik ya, kasabaya hizmeti büyük” (TÖ, s. 118).

Şemsettin Bey’in bu çalışkanlığı çocukluktan gelmektedir. Ağaç yaş iken eğilir misali küçük yaşlarda kazandırılan bu değeri içselleştirmiştir:

“Ne çocuk oldum ne de genç” dedi. Daha on yalında büyük adamların arasında bir büyük adamdı. Akranları mektep dönüşü çantaları eve atar, Deli Dere’ye çimmeye, balık tutmaya gider; kuş avlar, bahçelere hırsızlama dalar, her türlü oyunu kan-ter içinde oynayıp helak olurken; kendisi ya bitki ayıklamakta, ya dükkkanı süpürmekte, ya çeşmeden su taşımakta, ya da işçilerle birlikte İstanbul’dan gelen bir kamyon malı ambara istif etmektedir ” (TÖ, s. 144).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde geçen çalışkanlık değerini, birkaç eserde verilen boyutuyla yeniden görmekteyiz. Kendisini hayatla mücadele içerisinde bulan çocukların çalışma durumları anlatılmaktadır. Köyden şehre gelen Duran’a ve onun gibi çocukların çalışma hayatlarına değinilir:

“Yoksulluk ateşten gömlek. Bu kendini beslemekten aciz köyün erkeklerinin alayı gurbetçi. Kışlık unu öğütüp, bulguru kaynattıktan sonra; yani iki poyraz yeli bozkırın üzerinde van van esmeye başladığında tahta bavulları bağlayıp İstanbul’un, Ankara’nın yolunu tutarlarmış. Kömürde çalışır, kapıcılık-işportacılık-hamallık ne iş olursa tutar; bekâr odasında yatar, üç-beş kuruş biriktirir; arpalar biçilmeye durduğunda yeniden köye dönerlermiş ” (RP, s. 13).

Aynı kitapta hastalığından dolayı çalışamaz durumda olan Recep Efendi’nin çalışamama haykırışına yer verilir. Çalışmak, kendi ayakları üzerinde durmak ister:

“Recep Efendi sigarayı bitirdi. Çok sustum, ayıp oluyor diye geçirdi içinden, lafa girdi:

- *Ah bir çalışabilsem; mesela benim yapabileceğim bir iş olsa, ne bileyim bekçilik falan gibi, oturak bir iş. Artık ağır işe gelemem ki, yarı-sakat oldum say ” (RP, s.40).*

Kapıları Açmak adlı kitabın bir kesitinde çalışmanın kişileri hayata bağladığına değinilir. Çalışmanın insanları sıkıntılı durumlardan kurtarma etkisi olduğuna yer verilir. Eşi tarafından terk edilen ve ailesi tarafından dışlanan Zehra oyuncak bebek yapıp satmasıyla yeniden hayata tutunur:

“Zehra’nın ışığı yanıyor. Belli ki çalışıyor. Bu bebek işi onu hayata bağladı, korkuları yendi. Ne denilmiş: İş insanı güzelleştirir ” (KA, s. 144).

Huzursuz Bacak adlı eserde, çalışkanlık değerine bir emek harcayarak yaşamda kalma mücadelesinden öte bilimsel alanda yapılan çalışmaların önemine vurgu yapılır. Ömer Faruk, babasının çalışma azmine değinir:

“Rektörler, dekanlar çok tutardı babamı. Karakaşına, kara gözüne, Ramazan orucuna hayran olduklarından değil. Çalışkanlığından, üretici olmasından, bilgisinden, dürüstlüğünden; yüklenen onca derse, seminere, kongreye, makaleye, anma merasime, hastaya, kliniğe, sınavlara gık demeden razı oluşuna; mektebin onca angaryasını çekebilmesine, karşılık olarak hiçbir şey talep etmemesine...” (HB, s. 57).

Zafer Yahut Hiç adlı kitabın bir kesitinde, çalışkanlığın bir çocuktaki yansımalarına yer verilir. Çocukların küçük yaşlarda çalışkanlık değeri kazanmaları ileri ki yaşamları açısından önem taşımaktadır. Oya’nın çalışkanlığına ve başarısına değinilir:

“Büyümüş de küçülmüş bir hali vardı. Okuma-yazmayı herkesten önce öğrenmiş, getirilen çocuk kitaplarının hepsini okumuştun ” (ZYH, s.38).

Nur adlı kitabın bir kesitinde, çalışkanlık değeri okul başarısıyla ilişkilendirilerek verilir. Okul başarısının çocuklardaki sosyal etkisi güçlüdür. Çocuklar birbirlerinin başarılarına bakarak kendilerini harekete geçirirler. Nur’un içine kapanık ve durgun hayatı kitap okuma ve çalışkanlığıyla birden değişir:

“Büyüdükçe Nur’un ilgi alanı genişledi. Kitap tutkusu arttı. Artık ninesinin masalları yerine geceleri kitap okuyordu. Polyanna’dan girdi Küçük Prens’ten çıktı. Hz. Peygamber’in hayatını bir de kitaptan okudu. O asosyal, yalnız kız gitmiş, yerine

girişken biri gelmişti. Okul müsamerelerine, şiir yarışmalarına, spor faaliyetlerine katılıyordu. Elif de peşi sıra ağır aksak geliyordu. Okul birincisi oldu Nur ” (N, s.69).

Hesap Günü adlı eserin bir kesitinde bir camii müezzinin gayreti ve çalışkanlığına yer verilir. Cami cemaatinin az oluşu ve sadece ihtiyarların gelmesi, müezzini harekete geçirir:

“ Cemaat dokuzu onu geçmez. Bahsi geçen ihtiyar emekliler, kapıcılar, esnaftan birkaç kişi. Müezzin kabına sığmaz dedik. Uğraşıp didinip caminin bir köşesine camlı dolaplar yaptırarak kütüphane kurmuş, hem kendi okuyor hem çocuklara okutuyor ” (HEGÜ, s. 6).

4. 8. Çevreye Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

İnsanın bulunduğu ve yaşadığı yer onun çevresidir. Birey bulunduğu çevreyi, yaşadığı, teneffüs ettiği havayı, doğrudan ya da dolaylı olarak kalıcı ya da geçici olarak kirletebilir. Bu duruma karşı önlem olarak doğayı koruması gerekmektedir.

Dünyanın sanayileşmesiyle doğal yaşam alanları büyük oranda tahrip edilmiştir. Bu süreçte insan acımazsızca, maddi kazanç uğruna yaşadığı çevreyi yok etmeye başlamıştır. Böylece doğal yaşam alanlarının oranı azaldı ve bu durum yaşayan diğer canlı türlerini de etkilemiştir. Kentleşmenin artmasıyla yeni iş alanları, evler, fabrikalar açılmıştır. Maalesef insan bu gelişmelere karşı doğayı korumaya karşı yeterli önlemler alamamıştır. Bu durum da çevreyi korumayı ve yaşanan tahribatı azaltmayı gerekli kılmaktadır. Çevreyi koruma adına kuruluşlar, okullar, eğitimciler, yazarlar aktif rol olarak sempozyumlar, konferanslar, çalıştaylar düzenlemektedirler. Bu yaşanan tahribatı yazarlar eserlerinde işleyerek çevreyi korumanın önemine değinmektedirler. Bu yazarlardan biri de Mustafa Kutlu'dur.

Kutlu'nun eserlerinin tamamında görülmesi de çevreye verdiği önemle ilgili iletilere yer verildiği görülür. Kutlu özellikle kentleşmenin şehirlerdeki tahribatına değinerek doğanın korunması gerektiğini vurgular ve önlemler alınmasını salık verir.

Tablo 14: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Çevreye Önem Verme Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Çevreye Önem Verme Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	8	1
Bu Böyledir	-	
Sır	-	
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	26	1
Arkakapak Yazıları	13, 18, 21, 36, 51, 54	6
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	19	1
Mavi Kuş	-	
Beyhude Ömrüm	-	
Tufandan Önce	-	
Menekşeli Mektup	105	1
Rüzgârlı Pazar	-	
Kapıları Açmak	99	1
Huzursuz Bacak	-	
Zafer Yahut Hiç	-	
Nur	83, 84, 158	3
Hayat Güzeldir	-	
Trende Bir Keman	-	
Hesap Günü	59	1
TOPLAM		15

Tablo 14 incelendiğinde “çevreye önem verme” değerinin farklı eserlerde 15 kez işlendiği görülmektedir. Çevreye önem verme değerinin en yoğun işlendiği eserin “Arkakapak Yazıları” olduğu belirlenmiştir. Çevreye önem verme değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde yazar İstiklal Marşı’ndan aldığı bir dizelle çevrenin değişmesine vurgu yapar. Kentleşmeyle insanın yaşamaya maruz kaldığı hayata değinilir. İnsanın yaşadığı doğal yaşam alanı azalmış, hava kirletilmiş, insan asfalt ve betonla yaşamaya baş başa bırakılmıştır:

“Bastiğın yeri toprak geçme tanı artık. O betondur, senin yeni vatanın. Asfalttır, parkedir, halıflextir. Koşuyorsun ciğerlerinde egzoz gümbürtüleri. Ayaklarında lastik. Üç öğün naylon yemektesin. Ara toprağı. Toprak bizim canımız, petrol olsun kanımız ” (YAS, s. 8).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde çevrenin hızla tahrip olmasına yer verilir. İnsanlar yanı başlarında hızla yok olmaya başlayan doğal yaşamın farkına varamamışlardır. Bu durum bireyin yaşadığı çevreye verdiği önemsizliği de gösterir. Yeşillikler, meyve bahçesi, ağaçlar yok olduktan sonra farkına varılır:

“Evin arkasından şimdi artık fundalar, çalılarla kaplı tek tük meşesi kalmış koruya kadar yayılan meyve bahçesi ne zaman kurumuş, o yeşillik nasıl böyle yok oluvermişti? ” (YTYS, s. 26).

Arkakapak Yazıları adlı eserde insanın doğal yaşama nasıl zarar verdiğine yer verilir. Bir öz eleştiri niteliğinde verilen bu yargı, suçu başka yerde aramamak adına önemlidir:

“Denizi deniz olmaktan çıkardık. Ağaçları tıraş ettik, balıkların kökünü kuruttuk. Havayı mazotla doldurduk. Toprağı dejenere ettik. Bir yerden şöyle kazara çıkmış bir yeşil çimen ucu görsek, hep birlikte oraya hücum ederek ezdik onu, mahvettik. ” (AY, s. 13).

Aynı eserde çevrenin yok oluşu bir armut ağacının gözünden izlenilir. Armut ağacı etrafında olup bitenleri endişeyle gözler. Etrafında giderek tahrip edilen doğal yaşamın kendisine geleceği günü tedirginlikle beklemektedir. Bazen kendisine bir nefes kadar yaklaşılmakta ve çevresindekiler acımasızca yok edilmektedir:

“Armut ağacı yıllardır meydanda olup bitenleri gözlüyor. Dozerlerin kepçeleri, çelik tırnaklarını zaman zaman köklerinin uçlarında gezdiriyor. Yanından yöresinden henüz ergenliğe varmış küçük fidanlar tutuklanıp götürülüyor, çiçek tarhları bozuluyor, yeşil alan diye yapılan el kadar sahalara asfalt dökülüp bir-iki arabaya daha park yeri açılıyor.” (AY, s. 21).

Uzun Hikâye adlı eserde yazar, çevrenin yok olup giden boyutunun aksine doğal yaşamı koruma adına yapılanlara değinir. Hikâyenin kahramanın gözünden verilen

olayda, babasının çalıştığı okulda çoraklaşan bir bahçeyi nasıl güzelleştirdiklerine yer verilir. Bahçeye ağaçlar ekilmiş, o çorak yer yeniden hayata döndürülmüştür:

“Hevesle çalıştıklarından, az zamanda bahçeyi höllük gibi elemişler. Kayısı, vişne, kiraz, dut artık ne buldular ise meyve dikmiş, bahçenin ortasına güzel bir havuz kondurmuş; havuzun üzerine de sarmaşıklardan, asma fidanlarından bir çardak kurmuşlar.” (UH, s. 19).

Yazar Nur adlı eserde çevreye verilen zararın boyutunun giderek arttığını anlatarak neler olacağına dair umutsuz bir öngöründe bulunur. Sinan çevrenin tahribi ile ilgili bir dergide geçen bir makaleyi okur ve kendi düşüncesini ifade eder:

“Görülen o ki; büyük şehirlerimiz ileride daha az yeşil daha az tabiat, daha az sükûnet ve buna karşın daha çok yol, daha kalabalık nüfus, daha çok endüstri, daha kirli hava, daha kirli deniz, daha çok koşuşturmaca ile dolu olacak. Bunlar kehanet değil. Şimdi tablo bu iken insan nasıl (u)mutlu olabilir? ” (N, s. 83).

Doğal yaşamın tahrip edilmesine Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Beş Şehir adlı eseri üzerinden yer verilir. Nur, Beş Şehir adlı eseri okurken Bursa’nın tahrip edilen doğal yaşamına bakar. Doğal güzelliklerin yok olup gitmesine sitem eder. Sanayiler, doğanın merkezine kurulmuş, o güzellikten eser kalmamıştır:

“Ah Tanpınar ah! Mezarından kalk da bir şu Bursa ovasına bak. Evliya Çelebi’nin ve asırlar sonra senin anlattığın ova ne hale gelmiş. Nasıl kıymışlar bu güzelliğe nasıl? Başka yer kalmamış mı sanayi kuracak, tutmuş Bursa’nın yeşilini yakmışlar. Şimdi ne o ruhtan bir eser var ne o sanattan. İnsanlar fotoğrafını çekip geçiyor.” (N, s. 158).

4. 9. Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Dayanışma *“bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması”* olarak tanımlanır (TDK, 2011:602). Dayanışma, bireylerin birbirleriyle olan iletişimlerini olumlu yönde etkiler ve toplumda yek ahenk bir zemin oluşturur.

Birey bir sosyal varlık olmasından dolayı sürekli bir iletişim ve etkileşim halindedir. Bu etkileşim hali dayanışma ile birleşince, bireyler arasında daha uyumlu daha hızlı bir yaşam alanı oluşur. Dayanışma değerine sahip bireyler maddi ve manevi olarak rahat ederler. Maddi olarak bir sıkıntı halinde olmasa bile derdini anlatabileceği, sıkıntılarını paylaşabileceği, dayanışma halinde olabileceği birini arar (Yılmaz, 2015: 115).

Dayanışma değeri Mustafa Kutlu' nun eserlerinde sıklıkla işlediği bir değerdir. İncelenen yirmi kitabın on sekizinde dayanışma değerine ait bulgulara rastlanmıştır. Aşağıdaki tabloda dayanışma değerinin eserlere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 15: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Dayanışma Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Dayanışma Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	25	1
Bu Böyledir	49, 51	2
Sır	7, 11, 12	3
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	82, 83	2
Arkakapak Yazıları	44, 49, 52	3
Hüzün Ve Tesadüf	79	1
Uzun Hikâye	18, 28	2
Mavi Kuş	23, 28, 36, 41, 48, 169	6
Beyhude Ömrüm	5, 30, 76, 98, 110, 146, 152, 174	8
Tufandan Önce	33, 56, 89	3
Menekşeli Mektup	35, 44	2
Rüzgârlı Pazar	51, 147, 174	3
Kapıları Açmak	35, 57, 77, 120	4
Huzursuz Bacak	-	
Zafer Yahut Hiç	41, 132, 194, 196	4
Nur	49	1
Hayat Güzeldir	38, 39, 96, 130, 132	5
Trende Bir Keman	41, 129	2
Hesap Günü	5	1

TOPLAM	53
--------	----

Tablo 15 incelendiğinde “dayanışma” değerinin farklı eserlerde 53 kez işlendiği görülmektedir. Dayanışma değerinin en yoğun işlendiği eserin “Beyhude Ömrüm” olduğu belirlenmiştir. Dayanışma değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Bu Böyledir adlı kitabın bir kesitinde, dayanışma değerine yer verilir. Yaşamın her alanında bir dayanışma vardır. Bu durum yaş ve cinsiyetle değişmez. Süleyman yaşının küçük olmasına aldırmadan dayısına yardım etmek ister. Birlikte bir dayanışma içerisinde işin üstesinden gelirler:

“-Onu bırak sen Süleyman, ağırdır belin ağrır...”

- Kaldırırım dayı, meraklanma...

- Bırak dedim oğlum, büyük sözü dinle... Şunun ucundan tut... Hah, ikimiz tutup çıkaralım... İşi yolunca göreceksin yeğenim...” (BB, s. 49).

Sır adlı hikâye kitabının bir kesitinde, dayanışma değerine yer verildiği görülür. Bir köyde tekke yapımının başlaması üzerine civar köy ahalipleri de bir dayanışma içerisinde tekkenin inşasını bitirirler. Dayanışma ruhu, farklı bireylerle bir arada ortak bir dünya inşa etme zemini yaratır:

“Bu kavl üzerine uzak dağ köylerinden yüzleri güneş çalığı dağ gibi ihvan duyup gelerek ve ova köylerinden dahi nice insanlar gelerek, bizimle birlik sırtı ile taş taşıyıp ayağı ile çamur çiğneyerek işe koyuldu. Hanemizin kıyıcığına bir mütevazı tekke ile bir misafirhane inşa ettik ” (S, s. 12).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı kitapta, Anadolu çocuklarına bir dayanışma ruhu içerisinde sahip çıkılması gerektiği vurgulanır. Dayanışmanın önemine vurgu yapan bir bildiri niteliğinde bir konuşma yapılır:

“Memleket gençliğinin hangi ellerin hatası yüzünden asırlardan beri nasıl çorak ve akibeti meçhul yollarda, ne gibi gafletlere... Duygu ve ideal sahasında sahipsiz bırakılmış Anadolu çocuklarını, Anadolu'nun yanık bağrında bir bayrak altında toplanmaya çağırıyoruz ” (YTYS, s. 83).

Arkakapak Yazıları adlı eserin “Cevat” adlı hikâyesinde dayanışma ruhuna değinilir. Bir mescidin onarım işlerini Cevat ile Eşref Efendi bir dayanışma içerisinde gerçekleştirir:

“Evlerin karşısında bir mescit var. Cevat bu mescidin eski kilimlerini onarıırken imam Eşref Efendi ile tanışıyor. Demek ki Eşref Efendi o mescide yeni tayin edilmiş. Cevat ile kaynaşıyorlar. Eşref Efendi'nin biraz marangozluğu var. Ahşap mescidin dökülen kısımlarını tamir ediyorlar, çatıyı aktarıyorlar, derken Cevat bu mescitte ne buluyorsa oradan ayrılmaz oluyor ” (AY, s. 44).

Hüzün ve Tesadüf adlı kitabın “Mevzu Derin” hikâyesinde baba-kızın yemek yapma dayanışmasına yer verilir:

“Âdem Usta yemek hususunda bütün hünerlerinin göstermek için çırpınırken, kızı da zaman zaman ona yardıma gidiyor. Ne de olsa o da Bolu toprağından bir fert. Baba kız ter topuktan çıkmacasına ocaktan dolaba, tereyağından yumurtaya, balıktan defneyaprağına koştururken evin oğlu Hakan çıkagelir ” (HT, s. 79).

Uzun Hikâye adlı eserin bir kesitinde, okul hademeleriyle birlikte Ali'nin okul bahçesini güzelleştirmek için bir dayanışma içerisinde oluşlarına değinilir. Ali okul müdürüyle pek anlaşamazsa da dayanışma ve çalışkanlıkla her şeyin üstesinden gelineceğine inanır:

“O yıl karlar eriyip toprak bir anaç tavuk gibi kabardığında, babam okulun hademeleriyle beraber işe girişmiş. Hevesle çalıştıklarından, az zamanda bahçeyi hölük gibi elemişler. Kayısı, vişne, kiraz, dut artık ne buldular ise meyve dikmiş, bahçenin ortasına güzel bir havuz kondurmuş; havuzun üzerine de sarmaşıklardan, asma fidanlarından bir çardak kurmuşlar ” (UH, s. 18).

Mavi Kuş adlı eserde idealist öğretmen Murat, dayanışma ruhu içerisinde yeni nesiller yetiştirmeyi hayal eder. Murat öğretmen gideceği köyü ve oradaki insanlarla bir dayanışma içerisinde yapacaklarını eşine anlatır:

“Öğrenciler baharda ellerinde papatya, gelincik demetleri bizi karşılar. Köylüler süt getirir, yumurta getirir. Biz el ele verir çalışırız; yurda yararlı insanlar yetiştiririz ” (MK, s. 41).

Aynı eserde dayanışma ruhu farklı kişiler ve olay üzerinden aktarılır. Dayanışma ile sıkıntı veren olayların içinden kolayca ve hızlıca çıkılabileceği iletisi verilir. Kenan bir otobüs şoförüdür. Bir gün kasabaya giderken otobüsün tekerleği patlar. Muavin Seyfi ile birlikte bir dayanışma içerisinde kolayca tekerleği değiştirirler:

“ -Yardıma ihtiyaç var mı Usta.

Kenan adama bakmaksızın

- Yok, sağ ol, der ve alışkın elleriyle mengene gibi yapışarak dış lastiğin içinden kırk yamalı kavuniçi rengindeki iç lastiği çıkarır. Seyfi pompayı yetiştirir. Siboba bağlar, iki ayağıyla pedallara basarak pompayı paçaları arasına sıkıştırır, eğilip doğrularak lastiği şişirmeye başlar ” (MK, s. 169).

Beyhude Ömrüm adlı eserde Yadigâr, özenle bir bahçe oluşturmak ister. Bunu tek başına yapamayacağını anlar. Birilerine ihtiyacı vardır. Berber Hacı eski ahabaplardandır. Berber Hacı, Yadigâr'ın yanında olduğu belirtir. Yadigâr dayanışmanın olmasından ve birilerinin bu sıkıntısını paylaşmasından memnundur:

“Bu ağaç, bahçe, meyve merakı kendisinde ziyadesiyle olduğu için işe sanki ben değil de o atılıyormuş gibi heyecanlanmıştı.

-Hukuken bir mahzuru yok. Köylüden, hele o gebeş muhtardan çekinme, ben ardındayım, dedi.

İçim ferahladı. Çukur tarlanın başında, ahlâtın altında, Islak Kaya'yı gördüğüm o ilk andaki gibi sevincimi yeniden yakalamıştım. İnsanoğlunun bir yerde, bir işte yalnız olmadığını anlaması ne kadar güzel bir şey ” (BÖ, s. 30).

Yadigâr, bahçenin bakımını yapmak için oğlunu, eşini, gelinini alarak Islak Kaya'nın oraya giderler. Bir dayanışma ruhu içerisinde birlikte işe koyulurlar:

“Ben, hatun, oğlan, gelin Orta yokuş'tan aşağı bıraktık kendimizi. Artık yolu yolağı arama. Kaya-düşe bahçeyi tuttuk. Önce otlara saldırdık haliyle. Biçilmiş, destelenmiş. ...Hatun ile gelin, otları dama taşıyadursun biz oğlanla aşağı inip bahçenin dereye bakan çeperine eğildik ” (BÖ, s. 152).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde, Nimet ile Duran'ın düğünü için kendileri gibi seyyar satıcı olan sokağın bütün esnafı seferber olur. Dayanışmanın en bariz görüldüğü

durumlardan biri düğün vb. merasimlerde bireyler arasındaki etkileşimde görülür. Doktor, kız tarafına gerekli her şeyi tamamladığını belirterek merak edilmemesi gerektiğini vurgular:

“Siz hiç merak etmeyin, mutfaktaki tüpüne, tencere-tavasına, halısına süpürgesine kadar Nimet’in her bir eksiği tamam olacak; polisle zabıtabadan izin almak benim işim, onları da razı ederiz, zaten bilumum pazar esnafı bu düğünü bekliyor, herkes bir ucundan tutacak, tasalanmayın diyerek kız tarafının yüreğine su serpti ” (RP, s. 174).

Kapıları Açmak adlı eserin bir kesitinde, bir mahalle dayanışması görülür. Zehra ailesi tarafından dışlanmasına rağmen mahalleli Zehra’ya sahip çıkar ve ona bir ev tutarlar:

“Cihan’la babası, ara sıra Mümtaz, üç gün çalışıp evin içini dışını elden geçirdiler. Zaten iki küçük odası, bir mutfağı, gusülhanesi ve tuvaleti vardı o kadar. Çürük tahtaları değiştirdiler, kırılan-dökülen yerleri onardılar. Sıra kireç badanası yapmaya gelince kadınlar da yardıma koştu. Sildiler, süpürdüler, Zehra’nın odasına bir eski karyola, bir yatak attılar, cam önüne bir sedir kurdular. Herkes evinden eski halı, kilim, minder, yastık, kap-kacak, sandalye ne bulduysa getirdi ”(KA, s. 120).

Zafer Yahut Hiç adlı eserde, Oya ile Neriman’ın arkadaşlığının pekiştirdiği dayanışmaya yer verilir. İki bir olunca başarı ve özgüvenin geldiğine vurgu yapılır:

“Oya’nın akli ile Neriman’ın gücü birleşince, bağımsızlık ve başarı kendiliğinden gelivermişti. Oya Neriman’ın derslerine yardımcı oluyor, Neriman ise büyüdükçe güzelleşen Oya’yı gerek yurt içinde gerek dışarıda kem gözlerden koruyordu ” (ZYH, s. 41).

Hayat Güzeldir adlı eserin “Karga” hikâyesinde kargalar arasındaki dayanışmaya yer verilir. Dayanışma sadece insana özgü değildir. Kargalar arasındaki dayanışmayı yazar ifade eder:

“Etrafta ne kadar karga ailesi varsa kısa sürede yavru karganın etrafında toplandı. Onu ortalarına aldılar. Ne olur ne olmaz etrafta atmacalar dolanıyor. ... Ne zaman sendelesen, dengesini kaybeder gibi olsa bir yanına değen bir gaga onu kendine getiriyor, yeniden uçuruyordu ” (HAGÜ, s. 39).

4. 10. Dini Değerler ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Din, Türkçe sözlükte “ 1. Tanrı’ya doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet. 2. Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen. ” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 668). Tanımdan da anlaşılacağı üzere din, belirli çizgilere sahip kurallardan oluşan, bireyi ve toplumu düzenleyici esaslar içeren bir sistemdir.

Dinin; hayatın her alanında var olan, bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve topluma yön verebilen etkisi vardır. Toplumun sahip olduğu değerlerin çoğu bu sistemin içerisinde. Bir yaratıcının olduğuna inanan ve yaşamının her filinden sorumlu tutulacağını bilen insan, aynı zamanda dinde var olan değerler ve erdemlerden de haberdardır. Adalet, dürüstlük, merhamet, sevgi, saygı, iffetli olma gibi birçok değeri içselleştirerek yaşamaya çalışır. Dinin bütün toplumları koruma işlevi de vardır. Çünkü toplumların korunmasında kanunlar yetersiz kalmaktadır. Dini hassasiyeti olan her insan kanundan önce dinin getirdiği kurallara uyar. Bunu içselleştiren bireylerin olduğu bir toplumda kargaşa, savaş, yıkım olmaz. Herkes, benimsediği bu değerler içerisinde huzurla yaşar.

Dini değerler başlığının altında; Allah’a inanç, dini konularda duyarlı olma, iyi ve örnek insan olma, ölüm gerçeğinin farkında olma, tevazu, tövbe ve helal-haram, tefekkür, şükür, sabır gibi iletilere yer verilmiştir.

Dini değerler, Mustafa Kutlu’nun eserlerinde en çok işlediği değerlerden biridir. Bu değerlerin iletilerine, yazarın bütün kitaplarında rastlanılmaktadır.

Tablo 16: Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Dini Değerlerin Dağılımı

Kitabın Adı	Dini Değerlerin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	9, 13, 27, 29, 38, 51, 53, 64, 82, 84	10
Bu Böyledir	12, 41, 45, 54	4
Sır	10, 12, 17, 19, 20, 63, 67	7

Yoksulluk İçimizde	17, 26, 27, 45, 46, 49, 68, 70, 79	9
Ya Tahammül Ya Sefer	17, 32, 36, 38, 45, 54, 56, 78, 111	9
Arkakapak Yazıları	33, 41, 59, 60, 61	5
Hüzün ve Tesadüf	16, 17, 48, 49, 75	5
Uzun Hikâye	40	1
Mavi Kuş	15, 66, 72, 73, 143, 145, 165, 188	8
Beyhude Ömrüm	5, 27, 33, 37, 69, 70, 78, 138, 146, 159	10
Tufandan Önce	16, 17, 63, 64, 65	5
Menekşeli Mektup	83, 85, 99, 108, 123, 134, 142	7
Rüzgârlı Pazar	33, 49, 50, 73, 115, 140, 159, 181	8
Kapıları Açmak	9, 10, 17, 40, 59, 123	6
Huzursuz Bacak	17, 124	2
Zafer Yahut Hiç	14, 95	2
Nur	7, 30, 32, 41, 45, 66, 72, 107, 110, 122, 124, 135, 164	13
Hayat Güzeldir	10, 18, 45, 48, 52, 56, 75, 119, 133	9
Trende Bir Keman	23, 102, 111	3
Hesap Günü	7, 9, 15, 27, 62, 64, 80, 85, 103, 104, 153	11
TOPLAM		134

Tablo 16 incelendiğinde “dini değerlerin” farklı eserlerde 134 kez işlendiği görülmektedir. Dini değerlerin en yoğun işlendiği eserin “Nur” olduğu belirlenmiştir. Dini değerler eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde bireyin korku ve benzeri durumlarda Allah’a olan teslimiyetine değinilir. Bican’ın köyden kente gelmesi onda büyük bir korku yaratmıştır. Bican ilk defa köyünden çıkmıştır ve içinde tedirginlikle korku vardır:

“Köyden çıktuktan beri öyle sarhoşluk içindeydi ki, buna pek görünüyordu denemezdi. Anlamadan, kavramadan, hatta çoğunluk baktığı iyice görmeden seyrediyordu etrafı. Ha bire salâvat getiriyordu içinden. İçinden kabaran korkuyu bastırarak bir şey bulamıyordu ” (YAS, s. 13).

Aynı eserde dinin işçiye verdiği değer, cuma hutbesinde imam tarafından aktarılır. Bir işçi olan Seydali cuma hutbesinde İslamiyet'in işçiye verdiği değeri dinlemektedir:

“İslam’da işçinin şahsiyet, şeref ve haysiyeti korunmuş, emeğin ve işin değeri yüceltilmiştir. Bu cümleden olarak bazı Peygamberler Peygamberliklerinden önce işçilik etmişler, yani bazı Peygamberleri Allah Teâlâ işçiler arasından seçmiştir. Keza Resul-i Ekrem Efendimiz “sırtında odun taşıyıp satarak geçinmenin el açmaktan kat kat şerefli ve hayırlı bir iş olduğunu” ifade buyurmuştur” (YAS, s. 84).

Sır adlı eserde helal-haram iletisine yer verilir. Paranın nasıl kazanıldığı irdelenir. Şehirde lüks bir tekke yapanlara bu paranın nereden ve nasıl geldiği ile yaptıkları lüks harcamalar sorgulanır:

“Ağa şaşırılmamak elde değil. Yahu siz bu kadar parayı helalinden nasıl ve ne yoldan kazandınız da bu tekke binasının duvarına döşemesine sıvadınız? Yerler silme halı... Ayağın basacak olsan içine gömülecek. Duvarlar kaplama tahta. Abdest mahalleri mermerin en iyisinden. Zikre ayrılan odanın bir ucundan öteki ucu neredeyse görünmüyor. Görmemişlik zor zanaat ” (S, s.17).

Mavi Kuş adlı eserde, dinin insana kazandırdığı değerlere değinilir. Bu değerler, insan hayatının her alanında mevcuttur. İnsan bu değerlerle bir birey olarak toplumda nasıl yer alacağına karar verir. Bu değerlere ve kurallara uyulmadığı takdirde de toplumun bozulacağına vurgu yapılır:

“Haram, helal, mekruh, müfsit, mubah, farz, sünnet, müstahsen, mendup, edep, hizmet, hürmet, merhamet, şefkat, sabır, şükür, bidat, örf, adet, gelenek-görenek-mizaç sayılmayacak kadar kıymet hükmü belli bir denge içinde fert ve cemiyeti çekip çevirir. Öyle ki, helâyâ girme adabından, sofraya oturma adabına kadar. Bu ahlak, düzen ve hiyerarşiyi değiştirecek, zedeleyecek her davranış, düşünce tutum; hastalık ve bozulma alameti sayılır; zamaneden şikâyet edilir, durumun düzelmesi için kanun-ı kadime dönülmesi salık verilir ” (MK, s. 73-74)

Aynı eserde ölümün hakikatine değinilerek insanın sabırlı olması gerektiği telkin edilir. Karısı ölen adam, doktor tarafından teselli edilir:

“Allah’ın emridir. Hepimiz elbet bir gün öleceğiz. Sabırlı ol, diye metin bir sesle teselliye çalıştı” (MK, s. 145).

Aynı eserde, insanın elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra dua haline geçiş süreci anlatılır. Beşir ağa pancardan patatese, fasulyeden mısıra her şeyi ekmiş, ürünlerin sulamasını yapmış Allah’ a el açmıştır:

“Hey kurban olduğum Allah, bu defa olmazı oldur bize, sana sığınmışam, diye duaya çöktü ağa ” (MK, s. 165).

Beyhude Ömrüm adlı eserde insanın tevekkül sürecine geçişi aktarılır. Yedigâr, köyde bir bahçe kurma planları yapar. Bu niyetine bir hareket lazımdır:

“Yarın olsun gidip Hacali abiye bir danışayım. Madem Cenabı-ı Hak bu ilhamı gönlümüze bıraktı, vardır bir hikmeti. Ne dilmiş: Gayret bizden tevfiğ Allah’tan” (BÖ, s. 27).

Aynı eserde ahiretin varlığına delalet eden bir iletiye yer verilir:

“Dünya dediğimiz de bir gurbet değil mi? ” (BÖ, s. 70).

Arkakapak Yazıları adlı eserde, oruç tutmanın bireye kazandırdığı değerlere yer verilir. Oruç tutan bir insanın gün boyu nasıl bir ruh halinde olduğu, kendisini nasıl hissettiğine yer verilir:

“İnsanlar birbirlerine sevgi ile bakıyorlar. Zenginler zenginliklerinden soyunuyor, yoksulların yoksulluğu kayboluyor. Kalbimizin paslı kilidi açılıyor. Bize selam veren bir kişiyi kardeş biliyoruz. Kimse sesini sertleştirmiyor. Yüzlerde nur, gönüllerde karşı konulmaz bir incelik, rikkat.

Açlık bizi doyuruyor. En çok kıymet verdiğimiz şeyleri başkaları ile paylaşmaktan sonsuz bir haz duyuyoruz. Bize yük olan her unsur, her tasa, her ihtiras tasını-tarağını toplayıp savuşuyor. Kapımız ve soframız açık. Derdimizi ve sevincimiz söylemekten hoşnuz. Sabır bizi coşturuyor. Kalbin ırmakları dolu-dizgin. Merhamet sağanak gibi boşalıyor ” (AY, s. 41).

Tufandan Önce adlı eserde, insanın yaptığı iyiliklerin karşılıksız kalmayacağı iletisine yer verilir. İnsanın öldükten sonra da sevap kazanabileceği bazı iyilikler vardır. Bunlar insan öldükten sonra da devam eder:

“Ne diyor dinimiz: Ölünce ardında üç şey bırakacaksın hayırlı evlat, hayra hizmet edecek kitap; okul, çeşme, köprü, hastane falan. İşte o zaman amel defterin kapanmıyor. Geride bıraktığın eser insanlığa faydalı oldukça sevabı sana yazılıyor” (TÖ, s. 17).

Aynı eserde dünyanın geçiciliğinden bahseden iletiye yer verilir. Kasabanın Belediye Başkanı Şemsettin Bilen gelecek seçimlerde milletvekili olma hesapları yapar. O haftanın cuma hutbesinde dünyanın geçiciliğinden bahsedilir. Başkan bir iç muhasebeye girer:

“Yanlışa mı kapıldık diye esefle iç geçiriyor. Sonra bir çetin muhasebe başlıyor. Yahu şu adaylık işinden vazgeçsem artık. Nedir ulan Şemsettin, şu üç günlük dünyadan alıp veremediğin nedir? Mevki ise mevki, makam ise makam, para ise para, sevgi ise sevgi. Niçin doymak bilmiyorsun? Mebus olacaksın da boyun mu uzayacak teres. Bırak bu ayakları. Bak imam efendi ne güzel anlatıyor. Bu dünya hayatı bir oyun ve eğlence. Sen ise yeterince tattın, doğup büyüdüğün beldeye belediye başkanı oldun. Hıh, neredeyse değişmez başkan. Bırak artık, bırak da babanın yolunu tut. Bu yıl seçimde adaylığa değil, Hacca gitmeye niyet et. Yüzünü azıcık da ahrete çevir” (TÖ, s. 64).

Menekşeli Mektup adlı eserin bir kesitinde Allah’ın her şeyi bilen, gören, işiten ve her şeyin onun ilmi ve rızası dâhilinde olduğunu ifade eden bir ayete yer verilir. İnsanların bu manayı kavramaları halinde bir kanun koyucuya gerek kalmayacağına vurgu yapılır. Dürüstlük, adalet, eşitlik, sevgi, merhamet gibi değerleri, insan içselleştirir ve yaşamaya çalışır:

“Ben inanmış, iman etmişim arkadaş. Cenabı Hakk’ın izni olmaksızın yeryüzünde bir yaprak dahi kıpırdayamaz ” (MM, s. 85).

Aynı eserde insanın Allah’a karşı olan teslimiyetine yer verilir. İnsanın ne durumda olursa olsun Allah’ a isyan etmemesi, ondan geldik ona gideceğiz anlayışında yaşayarak bir tevekkül hali içerisinde olması gerektiğine vurgu yapılır. Nişanlısı hastaneye kaldırılan gencin bu şuurda olmasını, hastabakıcı telkin eder:

“Doktorlar kızın kaldırıldığı odaya girmiş, kapı kapanmış. Güngörmüş yaşlı bir hastabakıcı yorgunluktan ölecek hale gelen oğlanı alıp koridorda bir sandalyeye oturtmuş, eline bir bardak sıcak çay vermiş. Bir çay da kendisi alıp oğlanın karşısına geçmiş, demiş bak evladım. Az sonra şu kapı açılacak, doktorlar sana bir haber

getirecek. Bu haber ak da olsa kara da olsa Hak' tan gelmiş bir haberdir bilmiş ol. Lütfun da hoş, kahrın da hoş, diyenlerden ol. Cenabı Hak insanı acıyla da imtihan eder, tatlıyla da, unutmama ” (MM, s. 142).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde her şeye gücü yeten, her şeyin dizgini elinde, her şeyin anahtarı onun yanında olan bir yaratıcının olduğu iletisi verilir. Görme engelli olan iki seyyar satıcının düğünlerinin yapılması ve kendilerine bir dükkân açmalarının nasıl olacağına yazar cevap verir:

“Ey aziz okuyucu! Gördüğünüz gibi işin ek yeri, boş yeri kalmıyor. Siz sakın ola ki aklınızdan ‘Yahu iki âmâ bir çocuk, bu dükkân nasıl döner; sağlam adamlar işi çeviremezken’ diye vesveseye kapılmayın. Cenabı Hak bir işe “ol” deyince oluverir. Amenna ve soddakna!..” (RP, s. 181)

Kapıları Açmak adlı eserde tövbe iletisine değinilir. İnsanlar hatadan hali değildir. Önemli olan o hatayı görüp pişmanlık içerisinde bir daha tekrarlamamaktır. Zehra yaşadığı kötü hayatını bir pişmanlık içerisinde tövbe ederek Allah’a el açar. Pişmanlığını dile getirir:

“Ezanlar okundu, o ağladı. Ezanlar bitti, o da gözyaşlarını sildi. Sanki bütün kalbini, bütün ruhunu, bütün vücudunu, geçmişini yumuş-yıkamış yeniden doğmuş gibi oldu. Tövbe ede ede kesin kararını verdi. Gidecekti. Bu hayatı terk edecekti. Olmaz denilen işi olduracaktı. Allah var ve tek yardımcımız O. Allah bana yeter dedi. Dedikçe güçlendi. Damarlarında tembel tembel akan kan harekete geçti ” (KA, s. 10).

Nur adlı eserde bir insanın Allah’ı anlama ve onu arama anlayışı anlatılır. Nur, bir arayış içerisinde. Kâinatı, insanı ve bütün yaratılanları sorgular. Yaratıcıya ulaşmaya çalışır, onun varlığını ve birliğini idrak etmeye çalışır:

“Rabbim şu çocuğun saf kalbinin hürmetine bana da hidayet verir. Rabbim dilediğine hidayet verir. Amenna ” (N, s. 30).

İnsanın bazen çaresiz kaldığı durumlar vardır. O zaman tek yapacağı şey Allah’a el açıp dua etmektir. Çünkü başka çıkar yol kalmamıştır. Nur, bitmek bilmeyen arayışında hala bir boşluk hissetmektedir. Arkadaşı Sinan’dan yardım ister:

“Sen şimdi babamı bırak, ben ne olacağım onu söyle.

- *Duaya devam. Kulun Cenabı Hak'tan başka sığınacağı kimse yok* ” (N, s. 110).

4. 11. Duyarlılık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Türkçe sözlükte “*duyarlı olma durumu, duygunluk, duyarlık, hassaslık*” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 729). Duyarlılık, bireyin belirli bir durum ve olay karşısında hassasiyet göstermesi olarak tanımlanabilir.

Duyarlılık değeri, bireylerin çevresinde gelişen olumlu-olumsuz durumlara karşı kendi değer yargılarını koruma duygusunu geliştirme olarak da ifade edilebilir. Değerlerin korunabilmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi ancak duyarlı bireyler sayesinde gerçekleşir. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara her anlamda duyarlılık değerinin kazandırılması gerekir. Duyarlılık değeri, bireyler tarafından ne kadar çok benimsenir ve yaşanırsa toplumu oluşturan bireyler arasındaki uyum da o kadar kolaylaşır.

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde duyarlılık değeri ile ilgili iletilere yer verildiği görülmektedir. Çoğu eserinde bu değerle ilgili iletilere rastlanılmaktadır.

Tablo 17: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Duyarlılık Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Duyarlılık Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	31	1
Bu Böyledir	16	1
Sır	-	
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	10, 16	2
Arkakapak Yazıları	--	
Hüzün Ve Tesadüf	19	1
Uzun Hikâye	18	1
Mavi Kuş	71, 75, 95, 125	4
Beyhude Ömrüm	159	1
Tufandan Önce	-	
Menekşeli Mektup	105	1

Rüzgârlı Pazar	106, 156	2
Kapıları Açmak	56	1
Huzursuz Bacak	23	1
Zafer Yahut Hiç	164	1
Nur	80	1
Hayat Güzeldir	9, 101	2
Trende Bir Keman	22	1
Hesap Günü	6	1
TOPLAM		22

Tablo 17 incelendiğinde “duyarlılık” değerinin farklı eserlerde 22 kez işlendiği görülmektedir. Duyarlılık değerinin en yoğun işlendiği eserin “Mavi Kuş” olduğu belirlenmiştir. Duyarlılık değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Bu Böyledir adlı kitabın bir kesitinde, duyarlılık değerine yer verildiği görülür. Yeğenin hayatını boşa geçirmemesine karşı duyarlı bir dayı vardır. Çalışmasını, bir yerlere tutunmasını ister. Dayısı, Süleyman’ın bu durumuna karşı Müzeyyen’i uyarır:

“Bu çocuğu ziyan edeceksin Müzeyyen. Ya!... Öyle ağabey, ne yaparsın. Gelsin benim mağazada çalışsın. Olur, ağabey çalışsın. Tahsilin ticarete yeri yok. Yok ağabey. Baksana memleketin zenginlerine. Bakıyorum ağabey...

Gelsin çalışsın. Hem çalışsın, hem okusun. Hafızlığını da arada tamamlayıversin. Yapar, yapar, zeki çocuk...” (BB, s. 16).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde, bir mekânın korunmasına duyarlılık gösterilir. Davaya gönül verenlerin mekânı olarak kullanılan bir dernek, zamanla unutulmaya yüz tutar. Derneğin unutulmaması için bir şeylerin yapılması gerektiğine inanılır:

“-Hey bee, dedi Asım Bey. Buraya yıllar var ki girilmemiş. Kimse gelmiyor mu?

- Gelmiyor, dedim. Neredeyse boşanacağım.

- Ben arkadaşları arayayım bir. Burayı eski günlerine kavuşturmak gerek. Bizim kültür mirasımız, bütün gençliğimiz burası, nasıl vazgeçeriz Kerim değil mi? ” (YTYS, s. 16).

Uzun Hikâye adlı eserde, çevreye duyarlılık gösterilir. Okulda çalışan Ali, okulun bahçesinin ve çevresinin bakımsız olmasına karşı bir şeyler yapmanın gerektiğine inanır. Çevresinin bakımsızlığına kayıtsız kalmaz:

“Çocuklar oynuyor orda, yağmurda çamur olup sınıfları berbat etmesinler diye zemine kaba çakıl döşenmiş, çiğnene çiğnene beton gibi olmuş. Ön bahçe öyle değil. Buradan idareci personel, hocalar girip çıkıyor. Ancak yıllarca bakımsız kalmış, her yanını yabancı otlar bürümüş. Babam çalıştığı odanın penceresinden bu bahçeye bakar bakar: “ Yahu şurayı işe çıkarsak, meyve dikip zerzevat eksek ne güzel olur” diye söylenirmiş ” (UH, s. 18).

Mavi Kuş adlı eserin bir kesitinde, duyarlık değeri farklı bir boyutuyla ele alınır. İnsanların geçmişe nazaran duyarlılıklarını kaybettiklerini ve bunun ahlaki bir problem olduğu vurgulanır. Bireyler yaşadıkları kasabayı her ne kadar eleştirseler de kasabada duyarlı olunan birçok durumun varlığına değinilir:

“Ama yine de şu anlatmakta olduğumuz kasabada en azından çifte çınarlar ile dibinden kaynayan pınar yaşamaktadır. Bir evin mutfağında un helvası kotarılmış ise, kokusu ulaşmıştır diye bir tabak da komşuya gönderilir. Ferdi de, aileyi de, cemiyeti de hala yıpranmış dediğimiz o ahlak ayakta durmaktadır ” (MK, s. 75).

Beyhude Ömrüm adlı eserde duyarlılık iletisine yer verildiği görülür. Bu eserdeki duyarlılık iletisi, evlenme geleneğini sürdürme ve aile kurumunu koruma arzusu şeklindedir. Köyün imamı Emrullah Hoca, ölmeden evvel arkadaşı Deli Derviş’in hala bekâr oluşuna, ölüm döşeğinde duyarlılık göstererek evlenmesini ister:

“Yataktan doğrulup, başucundaki Derviş’in yakasına yapışıp, evlilik sözü almıştı. “Yeter bu keşişlik sana. Müslüman’a evlilik şart ” diyerek; köyde kimsesiz ve dul kamış bir kadını münasip görmüştü ” (BÖ, s. 159).

Menekşeli Mektup adlı eserde duyarlılık değeri, bir duruma ya da olaya karşı gösterilen ilgisizlik üzerinden verilir. Mekke’de milyonlarca hacı için gerekli olan barınma, yeme-içme vb. ihtiyaçların karşılanmamasına karşı gösterilen duyarsızlık, ifade edilir:

“Dediğim gibi birtakım memleket insanları yediğinin çöpünü sağa sola fırlatıyor; ortalık çöpten geçilmiyor. Belediye görevlileri hem çok yavaş, hem yetersiz,

bu çöpü toplayamıyorlar. Sonra Kâbe'nin etrafına birtakım evsiz barksız, parasız hacılar yerleşmiş; bunlar çoluk çocuk ailecek orada yatıp kalkıyor, yiyor, içiyor, ta ki hac bitene kadar. Yahu sen zengin bir memleketsin, toprağında su yerine petrol akıyor. Şu garip hacılara sosyal meskenler yap..." (MM, s. 105).

Nur adlı eserde Nur'un, ailesini hiçbir zaman merakta bırakmayan bir duyarlılığa sahip olduğu vurgulanır. Nur; nerde, ne zaman, her ne durumda olursa olsun bu konu hakkında hassasiyetlik gösterir, ailesini haberdar eder:

"Neyse ki düzgün bir kızdı. Geç kaldığında telefon eder, nerede olduğunu babasına söylerdi " (N, s. 80).

Hayat Güzeldir adlı eserin "Rüzgârın Oğlu" hikâyesinde küçük Süleyman'ın duyarlılığına yer verilir. Süleyman şehre çalışmak için gelmiştir, aynı zamanda iyi bir koşucudur. Yarışlara katılmaya karar verir. Yarışı kazanırsa neler yapacağını duyarlılıkla anlatır:

"Yarışı kazanırsam, ödülü alırsam... Ablamın çeyizini düzeriz, düğününü yaparız. Bilal'e bir bisiklet alırız. Yeni olmasın. Sokağın veletleri iki günde hurdaya çevirir. İkinci el olsun. Ben binmedim, o binsin bari " (HAGÜ, s. 101).

4. 12. Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Dürüstlük "*doğruluk*" olarak, dürüst kişi ise "*sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan kimse*" olarak tanımlanır (TDK, 2011:739). Dürüstlük, bireyin her fiili ve kavliyle doğruluk üzeri olmasıdır.

"Dürüstlük, gizli bir hazineye benzer. Ortaya çıktı mı taraftarları çoğalır" özdeyişinde ifade edildiği gibi dürüstlüğü, toplumsal ve bireysel birçok yönü vardır. Dürüstlüğü ilke edinen insanlar arasında bir güven ortamı vardır. Bu güven ortamı, dürüstlüğü etkisiyle topluma yayılır. Dürüstlüğü olduğu yerde yalan ve kötülük yoktur. Bireyler birbirlerine saygı gösterirler. Toplum daha yaşanılabilir bir hale gelir.

Mustafa Kutlu'nun eserlerinin çoğunda dürüstlük değeri ile ilgili iletilere rastlanılmaktadır. Yazarın on altı hikâye kitabında dürüstlük değerine yer verildiği görülür.

Tablo 18: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Dürüstlük Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Dürüstlük Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	17, 79	2
Bu Böyledir	54	1
Sır	8	1
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	116	1
Arkakapak Yazıları	18	1
Hüzün Ve Tesadüf	15	1
Uzun Hikâye	-	
Mavi Kuş	164	1
Beyhude Ömrüm	126, 166	2
Tufandan Önce	5, 10, 33, 35	4
Menekşeli Mektup	88, 114	2
Rüzgârlı Pazar	59, 127, 159, 171	4
Kapıları Açmak	53, 69, 151	3
Huzursuz Bacak	66	1
Zafer Yahut Hiç	88	1
Nur	-	
Hayat Güzeldir	30, 43, 83	3
Trende Bir Keman	21, 91	2
Hesap Günü	50, 83	2
TOPLAM		32

Tablo 18 incelendiğinde “dürüstlük” değerinin farklı eserlerde 32 kez işlendiği görülmektedir. Dürüstlük değerinin en yoğun işlendiği eserlerin “Tufandan Önce ve Rüzgârlı Pazar” olduğu belirlenmiştir. Dürüstlük değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde dürüstlük değerine yer verilir. Bu zamanda zenginliğin çalışılıp kazanılarak değil de çalıp, çırpmakla elde edildiği vurgulanır. Bu yanlış tutumun başka yerlere de sirayet ettiğine değinilerek dürüst bir yaşama gönderme yapılır:

“Çal maynan çırp maynan, zenginlik böyle şimdi. Mesela ben diyorum ki yahu bu çerçeve yamuk, bunu değıştirelim. Yamuk çerçeveye kumaşı çekersen o da yamuk olur. Neyse, Nuri diyorum bu çerçeve yamuk. Kumaşı çekiyorlar, bizi kim dinler. Eee, müşteri de anlamaz, anlayacak müşteri nerde ” (YAS, s.79).

Sır adlı eserde, dürüst olmayan insan tutumundan bir yakınma dile getirilir. Sırayla bahçelerini sulamaya anlaşan köylülerden, dürüst davranmayanların yaptıkları davranış sorgulanır. Köylülerden biri, hakkı olmayan suyu biraz geciktirerek bahçesine gelmesini sağlar. Bir nevi başkasının suyunu çalar:

“Bizden sonra su sırası Efe Kadir’in; Han altı’nda fasulye tarlası var... Ne yapar eder, bir çeyrek, on dakika çalar suyu... Yahu bu insanoğlu niye böyledir...” (S, s. 8).

Arkakapak Yazıları adlı eserde, dürüstlüğün etki gücüne kinayeli bir üslupla yaklaşılır. Bir değerin, bir erdemın tabiata sirayet edişine değinilir:

“Kimse yalan söylemeyi bilmediğı için hava kirliliğinden habersizdik ” (AY, s. 18).

Beyhude Ömrüm adlı eserde, bireyin ruhi ve akli hali nasıl olursa olsun sahip olduğı dürüstlük değerinı koruduğuna vurgu yapılır. Muhtar, Hâkim Enis Bey’ e rüşvet teklif eder. Enis Bey genelde sarhoştur. Muhtar hiç beklemediğı bir şekilde Enis Bey’in dürüstlüğüyle karşı karşıya kalır:

“Bu arada Muhtar da boş durmayıp Hâkim Enis’i el altından yoklamaya çalıştı. Lakin Hâkim ummadığı kadar dişli çıkmış, bütün rüşvet tekliflerini geri çevirmişti. Muhtar’ın akli bu durumu bir türlü almıyor; “ Yahu bu sarhoş adam nasıl bu kadar namus sözü eder. Bir ek yerini bulamayacak mıyız yani ” diye dertleniyordu ” (BÖ, s. 126).

Tufandan Önce adlı eserin bir kesitinde, dürüstlük değerinın bireye yol gösterici ve bireyi aydınlatıcı bir işleve sahip olduğı vurgulanır. Dürüstlüğün kalbi yansıttığına ve kalbi temiz insanlar için, bir ayna olduğına değinilir:

“Şemsettin Bilen’in kafası karışıktır, ancak kalbi temiz. Kalbinden kafasına dolan aydınlık, ona ne zaman, nerede, ne yapacağını fısıldar. Dedik ya, temiz adam ”(TÖ, s. 5).

Aynı eserde dürüstlüğün farklı bir boyutuna yer verilir. Zengin olan insanların nasıl zengin olduklarına dair hep bir söylenti dolaşır. Bazı insanların dürüst bir şekilde çalışarak kazandıklarını, bazılarının dürüst olmayan şekillerde kazandığına vurgu yapılır:

“Dört kardeşler: İskender Güzel, İdris Güzel, Şah murat Güzel, Nevzat Güzel. Evet, zengin oldular, zengin oldular ama nasıl zengin oldular? Yukarı da Allah var; çalıp-çırparak; şunu bunu dolandırarak, hile-desiseyle değil; çalışarak, alın teriyle kazandılar ” (TÖ, s. 33).

Menekşeli Mektup adlı eserin “Hacca Gidebilmek” adlı hikâyesinde hacca beraber giden üç arkadaşta ikisinin arkadaşlarını yarı yolda bırakmalarına değinilir. Birlikte gidip geleceğine dair birbirlerine söz veren bu üç arkadaşta ikisi sözünde durmamıştır:

“Yol düzgün ve tenha. Arada bir araba geçiyor. Bu tenhâlık iyi de adamın uykusunu getiriyor. Keşke yanımda konuşacak biri olaydı. Ah ulan Sıtkı ah! Yaktın beni yani. Orhan- Burhan kardeşlere ne desem bilemiyorum. Yahu bu dünyadan insanlık kalmış, kalmış. Beni fiştekliyorsun, birlikte gider geliriz diyorsun, sonra ortalıktan kayboluyorsun. Ben size ne diyeyim şimdi, ha, ne diyeyim? ” (MM, s. 114).

Huzursuz Bacak adlı eserde, dürüstlük değerine ne denli önem verildiği görülür. Evlenme teklifi alan bir kadının bu teklife evet demesi için dürüst davranması yeterlidir:

“Babam Kütahya’ya varmadan önce son molayı verdikleri bir pınar başının mehtaplı gecesinde anneme evlenme teklifi yapıyor. Annem derhal kabul ediyor.

Hadi bir soralım: Neden acaba?

Birincisi dürüstlük.

Çağımızda dürüst adam kaldı mı? Artı yanında bir miktar saflık. Alaturka bir hediyeye ama olsun ” (HB, s. 66).

Zafer Yahut Hiç adlı eserde, Samet’in haksız yere çok para kazanma imkânı varken dürüstlüğünden ödün vermemesine değinilir. Ortağı, ortadan kaybolduktan sonra onun fabrikalarını çalıştırmayı dürüstlüğüne sığdıramaz:

“Samet sahipsiz kalan fabrikayı kendi hesabına çalıştırmayı ahlaki bulmadı”
(ZYH, s. 88).

Trende Bir Keman adlı eserin bir kesitinde, dürüstlük değerine yer verilir. İnsanlar, zor şartlarda olsalar dahi dürüstlük değeriyle zenginleşirler. Zor şartlarda trenlerde keman çalarak yaşamaya çalışan Kemancı Kenan’ın dürüstlüğü takdire şayandır. Trende bir gruba keman çalan Kenan’ a fazla para verilir. Kenan da dürüstlüğü ile parayı iade eder:

“Ayrılırken bayağı para verdiler. Ah bu benim gönlü bol insanım. Yemez yedirir, giymez giydirir. Böyle bir ahlak işte. Kenan bu paranın ne zorluklarla kazanıldığını, memlekette nasıl işe yarayacağını biliyordu. Kıyamadı, destenin yarısını iade etti”
(TBK, s. 91).

4. 13. Edepli Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Edep, Türkçe sözlükte *“Toplum töresine uygun davranma, iyi ahlak, incelik, terbiye”* olarak tanımlanır (TDK, 2011: 754).

Edep, bireyin iyi ahlak ve huy sahibi olması olarak da tanımlanabilir. Edeple bütünleşen ahlak, bireyin onaylanan davranışlar sergilemesine olanak sağlar. Birey sergileyeceği davranışlarını, nerede ve nasıl konuşulması gerektiğini, bir terbiye dairesi içerisinde dikkat ederek sergiler. Aile içindeki davranışların edep çerçevesinde olması çocuğun ahlaklı ve edepli biri olarak yetişmesine olanak sağlar.

Mustafa Kutlu’nun eserlerinde edepli olma değeri ile ilgili iletilere yer verildiği görülmektedir. Özellikle modernleşme sürecindeki bireylerin ahlaki değer yargılarındaki değişimleri belirten ifadelere yer verilir.

Tablo 19: Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Edepli Olma Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Edepli Olma Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	18, 35, 37	3
Bu Böyledir	-	
Sır	-	

Yoksulluk İçimizde	48, 49	2
Ya Tahammül Ya Sefer	57	1
Arkakapak Yazıları	-	
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	35	1
Mavi Kuş	73	1
Beyhude Ömrüm	74, 146, 153	3
Tufandan Önce	-	
Menekşeli Mektup	-	
Rüzgârlı Pazar	68, 170	2
Kapıları Açmak	32, 55	2
Huzursuz Bacak	-	
Zafer Yahut Hiç	-	
Nur	-	
Hayat Güzeldir	29, 72, 109	3
Trende Bir Keman	-	
Hesap Günü	11, 23	2
TOPLAM		20

Tablo 19 incelendiğinde “edepli olma” değerinin farklı eserlerde 20 kez işlendiği görülmektedir. Edepli olma değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde köyden ilk defa kente gelen Bican’ın denize girme sürecindeki utangaçlığına yer verilir. Bican, bir yandan korku ve kararsızlık içerisinde arkadaşlarının denize girmesindeki zorlamalarıyla karşı karşıya kalırken bir yandan ise sahip olduğu edep duygusunu korumaya çalışır:

“Bican kararsız. Korktu da çıkamadı diyecekler, başka şeyler diyecekler... Ceketini çıkarıyor. Aceleyle gömleğini, fanilasını, üzerinde bir don kalıncaya kadar her şeyini çıkarıyor. Kapı aralığından bir kere daha bakıyor. İki delikanlı görüyor, omuzlarına aldıkları kızlara deve güreşi yaptırıyorlar. Yeniden elindeki lastik dona bakıyor. Tedirgin, ürperen vücuduna mayoyu geçiriyor. Ağır ağır kabinin önüne çıkıyor. Güneş, kızgın kum, yeşil ağır koyu su. Kalabalığın, neşeli şamatanın, bütün bakışların üzerinde toplandığını sanıyor. Can havliyle kalabalığa doğru kaçıyor. Denize

yarı beline kadar girip duruyor. Her yanında bir titreme, dişleri tıkırdıyor.” (YAS, s. 37).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde, edepli olma değeri ile ilgili iletiye yer verilir. Neslihan Hanım gençliğinde edebine çok dikkat göstermiş biridir. Muhafazakâr bir ailede büyümüş olması Neslihan Hanım’ın bu şekilde yaşantısını sürdürmesini sağlamıştır. Yazar, bu durumu şöyle aktarır:

“Bir müftü kızı idi. Erzurum eşrafından bir müftü... Yüzüne gün değmemiştii; haremligi-selamligi olan bir evde büyümüştü. Saçının telini namahreme göstermemiştii” (YTYS, s. 57).

Uzun Hikâye adlı eserde, fotoğraf çektirme sırasında yüzünü açmayan ihtiyar kadınların edeplerine yer verilir. İhtiyar kadınlar yaşamları boyunca yüzlerini namahreme göstermemişlerdir. Edepli olma hayatlarında öyle bir yer edinmiştir ki fotoğraf çektirmeye giderler fakat yüzlerini açmazlar:

“Mehmet Güleç gerçekten kilolu vücudu ve soyadına yakışan taşkın bir gülümsemesiyle müşterileri duvara gerdiği kara perdenin önüne oturtur; ‘ Nene yüzünün resmini alacağım, hele aç yüzünü ’ diye vesikalık çektirecek ihtiyar köylü kadınlarla cebelleşir, ömürlerinde namahreme yüzlerini göstermemiş bu kadınların umutsuz lakin inatçı dirençleri karşısında kan-ter içinde kalırdı. ” (UH, s. 35).

Beyhude Ömrüm adlı eserde de kadınların özellikle de yaşlı kadınların edepli olmaya ne derece önem gösterdikleri üzerinde durulur. Radyonun ilk çıktığı zamanlar, kadınlar belki kendi seslerini duyar diye radyonun yanında konuşmaz olurlar:

“Akıl sır ermez garip bir kutu. Ta Ankara’da okunan türkü gelip Muhtar’ın odasında gaz sandığı gibi bir aletten duyuluyordu. Sanki içinde birileri vardı. Köylüler -hele de yaşlı kadınlar- bir zaman radyonun yanında mahrem konuşamaz oldular ” (BÖ, s. 74)

Rüzgârlı Pazar adlı eserde Nimet’in edepli olma duygusuna yer verilir. Ona laf atılmasına karşın Nimet’in yüzü hemen kızarıverir.

“-Kız sen ne güzel olmuşsun böyle.

Nimet sesin kimden geldiği bilmeksizin pençe pençe kızarıyor.” (RP, s. 68).

Kapıları Açmak adlı eserde kasaba insanların turizm ile değişen edep duygularına yer verilir. Yazar bu duruma eleştirel bir yaklaşımla değinir:

“Bu arsa ve yazlık harplerine kadar kasabalıdan, hatta sahildeki muhacir balıkçılardan hiç kimse keyif için denize girmez, kumda yatmaz idi. Böyle bir adet yoktu. Ne zaman ki yabancılar sahili ve kasabayı istila etti, yolda izde don-gömlek dolaşanların sayısı arttı. Genç kızlar şortla bisiklete biniyor, bağ yollarında dolaşıyordu. Yerli ve yabancı turistler, aşağıda, plajda anadan üryan denize girmeye, kumda güneşlenmeye başladılar. Kasabanın eski adap ve ahlakını sahiplenen, bu duruma öfkelenen, ‘yahu ne oluyor buralarda’ diyecek olanlar oldu. Bunların burnuna derhal yeşil dolarlardan bir deste dayadılar ” (KA, s. 32).

Hayat Güzeldir adlı eserin “Sebebimsin” adlı hikâyesinde köyden kente üniversiteye okumaya gelen İbrahim’in edep duygusuna yer verilir. İbrahim, üniversitede gördükleri karşısında şaşkınlık içerisinde. Köyde koruduğu safi duygular burada değişmeye başlar. Edep duygusunun kendisini yalnızlaştırdığını düşünür. Bir yandan edep duygusu bir yandan arzuları İbrahim’i zorlamaya başlar:

“Her üniversiteli oğlan bir kız ile geziyor. Sap gibi dolaşanlar bir kendisi, bir de arkadaşları. İçleniyor İbrahim. Ara sıra “ah” çekiyor. Ancak yapacak bir şey yok. Olsa da yapamaz. Henüz şu genç ömründe köylüsü ve akrabası olanlar hariç bir yabancı kız ile konuşmuş değil. ” (HAGÜ, s. 109).

4. 14. Estetik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Estetik, Türkçe sözlükte *“1.Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duygu, bedii, bediiyat. 2.Güzellik duygusu ile ilgili olan. 3. Güzellik duygusuna uygun olan ”* şekillerinde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 827).

Estetiğe genel olarak sanatla değinilmiştir. Estetik, yalnız sanatta olan güzeli değil, tabiatta ve eşyadaki güzelliği de kapsar; ayrıca var olan nesnelere güzelliğinin yanı sıra, güzele ait olan yaşamın ve gerçeklerin ruhsal ve kişisel yönlerini de ele alır. Estetik, bireyin dış dünyaya bakan bir penceresidir. Orayı nasıl gördüğü ve içinde neleri

barındırdığını gözlemler. Estetik içerisinde aşkı, sevgiyi, heyecanı, coşkuyu, ilgiyi bütün yoğunluklarıyla görebilmek mümkündür (Şen, 2007: 81).

Mustafa Kutlu'nun hikâye tarzı, olayların tasvirinden çok bir ahlâat ağacının, bir saka kuşunun, bir küpe çiçeğinin, bir buğday tarlasının ve insanın hayata olan farklı gözlemlerinin betimlenmesi üzerine kuruludur. Bundan ötürü yazarın eserlerinde estetik değerine sıkça rastlanılır. Aşağıdaki tabloda hangi eserde hangi sıklıkla geçtiğine yer verilmiştir.

Tablo 20: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Estetik Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Estetik Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	7, 24, 81	3
Bu Böyledir	19, 36, 43, 57, 62	5
Sır	54, 86	2
Yoksulluk İçimizde	9, 85, 89, 99	4
Ya Tahammül Ya Sefer	27, 31, 32, 34, 74, 75	6
Arkakapak Yazıları	45, 56, 82, 86	4
Hüzün Ve Tesadüf	34, 40, 41, 67, 68	5
Uzun Hikâye	66, 67	2
Mavi Kuş	20, 47, 69, 81, 111, 192	6
Beyhude Ömrüm	5, 10, 12, 14, 34, 63, 79, 104, 133, 171, 208	11
Tufandan Önce	60, 61, 113, 114, 115	5
Menekşeli Mektup	27, 78	2
Rüzgârlı Pazar	10, 52, 79, 128	4
Kapıları Açmak	35	1
Huzursuz Bacak	5	1
Zafer Yahut Hiç	113	1
Nur	199	1
Hayat Güzeldir	16, 60	2
Trende Bir Keman	96	1
Hesap Günü	5, 152	2

TOPLAM	68
--------	----

Tablo 20 incelendiğinde “estetik” değerinin farklı eserlerde 68 kez işlendiği görülmektedir. Estetik değerinin en yoğun işlendiği eserin “ Beyhude Ömrüm” olduğu belirlenmiştir. Estetik değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde; beşerin elinin bulaşmadığı, tahrip olmayan köylerin, kasabaların varlığına vurgu yapılır. Yazar, köyün kendisinde bıraktığı o doğal güzellikleri aktarır:

“Küçük mavi, pembe çiçekler serpilidir. Yeşilin saydam uçları çimenlerde. Su domur domurdur. Çakıllara eleğimsağmalar. Görülmemiş, tutulmamış bir güzellik. Kirletilmemiş bir su. Dağlardan ceylanlar iner. Göğün tüllenen kızılığı laciverde koşarken. Kenarında saygıyla dururlar. Tek dal, tek yaprak kıpırdamaz. Bir an_ı vahitte kalırlar. Sonra eğilip içerler ” (YAS, s. 7).

Bu Böyledir adlı eserde, gün boyu işle meşgul olan birinin gözünden akşamın güzelliği ve çevresindeki durum aksedilir:

“Akşamın mora çalan lacivert tülleri açık dükkan kapısı önünde kayısı kokan rüzgarlara kapılıp dalgalanmaya durdu... Orada, tezgahın üzerinde yarısı yenmiş bir armut vardı... Bir kutu nakış ipliği raflardan yuvarlanmış zemine allı yeşilli yayılmıştı... Alınmış kararlar, verilmiş sözler vardı. Cennet Çeşme'nin suyu testiye zorlamış, dış yüzünden domur domur terlemişti testicik...” (BB, s. 57).

Sır adlı eserin bir kesitinde, farklı zamanlarda gidilen bir değirmendeki yeni fark edilen çevrenin bazı görüntülerine yer verilir. Değirmenin ve çevresindekilerin kişide bıraktığı izlenim aktarılır:

“O zaman ben değirmene bir kez daha baktım. Düz damlı, çamur sıvalı bayağı bir su değirmeni idi. Etrafında salkım söğütler, servi kavaklar, kuşburnular, alıç ağaçları. Yabani güllerin rayihası arasından kendime yol açarak suya doğru yürüdüm. Dibinde beyaz çakılların par par yandığı duru, serin bir su. Dayanamayıp başına çöktüm, ayakkabılarımı çıkardım, şalvarımın paçalarını çemreledim, içine girdim. Bir anda nane, yarpuz, çilek, kuş üzümü ve benzeri bir koku, gün ışığı, güvercin kanadı,

kuzu melemesi, ceylan ürkekliği, arı vızıltısı, alaim-i semanın yedi rengi içinde kalıverdim ” (S, s.86).

Yoksulluk İçimizde adlı eserin giriş bölümünde bir akasya tasvir edilir. Akasyanın, giderek betonlaşan kentlere inat gülümseyerek çiçekler açtığını ve kendini güneş ile doğanın güzelliğine bıraktığı betimlenir:

“Tomurcuklarını ansızın patlatıvermiş bu akasya dalı, bu aliminyum çerçevesi geniş pencereden niçin bu kadar güler bakmaktadır? Besbelli bir acayip parlayan güneş altında artık iyice ısınıp, liflerini kütürdete kütürdete gerneşip, damarlarında ılık ılık yürüyen suyun akışına bırakmıştır kendini. Yeşil yeşil uç vermiş yaprakçılar şavkırmaktadır. Bir de üzerinde yerli yersiz fındırdeşen serçeler. Koca beton binanın abus çehresine, kirli gri, isli duvarlarına nerdeyse sürünecek kadar yanaşmış bu incecik, akasya dalı...” (Yİ, s. 9).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserin bir kesitinde, insanla tabiatın kaynaşan güzelliğine vurgu yapılır. Tabiatla iç içe olan insanın, tabiat karşısındaki o doyumsuz lezzet alışması tasvir edilir:

“Yıkanmış maviliği ile gökyüzü. Akıp giden beyaz bulutlar. Uzaklarda, sisler arkasından beklenmedik yükselteleri ile dikilen sıra dağlar. Yaprak yeşili, portakal rengi. Ona bakınca beyaz gürbüz dişler arasında çiğnenen ince, taze bir yulaf sapının buruk diri lezzetini duyuyor. Yeni sürülmüş bir tarlanın buğusunu. Saban demirinin kayıp gittikçe biteviye devirip bir yana düşürdüğü sıcak toprağın kokusunu ” (YTYS, s. 74).

Arkakapak Yazıları eserin “Ağır Metal” adlı hikâyesinde yazar, damda çatı tamir eden bir ustayla çırağın çalışmasını tabiatın güzelliğiyle birleştirecek aktarır:

“İçinde kır laleleri, su değirmenleri falan olan bir kitabın ağır ve dalgın sayfalarını çevirirken salkım söğüt durgun göle eğilmiş, gölgede ördekler, arı sesi... Sarışın günebakan tarlaları, yeşil meşelikler, ahırın kapısı önünde bir merkep, başında yem torbası, uçuşan sinekler.. Bodur minarenin altında eski kiremitli bir dam, çizgili mintanı, kavruk yüzü ve beyaz kısa sakalı ile eski günleri düşünen usta, öğle onu güneşinin şakırtısı altında terli perçemlerini geriye atarak ona çivi, ona tahta taşıyan çırak ” (AY, s. 56).

Uzun Hikâye adlı eserin bir kesitinde, resim çizen Osman'ın doğayı nasıl eserlerine aktardığına değinilir. Osman, aynı manzarayı aynı doğayı resimlerinde tasvir etse de dikkatle bakan bir göz başka ayrıntıları fark edecektir:

“Servi ile Gürgen arası uzanıp giden çamlar, durgun göle yansıyan akşamın kızıl ışıkları, arkalarında gümüş bir iz bırakarak süzülen kuğu kuşları. Ufukta pembe tüller ile uçuşan bulut kümeleri. Doruklarında kar parıltıları ile dikilen yalçın dağlar. Göllerde Haşim'in şiirlerini terennüm eden kamışlar. Kamışların arasından ormanın kutularına saklanmış kırmızı kiremitli, beyaz badanalı küçük eve doğru kıvrıla kıvrıla giden ıssız yol. Evin bacasından mutlu kıvrımlarla yükselen duman. Akşamın alacasında yuvalarına dönen kuşlar ” (UH, s. 67).

Beyhude Ömrüm adlı eserin bir kesitinde, karların eriyişi baharın gelişi anlatılır. Baharın gelişiyle tabiatın ve toprak ananın yeniden nasıl canlandığı betimlenir:

“Kar eriyordu. Göz kamaştıran milyonlarca parıltı saçarak, alttan alta minik dereciklere dökerek sularını, artık iyiden iyiye ısıtmaya başlayan güneşin altında ezilip büzülerek, her gün hissettirmeden kütesini küçülterek toprağa karışıyordu. Toprak donundan çözülüp suyu emmeye, emdikçe kabarıp şişmeye, bir anaç tavuk gibi ısıtıp yumuşatıp gövdesini, yavrularını bağına basmaya hazırlanıyordu ” (BÖ, s. 104).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde; çiçeklerin, ağaçların tabiattaki güzelliklerine ve bu yaşamın onlarla güzel olduğuna vurgu yapılır:

“Akdeniz akşamlarının meltemleriyle sarhoş palmyelere, baştan çıkarıcı renkteki top çiçeklerle yüklenmiş dallarıyla latif iklimlerini tezyin eden erguvanlara, leylaklara, manolyalara hürmetimiz var; şüphesiz onlar da güzel, hatta çok çok güzel; gül “Efendimizin yadigarı”, nergis hüsnüne mağrur olanların timsali, karanfil dersiniz hangi cihetten bakılsa Osmanlı zevkinin hatırası.. Ihlamur, meşe, kestane, ardıç, çınar ağaçları... Kayınların, kızılçamların, dişbudakların, karaağaçların, gürgenlerin koyun koyuna tatlı bir cemaat ahenk ve güveniyle yeşilin elen ikasına cümbüş ettiren ormanlar; elbette dünya sizlerle güzel ” (RP, s. 10).

Huzursuz Bacak adlı eserin bir kesitinde, tabiatın insana huzur veren yönüne vurgu yapılır. Hikâyenin kahramanı, tabiatın ahengini bir kertenkeleyi korkutmakla bozacağından korkarak dokunmaz ve tabiatın güzelliğine odaklanır:

“*Vay canına... İşte bir yabani kertenkele asfaltlarda elini kolunu sallayarak dolaşiyor. İçimden yıldırım gibi şunun peşi sıra ayaklarımı pat pat yere vurarak koşup korkutmak geçti. İşte o kadar... Çünkü kertenkelenin yırtarak açtığı ipek çarşafın altından bütün bir tabiat sessizce gülümsemeye başlamıştı. Şakır şakır güneş içinde kalmıştım. Etrafımda arı ve sinek vızıltısı. Çılgılığı duyulmayan kırlangıçların keskin kanatları. Az ileride bir salkım söğüt, efendi efendi uzanıyor. Aman Ya rabbi... Her şey ne kadar sakin ne kadar huzur ve sükûn içinde...*” (HB, s. 6)

Trende Bir Keman adlı eserde, sonbaharın gelişi ve tabiatın sonbaharda nasıl bir hal aldığı aktarılır:

“*Meşelerin yaprakları kan-kızıla çalar, palamutlar dolu gibi yağar yarlardan, yarpuzlar kurur. Toy kuşları turnaların peşine takılır, boz perçemli çayır kuşlarının sesi ansızın kesilir. Derenin suyu titremeye başlar. Son güz gelmiştir artık. Ufuklar küle belenmiştir. Geceler uzar gider, gönüllere bozartı düşer, bağlar yaprağın döker. Denkler tutulur, tahta bavulların ipleri çekilir, gurbetçiler birer ikişer yola düşer ”* (TBK, s. 96).

4. 15. Fedakârlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Fedakârlık, Türkçe sözlükte “*Özveri, özverlilik* ” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 857) . Özveri ise “ *Bir amaç uğruna veya gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi çıkarlarından vazgeçme, fedakârlık*” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011: 1872).

Fedakârlık, bireyin çevresindekilere; zamanından, maddiyatından vb. sahip olduğu değerli unsurlardan vazgeçerek yardım edebilmesidir. Bireyselciliğin arttığı günümüz dünyasında fedakârlık değeri büyük önem taşımaktadır. Bu değere sahip bireylerin olduğu toplumlarda, insanlar arası ilişkilerde güven ve yardımlaşma görülür. Bireyin fedakârlık değerine sahip olabilmesi için öncelikli olarak bencilliğini yenmesi gerekir. Bencil insan kendisinden başkasını düşünmediği için karşındakileri anlayamaz. Ama fedakâr insan kendisine olduğu kadar topluma da duyarlıdır. Fedakârlık değerinin küçük yaşlardan itibaren çocuklara kazandırılması bencil bir toplumun oluşmasını önleyecektir.

Kutlu'nun eserlerinin çoğunda fedakârlık değeri ile ilgili iletilere rastlanılmaktadır.

Tablo 21: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Fedakârlık Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Fedakârlık Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	-	
Bu Böyledir	-	
Sır	12, 83, 88	3
Yoksulluk İçimizde	69	1
Ya Tahammül Ya Sefer	9, 14, 49, 69, 85, 94	6
Arkakapak Yazıları	-	
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	65	1
Mavi Kuş	88, 89	2
Beyhude Ömrüm	77, 93, 117, 156, 194	5
Tufandan Önce	10, 137	2
Menekşeli Mektup	63	1
Rüzgârlı Pazar	13, 39, 42, 175	4
Kapıları Açmak	17, 21	2
Huzursuz Bacak	-	
Zafer Yahut Hiç	16, 61, 107, 172	4
Nur	14	1
Hayat Güzeldir	36, 71	2
Trende Bir Keman	-	
Hesap Günü	8, 21, 114, 149	4
TOPLAM		38

Tablo 21 incelendiğinde “fedakârlık” değerinin farklı eserlerde 38 kez işlendiği görülmektedir. Fedakârlık değerinin en yoğun işlendiği eserin “Ya Tahammül Ya Sefer” olduğu belirlenmiştir. Fedakârlık değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Sır adlı eserin bir kesitinde, fedakârlık değerine yer verilir. Köylerine tekke açan ehli hizmet insanların tekke ve tekkeye gelen ahali için yaptıkları fedakârlığa değinilir:

“Hanemizin kıyıcığına bir mütevazı tekke ile bir misafîrhane inşa ettik. Rabbim utandırmadı. Bu vesile ile gelenin gidenin hizmetini görür olduk; elin yüzün yuyup, karnın doyurur olduk, kul eksiksiz olmaz deyip ne güzümüz var ise ortaya döküp, yerleri hasır ile döşedik ” (S, s. 12).

Aynı eserde bir insanın din için ömrünü bu yolda harcayarak nasıl bir fedakârlık yaptığına değinilir:

“Adam ömrünü hakkı tebliğ uğruna harcadı ” (S, s. 83).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde bir dava şuuruna sahip insanların yaptıkları fedakârlıklara değinilir. Dava etrafında toplanan gençler, bu dava şuru için yanıp tutuşmakta, yat-kalk dava için çalışmaktadırlar. Davaya gönül veren Profesör Asım Bey bu gençlerin durumlarını açıklamaya çalışır:

“O kadar içten, heyecanla ve fedakâr konuşuyorlar, öylesine kendilerini hırpalıyorlardı ki. Bu gençlerle bir arada bulunmak dünyanın en güzel, en elde edilmez nimetiydi ” (YTYS, s. 9).

Aynı kitapta bu dava şuuruna sahip insanlardan birinin fedakârlığına değinilir. Murat Bey dava uğruna evlenmez, ömrünü davaya adar. Asım Bey tarafından bu fedakârlık aktarılır:

“Davayı omuzlayan, karşı olduğu fikriyata ve düzene taviz vermeyen, kendini bu yola adayan adam. Bu yüzden evlenmemişti bile ” (YTYS, s. 94).

Uzun Hikâye adlı eserin bir kesitinde, Halime ananın evladı Turan için yaptığı fedakârlığa değinilir. Annelerin yaptıkları fedakârlıklar onların şefkat madenleri olmalarından ileri gelmektedir. Halime ananın fedakârlığı anlatılır:

“Halime kar kış demeden seneler boyu sırtındaki küfe ile kahvelere, kebabçılara, tek tük mangal-maltız yakanlara odun kömürü taşıyarak Turan’ı büyütmüş” (UH, s. 65).

Mavi Kuş adlı eserde, bir köy öğretmenin fedakârlığına değinilir. Murat öğretmen, idealist bir öğretmendir. Fakat bu fedakârlığı eşinin köyde kalmak istememesi yüzünden yapamaz:

“-Efendim biz Neşe ile sevişerek evlendik, anlaşarak... Benim mesleğimi, istikbalimi, gelir düzeyimi biliyordu. Anadolu’da şirin bir yurt köşesinde kendimizi yurt çocuklarına adayacaktık ” (MK, s. 89)

Beyhude Ömrüm adlı eserin bir kesitinde Deli Derviş’in yaptığı fedakârlık anlatılır. Köylülerin, bin bir zorlukla köyde bir bahçe oluşturan Yadigâr’ın bahçesini tahrip etme planları yapan muhtardan korumaları gerekmektedir. Köydeki ahaliden Deli Derviş sabaha kadar nöbet tutma fedakârlığı gösterir:

“Deli Derviş bu sessizliğin ortasından doğruldu. Duvarda asılı çiftelyi, fişegi aldı, çıkmaya hazırlandı. Emrullah Hoca sevinmiş, gözleri ile Derviş’in gözlerini yakalamış “İyidir, senden başkası bu işi yapamaz, aferin” dedikten sonra yürek ferahlatan bir konuşma yapmıştı ” (BÖ, s. 117).

Aynı eserde fedakârlığın farklı bir boyutuyla karşılaşırız. Anne-babaların göstermiş oldukları fedakârlığın yanı sıra burada evlatlarının göstermiş oldukları fedakârlıklara şahit oluruz. Burada anneleri için elinden gelen her şeyi yapan evlatlarının fedakârlıklarına değinilir:

“Bütün bir kış; yağmur, çamur, trafik, sıra, kuyruk demeden doktorlara hastanelere taşındık. Sağ olsun oğlanlar anaları için her şeyi yaptı; paraysa para, adamsa adam, vakitse vakit buldu ” (BÖ, s. 194).

Tufandan Önce adlı eserde Belediye Başkanı Şemsettin Bilen’in kasabası için yaptığı fedakârlıklara değinilir. Şemsettin Bilen; gençliğini ve bütün dinamizmini kasabası için harcamıştır:

Genç ömrünü vermiş, her işe koşmuş, her yaraya merhem olmaya çalışmış, o harap bakımsız, köhne kasabayı pırış-pırıl mamur bir belde haline getirmişti ” (TÖ, s. 10).

Rüzgârlı Pazar adlı eserin bir kesitinde anne babaların çocuklarını okutmak için yaptıkları fedakârlıklara değinilir. Her anne-baba çocukları için her fedakârlığa katlanmaya hazırdır. Eserde bu fedakârlık aktarılır:

“Onlar da eni-konu bir ana, baba. Elbette üstüne titremişler çocuğun. Yememiş yedirmişler, mektep çağı gelince de mektebe vermişler ” (RP, s. 13)

Zafer Yahut Hiç adlı eserin bir kesitinde, eşi için her türlü fedakârlığı gösteren Bulut’un fedakârlığına değinilir. Bulut, psikolojik sorunlar yaşayan eşi Dilber’i kaybetmemek için her şeye katlanır:

“Gizli gizli ağlıyordu. Bulut’un yanına yakışmıyor, onunla sokağa çıkmak istemiyordu. Ardından krizler, kâbuslar. Psikolojik tedavi. Hiçbiri kar etmedi, hırçınlaştı kız. Sağa-sola çemkirir oldu. Bulut hem çocuğu büyüttü, hem Dilber’e kol, kanat gerdi, sevgisiyle yarasına merhem olmaya çalıştı. Bir erkeğin bu durumda yapabileceği her şeyi yaptı ” (ZYH, s. 107)

Hayat Güzeldir adlı eserin “Karga” adlı hikâyesinde anne-babaların gösterdiği ilgi, şefkat, merhamet, fedakârlığın hayvanlarda görülmesine değinilir. Kargaların yavruları için nöbetleşe yiyecek taşımaları, bu erdemini hemen hemen bütün canlılarda görüldüğünün güzel bir örneğidir:

“Zamanı gelince yavruları yumurtadan çıktı. Ağızları sürekli açık yem bekliyorlar. Ana-baba nöbetleşe onlara yiyecek taşıyor ” (HAGÜ, s. 36).

4. 16. Hoşgörü Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Hoşgörü Türkçe sözlükte *“her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans”* şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 1112). Hoşgörü; bireylerin birbirlerinin diline, dinine, ırkına, rengine vb. farklılıklarına bakmadan herkesi güzel görmesi, kabul etmesidir.

Hoşgörü, hayatın her alanında herkeste olması gereken bir değerdir. Hoşgörü değerine sahip bireyler; birbirlerinin duygu ve düşüncesine saygı gösterir ve çevresindeki kişileri anlamaya çalışır. Okulda öğretmenlerle çocuklar arasında, arkadaşların birbirleriyle olan iletişimlerinde, ailede eşler arasında, iş hayatında çalışma arkadaşlarıyla kısacası toplumun her alanında hoşgörü değerinin hâkim olması gerekir. Nitekim hoşgörü değerinden yoksun toplumlar, kendisinden başkasını hor gören bireysel ve toplumsal anlayışlar, kendi köklerine zarar vermekte, toplumu içten içe

çürütmektedir. Bu nedenle hoşgörü değerine gereken önem verilerek bu değer küçük yaşlardan itibaren çocuklara kazandırılması gerekir.

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde hoşgörü değeriyle ilgili iletilere yer verildiği tespit edilmiştir. Eserlerde hoşgörü değeri ile ilgili iletilerin kullanılma sıklığı az orandadır. Sekiz eserde hoşgörüyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır.

Tablo 22: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Hoşgörü Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Hoşgörü Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	54	1
Bu Böyledir	-	
Sır	87	1
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	-	
Arkakapak Yazıları	41, 42	2
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	-	
Mavi Kuş	-	
Beyhude Ömrüm	-	
Tufandan Önce	42	1
Menekşeli Mektup	-	
Rüzgârlı Pazar	-	
Kapıları Açmak	-	
Huzursuz Bacak	57, 149	2
Zafer Yahut Hiç	-	
Nur	74	1
Hayat Güzeldir	132	1
Trende Bir Keman	51	1
Hesap Günü	-	
TOPLAM		10

Tablo 22 incelendiğinde “hoşgörü” değerinin farklı eserlerde 10 kez işlendiği görülmektedir. Hoşgörü değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserin bir kesitinde hoşgörülük değerine yer verilir. Bican, arkadaşlarıyla birlikte bir yerlere gitme planı yaparken dayısı, Bican’ın amcasının yanına gitmesini önererek aile birliğine verdiği öneme ve amcasının hoşgörüsüne değinir:

“- Ben gelmeseydim dayı! Yusuf” la gitseydim.

- Olur, mu evladım. Amcazadelerin. Allah’ın mübarek bayram gününde. Yedi yabancıya kapıları açık adamların” (YAS, s. 54).

Sır adlı eserde, tekkedeki bir dervişin umum halka gösterdiği hoşgörüsüne değinilir. Hoşgörü kendilerini tekke, dergâh, medrese gibi yerlere adayan insanlarda sıklıkla görülen bir haslettir. Tekkeden ayrılan bu derviş, gittiği her yere hoşgörüyü de götürmüştür:

“Çocuğun izni ile sağları bırakıp hastaları, işleri yolunda gitmeyenleri, yüzleri bir gün olsun gülmeyenleri, hırsızları, ipsis sapsızları, kenarda köşede kalmışları, yıldız kaymış küskünleri ben karşıladım” (S, s. 87).

Arkakapak Yazıları eserin “Oruç” adlı hikâyesinde, hoşgörülü olan insanların ahirette mükâfatlandırılmaları belirtilerek bu değerinin dinde ne derece önem arz ettiği vurgulanmıştır:

Ve ağızları misk gibi kokanlar ve o gün insanlara gülden ağır bir söz söylememiş olanlar ve o gün almayı değil hep vermeyi düşünenler ve o gün “ sabredenlere hesapsız ecirler verilecektir ” müjdesi ile müjdelenmiş olanlar meleklerle birlikte iftar sofrasına oturuyorlar” (AY, s. 42)

Huzursuz Bacak adlı eserde hoşgörü değerine yer verildiği görülür. Öğretim üyesi olan babasının hoşgörüsü, çocuğu tarafından aktarılır:

“Babamın, yani bizim soyadımız “Ay”. Kendisi fakülte koridorlarından geçerken muzır öğrenciler kızların aniden saçını çeker, çantasını kapar, onları “ay” diye bağırır, babam gayriihtiyarî “bana mı seslendiler” diyerek başını çevirip bakar,

çocuklar kıkırdayıp gülüşür, babam hafif bir tebessüm ile hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam edermiş. Hoşgörülü biri ” (HB, s. 57)

Nur adlı eserin kahramanı Nur, Kur’an öğrenmeyi istemektedir. Bir mahalle mescidine gitmeye karar verir. Orada dinin emrettiği gibi “sevdiriniz, nefret ettirmeyiniz, kolaylaştırınız zorlaştırmayınız” düsturuyla yol gösterenler vardır. Nur’u orada hoşgörüyle karşılarlar:

“-Efendim ben Kur’ an okumak istiyorum.

İmam Nur’ a baktı, sonra:

- Sen kolejlisin galiba.

- Evet.

- Güzel. Eski harfleri biliyor musun?

- Hayır.

- Tamam, sıfırdan başlanacak. Burada bir Hoca Hanım çocuklara Kur’ an okutuyor, sen de aralarına katıl.

Nur sevinçle: - Çok iyi. Ne zaman?

- Şimdi. İkinci namazından sonra. Ben seni Hoca hanımla tanıştırayım. Bekle.

Hoca hanım geldi. Nur yüzü, tombul bir hanım.

- Ay demek adın nur. Nur gibi aydınlık bir yüzün var meleğim. Tabii olur. Sen bir başörtü, bir uzun etek al. Haftaya gel, dedi ” (N, s.74)

Hayat Güzeldir eserin “Karpuz” adlı hikâyesinde, halde çalışan iki çocuğun yanlışlıkla kırdıkları karpuz, ustaları hoşgörüyle yaklaşır:

“Çocuklar olanca güçleriyle çalıştı. Biri atıyor, öteki havada tutup kabzımalın gösterdiği yere yığıyor. Akşam ezanı okundu, iş bitmedi. Çocuklar telaşlandı. Bu saatte evde olmaları gerekirdi. O telaş içinde bir karpuz kırıldı. Utanmışlardı, mal sahibi “ Zararı yok, devam edin” dedi. İşi bitirip paralarını aldılar. Çok yorulmuş ve terlemişlerdi. Kabzımal hediye olarak her birine bir karpuz verdi” (HAGÜ, s. 132)

4.17. İffetli Olma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

İffet, Türkçe sözlükte “*cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik, namus*” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 1153). Hökelekli ise iffeti “*cinsel dürtülerini kontrol etmek, namuslu olmak, nezih ve temiz olmak, saf ve lekesiz olmak, ılımlı ve alçak gönüllü olmak*” olarak tanımlamıştır (Hökelekli, 2013:125).

İffet, bireyin dürtülerine yenilmemesidir. Toplumun en önemli değerlerinden biri de iffetli olmaktır. İffet, bireyler arasında görünmeyen bir kalkandır. Koruyucu bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda bireyler arasında sağlıklı bir iletişim kurmada bir otokontrol işlevi görür. Bu değerden yoksun olan toplumda çözümler başlar ve bu çözümler beraberinde toplumun ve aile kurumunun yıkılmasını getirir ve giderek kokuşmaya başlayan bir toplumla karşı karşıya kalınır. Toplum ve bireyler arasında önemli bir etkiye sahip olan bu değerın korunması gerekmektedir. Çocuklara küçük yaşlardan itibaren bu değerın önemi kavratılarak kazandırılması gerekir.

Tablo 23: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde İffetli Olma Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	İffetli Olma Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	19, 35, 37	3
Bu Böyledir	68	1
Sır	-	
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	38	1
Arkakapak Yazıları	-	
Hüzün Ve Tesadüf	81	1
Uzun Hikâye	-	
Mavi Kuş	-	
Beyhude Ömrüm	-	
Tufandan Önce	19	1
Menekşeli Mektup	-	
Rüzgârlı Pazar	69	1
Kapıları Açmak	9, 86	2

Huzursuz Bacak	-	
Zafer Yahut Hiç	39	1
Nur	-	
Hayat Güzeldir	-	
Trende Bir Keman	-	
Hesap Günü	10, 96	2
TOPLAM		13

Tablo 23 incelendiğinde “iffetli olma” değerinin farklı eserlerde 13 kez işlendiği görülmektedir. İffetli olma değerinin en yoğun işlendiği eserin “Yokuşa Akan Sular” olduğu belirlenmiştir. İffetli olma değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde, madende çalışmak için işe başvuran işçilerden bazılarının iffetli olmalarına değinilir. Madende işe başvuranların ilk olarak soyunup kontrol edilmeleri gerekmektedir. İşçilerden birine bu dokunur, soyunmak istemez:

“Siirtli olduğunu söyleyen adam, Derviş Usta'nın elinden paçasını kurtarmaya uğraşıyor, ter ter tepiniyordu.

- Namısa dokanmış say kendini beg. Donu bırak. Kesersen adam içine çıkamayız. Gurban olmuş Seydali sana. Koyver bizi” (YAS, s. 19).

Aynı eserde, köyden kente yeni gelen Bican'ın şehir içi otobüsünde yolcuların sıkışıklığından doğan bir temasta yaşadığı duygular aktarılır. Bican'ın köyden şehre tertemiz, safi bir şekilde gelen haline karşın şehrin bu durumu insanların iffetlerini kirletir, şeklinde aktarılmaktadır:

“Otobüs geliyor, doluyorlar, sıkışıyorlar, biraz daha, biraz daha... Güneşin kızdırdığı otobüsün içi fırın gibi. ... Bir kadının kalçası Bican' a yaslanıyor. Bican'ın içinde bir panik, bir ricat. İçi kaçıyor, içi kapanıyor, içi elleriyle yüzünü örtüyor. Nefesi tıkanıyor, ağzı kuruyor. Otobüs duruyor, otobüs kalkıyor, otobüs sallanıyor. Daha sıkışıyorlar, daha, daha... Bican artık ne bakıyor, ne görüyor, ne duyuyor. Gözlerinde bir perde. Zihninde bir uğultu...” (YAS, s. 35)

Bu Böyledir adlı eserin bir kesitinde, bir kadının iffetli olma durumuna yer verilir. Sabahat iffetli bir kızdır. Onun bu durumu ona laf atanlar tarafından dile getirilir:

“Boşuna tartışmayın abiler. ...Bunca kaldırım çiğnedik biz. Sabahat sağlam kızdı. Bak size yeminle söylüyorum. O sıralar ben Lunaparkta çalışıyorum. Bu, her sabah işe giderken bizim oradan geçiyor. Ulan şuna bir takılayım dedim. O kaldırımdan, ben bu duvarın bu tarafından yürüyoruz. Adımlarını, adımlarına uydurdum, öyle gidiyoruz işte. Aramızda demir parmaklıklar. Islık çaldım, laf attım. Hiç tınmıyor ” (BB, s. 68) .

Kapıları Açmak adlı eserin bir kesitinde, kişinin iffetine bir leke geldi mi silinmeyeceğine dair bir iletiye yer verilir. İffetli olmamanın toplum tarafından yankısı şiddetli olmakta ve bu algı bir daha kolay kolay düzelmemektedir. Pavyonlara düşen Gül, dostuna kendisini buralardan kurtarmasını ister:

“- Sen damgayı yemişsin kızım. Alına kara lekeyi sürmüşsün,

- Yoldan çıkmışsın bir kere, poliste kaydın var.

- Seni ne ailen kabul eder, ne kasaba.

- Sen buraya aitsin. Buranın malı. Sarhoş masalarının mezesi. Kaderimdir deyip çekeceksin. Başka ihtimal yok. Kurtuluş yok” (KA, s. 9).

Tufandan Önce adlı eserde kasaba halkının iffetli olmasına yer verilir. Toplum bazı durumlarda bir oto kontrol görevi görür. Yanlışa yer vermez, cezalandırır. Kemal’in kasabadaki durumu bunun güzel bir örneğidir. Kemal, kasabanın iffetine leke düşüren fiillerde bulununca karşısında kasaba ahalisini bulur:

“Parlak perçemlerini düzgünce tarar, mektepli kızlara asılırdı. Halk oyunlarına düşkün, nerde bir davul-zurna sesi duysa hemen mendili çekip halayın başına geçerdi. E, burası ufak yer, muhafazakâr bir belde. Herkes herkesi tanıyor. Kimse kimsenin namusuna yan bakmıyor. Olur, mu böyle kepezelik. Oldu bile. Hem kaç kere. Bu sebeple Kemal Efendi tonlarca dayak yedi ” (TÖ, s. 19).

4.18. İletişim Kurma Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

İletişim, Türkçe sözlükte *“duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim”* şeklinde;

iletişim kurmak ise “*bilgi, haber vb. alışverişi yapmak*” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011: 1173). İletişim kurma, bireyler arasındaki etkileşimin ilk adımıdır.

İnsan, doğduğu andan itibaren bir iletişim içerisindedir. İletişim sadece konuşmaya dayalı değildir. Birey, dünyaya geldiği zaman jest ve mimiklerle aile üyeleriyle bir iletişim içerisine girer. Bu iletişim daha sonra konuşma ile desteklenir. Çocuğun okula başlamasıyla birlikte kurduğu iletişim daha da yoğunlaşır. Böylece çocuk giderek sosyalleşir. Çevresindekilerle daha kolay iletişim kurabilen bir çocuk, kendisini daha rahat ifade edebilen biri olarak yetişir. Bu da toplum içerisinde birbirini kolay ifade edebilen ve birbirini anlayabilen bireylerin yetişmesine olanak sağlar.

Tablo 24: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde İletişim Kurma Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	İletişim Kurma Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	16	1
Bu Böyledir	30, 52	2
Sır	36	1
Yoksulluk İçimizde	43, 71	2
Ya Tahammül Ya Sefer	12, 17, 23, 30	4
Arkapak Yazıları	7, 9	2
Hüzün Ve Tesadüf	10	1
Uzun Hikâye	10, 22	2
Mavi Kuş	39, 59, 60	3
Beyhude Ömrüm	36, 67, 141, 146, 173	5
Tufandan Önce	15, 30, 38, 73	4
Menekşeli Mektup	96	1
Rüzgârlı Pazar	94, 111	2
Kapıları Açmak	75, 77, 124, 158, 164	5
Huzursuz Bacak	48, 74, 109, 137	4
Zafer Yahut Hiç	105, 122, 151	3
Nur	5	1
Hayat Güzeldir	23, 29	2
Trende Bir Keman	9	1
Hesap Günü	22	1

TOPLAM	47
--------	----

Tablo 24 incelendiğinde “iletişim kurma” değerinin farklı eserlerde 47 kez işlendiği görülmektedir. İletişim kurma değerinin en yoğun işlendiği eserlerin “Beyhude Ömrüm ve Kapıları Açmak” olduğu belirlenmiştir. İletişim kurma değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde madende çalışan iki işçinin birbirleriyle kurdukları iletişime yer verilir. Madende çalışma şartlarının zorluğu içerisinde kurdukları iletişim onlar için bir teneffüs hükmündedir. Bir de hemşeri olma durumları oldu mu işçilerin keyifleri yüzlerine yansır:

“Sarı, çakır gözlü genç irisi çocuk gruptan ayrılıp ilerledi. Usta, dudaklarında belli belirsiz bir gülümsemeyle sarışın çocuğa bakıyordu.

- Ula sen nerelisin, de bakayım hele?

- Çaygaralियum ağabey. Ustanın gülümsemesi bütün yüzüne yayılmıştı.

- Ula yoksa laz mısın sen? ” (YAS, s. 16).

Arkakapak Yazıları eserin “Güzel Bir Gün Nasıl Olur” adlı hikâyesinde feribotta helva satan bir çocuğun yolcularla nasıl iletişim kurduğuna yer verilir. Ticarete satıcı-alıcı ilişkisinde iletişim önemli bir rol oynar. Müşteri ile etkili bir iletişim kurabilmek, satış yapabilmek adına önemlidir. Helva satan çocuk yolcularla iletişim kurmayı başarır:

“-Helva alın abilerim, helva alın teyzelerim, diye bülbül gibi şakımaya başlıyor.

Yolcuların gözü yanakları kıpkırmızı oğlanda. Olağanüstü düzgün ve beyaz dişlerini patlatarak gülümsüyor. Yazık ki kimse oralı olmuyor. Ama oğlan tecrübeli. Bu yolların adamı olmaya ahdetmiş.

- Helva alana bir türkü bedava demez mi?

Eh, gel de dayan şimdi.” (AY, s. 9).

Hüzün ve Tesadüf eserin “Seyfettin’i Severdik” adlı hikâyesinde Seyfettin’in bireylerle kurduğu ilişkiye değinilir. Seyfettin, herkesle iletişim kurabilen, kişilerarası iletişimi iyi olan ve onların dertlerine ortak olan sosyal bir kişidir:

“Biraz şairdi, Japon estamplarına, bitpazarı antikalarına tutkundu. Naz çeker, gözyaşı siler, dert dinlerdi. Kendisi için bir hayat kurmaya, onu başkalarından kıskanmaya, insanlarla arasına bir mesafe koymaya çalışmadı” (HT, s. 10).

Uzun Hikâye adlı eserde hikâyenin kahramanı, babasının insanlarla kolay iletişim kurabilen biri olduğuna yer verir:

“Babam sevimli adamdır, aynı zamanda hoşsohbet. Konuştukça ağzından bal damlıyor sanırsınız. Tren şefi ile anında ahbap olmuş. Şef bu yakışıklı, kravatlı, ağzı laf yapan adamı hayran hayran dinliyor” (UH, s. 22).

Mavi Kuş adlı eserde otobüsteki yolcuların birbirleriyle iletişim kurmalarına yer verilir. Otobüste mühendis, doktor, arkeolog, turistler vardır:

“Otelden gelen genç adam Tanpınar’ın meşhur şiirini okuyunca genç kızın ilgisi ona yönelmiştir. Bir an göz göze gelirler. Adam atak davranır, önce doktora uzatır elini:

- Adım Kemal, MTA’ da mühendisim.

Ardından genç kız tanıtır kendini:

- Ben Gül. Arkeoloji tahsili yapıyorum.

Sonra ön koltukta oturan ecnebi çifti tanıştırır.

- John ve Elizabeth çifti. Amerika’dan geldiler. Geçen yıl tanışmış, bazı yörelerimizi gezmiştik. Antika merakları var, bir iki kilim falan aldılar.

John ile Elizabeth omuz başlarından geriye bakarak kibarca selam verirler.

Doktor:

- Memnun oldum efendim. Bayağı aydın bir grup oluşturduk, umarım güzel bir yolculuk olacak.” (MK, s. 60).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde Nimet ile Duran arasında iletişimin nasıl kurulduğuna yer verilir. Bireyler bazen birbirleriyle iletişim kurmada zorluk yaşayabilir. Bu gibi durumlarda iletişim kurabilmek adına farklı yöntemler kullanılarak iletişim gerçekleştirilmeye çalışılır:

“Nimet Duran ’ın üzerinden bir söylem tutturmuştu.

-Duran dedi ki, Nimet abla dedi, karşımıza bir görme engelli arkadaş tezgâh açtı, dedi. Doğrusunu diyeyim, o gün bugündür merak ediyordum; hani aramızda bir kader ortaklığı var ya. ...Sonra Duran dedi ki; Nimet abla dedi arkadaşla kimse ilgilenmiyor dedi, hani komşu sayılırız şurada, bir davet edelim, tanışalım dedi.” (RP, s. 111).

Zafer Yahut Hiç adlı eserde kasabaya yeni gelen doktorla tanışılır. Kasaba, köy gibi küçük yerlerde insanlar genellikle birbirleriyle kolay iletişim kurarlar. Kasabadan Hamdi doktora yavaşır:

-Selam ün Aleyküm.

Ferit karşı yamaçlara dalmış, dalgınlığından silkinerek dönüyor.

- Aleykümselâm. Buyurun.

- Başkanın yeğeni olduğunuz biliyoruz, Tepeköy’e hoş geldin doktor.” (ZYH, s. 123).

Hayat Güzeldir adlı eserin “Profesyonel” adlı hikâyesinde hacı dede, çocukların sessiz oluşlarına bir anlam veremeyerek çocuklarla iletişim kurmaya çalışır:

“-Hayrola çocuklar? Neden böyle sessiz sedasız oturuyorsunuz? Bugün tatil, hava güzel, kalkıp oynasanız ya.” (HAGÜ, s. 23).

Hesap Günü adlı eserde Bedir’in Asuman adlı kişiyle iletişim kurma arzusuna yer verilir. Asuman, Bedir’in dikkatini çeken alımlı bir kadındır. Bedir Asuman’la tanışarak iletişim kurmaya çalışır:

“ -Selam!

Asuman döndü, gözleri ela, gülümsedi.

- Selam!

- Yalnızsınız, yalnız mı geldiniz?

- Evet, Şeyda davet etmişti.

- Ben de yalnız geldim.

Bedir elini uzattı:

- Arif Bedir ben.
- Asuman terlemiş eliyle sıkı bu eli.
- Asuman” (HEGÜ, s. 22).

4.19. Kanaatkârlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Kanaatkârlık azla yetinmektir. Türkçe sözlükte kanaat, “*elindekinden hoşnut olma durumu, kanıklık, yeter bulma, yetinme, fazlasını istememe, doyum*” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 1293).

Kanaatkârlık, insanın mal, mülk vb. maddiyata önem vermeden elinde olduğuyla yetinmesidir. Günümüz toplumları tüketime dayalı bir yaşam biçiminde yaşadığı için var olanla yetinmeme ve daha fazlasına sahip olma gibi hastalıklara yakalanmışlardır. Elindekiyle yetinmeme durumu bireyi, hırsla ve israfa götürmektedir. Sonuç olarak doyumsuz bir toplumla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu nedenle küçük yaşlardan itibaren çocuklara bilinçli bir tüketim alışkanlığı ve elindekiyle yetinme değerinin kazandırılması gerekmektedir.

Mustafa Kutlu’nun eserlerinin çoğunda kanaatkârlık değeriyle ilgili iletilere yer verilmiştir.

Tablo 25: Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Kanaatkârlık Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Kanaatkârlık Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	64, 77	2
Bu Böyledir	17, 40	2
Sır	8, 14, 68	3
Yoksulluk İçimizde	25, 47, 93, 96, 103	5
Ya Tahammül Ya Sefer	8, 54, 58, 77	4
Arkakapak Yazıları	10, 60	2
Hüzün Ve Tesadüf	16, 38	2
Uzun Hikâye	8, 11	2
Mavi Kuş	181	1

Beyhude Ömrüm	155, 167, 189	3
Tufandan Önce	34	1
Menekşeli Mektup	-	
Rüzgârlı Pazar	16, 24, 45, 81, 159	5
Kapıları Açmak	-	
Huzursuz Bacak	41	1
Zafer Yahut Hiç	46, 47	2
Nur	34	1
Hayat Güzeldir	8	1
Trende Bir Keman	100	1
Hesap Günü	83, 118	2
TOPLAM		40

Tablo 25 incelendiğinde “kanaatkârlık” değerinin farklı eserlerde 40 kez işlendiği görülmektedir. Kanaatkârlık değerinin en yoğun işlendiği eserlerin “Yoksulluk İçimizde ve Rüzgârlı Pazar” olduğu belirlenmiştir. Kanaatkârlık değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserin bir kesitinde; kanaatkâr bir baba, çocuklarının kanaatsiz tutumlarını eleştirir. Kendisinin zamanında zor şartlarda küçük şeylerle mutlu olduğunu belirtir ve çocuklarının bu savurgan tutumunu sorgular:

“Dünyanın parası giriyor bu eve. İki bin alıyor küçüğü. Büyüğün ne aldığını hala öğrenemedik. Üç bin de sen şuna. Kabalbazar. Eder beş bin. İki bin sekiz yüz de ben. Ulan altı-yedi bin liranın altından burup üstünden çıkıyor bu ev. Deli olacam, deli. Mümkünü yok delirecem. Ne yerler, ne içerler, ne giyerler? Nereye gider bunca para, şeytan çelip götürmedikten kelli. Memlekette bulgur çorbasını zor bulurduk eskiden. Onların yaşında kara lastik bulduk mu bayram ederdik ” (YAS, s. 64).

Bu Böyledir adlı eserde, zor şartlarda çalışmaya kanaat etme iletisi verilir. Geçim zorlaşmış, hayat şartları ağırlaşmıştır. Süleyman dayısının yanında çalışmaktadır. Hafız Yaşar, Süleyman’ın işte sürekli koşturduğunu görerek ona kanaatkâr olmasını telkin eder:

“Mağazanın tahta zemini. Sulanıp süpürülen önü. Tahta açık iskemleler. Dut ağacı. Süleyman oğlum, bi koşu camiye kadar gidiver, şu testiği şadırvandandan doldur getir. Hafız Yaşar onu mutlaka görürdü. Gözlüklerinin üzerinden bakar gülümserdi. Rafet dayın iyidir Süleyman. Serttir biraz, çalıştırır adamı, ezer. Ama sık dişini, geçim zor ” (BB, s. 17).

Yoksulluk İçimizde adlı eserde insanların, tüketim açlığında olduğunu ve yetinememe hastalığının bir propagandasının mağduru olduğu vurgulanır. Süheyla toplumun nereye gidişini, lüksün ve israfın ne düzeye geldiğini bir iç muhasebe yaparak sorgular:

“Bizler kimiz, neyiz, ne yapıyoruz ? İnsanları aldatarak, onların saf ve temiz taraflarını kanatıp kirleterek ve katiyen ihtiyaç duymadıkları şeyleri ihtiyaçmış gibi göstererek, yetmeyen paralarını ve mal varlıklarını, giderek haysiyet ve umutlarını çalarak biriktirdiğimiz bu kirli para. İnsanları birbirine yaklaştıran ve yardımlaşmalarını sağlayan bir alışveriş değil bizimkisi. Onları her geçen gün daha bir ezerek, daha bir küçülterek insanlıktan çıkarmak, eşyaya, mahiyeti meçhul eşyalara zebun kılmak. Başka bir seçenek kalmıyor; ya esir olacaksın ya, zorba...” (Yİ, s. 93).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserin bir kesitinde, kanaat eden bir ailenin saadetini yer verilir. Aile reisi Yunus bu kanaat hallerine değinir:

“İşte bit küçük masamız var, Allah’a hamd olsun, hamdile oturduğumuz bir soframız var, daha ne isteyebiliriz ki, bir sen varsın Neslihan, bir de ben” (YTYS, s. 58).

Arkakapak Yazıları adlı eserin “Yolcunun Kitabı” adlı hikâyesinde kanaatin bir şükür hali olduğu, iletisine yer verilir ve bu yönde telkinlere değinilir. Nimetin şükredilmezse gideceği belirtilir. Aynı zamanda kıymetini biliniz ki elinizden gitmesin iletisi verilerek kanaatli olmaya vurgu yapılır:

“Birtakım nimetlere gark olup da buna şükretmeyen hali nedir? Şudur ki; nimetler kaybolup gider, o da onların peşine düşer. Gözü bağı bir gidiştir bu, sakın bundan. Sen şükür ipi ile nimetleri bağlamaya bak ” (AY, s. 60).

Hüzün ve Tesadüf eserinin “Yürüyen Hüküm” adlı hikâyesinde doyumsuz tüketim eleştirilerek kanaate gönderme yapılır. İnsanların giderek kanaatten uzaklaştığı doyumu olmayan bir yola girildiği belirtilir:

“Türü tükenmekte olan kuşların tüyü yolunuyor. Çifte yataklar büyüye büyüye bir halı saha genişliği kazanıyor, tarihin derinliklerinden atlas yorganlar, diba çarşaflar, zümrütlere bulanmış gece lambaları çıkarılıyor ” (T, s. 38).

Beyhude Ömrüm adlı eserde, babasıyla birlikte kendi tarlalarında çalışmayı az bulan bir evladın kanaatsizliğine yer verilir. Yadigâr’ın yıllarını verdiği tarlayı oğlu artık yeterli bulmamaktadır:

“- Eee.. Nolmuş hele, de bakalım. Gözünü kaçırsa da sözünü sakınmıyor:

- Ne olacağı var mı baba. İşte gördüğün bele kadar çamura battık. Çabala ki ekmek yiyessin.

- Elbet çabalayacağız aslanım, alnın terleyecek ki sesin gürleye.

- Yok canım... Buna çalışmak denmez... Bizimkisi yok yere didişmek ” (BÖ, s. 155).

Sır adlı eserde, tekdekilerin kanaatkâr oluşlarına değinilir. Tekke, dergâh, medrese gibi yerlerin önemli düsturlardan biri de kanaatkârlıktır. Bazen az yerler, bazen olur günlerce nefislerini terbiye etmek için yemezler. Genel olarak kanaatkârdırlar:

“Bizim posta oturmuş olduktan kelli hala çift ve çubuk, mal ile davar peşinde koşmamız; bel belleyip ağaç budamamız, iki buçuk tarlayı ekip biçmemiz göze tahta kıymığı gibi batar oldu. Hele ki kimseden bir kaşık yağ, bir tutum ot, bir kuruş akçe hediyedir diye kabul etmememiz dillere destan oldu. Tekkemin adı fukaraya çıktı ” (S, s. 14).

Tufandan Önce adlı eserde muhacirlerin tanımı yapılırken kanaatkârlıklarına da değinilir. Kanaatkârlıklarıyla bilinen muhacirlerin özellikleri aktarılır:

“Hem muhacir adam çok yol görmüş, çok yer gezmiş, çok çile gezmiştir. Aza kanaat eder, malını gıdım gıdım yer, bugünü değil yarını düşünür ” (TÖ, s. 34).

Hesap Günü adlı eserde bir Müslüman’ın nasıl olması gerektiği konusunda özellikleri sayılırken öncelikli olarak kanaatkâr sahibi olmaları gerektiği vurgulanır.

“Peki, refah, ilerleme, zenginlik... Bunlar göreceli şeyler. Müslüman önce kanaat sahibi olmalı; israftan, lüksten uzak durmalı. Sermaye bazı fertlerin elinde aşırı birikip bir müstakil güç haline gelmemeli. Kula kulluk asla söz konusu olmamalı” (HEGÜ, s. 83).

4. 20. Merhamet Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Merhamet, Türkçe sözlükte *“Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acı”* şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 1657).

Merhamet; sağlıklı insanın kötü durumlarda dahi bütün canlı varlıklara karşı duyduğu güzel duygudur. Merhamet değeri, diğer değerlerle de yakından ilişkilidir. Bireyi yardımseverliğe, cömertliğe, adil olmaya iten merhamet değeridir. Merhamet değerinin küçük yaşlarda çocuklara kazandırılması gerekir. Merhamet değerini içselleştirmiş bireylerden oluşan toplumlarda şiddet görülmez. Günümüzde yaşanan cinsel istismarlar, çocuk ve kadın cinayetleri, terör olaylarının en önemli nedenlerinden biri merhamet duygusundan yoksun insanların toplumda kol gezmesidir.

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde merhamet değerine sıkça yer verildiği görülmektedir.

Tablo 26: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Merhamet Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Merhamet Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	29, 49, 77	3
Bu Böyledir	14	1
Sır	8	1
Yoksulluk İçimizde	27, 52	2
Ya Tahammül Ya Sefer	22	1
Arkakapak Yazıları	11, 12, 41	3
Hüzün Ve Tesadüf	15	1
Uzun Hikâye	66	1
Mavi Kuş	33, 44, 120	3
Beyhude Ömrüm	149	1

Tufandan Önce	6, 73	2
Menekşeli Mektup	75	1
Rüzgârlı Pazar	91, 99	2
Kapıları Açmak	31, 54, 79, 84, 130, 138	6
Huzursuz Bacak	18, 37	2
Zafer Yahut Hiç	93, 104, 177	3
Nur	26, 29	2
Hayat Güzeldir	-	
Trende Bir Keman	5	1
Hesap Günü	115	1
TOPLAM		37

Tablo 26 incelendiğinde “merhamet” değerinin farklı eserlerde 37 kez işlendiği görülmektedir. Merhamet değerinin en yoğun işlendiği eserin “Kapıları Açmak” olduğu belirlenmiştir. Merhamet değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde, yaşlı bir kadının hayatta tek kalışına duyulan merhamet iletisine yer verilir. Hayriye teyze eşini yeni kaybetmiş, çocukları da ilgilenmez olmuştur. Mahalleli bu durumu aktarır:

“-Hayriye teyze bir haftadır hastanede.

- Tabii. Çökmüştür. İhsan amca tek dayanağıydı. Oğlanlar evlenip ayrıldıktan sonra o küçüçük evde. Ne yapar şimdi zavallı kadın? Demek amcam çok darıldı bize ” (YAS, s. 49).

Hüzün ve Tesadüf adlı eserin “Bir Şey Yap” hikâyesinde yazar, bireye seslenir. Birey olma şuuru içerisinde insanın; değişen dünyaya, farklılaşan değer ve kültür yargılarına ve giderek tahrip olan dünyaya karşı seyirci kalmasını istemez. Bir şeyler yapmasını ister:

“Bir şey yap iyi olsun. Hizmetten, hürmetten, merhametten müteşekkil olsun. Kalpleri yumuşatsın; garibin, yolcunun, zayıfın derdine derman olsun ” (HT, s. 16).

Mavi Kuş adlı eserde bir kocanın merhametsizliği eleştirilir. Adil Usta karısı ve çocuklarını bırakıp gider. Bu süreçte karısı vefat etmiş çocuğuna babaannesi bakmıştır. Yıllar sonra geri dönünce bu merhametsizliği sorgulanır:

“Memlekete varınca ‘Ulan hayırsız, ulan vefasız, neredesin sen? Karın hastalanıp öldü, Nazım’a babaannesi baktı, ne karayazılı bir çocukmuş bu, babaanne de vefat edince, eşin dostun yanında barındı, o kadar teller çektik, o kadar yanık mektuplar yazdık, ulan sende hiç mi merhamet yok, bir haber salmadın’ diye önüne gelen bunun yakasına yapıştı” (MK, s. 33).

Beyhude Ömrüm adlı eserde, kendisine zulmeden kişiye duyulan merhamet iletisine yer verilir. Yadigâr, kendisine yıllarca zulmeden hasta yatağında kıvranan Muhtar’a duyduğu kin ile merhamet arasında kalır:

“Can veren bir hasmın başucunda o günleri, hep benim aleyhime işleyen işleri hatırlamaktan sıkılıyorum. Sanki Azrail ile bir olup: Hadi bağırsana şimdi, küfretsene, tehdit etsene der gibiyim. İçimin bir yanında Muhtar’a karşı yıllarca biriken husumetin kara tortusu; öte yanında artık dünyasını terk etmekte olan şu zavallı gövdeye duyduğum merhamet ” (BÖ, s. 149).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde, dilencilik yapan küçük bir çocuğa duyulan merhamet iletisine yer verilir. Toplum, çocuğun bu durumuna kayıtsız kalamaz:

“Sekiz-on yaşlarında bir çocuk. Okul önlüğü, beyaz yakalığiyla geliyor. Elinde kitap defter. Bir elektrik direği dibine çöküyor. Açıyor defterini kitabını, oracıkta ders çalışmaya başlıyor. Önünde para atılsın diye bir karton kutu. Ne kutuya bakıyor ne atılan paralara. O kendini derslerine vermiş. Kitaba baka baka defterlerine yazılar yazıyor, güya ödevini yapıyor. Şimdi buna nasıl yürek dayansın ” (RP, s. 99).

Kapıları Açmak adlı eserin bir kesitinde, köyden kaçan Zehra’ya duyulan merhamete değinilir. Zehra köyüne geri dönmüş fakat ailesi kabul etmemiştir. Bunun üzerine köy imamı Mahir Hoca Zehra’ya kol kanat gerer. Kahvede bu duruma laf atanlara da merhamet üzerinden bir insanlık dersi verir:

“Ne kalbi kararmış adamlarsınız yahu. Sizde hiç merhamet yok mu? Düşene bir tekme de siz atıyorsunuz. Müslüman’a yakışır mı bu? Şefkat kapıları, insanlık kapıları kime açılacak? Kızcağz zaten biliyoruz zorla kaçırıldı. Zorla o yola düştü. Şimdi

gayrete gelmiş, pişman olmuş, tövbe etmiş, bize sığınmış. Cenabı Allah tövbe kapısını açık tutarken size ne oluyor?” (KA, s. 130).

Nur adlı eserde, Nur’un Somalili bir çocuğa duyduğu merhamet aktarılır. Nur yolda gördüğü bu çocuğu almış ve onun bu hali Nur’u derinden etkilemiştir:

“-Nerelisin sen?

Çocuk anlamadı.

- Nereli? Yani memleket, köy?

Çocuk bu defa anladı.

- Somali.

Somali lafını duyan Nur çocuğa sarılıyor.

- Ah canım. Bu açtır şimdi.

Arabaya biniyorlar, en yakın benzinlikte duruyorlar. Bitişikte kötü bir lokanta var. Çocuk çorba içiyor. Bir tas, bir tas daha. Sonra oh! ” (N, s. 26).

Hesap Günü adlı eserin bir kesitinde, monoton ve mutsuz bir hayat yaşayan bir kıza duyulan merhamet iletisine yer verilir. Asuman’ın bu yaşam tarzı arkadaşının yüreğinde bir sızıya sebep olur:

“Kıza bugüne kadar umut veren bir şey olmamış; ne bir kişi, ne bir olay, ne bir durum. Şefliğe bile terfi edememiş. Hep aynı günlerin tekrarı. Rakamlar rakamlar. Dolap beygirine dönmüş, ne bir kez sinemaya gitmiş, ne pastaneye gitmiş. Otobüs, akbil, köşedeki bakkal. Omuzların çökmesi, yüzündeki solgun umutsuzluk bu yüzden. Hiç gülmemiş zavallı ” (HEGÜ, s.115).

4. 21. Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Bir yerden herhangi bir yere konuk olan kişi misafir olarak tanımlanır. Misafirperverlik ise konuğa gösterilen ilgi, ikram ve hürmettir.

Misafirperverlik değeri, bireylerin birbirlerine olan etkileşimleri ve iletişimlerinde önemli bir erdemdir. Misafirperverlik, bireylerin ve aile kurumlarının sahip olduğu değerleri korumasına öncülük eder. Bu değer; içinde iletişimi, sevgiyi, saygıyı, cömertlik gibi birçok değeri barındırır. Aynı zamanda toplumdan topluma değişkenlik gösteren değerlerden biridir. Bazı toplumlarda bu değere önem gösterilirken bazı toplumlarda bu değere gereken önem gösterilmez. Doğu toplumlarında misafirperverlik değerine verilen önem Batı toplumlarında görülmez. Asırlardır bu değere sahip bir toplum olarak bu değerın korunmasına özen gösterilmelidir.

Mustafa Kutlu eserlerinde sıklıkla toplumun yozlaşmasına yer verir. Bunlardan biri de şehirleşmeyle ortaya çıkan ilgisizlik, bananeci anlayıştır. Bu anlayış ile misafirperverlik taban tabana zıttır. Kutlu'nun eserlerinin çoğunda misafirperverlik değeri ile ilgili iletilere yer verdiği görülür.

Tablo 27: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Misafirperverlik Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Misafirperverlik Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	46, 60	2
Bu Böyledir	-	
Sır	12, 72	2
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	7, 14, 29, 30, 69	5
Arkakapak Yazıları	-	
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	19, 23, 25	3
Mavi Kuş	41, 51, 57	3
Beyhude Ömrüm	29, 34, 90, 173	4
Tufandan Önce	41, 143, 172	3
Menekşeli Mektup	66, 128, 130	3
Rüzgârlı Pazar	94, 111	2
Kapıları Açmak	-	
Huzursuz Bacak	100	1
Zafer Yahut Hiç	46	1
Nur	29, 54, 137	3

Hayat Güzeldir	-	
Trende Bir Keman	9, 28, 57, 60	4
Hesap Günü	65, 116	2
TOPLAM		38

Tablo 27 incelendiğinde “misafirperverlik” değerinin farklı eserlerde 38 kez işlendiği görülmektedir. Misafirperverlik değerinin en yoğun işlendiği eserin “Ya Tahammül Ya Sefer” olduğu belirlenmiştir. Misafirperverlik değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserin bir kesitinde misafirperverlik değerine yer verilir. Şükrü Bey, Reis Beyi sormaya gelen Recai Bey’in gitmekte ısrar etmesine rağmen ağırlama da ısrar eder ve birlikte otururlar:

“- Ooo, Recai Bey, hangi rüzgar attı, şükür görüştürene!..

- Aleykümselâm Şükrü Bey, Reis’ baktımdı.

- Birakın şimdi canım, çay mı kahve mi?

- Vallahi oturmayacağım, işim acele, şu evrakları bırakıp çı..

- Namussuzum bırakmam. Kırk yılın bir başı. Gani.. Lan Gani...

Bir taraftan zile basıyor, çaylar geliyor, içiyoruz ” (YAS, s. 46).

Sır adlı eserde, misafirperverlik değeri ile ilgili iletiye yer verilir. Misafirler için tekkede yapılması planlanan misafirhanenin önemine değinilir. Toplumumuzda misafire verilen önemden ötürü tekkelerin yanı sıra çoğu evlerde misafir odalarına yer verildiği görülür. Tekkenin gelen gideni çok olunca istişareler sonunda misafirhane yapımına karar verilir:

“Lakin yer darlığından bizar olmuşuz. Baktık ki olacak gibi değil, yani bu işlere ayırdığımız, sohbeti zikri tamam ettiğimiz ön odayı genişletelim, yanına bir de misafirhane ekleyelim diye ihvan ile müşavere kılıp gayrete geldik ” (S, s. 12).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserin bir kesitinde misafire verilen önemle ilgili iletiye yer verilir. Toplum olarak misafire verilen önem, misafirin gelişinden önce bazı

hazırlık ve tedbirleri gerekli kılar. Burada da gelecek misafirler için öncesinde hazırlıklar başlatılır:

“Süpürürsün değil mi Kerim? Bak misafirlerimiz gelecek, aman gözünü seveyim, önce iyice bir sula, şöyle süpürgenin ucuyla, sonra ağır ağır süpür, sakın toz kaldırma” (YTYS, s. 7).

Mavi Kuş adlı eserin bir kesitinde misafirperverlik değerine yer verilir. Ağa köyden kasabaya misafirlerini karşılamak için ellerinde çiçeklerle otobüse biner. Otobüs ahalisinin dikkatini çeken bu durumu ağa açıklamaya çalışır:

“-Efendim, trenden misafirlerimiz inecektir. Âcizane kendilerini karşılamaya gidiyoruz. Ağır misafirler, hem de siyasi ” (MK, s. 57).

Beyhude Ömrüm adlı eserin bir kesitinde misafirperverliğin giderek yozlaştığını vurgulayan iletiye yer verilir. Köyde yol yapmak için çalışan şantiyenin şefi, köyden hiç kimsenin misafirperverlik göstermediğini sitemle ifade eder:

“Köye yol geliyor. YSE'nin dozerleri, greyderleri bir süreden beri dolambaçlarda çalışıyorlar. Yol bizim köye ulaştıktan sonra purları açıp öte yüzdeki beldelere kavuşacakmış. Orhan öğretmenle beraber çalışanları ziyarete gittik. Ayran, aş, meyve, su götürdük. Şef çok memnun oldu. Biraz şaşkın:

- Yahu kaç zamandır şu yokuş yolda çalışıyoruz. Yaptığımız iş devlet işi, evet, ama yol da sizin köyün yolu. Şaştım kaldım, kim yok kimse yok. Kolay gelsin diyen birine rastlamadık. Siz de gelemeseydiniz bu köyde adam kalmamış diyecektik ” (BÖ, s. 173).

Tufandan Önce adlı eserin bir kesitinde misafirperverliğin geçmişten gelen ve model olarak öğrenilen bir değer olduğu vurgusu yapılır. Misafirperverlik, toplumumuzun genlerinden biri olarak asırlardır varlığını korumaktadır. Başkan Şemsettin Bey'in babasının misafirperverliğini anlatır:

“ Babası hanedan tabiatlıydı. Gelenleri yedirir- içirir- yatırır, dört başı mamur misafir edip öyle gönderirdi ” (TÖ, s. 143).

Menekşeli Mektup adlı eserin “Hacca Gidebilmek” adlı hikâyesinde misafirperverliğin kurallarını içeren iletiye değinilir. Kadir Usta otobüsünü arkadaşının

telkiniyle Şehmuz Ağa'nın yerinde onarır ve ücretini vermek ister. Şehmuz Ağa misafirperverliğini gösterir:

“-Efendi ne borcu, dedi. Borç morç yok. Müslümanlıkta adet budur. Misafiri yedirir-içirirsin; giderken de cebine yol harçlığı koyarsın. Ben sana kıyamam. Hadi cep harçlığından vazgeçiyorum. Ama bana tek kuruş borcun yok. Bunu bil. Sakın itiraz etme bozuşuruz ” (MM, s. 130).

Nur adlı eserde misafire verilen önemle ilgili iletiye yer verilir. Sinan'ın evine gelecek olan arkadaşı Nur için, Sinan'ın ailesi hazırlıklara başlar. Bu âdet Anadolu'nun her yerinde görülür:

“Sinan buluşacakları günün bir gün öncesinde eve erken gitti. Annesi anlamıştı. Çiçek de oradaydı.

- Ne o? Kontrole mi geldin?

- Ne demek o?

- Yani on çeşit yemek yapma. Nur sevmez öyle şeyleri, zaten kuş kadar yiyor.

- Misafire mahcup mu olalım? ” (N, s. 137).

4. 22. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Sağlık, kelime anlamı olarak Türkçe sözlükte “ *Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet ”* olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011: 2006).

Sağlık, insanın önem göstermesi gereken en önemli değerdir. Zira sağlık olmadan diğer değerlerin de bir kıymeti yoktur. İnsanlar; fiziksel, ruhsal olarak kendilerini iyi hissettikleri müddetçe kendilerine ve topluma fayda sağlayabilirler. Bu nedenle bireyin her anlamda sağlıklı olmaya özen göstermesi gerekir. Sağlığa verilen önem diğer değerlerin korunması ve taşınmasına da bir iç dinamizm sağlayacaktır. Birey ve toplum olarak sağlıklı olmaya özen göstermeli, özellikle bebeğin anne rahmindeki yaşayışından itibaren aile sağlığına dikkat edilmelidir.

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde sağlıklı olmaya önem gösterme ile ilgili iletilere yer verildiği görülmektedir.

Tablo 28: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	83	1
Bu Böyledir	49, 86	2
Sır	-	
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	20, 21, 34, 47, 100	5
Arkakapak Yazıları	-	
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	-	
Mavi Kuş	25, 56	2
Beyhude Ömrüm	98, 192	2
Tufandan Önce	166	1
Menekşeli Mektup	58, 140	2
Rüzgârlı Pazar	36, 40	2
Kapıları Açmak	58	1
Huzursuz Bacak	-	
Zafer Yahut Hiç	23, 152	2
Nur	45, 61, 122	3
Hayat Güzeldir	22	1
Trende Bir Keman	69	1
Hesap Günü	19, 149	2
TOPLAM		27

Tablo 28 incelendiğinde “sağlıklı olmaya önem verme” değerinin farklı eserlerde 26 kez işlendiği görülmektedir. Sağlıklı olmaya önem verme değerinin en

yoğun işlendiği eserin “Ya Tahammül Ya Sefer” olduğu belirlenmiştir. Sağlıklı olmaya önem verme değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde sağlıklı olmaya önem verme ile ilgili iletiye yer verilir. Madende çok zor şartlar altında çalışan Seydali'nin sağlık durumu kötüye gider. Defalarca doktorların kapılarında şifa bekler. Doktor, sağlığına dikkat etmesini söyleyerek yapması gerekenleri açıklar:

“Ağır iş göremezsin diyor doktor. Duvarlarının dibinde ne kadar çöküp kaldığı poliklinikler. Temiz hava, bol gıda diyor doktor. Et, süt, yumurta, balık, sık sık ciğer, vitamin, uyku...” (YAS, s. 83).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde sağlıklı olmaya önem verme değerine değinilir. Asım Bey çocuğu İlhan'ın üstüne titrer. İlhan'ın ailesine hiç beklenmedik tepkiler vermesi, babasını telaşlandırır. Doktor arkadaşına İlhan'ı muayene ettirir:

“-Nerden kaynaklanıyor? Acaba kimlerle görüşüyor? Onu etkileyen biri...”

- Bilmem, pek arkadaşı yoktur.

- Bu konuyu araştır, hissettirme. Okuduğu kitaplar...

Evet, okuyor, pek dikkat etmedim... Ha, dur tamam öyle ya!

- Nasıl?

- Bizim kütüphane. Eski dergiler. Meraklıdır, hay Allah.

Heyecanlanıyor Adım Bey.

- Gerçekten hasta mı?

- Olabilir. Bana gelsin. Konuşuruz, daha sonra ” (YTYS, s. 46-47).

Beyhude Ömrüm adlı eserde sağlıklı olmaya önem verme değeri ile ilgili iletiye değinilir. Yedigâr eşi için her şeyi yapmaya hazırdır. Yedigâr çaresiz halde ne yapacağını bilememektedir:

“Bizim hatun aniden hastalandı. Beti benzi uçtu, el-ayak neredeyse tutmaz oldu, ne yapacağımı şaşırđım. Cenabı Hak kimseleri şaşkın-çaresiz durumda komasın. Muhterem Bey geldi baktı, “ Hanımın durumu ciddi, derhal hastaneye yatırılması

gerek, ben sizi götüreyim dedi. İki kolumu yanıma açtım : ‘ Sen bilirsin bey, ne lazımsa yapalım, dedim ’ (BÖ, s. 192).

Menekşeli Mektup adlı eserde sağlıklı olmaya önem verme duyarlılık değeri ile birlikte verilir. Postacı, mektubunu dağıttığı evlerden İncila Hanım’ın sağlık durumunun iyi olmamasına kayıtsız kalamaz ve bir an önce yakınlarına doktora görünmesi gerektiğini bildirir:

“Doktora görünmeli. Sonu iyi değil. Büyük Hanım’a anlatmalı. Beni Ferit Bey sandı. Zavallı. Kahveci merakla soruyor. Postacı cevaplıyor:

- Ya... Şey... İncila Hanım git gide kötüliyor. İnanmayacaksın belki ama. Bugün bir ara beni kocası sandı. Kapıdan yeni girmiştin, mektubu götürmüştüm. Nerede kaldın Ferit, dedi bana. ” (MM, s. 58).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde sağlığa gereken önemin zamanında verilmediğinde kötü sonuçlar doğurabileceği iletisine yer verilir. Recep Efendi tüberküloz ve bel fitiği hastalığına yakalanmıştır. Fakat bu hastalıkları önemsememektedir. Bu nedenle sağlığına gereken önemi vermemesi onda ciddi problemlere yol açmıştır:

“Neyse, arada bir dispansere gidiyorum; iğne ilaç idare ediyoruz. Ama bu bel fitiği. Bu kötü ağa. Bunun çaresi... Geldi geldi ameliyata dayandı. Bazen öyle sıkıştırıyor ki, inan olsun aha böyle dört elli dolanıyorum evin içinde. Doğrulup da ayağa kalkamıyorum. Tabi vaktinde baktırmadık, baktırmadık ilerledi ” (RP, s. 36).

Zafer Yahut Hiç adlı eserde, bir kasaba doktorunun çevrede sağlığa zarar veren etkenlere duyarlı oluşunun iletisine yer verilir. Doktor Ferit, kasabadan geçen derenin kirliliğini sorgular. Derenin kirliliğinin yayılması insanların sağlığını olumsuz etkilemiştir. Daha da kötüsü devlet göz yummuş ve sorumlu hiç kimse halkın sağlığı için gerekli tedbirleri almamıştır. Doktor Feritle şoförün sohbeti bu konu üzerinedir:

“Ferit:- Şu dereyi merak ettim. Nasıl oldu da bu kadar kirlendi?

- Yukarıda fabrikalar var. Deterjan, kimyasal, metal, plastik, çok fabrika. Hepsi kaçak. Atıklarını dereye boşaltıyorlar. Yukarıda adamları var, baş edemiyoruz. Sırtları kalın. Şoför biraz nefesleniyor, sonra: Zaten köyün kanalizasyonu da yok.

- *Ya! Anladım. Ama buna bir çare bulmalı. Allah göstermesin salgın hastalık olur. Köyde hasta çok mu? Bilhassa çocuklar.*

- *Hastalıktan kırılıyoruz Doktor Bey. İshal hiç kesilmiyor.*

-*Hastane!*

- *Yok. Bir sağlık ocağı var. Sağ olsun Başkan ayarladı. Orada da doktor yok.*

- *Haydaa!... Peki kim bakıyor hastalara?*

- *Neriman hemşire var. Delikanlı kadındır. Her derdimize koşar. Ama yetmiyor. Çoğu hastayı şehre havale ediyor ” (ZYH, s. 23).*

Hayat Güzeldir adlı eserde Hacı Dedenin sağlığına dikkat edişine değinilir. Hacı Dede kışın yolda yürürken düşmemesi ya da zarar verecek bir şeyin olmaması için çok dikkat eder:

“Hacı Dede mescitte öğle namazı kıldıktan sonra ağır ağır eve dönüyor. Her yan kar. Yollar buz. Mes-lastikli ayaklarıyla hep önüne bakarak kaymamaya, kayıp düşmemeye dikkat ediyor. Bu yaşta düşüp bir yanını kırmak. Allah saklasın, kalçasını falan, felaket yani ” (HAGÜ, s. 22).

4. 23. Saygı Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Saygı, Türkçe sözlükte *“1.Değeri üstünlüğü, yaşlılığı, yararlığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, önemli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram: 2.Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu.”* şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 2047).

Saygı, bireylerin birbirlerine karşı davranışlarında takındığı olumlu, istendik tutumdur. Saygı, bireysel iletişim ve sosyal yaşamın olmazsa olmazıdır. Bireyler arasında sağlıklı bir iletişimin gerçekleşmesi ve toplumsal huzurun tesis edilmesinde saygı değeri önemli bir işlev görmektedir. Öğrencinin; okulda öğretmenine ve arkadaşlarına, ailede anne ve babasına; kısacası toplumun her alanında saygı değeriyle özdeşleşen bir davranış göstermesi gerekir. Toplumsal bütünlüğün sağlanması ve

sağlıklı bir eğitimin gerçekleşmesi için çocukların bu değerle bütünleşmiş olmaları gerekir.

Toplumsal değişimlerin hızla yaşandığı son otuz yılda değişen değer yargılarından biri de saygıdır. Yazarın, saygı değeri ile ilgili iletilere eserlerinde yer verildiği görülmektedir.

Tablo 29: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Saygı Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Saygı Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	53, 78	2
Bu Böyledir	-	
Sır	9	1
Yoksulluk İçimizde	22	1
Ya Tahammül Ya Sefer	-	
Arkakapak Yazıları	-	
Hüzün Ve Tesadüf	54, 62	2
Uzun Hikâye	-	
Mavi Kuş	26, 45, 73, 80	4
Beyhude Ömrüm	29, 35	2
Tufandan Önce	12, 54, 77	3
Menekşeli Mektup	48, 70	2
Rüzgârlı Pazar	-	
Kapıları Açmak	31, 41, 129	3
Huzursuz Bacak	-	
Zafer Yahut Hiç	-	
Nur	48, 56	2
Hayat Güzeldir	23	1
Trende Bir Keman	56	1
Hesap Günü	82	1
TOPLAM		25

Tablo 29 incelendiğinde “saygı” değerinin farklı eserlerde 25 kez işlendiği görülmektedir. Saygı değerinin en yoğun işlendiği eserin “Mavi Kuş” olduğu belirlenmiştir. Saygı değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde saygı iletisine yer verilir. Toplumsal değişim beraberinde bazı değerlerin zayıflamasına neden olmuştur. Bunlardan biri de saygıdır:

“Efendim kalmadı, hiçbir şey kalmadı. Yorganını sırtlayan geliyor. Mesela eskiden de vardı kalabalık. Tramvaylar tıklım tıklım giderdi. Kadınlarla erkeklerin yeri ayrılmıştı ortadan. Biri tesadüfen ayağınıza bassa, iki saat özür dilerdi. Ahlak, efendilik, saygı bir başkaydı ” (YAS, s. 78).

Sır adlı eserde, tekkede kalanlardan birinin efendisine duyduğu saygıya yer verilir. Efendisinin tekkeye gelişine sevinen ihvan onun karşısında saygıyla beklemektedir:

“Efendimin gelişinde mutlak bir hikmet vardır. İçim içime sığmıyor, odanın ayakucunda el bağlayıp bekledim ” (S, s. 9).

Hüzün ve Tesadüf adlı eserde saygıyla sergilenen davranışa değinilir. Toplumda görülen en belirgin değerlerden olan saygı, toplumsal iletişimde önemli bir erdemdir. İstasyonda trenden inen eski bir aile dostunu gören Zeki, Sedat abisine saygıyla eğilir ve hürmet gösterir:

“Biri elime yapışıyor. Ürpertiyle geri çekiliyorum. Kim bu sakallı cüce...

- Se, Se, Sedat abi...

Bir yandan elimi öpmeye, valizimi almaya çalışıyor...

- Ho, ho, hoş geldin abi ...” (HT, s. 54).

Beyhude Ömrüm adlı eserde Emrullah Hoca'nın bir saygı abidesi oluşuna yer verilir. Emrullah Hoca okumuş, ilim irfan sahibi birisidir. Boş başak dik durur misali böbürlenme gibi bir halete sahip olmayan Emrullah Hoca, köy tarafından çok sevilen biridir. Sevilmesindeki etkenlerden biri de umum köy halkına göstermiş olduğu saygıdır:

“Kış boyunca hastalanan çocukları ottan, kökten yaptığı ilaçlarla tedavi etmiş; kadınların gözündeki evlilik postunu kapmıştı. Kerametse, işte keramet diyorlardı. Hem neden olmasın? Sabahlara kadar camiden çıkmaz, ibadet eder; gün boyu oturmaz çalışır; yediden yetmişe herkesin önünde eğilirdi” (BÖ, s. 35).

Tufandan önce adli eserde saygısızlık üzerinden saygılı olmanın önemine vurgu yapılır. Büyükler karşısında nasıl davranılacağı ve nasıl konuşulacağına dikkat etmek saygının bir işaretidir. Tam tersi de saygısızlık olarak görülür. Aynı zamanda bazı insanlar bir makama gelince bazı değerlerini kaybedebilir. Milletvekili Hulusi Derin bunlardan biridir:

“İşte karşısında utanmadan ayak ayak üstüne atmış oturan Hulusi Derin. İlin öteki milletvekili. Kim bu? Haşmet Altay’a soracak olursanız; ‘ Hıh ’ der: Kim olacak, bizim muhasebeci. Sümüklü Hulusi. Elinden tuttuk adam ettik, şimdi karşımıza geçmiş kas kas kasılıyor. Dünyanın nizamı neden bozuluyor? İşte bunun gibi kendini bilmez dürzüler yüzünden ” (TÖ, s. 77).

Menekşeli Mektup adlı eserde saygı hassasiyetinin farklı bir boyutuna yer verilir. Postacı, bir arkadaşının özel hayatını ailesinden birine anlatmayacak kadar saygı duymaktadır. Bu nedenle arkadaşından bu hassasiyeti göstermesini bekler:

“Amcaoğlu, bu biraz mahrem mesele. Sen arabada oturuver, ben üç-beş dakika konuşup geleceğim... dedim. İyi dedi amcaoğlu. O arabaya gitti, biz içeri girdik ” (MM, s. 70).

Kapıları Açmak adlı eserde saygının toplumsal boyutuna yer verilir. Toplumsal alanlarda gençlerin yaşlıları, kendi aralarındaki şakalaşma ve muhabbetten dolayı rahatsız etmemeleri adına onlara gösterdikleri saygıya değinilir:

“Kahvenin önündeki çardağın altı yaşlıların mekanı. Gençler arkada duvar dibinde oturuyor. Nedense böyle bir düzen kurulmuş, eskiden beri devam ediyor. Galiba hani gençler sigara falan içer, kendi aralarında yarenlik eder, bu yarenlik bazen kaba şakalara, bazen atışmalara kadar gider; yaşlılar rahatsız olmasın diye mekanları ayırmışlar. Eski terbiye bu, büyüklerin yanında edeple oturulur, her lafa karışılmaz, sigara içilmez, falan ” (KA, s. 129).

4. 24. Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Sevgi, Türkçe sözlükte “*insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu*” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011:2081). Hökelekli ise sevgiyi “*Sevgi, insanları birbirine yaklaştıran ve kaynaştıran, içsel olarak bağlayan doğal, ruhsal bir eğilim*” olarak tanımlar (Hökelekli, 2013: 83). Sevgi, insanı insan yapan en güçlü duygudur.

Sevgi, insanın ve insanlığın sahip olduğu ilk değerdir. İlk insanın karşısındakine duyduğu duygu sevgidir. Kâinatın yaratılış sırrında da sevgi vardır. Sevgi, bütün canlıların birbirlerine karşı duydukları en eski ve en köklü değerdir. Nereye bakılırsa bakılsın sevginin eserleri görülür. İnsanların birbirleriyle olan iletişimde, eşyaya duydukları muhabbet, diğer canlıların birbirleriyle olan uyumlarında, toplumların birbirlerine yakınlaşmalarında, nesillerin çoğalmasında, sanatın, şiirin, resmin, müziğin ortaya çıkmasında sevgi vardır. Bütün değerlerin özünde sevgi vardır.

Sevginin yaygın olduğu bir toplumda bireyler arasında saygı, sadakat, sabır, hoşgörü, yardımseverlik gibi değerler çokça görülür. Toplumun diğer değerleri benimsemesi ve gelecek nesillere aktarması bireylerin dünyaya, kendilerine, karşısındakilere kısacası her şeye duyacağı sevgiyle doğru orantılıdır. Gelecek, sevgiyle kurulan ailelerde sevgiyle yetişen çocukların olacaktır.

Mustafa Kutlu’nun eserlerinde en çok işlenen değerlerden biri sevgidir. Yazar, eserlerinin tamamında bu değer ile ilgili iletilere yer vermiştir.

Tablo 30: Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Sevgi Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Sevgi Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	26, 29, 53	3
Bu Böyledir	14, 21, 22, 29	4
Sır	81	1
Yoksulluk İçimizde	52, 68, 100, 101	4
Ya Tahammül Ya Sefer	15, 20, 36, 71, 96, 108	6
Arkakapak Yazıları	9, 40	2
Hüzün Ve Tesadüf	77, 79	2

Uzun Hikâye	9, 14, 28, 39, 46, 72, 96, 107	8
Mavi Kuş	26, 40, 41, 63, 64, 72, 190	7
Beyhude Ömrüm	50, 91, 136	3
Tufandan Önce	9, 21, 27, 60, 73, 149	6
Menekşeli Mektup	12, 18, 19	3
Rüzgârlı Pazar	13, 43, 56, 113, 114, 131, 142	7
Kapıları Açmak	31, 41, 55	3
Huzursuz Bacak	27, 60, 64	3
Zafer Yahut Hiç	46, 54, 107, 182	4
Nur	13, 19, 36, 95	4
Hayat Güzeldir	9, 31	2
Trende Bir Keman	28, 33	2
Hesap Günü	140	1
TOPLAM		75

Tablo 30 incelendiğinde “sevgi” değerinin farklı eserlerde 75 kez işlendiği görülmektedir. Sevgi değerinin en yoğun işlendiği eserin “Uzun Hikâye” olduğu belirlenmiştir. Sevgi değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde Bican’ın maden de birlikte çalıştıkları abisi, babası yaşındaki insanlara karşı duyduğu sevgi iletisine yer verilir:

“Bican’ın içine bir sıcaklık yayılmıştı. Birden bu karşısında oturan, buruşuk yüzlü ufalıp ufalıp yumruk kadar kalmış adama karşı bir yakınlık duydu. Seviverdi. Ağası gibi, babası gibi seviverdi ” (YAS, s. 26).

Bu Böyledir adlı eserde Süleyman, maddiyata perestiş etmekten vazgeçerek muhabbet ve sevgi dünyasının sıcaklığına girmeyi düşler:

“Arkadaşlarına bulaşacak. Birinin kitaplarını düşürecek kolundan, öbürünün arkasından atlayacak. Alt alta, üst üste derken gruptaki sevgi yumağı yeniden karışacak. Güç dediğin nedir ki? ”(BB, s.29).

Sır adlı eserde bir annenin oğluna duyduğu sevgi iletisine yer verilir. İlhan yıllarca yurtdışında kalmış ülkesine geri dönmüştür, özlemle annesine gitmeye koyulur:

“Anneme gideyim bari bir an önce evime kavuşayım... Annem “ İlhan, İlhan ” diye gözyaşları arasında boynuma sarılıyor. Ben geliyorum diye Tatar böreği yapmış. Odalarda lavanta kokusu dolaştırmış, bana ince kenarlı porselen bir çay fincanı almış ” (S, s. 81).

Yoksulluk İçimizde adlı eserde Engin’in Süheyla’ya duyduğu sevgiye yer verilir. Süheyla Engin’i çok sevmiş lakin Engin karşılık vermemiş başkasıyla evlenmiştir. Engin Süheyla’yı ne kadar çok sevdiğini Süheyla’nın ortadan kayboluşuyla anlar. Engin mecnun gibi yollara düşer:

“Dalgın, biraz dağınık, sakalları uzamış. Mütemadi yürüyor, çok çeşitli insanlarla konuşuyor, onlara hep aynı şeyi soruyor. Süheyla’yı gördüğünü söyleyenler oluyor. Temiz, mütevazı insanlar. Giderek dergâhlardan geçiyor yolu. Buralarda ana-kıza benzeyen o kadar insan var ki. Birbirlerinden ayırt etmek adeta imkânsız. Bazen şaşıyor. İçlerinden birini Süheyla’ya benzetiyor.

Son gördüğünden böyle idi işte. Uzun başörtüsü, uzun mantosu, sade bir yüzü vardı. Ölçülü bir gülümseme ile konuşmuştu. Sonra eğip kirpiklerini, eteklerini, hafifçe toplayarak yürüyüp gitmişti ” (Yİ, s. 100-101).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde bir babanın çocuğuna duyduğu sevgi ve soğukluk aktarılır. Asım Bey çocuğu İlhan’la içerisinde bir baba oğul taşıyan bir sevgi yumağı oluşturamamanın karmaşık duygularını yaşar. Bazen oğluna karşı çok soğuk bazense oğluya mutluluk hayalleri kurar:

“- Ne o İlhan... Uyu tutmadı galiba.

Ona doğru yürürken söylüyor bunları, şefkatle gülümsüyor. Yıllardır açamadığı, açıp kucaklayamadığı kollarıyla sanki onu sarmak, bağrında barındırmak istiyor. Birkaç saniye, birkaç adım. Sükût. Başını bile kaldırmıyor. Ve bir sevinç, aniden kabarıp kalkan umut, ısınan yürek, soğuyup katılaşıyor. Yeniden buzdan pelerinine bürünüyor” (YTYS, s. 16).

Uzun Hikâye adlı eserde eşlerin birbirlerine duyduğu sevgi iletisine yer verilir. Ali ve Münire, kasaba kasaba sürgün edilseler de bir vagon da yaşasalar da maddi sıkıntı çekseler de aralarındaki sevgi hiç azalmaz, aksine artar:

“Annemle babamın birbirlerine duyduğu aşk, gün geçtikçe azalacağına artmış, bütün o yolculukları, sürgünleri, yoksulluğu, çaresizliği birlikte göğüslemişlerdi ” (UH, s. 28).

Ali, Münire’yi kaybetse de ona olan aşkı, sevgisi tazeliğini korur. Kendisiyle sürekli ilgilenen Saadet Hanım’a yüz vermez. Ali’nin bu sevgisini oğlu aktarır:

“Lakin anneme olan bitimsiz aşkının ömür boyu sürdüğünü, onun bıraktığı boşluğu bir başkasının asla dolduramayacağını adım gibi biliyordum. Evlilik cüzdanından çıkardığı resmini büyütmüş, duvara asmıştı. Bilhassa sabahları işe gitmek için evden çıkarken fotoğrafa birkaç kez bakmadan edemezdi ” (UH, s. 39).

Mavi Kuş adlı eserde Kenan’ın sevgi anlayışına ve hayvanlara olan sevgisine yer verilir. Kenan’ın engin sevgi anlayışı, herkesi sevmek üzerine kuruludur. Otobüs şoförü olan Kenan’ın kediyi seviş tarzı yolculardan birinin dikkatini çeker:

“Kenan mütebessim okumaktadır.

- Ulan alçak, ulan namussuz, nerde kaldın sen!

Bu sevgi genç kızı şaşırtmıştır. Kenan’a:

- Kediyi çok sevdiğiniz anlaşıyor. Ama ne biçim sevgi bu. İki de bir ‘lan’ diyorsunuz.

Kenan pos bıyıklarının altından beyaz dişlerini göstererek güler:

- Biz sevdiklerimize ara-sıra böyle deriz.

- Ya sevmediklerinize.

- Bizim sevmediğimiz kimse yoktur. Belki gönlümüze biraz serin gelenler vardır” (MK, s. 64).

Aynı eserde aşkın, sevginin; zaman, mekân, kişi ve kural tanımayan yönüyle ilgili iletiye yer verilir. Sınırsız bir sevgi yumağı taşıyan Kenan, gençliğinde arkadaşının kız kardeşine âşık olmuştur:

“Kenan dahi ergenliğin eşiğinde Bilal’in kız kardeşi Zeliha’ya tutuluyor. En yakın arkadaşının kız kardeşine göz koymak ne demek? Olacak iş mi yani. Kasabada kız mı kalmamış?

Ne yapacaksın, gönül kuşu diye bir kuş cinsi var; hangi dala konacağını bilemezsin ki ” (MK, s. 190).

Beyhude Ömrüm adlı eserde eşler arasındaki sevginin önemine yer veren iletiye yer verilir. Yadigâr ve eşi bahçelerinden su çıkarmak için çalıştıkları sırada Yadigâr, eşinin hamiyetine dayanamaz:

“-Ulan şu suyu bulalım benden sana yeni bir fistan söz. Aha şuraya yazıyorum, diye işaret parmağımla yere bir çizgi çektim. Gülüştük. Nedir yani; bir karı-koca dağ başında bir köylü de olsa, birbirini sevip sayması bahtiyarlık değil midir? O sıra her ikisi de birbirine bakıp: “Cenabı Hak seni bana, çoluk-çocuğuma bağışlasın” diye içinden geçirmesi çok mudur? Her derdin ilacı; bir tatlı tebessüm, iki güzel söz ” (BÖ, s. 50).

Tufandan Önce adlı eserde sevgiye duyulan ihtiyacın önemine vurgu yapılır. Mehpâre Hanım, kasabanın kaymakamına karşı içinde bir sevgi taşır. Aslında Mehpâre Hanım yalnızlığını ve sevgiye olan açlığını kaymakamın üzerinden dile getirir:

“Garibim diyor, kimi yok, kimsesi yok. Köşklerde, yalılarda büyümüş, nazik, kibar bir adam. Ona şimdi bir anlayışlı kadın ihtimamı gerekmez mi? Onun da sevmeye, sevilme hakkı yok mu? ” (TÖ, s. 73).

Menekşeli Mektup adlı eserde postacının bir kıza duyduğu sevgiye yer verilir. Postacının sevgisi ve aşkı sıradan değildir. Postacı sevginin farklı bir boyutuna ulaşmıştır:

“Postacı kıza âşık olmuştu. Kerem’in Aslı’yı; Tahir’in Zühre’yi sevdiği kadar olmasa bile, o türden bir aşk ile karısını seviyordu. Bazen kahvaltı masasında kızın apak çehresine, iri ela gözlerine, fındık burun, düğme dudaklarına dalıyor: ‘Yahu bu çocuğa el sürmek bülbülü eti için öldürmek gibi bir şey. İnsan buna nasıl kıyar, bu bakir güzellik bakire kalmalıdır’ diye düşünüyordu. Anlayacağınız Postacı kıızı bir nihavent şarkı, bir pul, bir çiçek gibi demeyelim de başka türlü bir aşk ile seviyordu ” (MM, s. 18-19).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde iki görme engelli seyyar satıcının birbirlerine sevgi duymalarına yer verilir. Cesur ile Nimet arkadaş olmuşlar, kalp gözüyle birbirlerini görüp beğenmişler, büyük bir sevgi başlamıştır:

“Aralarında beş altı adımlık bir mesafe vardı. Birbirlerini görmeseler, yan yana durmasalar bile bile, karşılıklı kalp atışlarını dinliyor, bundan tarifsiz bir heyecan duyuyor; bir an önce yine buluşup konuşmak istiyorlardı ” (RP, s. 114).

Kapıları Açmak adlı eserde Zehra ile Cihan’ın birbirlerine duydukları sevgiye değinilir. Zehra ile Cihan sevgi dünyasına atılan tohumlar yeni yeni filizlenmeye başlamıştır:

“Kız da oğlan da eriklerin her çiçek açtığı bahar aylarında ne zaman karşı karşıya gelseler pençe pençe kızarmaya başlamışlardı. Bu kadarla kalsa iyi, içlerinden bir ses, bir güç, bir nefes onları birbirine doğru itiyor; birbirlerini bir gün göremeseler özlüyorlardı. Uykuya varmadan biri ötekini düşünüyor; ellerine ne iş alsalar, nerede bir türkü mırıldansalar sanki biri söylüyor, öteki dinliyordu ” (KA, s. 559.).

Zafer Yahut Hiç adlı eserde bir annenin eşine ve çocuğuna duyduğu sevgiye değinilir. Oya, evliliğin ilk başlarında biraz zorluk yaşasa da sevgiyle bunu atlattır:

“Bir güven duygusu kapladı her yanını, sıcak yuva galiba öncelikle güven demek. Bebek de doğunca ikiye, dörde, on dörde katlandı sıcaklık; kocasına daha bir bağlandı, sevgi işte. Evet sevgi yeşermiş dal-budak salmıştı. Eşref’in atölye çalışmaları bazen uzar, Oya geciken kocasının eve dönüşünü pencerede bekledi. Kucağında artık diş çıkarmaya çalışan adını Sevinç koydukları kızıyla ” (ZYH, s. 46).

Nur adlı eserde sevginin özet olarak ne olduğuna yer verilir. Sevgi kâinatın ve bütün canlıların mayasıdır.

“Yüce Allah hem seven hem sevilendir. Hz. Peygamber’in “ Habîb-i Kibriya, Mahbub-ı Huda” olması, O’nu da bir muhabbet kaynağı haline getirmiştir. Her varlık Allah tarafından, insanlar ve diğer varlıklar tarafından, insanlar ve diğer varlıklar tarafından sevilmektedir. Onlar da Allah’ı sevmektedir. Bütün kâinat bu aşk ile sarhoş olmuş, dönmektedir. Güneş, yıldızlar, atomun içindeki elektronlar, dünya, her şey ” (N, s. 95).

4. 25. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Sorumluluk, “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011:2142). Sorumluluk, bireyin hangi noktada durduğunu ve o noktaya dâhil olan vazifelerden sorumlu olmasıdır.

Sorumluluk değeri, bireyin aynı zamanda kendi farkındalığını keşfetmesidir. Kendi varlığının bilincinde olmayan birey sorumluluklarını da bilemez. Öncelikli olarak bireylerin kendilerini keşfetmeleri gerekir. Kendini keşfeden insan, elinin yetişip yetişemeyeceği alanları bilebilir. Bu bilgi kendisine bir sorumluluk sahası açar. Böylece kendi sorumluluğunu bilen bir birey profili karşımıza çıkar. Kendi sorumluluğunu bilen bireyler, zamanla topluma karşı olan sorumluluklarını da bilirler. Bu şekilde sorumluluk bilincinde olan bir toplum oluşur.

Sorumluluk değeri ile ilgili iletilere yazarın on bir kitabında rastlanmıştır.

Tablo 31: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Sorumluluk Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Sorumluluk Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	27	1
Bu Böyledir	-	
Sır	10, 11	2
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	8	1
Arkakapak Yazıları	-	
Hüzün Ve Tesadüf	-	
Uzun Hikâye	-	
Mavi Kuş	-	
Beyhude Ömrüm	26	1
Tufandan Önce	21, 23, 51, 145	4
Menekşeli Mektup	65, 101	2
Rüzgârlı Pazar	16	1
Kapıları Açmak	17, 156	2
Huzursuz Bacak	-	

Zafer Yahut Hiç	6, 38, 195	3
Nur	59, 124	2
Hayat Güzeldir	92	1
Trende Bir Keman	-	
Hesap Günü	-	
TOPLAM		20

Tablo 31 incelendiğinde “sorumluluk” değerinin farklı eserlerde 20 kez işlendiği görülmektedir. Sorumluluk değerinin en yoğun işlendiği eserin “Tufandan Önce” olduğu belirlenmiştir. Sorumluluk değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde madende çalışan işçilerin gösterdiği sorumluluğa yer verilir. İşçilerden Seydali, arkadaşı Yağızla birlikte küçük bir mola vermek ister. Fakat arkadaşı Yağız işin sorumluluğunda olarak bu teklife karşı çıkar:

“-Yağız gardaş sen bilirsin, bir ufak su dökmeye çıksan...”

- Olur mu yahu? Daha bugün başladık işe. Saatine varmadan kaytarılır mı?

- Kaytarma yooook. Ekmek yediğimiz kapıya. Tövbe yok...” (YAS, s. 27).

Sır adlı eserde köylü ahalisinden birinin tekkenin sorumluluğunu almasına değinilir:

“Efendim gibi mücerret bekâr olmadığımızdan biz hanemizi bekler olup, rençberliğe devam ile bir de tekke hizmetini üzerimize aldık ya; gelenin gidenin haddi hesabı tutulamaz oldu ” (S, s. 11).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde bir dava şuurunun sorumluluğunun gençlerde olduğuna değinilir. Okuyan, inceleyen sürekli bir araştırma peşinde olan gençlik, ancak bu davayı üstlenebilir. Nitekim gençlerinin geri planda kaldığı bir toplum geleceğini nasıl inşa eder? Bundan ötürü dava bayrağını taşıma görevi gençlerdedir:

“Memleketi kurtaracaklardı. Buna onlardan çok ben inanıyordum. Hoca ne demişti? “Sizler davanın yılmaz erlerisiniz, bu dava sizlerin omzunda yükselecek” (YTYS, s. 8).

Beyhude Ömrüm adlı eserde babasını kaybeden Yadigâr'ın evin sorumluluğunu almasına yer verilir. Yadigâr küçük yaşlarda babasını kaybetmiş, evin sorumluluğu ona kalmıştır:

“Vefatını haber verdiklerinde coğrafya yazılısından yeni çıkmıştık. Gözyaşlarımı içime akıtı akıtı köye döndüm. Dönüş, o dönüş. Orta ikiden terk. Evimizin yükü omzumda kalmıştı ” (BÖ, s. 26).

Tufandan Önce adlı eserde kendisine, bakmakla emanet edilen bir ailenin sorumluluğunu taşıma iletisine değinilir. Kasabanın başkanı Şemsettin Bilen kasaba tarafından çok sevilen biridir. Çocukluk arkadaşı Çolak Usta ölmeden önce ailesini, başkana teslim eder. Çolak Usta vefat ettikten sonra Şemsettin Bilen sorumluluğun bilincinde olarak aileye kanat gerer:

“Çolak Usta ise ölüm döşeğinde gelinini, torunlarını Şemsettin Bilene ısmarladı; dünyaya küskün ruhunu teslim etti. Reis elhak emaneti gözü gibi korudu, çocukları mektebe yazdırdı, gelini ele-güne muhtaç etmedi ” (TÖ, s. 21).

Menekşeli Mektup adlı eserin “Hacca Gidebilmek” adlı bölümünde bir otobüs şoförü ile muavinin arasında geçen sorumluluk tartışmasına değinilir. Muavin, şoförün uykusunun geldiğini yedek şoföre söylemeyi unuttur, bunun üzerine direksiyonda uyuya kalan şoför kaza yapmaktan son anda kurtulur. Şoförden af dileyen muavin, yedek şoförün hışmına uğrar:

“Ne affi ulan, ne affi. Burada insan taşıyoruz, hayvan değil. Kırk beş kişinin hayatı bize emanet. Tabii işte şoför ağzı burada söylemeye ar ederim, küfre günaha batıp, öfkenin esiri olarak muavine iki tokat patlattım ” (MM, s. 101).

Kapıları Açmak adlı eserde bir işverenin taşıması gereken sorumluluklara yer verilir. İşverenler, yanında çalıştırdıkları işçilerin haklarını gözetmeleri gerekir. Zehra, yaptığı oyuncak bebek işini büyütmüş, işi yetiştirememektedir. Yanında çalıştıracağı kızların sorumluluğu kendisinde olduğu için yapması gerekenlerin neler olduğuna dikkat eder:

“Zehra şimdi yol boyu aldığı siparişler için vilayete gidip malzeme teminini düşünüyor. Sonra yanında çalıştıracağı kızları... Bu kızlara yevmiye vermek lazım. Sonra bebek yapmayı öğrenince parça başı çalışırlar. Ne kadar zamanda ne kadar

bebek yapabilecekler? Siparişleri aldı ama bunları yetiştirmek lazım. Bu bir iş artık. Oyalanacak bir şey değil ” (N, s. 156).

4. 26. Temizlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Temizlik, Türkçe sözlükte “ *Temiz olma durumu, arılık, saffet, nezafet* ” olarak tanımlanır (TDK, 2011: 2319). Temizlik, insanın sadece maddi olarak değil manevi olarak da arınma durumudur.

Teknolojinin esir aldığı bir çağda kirlenme de en üst seviyede gerçekleşir. Araç sayısının kullanımı, yakıtlar, fabrikalar gibi birçok etken bireyin yaşamını doğrudan etkilemektedir. Birey günlük yaşamını idame ederken farkında olmadan bu kirlilikten de nasibini almaktadır. Bu nedenle bireylerin, birbirleriyle olan iletişim ve etkileşimlerinde temizlik değerine sahip olmaları gerekir. Temizlik değerinin ilk kazandırılacağı yer ailedir. Aileler temizlik değerine, örnek olarak değer verdiklerini gösterirler. Küçük yaşlardan itibaren bu değer çocuklara kazandırılması gerekir.

Mustafa Kutlu eserlerinin hemen hepsinde temizlik değeri ile ilgili iletilere yer vermiştir.

Tablo 32: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Temizlik Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Temizlik Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	11, 23, 52	3
Bu Böyledir	22, 24	2
Sır	9	1
Yoksulluk İçimizde	11, 12, 96	3
Ya Tahammül Ya Sefer	14, 16, 57, 100, 104	5
Arkakapak Yazıları	45	1
Hüzün Ve Tesadüf	74	1
Uzun Hikâye	18, 21, 28, 49, 68	5
Mavi Kuş	7, 37	2
Beyhude Ömrüm	136, 153	2
Tufandan Önce	8, 19, 47, 104, 121	5

Menekşeli Mektup	12, 17, 49, 105, 148, 158	6
Rüzgârlı Pazar	-	
Kapıları Açmak	88, 152	2
Huzursuz Bacak	46	1
Zafer Yahut Hiç	147	1
Nur	46	1
Hayat Güzeldir	-	
Trende Bir Keman	13	1
Hesap Günü	116, 125	2
TOPLAM		44

Tablo 32 incelendiğinde “temizlik” değerinin farklı eserlerde 44 kez işlendiği görülmektedir. Temizlik değerinin en yoğun işlendiği eserin “Menekşeli Mektup” olduğu belirlenmiştir. Temizlik değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde sanayileşmenin kirlettiği havaya değinilerek temiz bir yaşamın giderek yok oluşuna yer verilir:

“Kül renginden başlayıp kara kurum siyahına doğru yayılan bir gri örtü her şeyi kaplıyordu. İnsanların yüzlerini, çocukların saçlarını, evlerin, bacaların, yaprakların her şeyin, her şeyin üstünü örtüyordu ” (YAS, s. 23).

Aynı eserde insanın, hem maddi hem de manevi temizliğine vurgu yapılır. Şehrin bunaltıcı havası, asfalt ve egzoz kirliliği, fabrika bacaları; insanı günlük yaşamda oldukça kirlletmektedir:

“Bir de boy abdesti aldı. Ruhunu yıkadı. Temiz kilot, temiz fanila, sabun kokusu. Yatak serin, davetkâr. Buğulu sıcaklığıyla yorgana sarıldı ” (YAS, s. 52).

Hüzün ve Tesadüf adlı eserde dere kenarında yün yıkayan kadınların temizliğe nasıl dikkat ettiğine yer verilir:

“Taş ile tahta arasında kalan yün vurdukça kabarır. Kabardıkça köpürür. Hikmeti Huda, sanki birisi üzerine sabun sürmüş, deterjan dökmüş gibi köpürür. Yün bu, tokacı yedikçe kendini yıkar. Yıkandıkça açılır, kirinden pasından uzaklaşır. Bir su, bir su daha derken insanın yüzüne gülmeye başlar rengi. ...Kirini bırakan yün artık

teyzelerin, yeğenlerin ellerine geçer. Duru sudan bir daha, bir daha, bir daha geçer. Öye ki kaldırıp sıkıldığında üstünden geçen su ne ise, altından akan da o olur...” (HT, s. 74).

Sır adlı eserde ihvandan birinin, gelecek misafir için hazırlanmasına değinilir. Bu gelenek topluma sirayet eden önemli erdemlerden biridir. Misafir gelmeden önce gereken temizlik yapılır:

“Patırtıya vermeden ev uşaklarını uyandırdım. Bir o yana çalındım, bir bu yana çırpındım... Hele ki üstümü başımı temizleyip giyindim...” (S, s. 9).

Yoksulluk İçimizde adlı eserde Süheyla çalıştığı ofisi temizleme kararı alır.

“Bir pelür kâğıt alınıp formika masa gıcır gıcır silinecektir. Masanın en alt gözünden Abant Nilüferi kolonya çıkarılıp, pamuklara damlatılıp eller, dudaklar, hatta enseden başlayarak boyun boğaz ovulacaktır ” (Yİ, s. 12).

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde Murat’ın derneğe sahip çıkıp çevreyi temizlemesine yer verilir:

“Derneğin bir sürü eşyası vardı. Bırakıp nereye gidebilirdim? Kitapları güzelce cilt kâğıtları ile kaplamıştım. Dolapları yerli yerine koymuştum. Duvarlara tablolar, yazılar asmıştım. Bir köşede çıkan sayıları. Her gün tozunu alıyordum ” (YTYS, s. 14).

Aynı eserde İlhan’ın temizlik hassasiyetine değinilir:

“Dişlerini fırçalıyor ve pijamalarını giymeden yatmıyor. Abdest alırken herkesin kullandığı takunyaları giymiyor-mantar korkusu-... Sonra bir gece nedense mescidin tozunu almaya, süpürüp temizlemeye girişmesi. Neden yaptım bunu? Alnım secdeye geldiğinde toza bulanıyordu, niçin bu kadar pasaklı bu arkadaşlar? ” (YTYS, s. 100).

Arkakapak Yazıları adlı eserde Cevat’ın düzenli olarak mescidin temizliğine dikkat etmesine değinilir:

“Cevat artık mahallenin kırık sandalyelerini, dolaplarını, masalarını onarmaya başlıyor. Mescidin tuvaletini akşam-sabah temizliyor ” (AY, s. 45).

Uzun Hikâye adlı eserde, bir çocuğun gözünden babasının temizliğe verdiği önem aktarılır:

“Hep tıraşlı, kravatlı gezer babam. Hele bir de güneş gözlüklerini taksın, müdürden, kaymakamdan geri kalmaz. Ayakkabılar pırıl pırıl cilalı, pantolon jilet benzeri ütülü, çakı gibi. Bayağı yakışıklı adamdır ” (UH, s. 21).

Aynı eserde bu defa çocuğun gözünden annesinin temizliğe verdiği önem aktarılır:

“Annem beni leğende yıkardı. Yaz-kış demeden tulumbadan su çeker, moraran parmakları ile çamaşır çitiler; her bir yanı tertemiz, gül gibi yapardı ” (UH, s. 28).

Aynı eserde Osman’ın temizliğe gösterdiği hassasiyete vurgu yapılır:

“Osman titiz adammış. O kadar boyanın, tinerin, fırçanın arasında dolaşır, iş bitinceye kadar beyaz gömleğine, ütülü pantolonuna, pırıl pırıl boyalı ayakkabılarına bir damla kir dokundurmazmış. Bir karşısında sığırcık cücüğü gibi duran karaoğlana, bir çarşı esnafına dönmüş; bir kaç la havle çekmiş, esasen sanat erbabı gibi kalbi merhametle dolu olduğundan ‘peki’ demiş, ‘ama önce bir hamama götürün bunu, elini yüzünü iyice yuyup gelsin...’ ” (UH, s. 68).

Tufandan Önce adlı eserde kasabaya gelen İlçe Milli Eğitim Müdürünün titizliğine yer verilir:

“Müdür boynundaki tik ile başını bir sağa bir sola oynattı, hazır öteki çiçeklere dalmışken arka cebinden bir mendil çıkarıp oturacağı sandalyeyi silip çöktü. Hasan Efendi’nin getirdiği çay bardağını şöyle göz hizasına kadar kaldırıp iyi yıkanmış mı, üzerinde sabun-deterjan damlası-lekesi kalmış mı diye kontrol etti, tiksintiyle karışık bir çekingenlikle ilk yudumu alıp bıraktı ” (TÖ, s. 47).

Kapıları Açmak adlı eserde Zehra’nın iş dönüşü kendi bakımına önem vermesine değinilir:

“Yatmadan önce duş alıyor, uzun uzun yıkıyor. Bütün vücudunu kızarta kızarta ovuyor, defalarca sabunluyor. Üstüne başına yapışıp kalmış kiri kazımaya çalışıyor. Gül içerden bağırır:

- Yeter kız, kendine acımıyorsan su parasına acı. Ne bu her gece her gece.

Aldırmıyor. Yıkanabildiğince yıkıyor. Ancak böylesi bir temizlikten sonra girebiliyor yatağa.” (KA, s. 88).

4. 27. Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

İnsanın yaşadığı ülkeyi sevmesine, korumasına, değer vermesine vatanseverlik denir. Vatanseverlik, bireyleri bir ortak paydada buluşturan bir erdemdir. Vatanseverlik, bireylerin sadece üzerinde yaşadığı toprağı değil kendi ulusunu, marşını, devletini, bayrağını koruyup kollamasıdır. Aynı zamanda tarih boyunca sahip olduğu kültürel, ahlaki, manevi değerleri sevmek ve korumaktır. Vatansever bireyler, tarihi ve kültürel geçmişlerine sahip çıkarak kendi geçmişlerinde önemli rol oynayan tarihteki büyükleri ve olayları bilir. Bu değerın küçük yaşlardan itibaren çocuklara kazandırılması toplum ve eğitim açısından gereklidir (Kumbasar, 2011: 187).

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde vatanseverlik değerinin kullanılma sıklığı düşüktür. On eserinde vatanseverlik değeri ile ilgili iletilere rastlanılmıştır.

Tablo 33: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Vatanseverlik Değeriinin Dağılımı

Kitabın Adı	Vatanseverlik Değeriinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	-	
Bu Böyledir	-	
Sır	34	1
Yoksulluk İçimizde	-	
Ya Tahammül Ya Sefer	8, 83, 87, 91, 109	5
Arkakapak Yazıları	10	1
Hüzün Ve Tesadüf	82	1
Uzun Hikâye	-	
Mavi Kuş	41, 42, 115, 202	4
Beyhude Ömrüm	-	
Tufandan Önce	61, 87, 169	3
Menekşeli Mektup	145	1
Rüzgârlı Pazar	127	1
Kapıları Açmak	25	1
Huzursuz Bacak	85	1
Zafer Yahut Hiç	76	1

Nur	-	
Hayat Güzeldir	13	1
Trende Bir Keman	-	
Hesap Günü	-	
TOPLAM		21

Tablo 33 incelendiğinde “vatanseverlik” değerinin farklı eserlerde 21 kez işlendiği görülmektedir. Vatanseverlik değerinin en yoğun işlendiği eserin “Ya Tahammül Ya Sefer” olduğu belirlenmiştir. Vatanseverlik değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde dava şuuru ile yanan vatansever gençlere gereken değerin verilmediğinden yakınılır. Nitekim bu gençler okuyan, araştıran bilinçli bir gençlik olarak zamanın cereyanlarına karşı bir set olarak durmaktadırlar:

“Memleketi kurtaracaklardı. ...Gençtiler, pırıl pırıldılar. Hiçbiri yerinde duramıyordu. Başlarında ne yeller esiyordu kim bilir? Memleket kendisine sahip çıkacak, bu çilekeş insanları tutup kaldıracak, şu çorak toprakları yeşertecek nesillere muhtaçtı ” (YTYS, s. 8).

Arkakapak Yazıları eserin “Güzel Bir Gün Nasıl Olur” hikâyesinde toplumun devletten beklentilerine yer verilir. Vatansever bir toplum, ülkenin gidişatı hakkında yaptığı-yapacağı sorgulamalarla bir kontrol mekanizması rolündedir. Toplum bir şeylerin iyileşmesini arzulamaktadır:

“Sanki koalisyon hükümeti bir çırpıda iç ve dış borçlarımız temizledi. Sanki terör sona erdi, enflasyon düştü, Bosna’ya barış geldi. Evet, insanlarımız bu kadarlık olsun sevinmek, gülmek istiyorlar. Bir iyilik edip kalplerinde çarpınan kuşu sakinleştirmek istiyorlar” (AY, s. 10).

Mavi Kuş adlı eserde vatansever bir öğretmenin ideallerine yer verilir. Murat öğretmen ücra bir köyde öğretmenlik yapmaktadır. Vatan için yetiştireceği idealist öğrencileri düşlemektedir:

“Öğrenciler baharda ellerinde papatya, gelincik demetleri ile bizi karşılar. Köylüler süt getirir, yumurta getirir. Biz el ele verir çalışırız; yurda yararlı insanlar yetiştiririz” (MK, s.41).

Eşi, Murat öğretmene o köyden ayrılması için baskı yapsa da Murat öğretmen vatanın bir parçası olan köy için kalmaya kararlıdır:

“O köy bizim köyümüzdür değil mi; bir vatan parçası ”(MK, s. 42).

Aynı eserde tarihi eser kaçakçılarını yakalamak için kendini kamufle eden otobüs yolcularından Kemal’e yer verilir:

“Bir ara Kemal ile Gül yan yana gelir. Gül alçak sesle:

- Demek polis idiniz, bravo size..

- Ne yapalım, görev işte...

-Peki, neyin peşindesiniz?

- Sizin Amerikalıları izliyordum.

- Ya! Niçin ama?

- Tarihi eser kaçırıyorlar ” (MK, s. 202).

Tufandan Önce adlı eserde bir kasabanın kaymakamının ülkeye yarar sağlayabileceği bir tesisin öncüsü olmasından bahsedilir. Vatanseverlik, bireylerin ülkeleri için her alanda yapacakları olumlu katkıdır. Ekonomi, siyaset, futbol, sinema, sanat gibi her alanda insanlar iyi şeyler yaparak ülkelere verdikleri önemi gösterirler:

“Ben burada, bu makam odasında, temeli atılacak bir tesis için toplantı yapacağım. Bu tesis tamamlandığında ülke ekonomisine katkıda bulunacak. Şu gariban kasaba kalkınacak ” (TÖ, s. 61).

Aynı eserde açılış için kasabaya giden bakan aracı durdurur. Bir ahlât ağacının altındaki çeşmeden su içip, temiz havayı içine çeker. Telaşla bütün korumalar, siyasetçiler etrafını sarar. Bakan Bey’e içtiği suyun sebep-i hikmetini sorarlar:

“N’oldu Sayın Bakanım, bir rahatsızlık mı var?

Bakan sakın gülümsüyor.

- Hayır, hayır. Yurdumun dağlarından bir su içeyim dedim.

Bu cümle toplaşanların vatan sevgisini yelpazeliyor, yüzlerde çokbilmiş tebessümler” (TÖ, s. 169).

Huzursuz Bacak adlı eserde, vatanseverliğin eskide kaldığı şimdi ise hiçbir şeyin yapılmadığından yakınılır:

“Eski günler. Huzursuz, hep tetikte olduğumuz günler. Ama umutluyduk. Hayallerimiz, ideallerimiz vardı. Ülkenin üzerinde kurtarıcı bir ruh dolaşıyordu sanki. Hemen herkes memleketi kurtarma sevdasında idi. Şimdi yaprak kımıldamıyor ” (HB, s. 85).

4. 28. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Yardım, Türkçe sözlükte “*kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma*” (TDK, 2011:2535) olarak tanımlanır. Yardımseverlik, herhangi bir karşılık beklemeden başkalarına el uzatmaktır.

İnsan yaratılış itibari ile zayıf düştüğü, hasta olduğu, tek başına elinden bir şeylerin gelemeyeceği olaylarla karşılaşabilir. Bu durumda insan, birilerinin yardımına ihtiyaç duyar. Bütün insanlığın birbirine muhtaç olmadan yaşam sürdürmesi imkânsızdır. İnsanlar birbirleriyle yardımlaşarak hayatlarını idame ettirebilirler. Bu nedenle dünyada herkesin benimsediği ve ihtiyaç duyduğu değerlerden bir tanesi yardımseverliktir. Yardımseverlik değerinin toplumda benimsenmesi; bireyler arasındaki etkileşimi, sevgiyi, merhameti, saygıyı, cömertliği, misafirperverliği ve diğer değerleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Bu yüzden bu değer kazandırılması ve yaşatılmasında topluma büyük vazifeler düşmektedir.

Yardımseverlik, Mustafa Kutlu'nun eserlerinde en çok işlediği değerlerden biridir. Eserlerinin tamamında bu değerle ilgili iletilere yer verilmiştir.

Tablo 34: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Yardımseverlik Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Yardımseverlik Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	48, 50	2
Bu Böyledir	23, 83	2
Sır	11, 18, 63, 74	4
Yoksulluk İçimizde	98	1
Ya Tahammül Ya Sefer	30, 43	2
Arkakapak Yazıları	10, 16, 45	3
Hüzün Ve Tesadüf	16, 55	2
Uzun Hikâye	25, 65	2
Mavi Kuş	44, 70, 71, 104, 111, 121, 149, 169, 189	9
Beyhude Ömrüm	28, 184	2
Tufandan Önce	18, 22, 42, 94	4
Menekşeli Mektup	39, 75, 76, 122, 133, 145	6
Rüzgârlı Pazar	12, 14, 15, 25, 38, 45, 77, 84, 91, 92, 100, 105, 120, 164, 170, 180	16
Kapıları Açmak	51, 96, 107, 113, 119, 131, 133, 151	8
Huzursuz Bacak	32, 43, 65, 129	4
Zafer Yahut Hiç	21, 52, 80, 86, 112, 130	6
Nur	16, 26, 46, 133, 149, 205	6
Hayat Güzeldir	24, 43, 47, 52, 79, 118, 124, 125, 161	9
Trende Bir Keman	71, 72, 108	3
Hesap Günü	21, 130	2
TOPLAM		93

Tablo 34 incelendiğinde “yardımseverlik” değerinin farklı eserlerde 93 kez işlendiği görülmektedir. Yardımseverlik değerinin en yoğun işlendiği eserin “Rüzgârlı Pazar” olduğu belirlenmiştir. Yardımseverlik değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Yokuşa Akan Sular adlı eserde İhsan amcanın eşe dosta olan yardımseverliğine yer verilir. İhsan amca, unutulmamıştır ama hatırlayanı da azdır:

“Rahmetli babamın arkadaşı, hısımdan akrabadan yakındı. Anamın hastalığında köyden sırtlayıp üç saat ötede istasyona indirmişti. İhsan amca ha... Bize yaptığı iyilikleri buradan dizens Fizan'a gider. Son bir defa gidip elini öpemedik ” (YAS, s. 48).

Bu Böyledir adlı eserde Süleyman'ın çocukluğunda komşulara yaptığı yardımlarına değinir. Süleyman ihtiyar komşularının çoğu zaman ihtiyaçlarını karşılar ve yardımlarına koşardı:

“Süleyman tuğla ocaklarında çalışıyordu. Yüzü güneşten kavrulmuştu. Zayıftı. Kafası üç numara kazınmıştı. Sipsivri bir oğlandı. Ara sıra gelir babama bağ sularken yardım ederdi. Sonra güz gelir tandır evinde odun kırardı anama.” (BB, s. 23).

Sır adlı eserde yardımseverliğin iki boyutuna yer verilir. Yardımseverlik bir yandan kentlerde yitip giderken bir yandan da korunmaktadır. Mürit, şehir içi otobüs durağında gitmek istediği yeri gençlere sormuş, onların yardımından çok itilip kalkılmasına maruz kalmıştır. Bu yardımseversizliğin aksine kendisine el uzatan başka bir müridin yardımseverliğine değinilir:

“Derken otobüs geldi. Kalabalık o itiş kalkış ile otobüse saldırdı. Birbirlerini çiğneyerek otobüse doluştular. Mürit gerilerde kalmıştı. Tam o sırada başka bir sakallı onu görmüştü. Kolundan tutup bir kenara çekti. Derdine derman olmak istedi anlaşılın. Uyanık olacaksın. Kendini ezdirmeyeceksin. Baban olsa güvenmeyeceksin. Buralarda gemisini kurtaran kaptan. En sonunda ‘Paran var mı, paran?’ diye, kendince müride nasihat etti, yol yordam gösterdi ” (S, s. 74).

Hüzün ve Tesadüf eserin “Bir Şey Yap” adlı hikâyesinde insanlara karşılıksız iyilik yapmayı telkin eden iletiye yer verilir. Birilerine yardım etmek, iyilik yapmak karşılık beklemek için olursa bunun boyutu çıkara dönüşür. İnsan, her ne yaparsa yapsın bunu karşılık beklemeden yapmalıdır ki adı iyilik olsun, güzellik olsun, yardım olsun. Yazar bir şeyler yapmanın gerektiğini belirtirken bu konuya da değinir ve iyilik yapan insanların giderek azaldığını vurgular:

“- Bize hep iyilik yapma, sakın ha kemlik bulursun diyorlar.

- Olsun sen bir iyilik yap at denize, balık bilmez ise Halık bilir... İyi de nerede o iyiliği yapacak olan, onlar hep güzel atlara binip aramızdan ayrıldılar ” (HT, s. 16).

Mavi Kuş adlı eserde bir avcının hayvanlara olan yardımlarına yer verilir. Avcı Bilal, önceleri vurduğu hayvanlara artık yardım etmekle meşguldür:

“-Evet, avcılık bir yana, Bilal artık kurdu kuşu doyuran biri. Yaralı hayvanları tedavi eder, karda kışta yem bulamayan yaban hayvanlara yiyecek taşır. Gece-gündüz demeden dolaşır ” (MK, s. 121).

Aynı eserde otobüs şoförü Kenan’ın yolda hayvanlarıyla kalan bir köylüyü otobüse alarak yaptığı yardımseverlik anlatılır. Kenan, iki keçisi ve üç koyunu olan bu adamı ilk başlarda otobüse almaya karşı çıkıp azarladıktan sonra dayanamaz, adamı otobüse alır. Durumu yolculara izah eder:

“-Bu arkadaş bir celeple anlaşmış, malın bir kısmını teslim etmiş, geriye bu beş davar kalmış, o da hepiniz gibi trene yetişmek istiyor. Erzurum’dan gelen tüccar malı alacak, parayı verecek. Ne yapsın yani, gece vakti yayan yapıldak yola mı düşsün. Düşse bile trene kavuşamaz. Kavuşamaz ise celep çeker gider. Gidince paralar da uçar. Sonra adamı ara ki bulasın. Şimdi bu adam darda kalmış. Bize düşen darda kalana yardım etmektir ” (MK, s. 149).

Beyhude Ömrüm adlı eserde arkadaşının çocuklarına bakan Berber Hacı’nın yardımseverliğine yer verilir. Yadiğâr’ın babası ölmek üzereyken ailesini Berber Hacı’ya emanet eder. Berber Hacı da arkadaşının ölümünden sonra aileden yardımını esirgemez:

“Babam ecel döşeğindeyken Berber Hacı yanında imiş. Öürken bizleri kendine ısmarlamış. Zaten benim orta mektebe yazılmama da o sebep olmuştu. Zeki oğlan, harcanmasın, köyden bir okumuş adam çıksın diye babama asılmıştı. Babamın da haliyle yüzü asılmıştı. Fukara bir köylünün şehir yerlerinde çocuk okutacak gücü mü vardı. Hacali ağabey gülerek sırtını sıvazladı babamın. “ Tasalanma... Biz ne güne duruyoruz...” (BÖ, s. 28).

Tufandan Önce adlı eserde Belediye Başkanı Şemsettin Bilen’ in yardımseverlik duygusuna vurgu yapılır. Şemsettin Bilen, kötü durumlara düşme tehlikesinde olan Kemal’ e elinden gelen her türlü yardımı yapar:

“Kâh bir baba, kâh bir amir, kâh bir komutan edası ile okşayıp yumuşatarak, yumuşatıp tehdit ederek, misaller getirip nasihatler çekerek doğru yola çağırırdı. Bununla da kalmadı, Kemal’i civar köylerden birinde oturan pir-i fani Şeyh Efendi’ye götürdü. Dizinin dibine oturtup iyicene tövbe ettirdi. Sen şu adamdaki mürüvvete bak arkadaş, bütün bunlar yetmez gibi aldı Belediye’ye zabıta memuru yaptı ” (TÖ, s. 22).

Menekşeli Mektup adlı eserde postacın yardımseverliğine yer verilir. Postacı mektubu götürdüğü ailelerden birinin, ‘kimsemiz yok şu bahçeye bir el atan olsa’ çağrılarına kulak vererek yardım elini uzatır:

“ Postacı: ben ne güne duruyorum? (MM, s. 39).

Aynı eserde yardım etmenin karşılıksız olması gerektiğine değinilir. İhsan, yıllardır yanında çalıştığı Kadir Ustaya yardım eder ve bu yardımın nasıl olması gerektiğine vurgu yapar:

-Kadir Usta, Kadir Usta. Şu zarfı al, cebine sok. Bana müflis müteahhit İhsan demişler. Biz birine yardım eli uzatmışsak karşılık beklemeyiz ” (MM, s. 134).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde hayırsever birinin inşaat işçiliği, hamallık gibi işler yapan birine yaptığı yardıma değinilir. Recep, ağır işlerde çalışmış, hastalanmıştır. Fukaralıktan doktora da gidemez. Biri ona el uzatır:

“Dünyada iyi adamın hiçbir vakit kökü kesilmez. Bir hayırsever vatandaş işini gören Recep’in halinden anlar, tutar bunu doktora götürür” (RP, s. 15).

Aynı eserde, mesleğini bırakmış seyyar satıcı olan bir doktorun sokak çocuklarından birine yaptığı yardımseverliğe yer verilir. Pala ve Doktor, sokak çocuğu olan Cino’yu yanlarına çaycı olarak alırlar:

“Cino, ‘çirak olayım size abi’ demiş, ‘ Şurada kıvrılıp yatarım, gıkım çıkmaz vallahi’ diye buyun bükmüş. O bükülen incecik boyun, dokunsan ağlayacak iri kara gözler, yalvaran bakışlar, gel de dayan. Pala Doktor’a, Doktor Pala’ya bakmış. Bakışlar anlaşmış. ‘Peki lan’ demişler, ‘ Kal burada’... O an Cino’ya dünyaları bağışlamışlar. Bir çocuk sokaklardan kurtulmuş böylece. Bir çocuk hayata yeniden ‘ Merhaba’ demiş” (RP, s. 92).

Kapıları Açmak adlı eserde Zehra'ya el uzatan Mahir Hoca'nın yardımseverliğine değinilir. Köyden kaçıp köye geri dönen Zehra'ya Mahir Hoca yardım elini uzatmıştır. Eleştirilere karşı Mahir Hoca, düşene yardım etmeyenlere cevap vererek cemaate yüklenir:

“-Yazıklar olsun. Bunca yıl arkamda saf bağlayıp namaza duranlara bak. Yahu kırk yıllık komşumuz Arif Efendi'nin yavrusu bu. Adam felçli, hasta, bir ayağı çukurda. Sizin hiç evladınız olmadı mı? Kızcağız kalkmış baba ocağına gelmiş. Onu yeniden kazanacakken, ona yardım elimizi uzatacakken böyle taş yürekli olmak size yakışır mı?” (KA, s. 131).

Aynı eserde, Zehra'nın mescidin kenarında birlikte kaldığı kulübede, Ayşe Nine'ye yaptığı hizmetlerine ve yardımlarına yer verilir:

“Zehra, Ayşe Nine'yi yediriyor, içiriyor; ona gül gibi bakıyor. Daha geçende banyoya sokup bir güzel yıkayıverdi. Yaşlı kadın bu zor günlerinde Hızır gibi yetişen meleksima kıza bakıyor, konuşmasa da kıpırdayan dudakları ve minnetle bakan gözleriyle sürekli dua ediyordu ” (KA, s. 133).

Zafer Yahut Hiç adlı eserde Samet'in kasabaya olan yardımseverliğine değinilir. Samet Tepeköy adlı kasabada fabrika işletmektedir. Fakat Samet sadece fabrikayla ilgilenmez, kasaba halkına da yardımcı olur:

“Samet sadece fabrikayla değil, Tepeköy halkı ve bilhassa orada çoğunluğu sağlayan hemşerileri Kastamonularla da ilgileniyordu. Daha doğrusu tüm Tepeköy'ün ‘Samet Abisi’ olmuştu. Borçlunun borcuna, hastanın doktoruna, adliyeye yolu düşenin avukatına koşturuyordu” (ZYH, s. 86).

Hayat Güzeldir eserde Hacı Abi'nin kocası tarafından terk edilen bir kadına ve çocuklarına uzattığı yardım eline değinilir. Muhtar' a yapması gerekenleri izah eder:

“-Bizim oradaki ev boş. Yeni boya-badana edildi, tertemiz. Ahşapi ufak ama bunlara yeter. Aileyi oraya yerleştir. ... İkinci el Süleyman' a git. Ne lazımsa iste. Halı, buzdolabı, çamaşır makinesi, fırın, televizyon. Her neyse, hepsini versin. Eksiği kalmasın. Oturma odası, yatak odası, çocuklara ranza, yani artık sen bilirsin işte. Hesabını bana yazsın. ... Çocukları okula yazdır. ... Çerkesköy'lü Ali'ye uğra. En yakın

atölye onun. Kadını da götür. Hacı abim gönderdi desin. İş versin kadıncağıza” (HAGÜ, s.124- 125).

4. 29. Az İşlenen Değerler ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Eserlerde kullanılma sıklığı yüksek olan değerler ayrı başlıklar altında verilmiştir. Bu başlık altında ise eserlerde kullanılma sıklığı düşük olan barış, bağımsızlık, demokrasi, öz güven, özgürlük, problem çözme ve sebat etme değeri ile ilgili iletilerin bulunduğu kitabın adı, sayfa numarası ve frekansları verilmiş ve iletilerden alıntılar yapılarak yorumlanmıştır.

4. 29. 1. Barış Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Barış, Türkçe sözlükte “ *Barışmak işi, uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam.*” olarak tanımlanır (TDK, 2011: 255).

Barış değeri toplumun huzur içinde yaşamasında, bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde ve olumlu tutum ve davranışlar sergilemesinde etkilidir. Bu nedenle barış değerinin küçük yaşlardan itibaren çocuklara kazandırılması gerekmektedir.

Tablo 35: Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Barış Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Barış Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Arkakapak Yazıları	30	1
Hüzün ve Tesadüf	17	1
TOPLAM		2

Tablo 35’ da görüldüğü gibi barış değeri, Kutlu’nun eserlerinde sık rastlanan bir değer değildir. Barış değeri ile ilgili iletilere sadece iki eserde rastlanılmıştır. Barış değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Hüzün ve Tesadüf adlı eserin “Bir Şey Yap” adlı hikâyesinde yazar bireylere seslenir. Bireylerden pasif bir konumda olmaktan kurtulup bir şeyler yapmaları gerektiğini vurgular. Yapılması gereken şeylerden biri de barıştır:

“-İnsanlar ne zamandan beri bu hale düştü?”

- Böyle gelmiş, böyle gidiyo... Tarih dede öyle diyo.

- Olur, mu hiç. Tarih insanlar ibret alsınlar diye yazılır, okutulur.

- Biz tarihi savaşların, kıyımların hikâyesi olarak dinledik. Hükümdarlar birbirini boğazlıyor, ortalık kandan geçilmiyor.

- Bir şey yap barış olsun. İnsanlar kin ve nefretten uzaklaşsın. Bombalar patlamasın, çocuklar ölmesin.

- Ohooo, bana neredeyse dünyayı düzelt diyorsun...

- Öyle... Hadi bir şey yap...” (HT, s. 17).

4. 29. 2. Bağımsızlık Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Bağımsızlık, Türkçe sözlükte “*Bağımsız olma durumu, istiklal*” olarak tanımlanır (TDK, 2011: 227). Bağımsızlık, toplumların ya da bireylerin başkalarının boyunduruğu altında olmadan yaşamasıdır.

Tablo 36: Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Bağımsızlık Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Bağımsızlık Değerinin Geçtiği Sayfanın Numarası	Frekans (f)
Kapıları Açmak	33	1
TOPLAM		1

Tablo 36’da görüldüğü üzere bağımsızlık değeri ile ilgili iletiye sadece bir eserde rastlanılmıştır. Bağımsızlık değeri eserde şu şekilde işlenmiştir:

Kapıları Açmak adlı eserde bağımsızlığın kaybedilmesiyle etkilenen ahlak, kültür, gelenek ve göreneklere değinilir. Bağımsızlığını kaybeden toplumlar, sadece birilerinin boyunduruğu altına girmekle kalmaz. Aynı zamanda sahip oldukları değerleri de kaybederler:

“Her savaş sonunda olduğu gibi mağluplar galiplerin hizmetine girdi. Onların ahlak ve adetlerini benimsedi ” (KA, s. 35).

4. 29. 3. Demokrasi Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Demokrasi, Türkçe sözlükte “ *halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık*” olarak tanımlanır (TDK, 2011: 622). Demokrasi, farklı görüşlerin bir arada yaşayarak düşüncelerini özgürce ifade edebilmesidir.

Demokrasi bireylerin birbirlerine saygı ve hoşgörü duymasını içeren geniş bir kavramdır. Demokrasi bilincine sahip bireylerin yaşadığı bir toplumda bireyler arasındaki iletişim sağlıklı, yaşam huzurludur. Küçük yaşlardan itibaren aile içerisinde demokratik bir anlayış oluşturularak çocukların bu değeri kazanmalarına yardımcı olunmalıdır.

Tablo 37: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Demokrasi Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Demokrasi Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Hesap Günü	82	1
Huzursuz Bacak	18, 21	2
TOPLAM		3

Tablo 37' de görüldüğü gibi demokrasi değeri, Kutlu'nun eserlerinde sık rastlanan bir değer değildir. İki eserinde demokrasi değeri ile ilgili üç iletiye yer verilmiştir. Demokrasi değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Hesap günü adlı eserde farklı dinlere mensup insanların demokrasi ile yaşamlarının daha rahat olacağına vurgu yapılır.

“Peki diğer din mensupları ne olacak?”

Onların durumu İslam hukukunda belirlenmiştir. Onlar da aynı güven ve serbesti içinde yaşar, ibadet eder. Diyelim ki böyle bir teşkilat kuruldu. Organizasyonu nasıl olacak?”

Kolay. Demokrasi uygulanacak. İnsanoğlunun bundan iyi fikri yok ama her fert ve topluluk demokrasiyi kendine göre tarif, ediyor, uyguluyor” (HEGÜ, s. 82).

4. 29. 4. Öz güven Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Öz güven Türkçe sözlükte “ *İnsanın kendine güvenme duygusu* ” olarak tanımlanır (TDK, 2011: 1870). Öz güven bireyleri harekete geçiren içsel bir güçtür. Bu içsel güç bireyin başarısına doğrudan etki etmektedir. Öz güvene sahip bireylerin daha başarılı oldukları bilinen bir gerçektir. Küçük yaşlardan itibaren çocukların özerkliklerini kazanmaları, kendine öz güveni yüksek bireyler yetişmesine olanak sağlayacaktır.

Tablo 38: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Öz güven Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Öz güven Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Ya Tahammül Ya Sefer	11, 20	2
Rüzgârlı Pazar	114	1
TOPLAM		3

Tablo 38’ de görüldüğü gibi öz güven değeri, Kutlu’nun eserlerinde sık rastlanan bir değer değildir. İki eserde öz güven değeri ile ilgili üç iletiye yer verilmiştir. Öz güven değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde İlhan’ın küçük yaşta olmasına rağmen kendine güven duygusu yüksek olgun bir insan gibi davranışına yer verilir. Öz güven duygusuna sahip çocukların yaşamda başarılı olma ihtimalleri daha yüksektir. Asım Bey oğlunda olan bu öz güvene vurgu yapar:

“Baba büyüdüm artık düşmeyin üzerime. Kaç yıldır söylüyor bunu? Bu çocuk hiç çocuk olmadı sanki ” (YTYS, s. 20).

Rüzgârlı Pazar adlı eserde Cesur’un kendisine olan öz güvenine ve bu öz güvenin yanındaki Nimet’ e olan olumlu etkisine değinilir. Cesur ve Nimet görme engelli olmalarına rağmen hayata karşı hep pozitifler. Cesur baston kullanarak yaşamını daha da kolaylaştırmakta Nimet’e de baston kullanmayı öğretmeye çalışmaktadır. Cesur’ un bu öz güveni şu şekilde işlenir:

“*Cesur, Nimet ile Büşra'yı evlerinin önüne kadar götürdü; vedalaşıp ayrılırken bundan böyle belli bir saatte köşe başında buluşup işe birlikte gitmeyi kararlaştırdılar. Oğlan baston kullanmayı biliyor, yolda gören bir insan gibi emin adımlarla yürüyordu. Onun bu güven veren varlığı Nimet'i derhal kanatları altına almış, Nimet Love Story'e bütün kalbiyle katılmıştı*” (RP, s. 114).

4. 29. 5. Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Özgürlük, Türkçe sözlükte “ *Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti*” olarak tanımlanır (TDK, 2011: 1869).

Özgürlük, başkalarının yaşam hakkını ihlal etmeden kişinin dilediği gibi yaşamaya çalışmasıdır. Özgürlük insan yaşamının en önemli erdemlerinden biridir. Kendini daha rahat ifade edebilen özgür bireylerin olduğu ortamlarda bireysel hak ve özgürlüklerde ilerlemeler görülür. Özellikle eğitim-öğretim ortamlarında özgürlüklerin olması çocukların kendilerini ifade etmeleri açısından önem taşımaktadır.

Tablo 39: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Özgürlük Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Özgürlük Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Ya Tahammül Ya Sefer	20, 114	2
Hüzün Ve Tesadüf	15	1
Rüzgârlı Pazar	125	1
Kapıları Açmak	138	1
Hesap Günü	83, 124	2
TOPLAM		7

Tablo 39' da görüldüğü gibi özgürlük değerinin beş eserde 7 kez işlendiği görülmektedir. Özgürlük değerinin geçtiği iletilerde daha çok bireysel özgürlüklere vurgu yapılmış, kişi ya da hayvanların özgür olmalarına yer verilmiştir. Özgürlük değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde Asım Bey, çocuğunu özgür bir ortamda yetiştirdiğini anlatır. Onu özgür bir ortamda yetiştirmesi ona ilgisizlik gösterdiği

anlamına gelmez. Kızının yaşamına müdahale etmeden kendi yetenekleri doğrultusunda yetiştirir:

“-Özgürce yetiştirdi kızım, diyor.

Özgürlük, perdeleri dalgalandıra dalgalandıra içeri boşalıyor. Kristal cam kullanılmış kapılardan geçiyor. Rustik stilde meşe kaplama kütüphaneye yanaşiyor. Rustik stilde meşe kaplama kütüphaneye yanaşiyor. Atlayıp en üst rafa, onun da üzerinde yer alan Hattal Bakkalköylü İzzet Paşa'ya ait, 1277' de yapılmış, siyah kadife üzerine sim işleme besmele ve kelime-i şehadet levhasına dokunuyor.

-Onu sıkmadık. Kendi haline bıraktık. Yetenekleri doğrultusunda özgürce gelişip serpinsin diye. Bütün bunlar onu gözden çıkardığımız anlamına gelmiyor tabii, anlıyorsunuz değil mi? ” (YTYS, s. 114).

Kapıları Açmak adlı eserde Mümtaz ile Cihan'ın sohbeti esnasında güvercinlerden biri içeri girer. Güvercin girdiği bu ortamdan bir an önce kurtulup özgürlüğüne kavuşmayı arzular. Mümtaz ve Cihan bir süre güvercini izledikten sonra Cihan, güvercini özgürlüğüne kavuşturur:

“Bir kanat şakırtısı duyulur. İki de sese döner. Tekkenin harap günlerinden beri burada yaşayan, yuva kuran güvercinlerden biri. Alışkanlık işte, içeri girmiş. Ama şimdi çıkmak istiyor. Mekânı insan kokusu sarmış. Çıkmak istiyor ama nasıl? Eski kırık camlar, açık kapılar, delikler yok artık. Güvercin ürkek. Oradan oraya sekip duruyor. Pencere pervazlarına tutunuyor. Hemcinslerinden birini arıyor. Yok. Çıkmalı buradan. Bir daha dönmek üzere uzaklaşmalı. İki arkadaş bir süre şaşkın güvercini izliyor. Neden sonra Cihan:

-Bir iki pencere aç Mümtaz. Çıkıp gitsin şu hayvan, baktıkça içim eziliyor.” (KA, s. 138).

4. 29. 6. Problem Çözme ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Problem, Türkçe sözlükte “teoremler veya kurallar yardımıyla çözülmesi istenen soru, mesele, sorun” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 1946). Bireyler yaşamın her alanında problemlerle karşılaşabilirler. Karşılaştıkları bu problemleri çözmeye yönelik fillerde bulunarak bir çözüm üretmeye çalışırlar. Aile içerisinde kendi problemini

çözmeyi öğrenen çocuk, okul ve toplum hayatında karşılaştığı problemlerin üstesinden kolayca gelebilir.

Tablo 40: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Problem Çözme Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Problem Çözme Değerinin Geçtiği Sayfanın Numarası	Frekans (f)
Yokuşa Akan Sular	87	1
TOPLAM		1

Tablo 40'da görüldüğü üzere problem çözme değeri ile ilgili iletiye sadece bir eserde rastlanılmıştır.

Yokuşa Akan Sular adlı eserde Seydali, arkadaşı Bican'ın problemini çözmeye çalışır. Bican, işçi problemlerini yürüyüş yoluyla çözmeye çalışırken Seydali, Bican'ı bu kararından vazgeçirmeye çalışarak problemi farklı bir yolla çözmeyi önerir:

“İşçiyiz güçlüyüz, işçiyiz güçlüyüz. Seydali duyduğu sesleri, Bican'ın konuşmalarını, kalabalığın bakışlarını bir şeye benzetemiyor. Kalbinde, kafasında bir yere yerleştiremiyor. Geçmişle birleştiremiyor. Sade bir ürküntü, bir heyecan...

- Bican gurban bir kez daha düşmüştük bu kalabalığa. Sonu neye vardı gördün. Suyu yokuşa vurma. Helbet bir başka yolu vardır” (YAS, s. 87).

4. 29. 7. Sebat Etme Değeri ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

Türkçe sözlükte “ *Sözünden veya kararından dönmeme, bir işi sonuna değin sürdürme, direşme*” olarak tanımlanır (TDK, 2011: 2051).

Sebat etme bireylerin bir iş ya da bir çalışmadaki kararlılıklarıdır. Sebat eden bireyler kararlılıkları sayesinde daha da başarılı olabilirler. Bu değer çocuklara kazandırılmasıyla daha azimli ve daha kararlı bireylerin yetişmesine ortam hazırlanabilir.

Tablo 41: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Sebat Etme Değerinin Dağılımı

Kitabın Adı	Sebat Etme Değerinin Geçtiği Sayfaların Numaraları	Frekans (f)
Ya Tahammül Ya Sefer	51, 102	2
TOPLAM		2

Tablo 41'de görüldüğü gibi sebat etme değeri, Kutlu'nun eserlerinde sık rastlanan bir değer değildir. Sebat etme değeri ile ilgili iletilere sadece iki eserde rastlanmıştır. Sebat etme değeri eserlerde şu şekilde işlenmiştir:

Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde Murat Bey'in dava şuurundaki azim sebatına yer verilir. Murat Bey, yıllardır derginin yayımlandığı ve dava arkadaşım dediği insanlarla birlikte oldukları mekânı zamanla herkesin bırakıp gitmesine rağmen o terk edip gitmez:

“Murat Bey, yılların dava adamı, yılların yayıncı yazarı. Peşine düşüp gidecekleri bir kimseye ihtiyaçları vardı. Sorularına cevap verecek, onları dinleyecek birine. Bir ağabey, bir önder. Çıkmazları vardı, oturmamış fikirleri, çizilmemiş yolları. Veysel anlatıp duruyordu. Nasıl kendini davaya adanmıştı Murat Bey, nasıl yıllarca çalışmıştı?”(YTYS, s. 102).

Bu bölümde adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, hoşgörü, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, barış, bağımsızlık, demokrasi, sebat etme, problem çözme, özgüven, özgürlük değerleri ile ilgili iletiler, her değer için ayrı bir başlık altında hikâyelerden alıntılanarak yorumlanmıştır.

İkinci Problem durumuyla İlgili Bulgular: Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde öne çıkan değerler,

Tablo 42: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde İşlenen Değerlerin Frekans ve Yüzde dağılımı

Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Dini Değerler	134	12,07
Yardıms severlik	93	8,37
Sevgi	75	6,75
Estetik	68	6,12
Dayanışma	53	4,77
Aile birliği	48	4,32
İletişim Kurma	47	4,23
Temizlik	44	3,96
Çalışkanlık	41	3,69
Kanaatkârlık	40	3,60
Fedakârlık	38	3,42
Misafirperverlik	38	3,42
Merhamet	37	3,33
Arkadaşlık	35	3,15
Adil olma	33	2,97
Dürüstlük	32	2,88
Sağlıklı Olma	27	2,43
Cömertlik	27	2,43
Saygı	25	2,25
Bilimsellik	23	2,07
Duyarlılık	22	1,98
Vatanseverlik	21	1,89

Sorumluluk	20	1,80
Edepli olma	20	1,80
Çevreye Önem Verme	15	1,35
İffetli olma	13	1,17
Cesur olma	12	1,08
Hoşgörü	10	0,90
Özgürlük	7	0,63
Öz güven	3	0,27
Demokrasi	3	0,27
Barış	2	0,18
Sebat Etme	2	0,18
Bağımsızlık	1	0,09
Problem Çözme	1	0,09
Toplam	1110	% 100

Tablo 42' de Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinden elde edilen değerlerin frekans ve yüzdeler dağılımlarına yer verilmiştir. Mustafa Kutlu'nun yirmi eserinde 134 dini değer (%12,07) tespit edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda dini değer, Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde en çok tespit edilen değer olmuştur. Dini değeri 93 kullanım sıklığıyla yardımseverlik değeri (% 8,37); yardımseverlik değerini ise 75 kullanım sıklığıyla sevgi değeri (% 6,75) izlemiştir. Diğer değerlerde tespit edilen veriler ise sırasıyla şöyledir: estetik 68 (%6,12), dayanışma 53 (%4,77), aile birliğine önem verme 48 (%4,32), iletişim kurma 47 (%4,23), temizlik 44 (%3,96), çalışkanlık 41 (%3,69), kanaatkârlık 40 (%3,60), fedakârlık 38 (%3,42), misafirperverlik 38 (%3,42), merhamet 37 (%3,33), arkadaşlık 35 (%3,15), adil olma 33 (%2,97), dürüstlük 32 (%2,88), sağlıklı olmaya önem verme 27 (%2,43), cömertlik 27 (%2,43), saygı 25 (% 2,25), bilimsellik 23 (%2,07), duyarlılık 22 (%1,98), vatanseverlik 21 (%1,89), sorumluluk 20 (%1,80), edepli olma 20 (% 1,80), çevreye önem verme 15 (% 1,35), iffetli olma 13 (%1,17), cesur olma 12 (%1,08), hoşgörü 10 (%0,90), özgürlük 7 (%0,63), öz güven 3(% 0,27), demokrasi 3 (%0,27), barış 2 (% 0,18), sebat etme 2 (%0,18), bağımsızlık 1 (%0,09), problem çözme 1 (%0,09). Bağımsızlık ve problem çözme değeri en az kullanım

sıklığına sahip değerler olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen bütün değerlerin sayısı 1110'dur.

Üçüncü Problem durumuyla ilgili bulgular: Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer iletimi açısından yeterliliği,

Tablo 43'de Kutlu'nun hikâyelerinde tespit edilen 35 değere yer verilmiştir. Tabloda, içerisinde en çok değer olan eserden en az değer olan esere doğru bir sıralama yapılmıştır. Tabloda hangi eserde hangi değerlerin hangi sıklıkla kullanıldığına dair veriler mevcuttur. Tabloda bazı kısaltmalara gidilmiştir. (E) eser ismi, (D) değerler, (RP) Rüzgârlı Pazar, (YTYS) Ya Tahammül Ya Sefer, (MK) Mavi Kuş, (BÖ) Beyhude Ömrüm, (TÖ) Tufandan Önce, (KA) Kapıları Açmak, (N) Nur, (HEGÜ) Hesap Günü, (HAGÜ) Hayat Güzeldir, (ZYH) Zafer Yahut Hiç, (YAS) Yokuşa Akan Sular, (MM) Menekşeli Mektup, (UH) Uzun Hikâye, (AY) Arkakapak Yazıları, (HB) Huzursuz Bacak, (S) Sır, (BB) Bu Böyledir, (Yİ) Yoksulluk İçimizde, (TBK) Trende Bir Keman, (HT) Hüzün ve Tesadüf. Bu eserlerin tamamında 1110 değer tespit edilmiştir.

Tablo 43: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Yer Alan Değerlerin Dağılımı

E	D																																			Toplam			
	Adil Olma	Aile Birliği	Arkadaşlık	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Cesur Olma	Cömertlik	Çevreye Önem	Çalışkanlık	Dayanışma	Demokrasi	Dini değerler	Duyarlılık	Dürüstlük	Edepli Olma	Estetik	Fedakârlık	Hoşgörü	İffetli Olma	İletişim Kurma	Kanaatkârlık	Merhamet	Öz güven	Özgürlük	Problem Çözme	Misafirperver	Sağlıklı Olma	Saygı	Sebat Etme	Sevgi	Sorumluluk	Temizlik	Vatansızlık	Yardımsızlık				
RP	2	7	4			3	1	6		5	3		8	2	4	2	4	4			1	2	5	2	1	1		2	2				7	1		1	1	6	96
YTYS	1	3	3			6	2		1	1	2		9	2	1	1	6	6			1	4	4	1	2	2		5	5			2	6	1	5	5	2	2	89
MK	1	4	5				1	1		2	6		8	4	1	1	6	2				3	1	3				3	2	4			7		2	4	9	80	
BÖ	2	4					1	2		2	8		10	1	2	3	1	5				5	3	1				4	2	2			3	1	2		2	76	
TÖ	4					1		2		6	3		5		4		5	2	1	1	4	1	2				3	1	3			6	4	5	3	4	70		
KA	1	3	3	1		1	1	1	1	2	4		6	1	3	2	1	2			2	5		6		1			1	3		3	2	2	1	8	67		
N	2	3	4			2		2	3	2	1		13	1			1	1	1		1	1	2				3	3	2			4	2	1		6	61		
HEGÜ	4	5	1			1		2	1	1	1	1	11	1	2	2	2	4			2	1	2	1		2		2	2	1		1		2		2	57		
HAGÜ	3	1	2			1	1	3			5		9	2	3	3	2	2	1			2	1					1	1			2	1		1	9	56		
ZYH	2	3	3				2	2		2	4		2	1	1		1	4			1	3	2	3				1	2			4	3	1	1	6	54		
YAS		5							1	3	1		10	1	2	3	3			1	3	1	2	3			1	2	1	2		3	1	3		2	54		
MM		2	3				1	1	1	2		7	1	2		2	1				1		1					3	2	2		3	2	6	1	6	50		
UH	5	3	3				1	1	3	2		1	1		1	2	1				2	2	1				3				8		5		2	47			
AY	2	1			1	2		1	6	1	3		5		1		4			2		2	2	3							2		1	1	3	43			
HB	3	2	2			4	1			2		2	2	1	1		1			2		4	1	2			1				3		1	1	4	40			
S			1			1				1	3		7		1		2	3	1		1	3	1				2		1		1	2	1	1	4	37			
BB		1	1			1				4	2		4	1	1		5				1	2	2	1				2			4		2		2	36			
Yİ									2				9			2	4	1				2	5	2					1		4		3		1	36			
TBK		1					2	2		1	2		3	1	2		1			1		1	1	1			4	1	1		2		1		3	31			
HT	1				1		1			1		5	1	1		5					1	1	2	1		1			2		2		1	1	2	30			
TOPLAM	3	4	3			2	1	2	1	4	5	3	13	2	3	2	6	3	1	1	4	4	3	3	7	1	3	2	2	2	7	2	4	2	9	3	1110		

Tablo 43'de değerlerin hikâyelere göre dağılımı ve hikâyelerin değerlere göre dağılımı verilmiştir. Kutlu'nun hikâyelerinde evrensel değerlerin yer aldığı 35 değer farklı sıklıklarla işlendiği görülmektedir. Bu bulgu Kutlu'nun hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer iletimi açısından oldukça yeterli olduğunu göstermektedir. Değerler ve bu değerlerin yoğun işlendiği eserler şu şekildedir:

- Adil olma değeri, en fazla Uzun Hikâye adlı eserde
- Aile birliğine önem verme değeri, en fazla Rüzgârlı Pazar'da
- Arkadaşlık değeri, en fazla Mavi Kuş 'da
- Bilimsellik değeri, en fazla Ya Tahammül Ya Sefer'de
- Cesur olma değeri, en fazla Zafer Yahut Hiç, Ya Tahammül Ya Sefer'de ve Trende Bir Keman'da
- Cömertlik değeri, en fazla Rüzgârlı Pazar'da
- Çalışkanlık değeri, en fazla Tufandan Önce' de
- Çevreye Önem Verme değeri, en fazla Arkakapak Yazıları'nda
- Dayanışma değeri, en fazla Beyhude Ömrüm' de
- Dini değerler, en fazla Nur' da
- Duyarlılık değeri, en fazla Mavi Kuş' da
- Dürüstlük değeri, en fazla Rüzgârlı Pazar ve Tufandan Önce'de
- Edepli Olma değeri, en fazla Yokuşa Akan Sular, Hayat Güzeldir ve Beyhude Ömrüm'de
- Estetik değeri, en fazla Beyhude Ömrüm' de
- Fedakârlık değeri, en fazla Ya Tahammül Ya Sefer'de
- Hoşgörü değeri, en fazla Huzursuz Bacak ve Arkakapak Yazıları'nda
- İffetli olma değeri, en fazla Yokuşa Akan Sular' da
- Kanaatkârlık değeri, en fazla Rüzgârlı Pazar ve Yoksulluk İçimizde' de
- Merhamet değeri, en fazla Kapıları Açmak' da
- Misafirperverlik değeri, en fazla Ya Tahammül Ya Sefer'de
- Sağlıklı olmaya önem verme değeri, en fazla Ya Tahammül Ya Sefer'de
- Saygı değeri, en fazla Mavi Kuş' da

- Sevgi değeri, en fazla Uzun Hikâye' de
- Sorumluluk değeri, en fazla Tufandan Önce' de
- Temizlik değeri, en fazla Menekşeli Mektup' da
- Vatanseverlik değeri, en fazla Ya Tahammül Ya Sefer' de
- Yardımseverlik değeri, en fazla Rüzgârlı Pazar' da görülmektedir.

Dördüncü Problem Durumuyla İlgili Bulgular: Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri Türkçe öğretimindeki değer aktarımı çalışmalarında kullanılmalı mıdır?

Tablo 43 incelendiğinde içerisinde en çok farklı değeri barındıran eserlerin; “Rüzgârlı Pazar, Nur, Ya Tahammül Ya Sefer, Kapıları Açmak, Hesap Günü, Mavi Kuş” olduğu anlaşılmaktadır. Çok sayıda farklı değerın akıcı, anlaşılır bir üslupla işlendiği bu eserlerin Türkçe öğretiminde değerler eğitimi çalışmalarında kullanılması, ilgili amaç kazanımların daha doğru ve etkili gerçekleşmesi adına bir gerekliliktir. Aşağıda eserlerdeki değer dağılımına yer verilmiştir:

- Ya Tahammül Ya Sefer adlı eserde 27 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, sebat etme, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, özgüven, özgürlük.
- Kapıları Açmak adlı eserde 27 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, iffetli olma, iletişim kurma, merhamet, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, bağımsızlık, özgürlük.
- Rüzgârlı Pazar adlı eserde 26 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik, özgüven, özgürlük.

- Hesap Günü adlı eserde 26 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, temizlik, yardımseverlik, demokrasi, özgürlük.

- Mavi Kuş adlı eserde 23 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik.

- Nur adlı eserde 23 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, estetik, fedakârlık, hoşgörü, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, yardımseverlik.

- Zafer Yahut Hiç adlı eserde 23 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, estetik, fedakârlık, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik.

-Yokuşa Akan Sular adlı eserde 23 farklı değere yer verilmiştir: aile birliğine önem verme, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, hoşgörü, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, yardımseverlik, demokrasi, problem çözme.

- Beyhude Ömrüm adlı eserde 22 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, yardımseverlik.

- Tufandan Önce adlı eserde 22 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, bilimsellik, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, dini değerler, dürüstlük, estetik, fedakârlık, hoşgörü, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik.

- Hayat Güzeldir adlı eserde 22 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, cömertlik, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, hoşgörü, iletişim kurma, kanaatkârlık, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik.

- Menekşeli Mektup adlı eserde 21 farklı değere yer verilmiştir: aile birliğine önem verme, arkadaşlık, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, estetik, fedakârlık, iletişim kurma, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik.

- Huzursuz Bacak adlı eserde 20 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, çalışkanlık, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sevgi, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, demokrasi.

- Uzun Hikâye adlı eserde 19 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, edepli olma, estetik, fedakârlık, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sevgi, temizlik, yardımseverlik.

- Arkakapak Yazıları adlı eserde 19 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, aile birliğine önem verme, bilimsellik, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, dürüstlük, estetik, hoşgörü, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, sevgi, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, barış.

- Sır adlı eserde 19 farklı değere yer verilmiştir: arkadaşlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dini değerler, dürüstlük, estetik, fedakârlık, hoşgörü, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik.

- Trende Bir Keman adlı eserde 19 farklı değere yer verilmiştir: aile birliğine önem verme, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, temizlik, yardımseverlik.

- Bu Böyledir adlı eserde 17 farklı değere yer verilmiştir: aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, estetik, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi, temizlik, yardımseverlik.

- Hüzün ve Tesadüf adlı eserde 17 farklı değere yer verilmiştir: adil olma, cömertlik, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, estetik, iffetli olma, kanaatkârlık, merhamet, saygı, sevgi, temiz olma, vatanseverlik, yardımseverlik, barış, özgürlük.

- Yoksulluk İçimizde adlı eserde 13 farklı değere yer verilmiştir: çalışkanlık, dini değerler, edepli olma, estetik, fedakârlık, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, saygı, sevgi, temizlik, yardımseverlik.

Beşinci Problem Durumuyla İlgili Bulgular: Mustafa Kutlu'nun hangi hikâye kitapları 100 temel esere dâhil edilmelidir? Niçin?

Tablo 44' de değerlerin işlenme sıklığına bakıldığında “Rüzgârlı Pazar”, “Ya Tahammül Ya Sefer”, “Mavi Kuş”, “Beyhude Ömrüm” ve “Tufandan Önce” isimli eserlerin öne çıktığı görülmektedir. Değerlerin yoğun olarak işlendiği bu eserlere 100 temel eser arasında yer verilmesi öğrencilerin yerel ve evrensel değerleri içselleştirerek yetişmelerine katkı sağlayacaktır.

Tablo 44: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Yer Alan Değerlerin Hikâyelere Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımı

Kitaplar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Rüzgârlı Pazar	96	8,64
Ya Tahammül Ya Sefer	89	8,01
Mavi Kuş	80	7,20
Beyhude Ömrüm	76	6,84

Tufandan Önce	70	6,30
Kapıları Açmak	67	6,03
Nur	61	5,49
Hesap Günü	57	5,13
Hayat Güzeldir	56	5,04
Zafer Yahut Hiç	54	4,86
Yokuşa Akan Sular	54	4,86
Menekşeli Mektup	50	4,50
Uzun Hikâye	47	4,23
Arkakapak Yazıları	43	3,87
Huzursuz Bacak	40	3,60
Sır	37	3,33
Bu Böyledir	36	3,24
Yoksulluk İçimizde	36	3,24
Trende Bir Keman	31	2,79
Hüzün ve Tesadüf	30	2,70
Toplam	1110	% 100

Tablo 44’ de içerisinde en çok değer olan eserden en az değer olan esere doğru bir sıralama yapılmıştır. Tablodaki verilere göre Rüzgârlı Pazar 96 değerle (%8,64) içerisinde en çok değer barındıran eserdir. Rüzgârlı Pazar’ı 89 değerle (%8,01) Ya Tahammül Ya Sefer, 80 değerle (%7,20) Mavi Kuş, 76 değerle (% 6, 84) Beyhude Ömrüm, 70 değerle (% 6,30) Tufandan Önce adlı eser takip etmiştir. Kapıları Açmak’ ta 67 (%6,03), Nur’ da 61 (% 5,49), Hesap Günü’nde 57 (%5,13), Hayat Güzeldir’ de 56 (% 5,04), Zafer Yahut Hiç’te 54 (% 4,86), Yokuşa Akan Sular’ da 54 (%4,86), Menekşeli Mektup’ta 50 (%4,50), Uzun Hikâye’de 47 (% 4,23), Arkakapak Yazıları’nda 43 (%3,87), Huzursuz Bacak’ta 40 (%3,60), Sır’ da 37 (%3,33), Bu Böyledir’ de 36 (%3,24), Yoksulluk İçimizde’de 36 (% 3,24), Trende Bir Keman’da 31 (%2,79), Hüzün ve Tesadüf’te 30 (% 2,70) değer tespit edilmiştir.

5. BÖLÜM SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Mustafa Kutlu'nun yirmi hikâye kitabı değer iletimi açısından incelenmiştir. Çalışma sonucunda Kutlu'nun hikâyelerinin elde edilen veriler doğrultusunda değerler bakımından zengin olduğu tespit edilmiştir. Hikâyelerde öne çıkan 35 değer ile ilgili iletilere yer verilerek bu iletiler yorumlanmıştır. Çalışmada incelen değerler: adil olma, aile birliğine önem verme, arkadaşlık, bilimsellik, cesur olma, cömertlik, çalışkanlık, çevreye önem verme, dayanışma, dini değerler, duyarlılık, dürüstlük, edepli olma, estetik, fedakârlık, hoşgörü, iffetli olma, iletişim kurma, kanaatkârlık, merhamet, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik, barış, bağımsızlık, demokrasi, sebat etme, problem çözme, özgüven, özgürlük değerleridir. Bu değerler söz konusu hikâyelerde tespit edilmiş, Türkçe öğretiminde değer iletimi açısından önemleri ortaya konulmuştur.

Elde edilen veriler sonucunda Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde değerler ile ilgili 1110 ileti tespit edilmiştir. 1110 değer içerisinde en fazla işlenen değer 134 (% 12,07) kullanım sıklığıyla “dini değer” dir. Dini değeri 93 (% 8,37) kullanım sıklığıyla “yardımseverlik değeri”; yardımseverlik değerini ise 75 (% 6,75) kullanım sıklığıyla “sevgi değeri” takip etmiştir.

İçerisinde en çok değer barındıran eser 96 (% 8,64) değerle “Rüzgârlı Pazar” dir. Rüzgârlı Pazar'ı 89 (% 8,01) değerle “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı eser; Ya Tahammül Ya Sefer adlı eseri 80 (% 7,20) değerle “Mavi Kuş” adlı eser takip etmiştir. Bu bulgular Kutlu'nun hikâyelerinin değer eğitimi için oldukça zengin olduğuna işaret etmektedir. Diğer bir deyişle Kutlu'nun hikâyeleri Türkçe değer eğitimi çalışmalarında kullanılması gereken eserlerdir.

Şen'in (2007) “Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma” adlı tezinde en çok rastlanan değer 172 (%23,1) değerle sevgi değeridir. Sevgi değerini 117 (%15,7) kullanım sıklığıyla duyarlılık değeri; duyarlılık değerini 101 (%13,5) kullanım sıklığıyla saygı değeri; saygı değerini 75 (%10,1) kullanım sıklığıyla yardımseverlik değeri takip etmiştir. Sonuç olarak 29 yerli eserde 746, 29 yabancı eserde 325 değer

tespit edilmiştir. İncelenen 58 eserde toplam 1071 değer tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 Temel Eser serisinde yer alan kitapların, değer aktarımı için yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özbay ve Karakuş Tayşi (2011) tarafından hazırlanan çalışmada, Dede Korkut Hikâye kitabındaki 12 hikâye değer eğitimi bakımından incelenmiştir. Hikâyelerde 38 kullanım sıklığıyla saygı değeri en çok işlenen değer olmuştur. Saygı değerini 29 kullanım sıklığıyla sevgi değeri; sevgi değerini 17 kullanım sıklığıyla sorumluluk değeri takip etmiştir. Hikâyelerde toplam 190 değer tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlarına göre Dede Korkut Hikâyeleri'nin değer eğitimi bakımından kullanılabilir zengin kaynaklardan olduğu tespit edilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 Temel Eser ve Dede Korkut hikâyelerinde yapılan değer eğitimi çalışmalarında farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. 12 Dede Korkut hikâyesinde 190 değer tespit, bu hikâyelerin değer eğitiminde kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 Temel Eser içerisinde incelenen 58 eserde 1071 değer tespit, bu eserlerin değer eğitiminde kullanımlarının yetersiz olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Görüldüğü üzere yapılan çalışmalarda hangi eserlerin değerler eğitimi bağlamında kullanılabilir olduğuna dair bir ölçüt oluşturulamamıştır. Çalışmada Mustafa Kutlu'nun değer iletimi bağlamında incelenen 20 hikâye kitabında 1110 değer tespit edilmiştir. Bu verilere göre Mustafa Kutlu'nun hikâye kitaplarının değer eğitiminde yararlanılması gereken kaynaklar arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bu bulgulara göre Mustafa Kutlu'nun eserleri hem ders işleyiş sürecinde hem de ders dışında yararlanılması gereken kaynaklardandır. Kutlu, eserlerinde toplumu en ince ayrıntısına kadar işleyerek toplumun sahip olduğu değerleri korumaları gerektiğinin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca eserlerinde bireylerin kendileriyle özdeşim kurabileceği örnek kahramanlara da yer vermiştir. Bu kahramanlar her yaştan her statüden farklı kişileri barındırmaktadır. Çocuk, genç, ihtiyar, öğretmen, mimar, doktor, çiftçi, esnaf, işçi, seyyar satıcı, postacı, müzisyen, polis, hemşire, hâkim, milletvekili, asker bu kahramanlardan bazılarıdır.

Yazarın eserlerinde değerler, kimi yerde doğrudan kimi yerde örtük bir şekilde işlenmiştir. Eserlerde geçen olaylar aracılığıyla ya da kahramanların ağzından veya yaşadıklarından hareketle değer iletimi okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır. Eserler

bireylere edebi zevk kazandıracak düzeyde yalın bir Türkçe ile yazılmıştır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda yazarın eserleri dil, anlatım, tema ve konular açısından ortaokul seviyesindeki çocuklar için uygun olduğu söylenebilir.

Araştırmanın sonucundan hareketle şu önerilerde bulunabilir:

- ✓ Türkçe Öğretim Programı'nda değerler eğitimi alanında bir netlik olmadığı görülmektedir. Bu nedenle hangi değerlerin hangi sınıf düzeyinde nasıl verileceğine dair bir plan hazırlanmalı ve Türkçe Öğretim Programı'nda değerler eğitimine özgü bir alan oluşturulmalıdır.
- ✓ Eğitimin sadece bilgi vermekten ibaret olmadığı, bireylerin aynı zamanda çok yönlü gelişime ihtiyaç duydukları ve değerler eğitiminin önemi; okul yöneticilerine, öğretmenlere, okul personellerine ve ailelere bilinçli bir şekilde aktarılmalıdır.
- ✓ Değerlerin dağılımı sınıf seviyelerine göre olmalıdır. Değerlerin dağılımı her sınıf seviyesinde farklı değerlerin benimsenmesini kolaylaştırırken, değerlerin ihmal edilme olasılığını da ortadan kaldırır.
- ✓ Değer iletiminde doğru eser seçimi büyük önem taşır. Çocuklara doğru eser seçiminde rehber olunmalı ve belirlenen eserlerin çocuklara okutulması sağlanmalıdır.
- ✓ Etkinlikler aracılığıyla öğretim etkili yöntemlerden biridir. Bu nedenle Türkçe öğretim programında, değerlerin öğretimine yönelik etkinliklere yer verilmelidir.
- ✓ Öğretmenlerin, öğrencilerine yararlı olabilmesi için değerler eğitimi alanında nitelikli olması gerekir. Bu amaçla eğitim fakültelerinde okuyan öğretmen adaylarına değerler eğitimi adı altında lisans öğreniminde ders ya da dersler verilmesi gerekir. Mesleğini icra eden öğretmenlere ise gerekli kurslar verilerek bu alandaki eksiklikleri giderilmelidir.
- ✓ Eğitimde model olma, iletinin sağlıklı olarak alıcıya ulaşmasında önemlidir. Öğretmenler, değer iletiminde aktarmaktan çok yaşamının önemini kavrayarak model olmaları gerektiğinin bilincinde olmalıdırlar.
- ✓ Çalışma verilerinden hareketle Mustafa Kutlu'nun hikâyelerine Türkçe ders kitaplarında yer verilmelidir. Böylece değer iletimi açısından zengin hikâyelerle değerlerin öğretimi kolaylaşacaktır.
- ✓ Millî Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 Temel Eser serisine Mustafa Kutlu'nun eserlerinden en çok değer barındıran "Rüzgârlı Pazar", "Ya

Tahammül Ya Sefer” ve “Mavi Kuş” adlı eserlerinden biri ya da birkaçı eklenmelidir.

KAYNAKÇA

Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-25.

Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinde gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi: Yayımlanmamış doktora tezi.

Akbalık, H. (2015). *Değerler eğitimi bağlamında Hacı Bektaş-i veli'nin eserlerinde yer alan eğitsel unsurlar*. Atatürk Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Akbayır, S. (2007). *Cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık

Akın, İ. (2014). *Mustafa Kutlu'nun "uzun hikâye" adlı hikâye kitabının söz dizimi açısından incelenmesi*. İnönü Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Aktaş, E ve Çelikipazu Ekinci, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 6/2, 413-424.

Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde yardımseverlik değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi*. Gazi Üniversitesi: Yayımlanmamış doktora tezi.

Aktürk, Gülfıdan F. (2012). *Çocukta değerler eğitimi açısından Üzeyir Gündüz'ün eserleri*. Afyon Kocatepe Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Akyol, Ş. (2010). *İlköğretim 6. sınıf türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*. Gazi Üniversitesi: Yayımlanmamış doktora tezi.

Alagöz, C. F. (2012). *Cahit Uçuk'un masal kitaplarında temel değerlerin Türkçe eğitimine katkısı*. Uşak Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Alan, Y. (2012). *Türkçe ders kitaplarındaki okuma ve serbest okuma metinlerinin dini ve ahlaki değerler açısından incelenmesi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Alpöge, G. (2011). *Okul öncesinde değer eğitimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aydın, M. (2011). Değerler, işlevleri ve ahlak. *Eğitim-Bir-Sen*, 19, 39.

Arslan, Z. Ş., Yaşar, T. F. (2014). Değerler eğitimi. S. Zavalı (Ed.) *Yükselen " Değer" Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım*, 7-13.İstanbul: Ensar Neşriyat.

Aydın, M. Z. , Akyol Güler, Ş. (2014). *Okulda değerler eğitimi yöntemler etkinlikler kaynaklar*. Ankara: Nobel Yayınları.

Aydın, M. Z. (2007). *Ailede çocuğun ahlâk eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Aytaş, G. (2002). *Edebi türlerden yararlanma*. Ankara.

Aytekin, M. (2015). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının değer iletimi açısından incelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Başçı, Z. (2012). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Erzurum örneği)*. Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.

Bacanlı, H. (2011). Değer, değer midir? *Eğitime Bakış Dergisi*, (19), s. 18-21.

Beill, Brigitte (2003). *İyi çocuk, zor çocuk "doğru davranışlar çocuklara nasıl kazandırılır?"* (Çev: Cuma Yorulmaz). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Biçer, S. (2013). *Değerler eğitimi açısından Mehmet Akif Ersoy'a ait "safahat" adlı eserin incelenmesi*. Uşak Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Bozkurt, V. (2008). *Değişen dünyada sosyoloji: temeller, kavramlar, kurumlar*, Bursa: Ekin Yayınevi.

Bulut, S. (2011). *Atasözlerinin değerler eğitimindeki yeri*. Karadeniz Teknik Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi.

Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Cintaş, D. (2009). *İbrahim Zeki Burdurlu' nun eserlerinde çocuk eğitimi ile ilgili evrensel değerler*. Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Coşkun, S. (2005). Ne yapmalı sorusunun hikâyesi: chef. *Yağmur Dergisi*, 29, 14.

Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve davranışı, psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakın, B. M. (2014). *Gülşehrî'nin mantıku't-tayr'ında eğitim değerleri ve Türkçe*. İnönü Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Çam, T. Ç. (2015). *Sara Gürbüz Özeren' in eserlerinde aktarılan değerler*. Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Çapoğlu, E. (2014). *Ortaokul 8. sınıf türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde yer alan değerler*. Sakarya Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Çağlayan, A. (2013). *Ahlâk pusulası ahlâk ve değerler eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları.

Çengelci, T. (2010). *İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. Anadolu Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.

Demirezen, İ. (2007), Hikâyeler ve ahlak tasavvuru. Recep Kaymakcan, Seyfi Kenan, Hayati Hökelekli, Z. Şeyma Arslan ve Mahmut Zengin (Ed.), “*Değerler ve Eğitimi*” *Sempozyumu*, 354- 371, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Demirel, Ö. (2010). *Eğitim sözlüğü*. Ankara: Pegem Akademi.

Demirci, İ. H., Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15, 69-88.

Demirtaş, T. (2012). *Değerler eğitiminde edebi ürünlerden yararlanma: Nasreddin hoca fıkraları*. Sakarya Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

- Destebaşı, F. (2011). *Çocuk edebiyatı eserlerinin 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin karakter gelişimine etkisi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Doğanay, A. (2010). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed.) *Sosyal Bilgiler Öğretimi: Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*, 225-256. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2007). *Sosyoloji: kavram ve sorunlar*. Ankara: Pegama Yayıncılık.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi programları. *Değerler eğitimi dergisi*, (1), 79-96.
- Elçin, Ş. (2010). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ.
- Emirhan, T. (2016). *Değerler eğitimi bağlamında Yavuz Bahadıroğlu' nun çocuk romanları*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Erdem, M. (2000). *Eğitim psikolojisi, gelişim-öğrenme-öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erol, E. (2014). *Tarık Buğra'nın hikâyelerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Gökçe, B. (2008). *Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk öykülerinde değer eğitimi ve öykülerin Türkçeye katkısı*. İnönü Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Güler, İ. M. (2015). *Değerler eğitimi açısından lutfiyye-i vehbî*. Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar ahlak psikolojisi, ahlaki değerler ve ahlaki gelişme*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güven, A. Z. (2014). *Değerler eğitimi ve türkçe derslerinde değerlerin kullanımı*. Konya: Palet Yayınları.
- Hece Dergisi (2000). Hece dergisi, hece basım yayını, 248-249
- Hökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma: değerler eğitimi. *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6 (18), 4-9.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Işık, Koçak A. (2013). *Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde modern kentli insanın bunalımları*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

İşcan, D, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.

Kanter, F. M. (2012). Gönül işi'ni gönülden okumak. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 462, 72.

Kaplan, M. (2010). *Hikâye tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (1996). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaca, G. (2010). *Edebi çocuk dergisi kırmızıfare'deki metinlerin değer aktarımına katkıları (1-26. ve 94-106. sayılar)*. Muğla Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Karaca A. (2012). *Küçük, güzel ve şükür kavramları çerçevesinde hayat güzeldir'deki hikâyeler, aynanın sırrı: Mustafa Kutlu sempozyumu bildiriler kitabı*. İstanbul.

Kardaş, N. M. (2015). Orhun abidelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından önemi III bilge kağan abidesi. *Türk İslam Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2, 55-70.

Karatay, H. (2007). *İlköğretim Türkçe öğretmeni adaylarının okuduğunu anlama becerileri üzerine alan araştırması*. Gazi Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.

Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 6/1 1398-1412.

Katılmış, A. (2010). *Sosyal bilgiler derslerindeki bazı değerlerin kazandırılmasına yönelik bir karakter eğitimi programının geliştirilmesi*. Marmara Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.

Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.

Kaya, M. (2012). *Emine Işınsu'nun romanlarında değer eğitimi ve bu eserlerin Türkçe öğretimine katkısı*. Uşak Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

- Kaymakcan, R. (2010). Değer kavramı ve gençlerin dini değerleri. *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6 (18), 10-15.
- Kaymakçı, S. (2014). Farklı yönleriyle değerler eğitimi. R.Turan ve K. Ulusoy (Ed.) *Hayat Bilgisinde Değerler Eğitimi*, 367-388. Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıç, M. (2011). Değerler filozofisi ve hukuksal değerler. *Eğitime Bakış Dergisi*, 19, 50-55.
- Kolcu, A. İ. (2011). *Öykü sanatı*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Köknel, Ö. (2007). *Çatışan değerlerimiz*. İstanbul: Altın Yayınları.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü' nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Kutlu M. (2006). Balık ve tango. *Yeni şafak*. (04.10.2006).
- Kutlu, M. (2007). *Akasya ve mandolin*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Lekesiz, Ö. (1998). Ana hatlarıyla cumhuriyet dönemi türk öykücülüğü, *Yeni Türkiye, Cumhuriyet Özel Sayısı*, -IV, 23-24.
- Marshall, Gordon (2003). *Sosyoloji sözlüğü* çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (6-7. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2005). *Türk edebiyatı dersi öğretim programı ve kılavuzu (6, 7, 8. sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2007). *İlköğretim düşünme eğitimi dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü
- MEB. (2009,). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. *Sosyal bilgiler dersi 6 ve 7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*: [Http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx](http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx), Erişim tarihi: 22 Ocak 2016.

MEB. (2010). 18. millî eğitim şurası kararları. *Tebliğler Dergisi*, 2639, 1823-1837.

Moğul, S. (2012). *Mehmet Akif Ersoy'un safahat isimli eserinin Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Erciyes Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Nalçacı, A. (2014). Farklı yönleriyle değerler eğitimi. R.Turan ve K. Ulusoy (Ed.) *Değer kazandırmada örnek olay inceleme yöntemi*, 323-337. Ankara: Pegem Akademi.

Narlı, S. (2014). *Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde değişen değer yargıları*. Marmara üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Okudan, Y. A. (2010). *Eğitim yöneticilerinin değerler eğitiminin önemi etkileri ve uygulamalar hakkındaki görüşleri*. Marmara Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Oruç, C. (2010). Okul öncesi dönem çocuğunda ahlaki değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 1 (2), sf 37-61.

Özbay, M. (2006). *Türkçe özel öğretim yöntemleri*. Ankara: Öncü Kitap.

Özbay, M. (2010). *Türkçe öğretimi yazıları*. Ankara: Öncü Kitap.

Özbay M. ve Karakuş Tayşi E. (2011). Dede Korkut hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.

Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: ilköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7, 1124-1141.

Özdaş, F. (2013). *Ortaokullarda değerler eğitimi ve istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. Fırat Üniversitesi: Yayımlanmamış doktora tezi.

Özlek, E. (2014). *Kırk vezir hikâyeleri'nde eğitici değerler ve söz varlığı*. İnönü Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Öztürk, H (2013). *İlköğretim 100 temel eserdeki manzum metinlerde değerler*. Necmettin Erbakan Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.

Pakdemirli, M. N. (2011). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde hikâye kullanımının önemi, eğitim psikolojisi açısından bir yaklaşım. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 21, 99-129.

Samur Öztürk, A. (2011). *Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi*. Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.

Sandıkçı, E. (2014). *Hasan Nail Canat'ın eserlerinde değerler üzerine bir araştırma*. Necmettin Erbakan Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Salar, R. (2011). *Reşat Nuri Güntekin'in romanlarının eğitim değerleri açısından incelenmesi*. İnönü Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Sallabaş, M.E. (2012). Ömer Seyfettin hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 59-68.

Sarı, O. (2013). Sosyal değerler emek ve sosyal edebiyata dair bazı düşünceler, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2 202-227.

Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Selçuk, Z. (2001). Etkili öğrenme ortamlarının oluşturulmasını etkileyen etmenler. *Bilim Ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 21, 16-19.

Somuncu, S. (2010). İlköğretim Türkçe ders kitabındaki edebi metinlerin içerdiği evrensel değerlere ve metin seçimine ilişkin bazı tespitler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 193-219.

Sönmez, H. (2011). *Reşat Ekrem Koçu'nun çocuklar için yazdığı eserlerde değer eğitimi ve Türkçe*. İnönü Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Susar Kırmızı, F. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12, 217-259.

Sürmeli, A. (2015). *Peyami Safa'nın romanlarında değerler eğitimi ve Türkçe*. İnönü Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Şen, Ü. (2007). *Millî eğitim bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Gazi Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

- Şen, Ü. (2008). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletildiği değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-780.
- Şentürk L. ve Aktaş E. (2015). Türkiye’de ve Romanya’da okutulan ana dili Türkçe ders kitaplarının değer iletimi açısından karşılaştırılması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13, 215-243.
- Tahiroğlu, M. (2014). Farklı yönleriyle değerler eğitimi. R.Turan ve K. Ulusoy (Ed.) *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitimi etkinlik örnekleri*, 340-366. Ankara: Pegem Akademi.
- Tarhan, N. (2012). *Güzel insan modeli*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tekin, M. (2002). *Roman sanatı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tekşan, K. (2012). Türkçe dersi değerler eğitiminde kutadgu bilig’in kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 3, 1-17.
- TDK, (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
- Tokdemir, A. M. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi hakkında görüşleri*. Karadeniz Teknik Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Tonga, N. (2005). *Mustafa Kutlu ve yoksulluk içimizde*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tonga, N.(2008). Yazar-hayat-eser bağlamında Mustafa Kutlu’nun ‘uzun hikâye’ adlı eserinin tahlili, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/2, 434-447.
- Tonga, N.(2010). Ortadaki adamdan Tahir Sami Bey’in özel hayatı’na Mustafa Kutlu hi kâyeciliğinin kronolojik tahlili, *Fayrap*, 25, 6-9.
- Tosun, N. (2004). *Türk öykücülüğünde Mustafa Kutlu*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tosun, N. (2011). *Modern öykü kuramı*. Ankara: Hece Yayınları.
- Tökel, İ. (2008). *Gökhan Akçiçek’in çocuk şiirlerinin değer aktarımı açısından incelenmesi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Tural, S. (1991). *Zamanın elinden tutmak*. Ankara: Ecdâd Yayınları.
- Turan, L., Yılar, Ö., (2010). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Uslu, K. (2014). *Nur İçözü'nün 8-14 yaş çocuklarına yönelik eserlerinin değerler bağlamında incelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Veugelaers, W. (2000). "Different ways of teaching values". *Educational Review*, 52 (1), 37-46.
- Yaman, E. (2014). *Değerler eğitimi eğitimde yeni ufuklar*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Yalçın, A. ve Aytaş G. (2012). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuz, Ş. (2010). Post/Modern bir köyde varlık, oluş ve umudun "değneği" ve "değerlemesi": değerler, diğerleri ve değerler havuzu. *Eğitime Bakış*, s. 43-49.
- Yeşil, A.ve Aydın, R, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (2).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2007). *Mustafa Kutlu hikâyeciliği: varoluş, yabancılaşma, hakikat*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2008). *Eğitim yönetiminde değerler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz, E. (2012). *Ziya Gökalp'in şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Yılmaz, E. M. (2015). *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun öykülerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Yılmaz, F. (2015). *Evliyâ Çelebi seyahatnâmesi'nin değer eğitimi açısından incelenmesi*. Gazi Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Yiğittir, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4 ve 5. sınıf değerlerinin kazanılma düzeyi*. Gazi Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Zengin, A. Yaşar ve Zengin, Nesrin (2007). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Zengin, S.H. (2012). *Hikmet ve ahenk*. İstanbul: Ağaç Kitap Evi Yayınları.

MUSTAFA KUTLU'NUN BU ÇALIŞMADA İNCELENEN ESERLERİ

- Kutlu, M. (2012), Zafer Yahut Hiç, Dergah Yayınları, 6.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Ya Tahammül Ya Sefer, Dergâh Yayınları, 17.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Yokuşa Akan Sular, Dergâh Yayınları, 12.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Arka Kapak Yazıları, Dergâh Yayınları, 7.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Hüzün Ve Tesadüf, Dergah Yayınları, 10.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Bu Böyledir, Dergâh Yayınları, 13.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Tufandan Önce, Dergah Yayınları, 9. b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Menekşeli Mektup, Dergâh Yayınları, 11.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Yoksulluk İçimizde, Dergâh Yayınları, 16.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Kapıları Açmak, Dergah Yayınları, 12.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Hayat Güzeldir, Dergah Yayınları, 5.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2014), Huzursuz Bacak, Dergah Yayınları, 9.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2015), Mavi Kuş, Dergah Yayınları, 23. b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2015), Beyhude Ömrüm, Dergâh Yayınları, 24.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2015), Rüzgârlı Pazar, Dergâh Yayınları, 13.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2015), Uzun Hikâye, Dergah Yayınları, 38.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2015), Sır, Dergah Yayınları, 13. b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2015), Nur, Dergah Yayınları, 7.b., İstanbul.
- Kutlu, M. (2015), Tirende Bir Keman, Dergah Yayınları, 1.b., İstanbul.
- Kutlu, M (2015), Hesap Günü, Dergah Yayınları, 2. b., İstanbul.

EK 1

HİKÂYE ÖZETLERİ

Yokuşa Akan Sular

Hikâye, köyden kente göçün birey üzerindeki etkisini anlatmaktadır. Hikâyenin kahramanı Bican' dır. Bican, ilk defa köyünden ayrılarak kente gelmiştir. Kente gelir gelmez bir iş bulur. İş ağırdır, dayanmaya çalışır. Oradaki insanların farklı yaşamlarına şahit olur. İş kazasında kaybettiği bir arkadaşından sonra işi bırakır. İşi bırakmasıyla sosyal hayata daha yakınlaşır. Yüksek binalar, kalabalıkta koşuşturan insanlar, genç kızlar, otobüs kuyrukları ve işçi grevleri. Dini hayat dünyevi işlerin arkasında kalır. Dinini yaşamaya çalışanların yaşamlarında bozulmalar görülür. Bu değişikliklerin olduğu kent yaşamında kendini bulan Bican, şaşkınlık ve korku içerisinde çevresini seyreder. Dönemin siyasal kutuplaşmalarından etkilenir. Kendini olayların içerisinde bulur. Eski iş arkadaşı Seydali ile tesadüfen karşılaşır. Onu işçi eylemlerine katılmaya davet eder. O sırada işçiler toplanmış eylem yapmaktadır. Bican, Seydali'yi ikna etmeye çalışırken başından vurulur. Seydali'nin kucağına düşer. Gözleri ve ağzı bir şeyler söylercesine açık kalmıştır.

Yoksulluk İçimizde

Hikâye, yoksul birinin hırsla zengin oluşunu bir aşk üçgeninde anlatır. Hikâyenin kahramanı Engin, içinde bulunduğu durumdan memnun olmayan zenginlik peşinde olan biridir. Engin' in karşısında ise onunla evlilik hayalleri kuran Süheyla vardır. Süheyla ise Engin' in karakterleri çok farklıdır. Süheyla maddiyata önem vermeyen ruhi ve manevi zenginlik arayan biridir. Engin'in maddiyata olan meyli Süheyla'yı maneviyata iter. Engin ise Yalova'lı zengin bir ailenin kızıyla nişanlanır. Süheyla yıkılır. Süheyla işini bırakır ve tamamen maneviyata yönelir. Süheyla'nın maneviyata yönelişi Engin'i derinden etkiler. Engin yaşadığı zengin ve haram dünyayı

bırakır. Süheyla'ya olan aşkı onu derinden yaralamıştır. Süheyla'yı her yerde arar fakat bulamaz ve her gördüğünü Süheyla zanneder. Kutlu'nun deyişiyle çağdaş bir Leyla ile Mecnun hikâyesidir.

Ya Tahammül Ya Sefer

Bu kitap, bir davaya gönül veren insanların zamanla farklılaşan arzuları, istekleri sonucu davadan uzaklaşarak yitip gitmelerini anlatır. Asım Bey, davayla yanıp tutuşmaktadır. Letafet Hanımla evlendikten sonra yaşamında ve davaya olan bağlılığında değişimler gözlenir. Üniversitede hoca olmasıyla birlikte bir kopuş görülür. Oğlu İlhan ise Asım'ın gençliğindeki davaya olan bağlılığının sembolüdür. İlhan, babasının gençlikteki yüzüdür. Baba Asım Bey, davadan bir türlü uzaklaşamamanın acı tecrübesini yaşar. Hikâyenin diğer kahramanları Murat ve Kerim ise bu davadaki sadakatin sembolüdürler. Murat davası için evlenmemiş her türlü zorluğa katlanmıştır. Zamanla çevresindeki insanların davadan kopuşlarını görmesi Murat'ı yıkıma uğratmıştır. Bu yıkım Murat'ı davadan bir ara uzaklaştırırsa da tekrar davaya bağlamıştır. Ancak zamanın sosyal değişimleri hiçbir şeyi eski halinde bırakmamıştır. Murat'ın arkadaşı Kerim de davanın hiçbir zaman bitmeyeceği herkesin bir gün tekrar sahipleneceği umuduyla yaşamıştır. Diğer dava arkadaşları olan Yusuf Bey de politika uğruna davayı bırakmıştır. Eşi Neslihan Hanım da kocasının siyasete girmesi üzerine istemeyerek de olsa yaşamında değişikliklere gitmiştir. Tesettürlü olan Neslihan Hanım'ın başörtüsü artık bir kenardadır. Bu durumdan rahatsız olsa da bir şeyleri değiştirebilecek gücü yoktur.

Bu Böyledir

Hikâye, Süleyman adlı kişinin çevresinde şekillenir. Süleyman'ın çevresinde felsefe hocası Şinasi, dayısı Rafet ve bir türlü evlenemeyip evde kalan Sebahat vardır. Süleyman, fakir ve babasız olarak büyümüştür. Dayısının yanında ve tuğla ocaklarda çalışır. Zinnure ile evlenir. Annesinin birçok insanı devreye sokmasıyla ancak bir banka da işe başlar. İşe başlamasıyla Süleyman'ın dünyası değişir. Aynı zamanda Kambur Hafız'ın yanında hafızlık dersleri alır. Bir yanda maddi dünyanın fırtınasında kaybolurken bir yanda manevi dünyada yaşamak ister. Hikâye bir Lunapark'ta geçer.

Lunapark aslında bir metafordur. Yaşamı temsil eder. Lunaparka eşi ve çocuğuyla giren Süleyman, buradan çıkmak istemelerine rağmen bir türlü çıkış kapısını bulamamaktadırlar. Aslında bu parkın bir çıkış kapısı yoktur. Sürü halinde gidip gelen insan kalabalıkları vardır. Dünyaya dalıp gitmenin dayanılmaz çaresizliği verilir. Çıkışı bulamazlar ve hikâye biter.

Sır

Hikâye, tasavvuf ve tekkelerin zamanla nasıl değiştiğini, nasıl bozulduğunu, değişime karşı nasıl direnç gösterdiklerini anlatır. Hikâye, Efendi hazretlerinin tekkenin sorumluluğunu birine vermesiyle başlar. Tekke zamanla tüm civar şehirlerde duyulur ve insanlar buraya akın etmeye başlar. Tekkenin bu hizmetlerine karşı fitne çıkartılır. Tekkenin diğer ihvanları tekkeyi şehre taşımaya karar verir. Şehre taşınan tekke dejenere olur. Lüks içinde yaşamaya başlanılır. Siyaset kurumu tekkeye girer. Tekkenin efendisi olup bitenlerden oldukça rahatsızdır. İç dünyasında fırtınalar yaşar. Ve bir gün ansızın tekkeden ayrılarak kaybolur. Hikâye tasavvufu, şeyh ve mürid ilişkisini, toplumsal değişimin diğer kurum ve yapıları nasıl etkilediğini bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Arkakapak Yazıları

Bu kitap birbirinden bağımsız hikâyelerden oluşmaktadır. Genel olarak sıradan insanların tekdüze yaşantılarına, dünyanın büyük bir hızla tüketim toplumuna dönüşmesine, modernizmin topluma olan etkisine, insanların doğal yaşama olan olumsuz tutumları gibi birçok konuya yer verilmiştir.

Hüzün ve Tesadüf

Bu hikâye kitabı kendi içerisinde birbirinden bağımsız hikâyelerden oluşmuş ve Mahzun Mücahit ile Hüzün ve Tesadüf adlı iki ana kitapçıkta toplanmıştır. Bu kitapta yazar, köyden kente giden insanların değişimlerini ve onların yaşama uyum sağlamadaki zorluklarını anlatır.

Uzun Hikâye

Hikâye, on altı yaşındaki bir çocuğun anılarını anlatmasıyla başlar. Babasının ismi Ali lakabı Sosyalist'dir. Annesinin adı Münire. Hikâyeye, babasının annesini kaçırmaya olayını anlatarak başlar. Bu kaçırmaya olayı hayatlarının dönüm noktası olur. Ali, karısının ailesinden kaçtığı için sürekli bir kasabadan bir diğer kasabaya yer değiştirir. Bu mekân değişikliğinin tek sebebi elbet bu değildir. Ali asla haksızlığa gelemmez. Gördüğü yanlışı düzeltir, tepkisini koyar. Alışlagelen, gördüğü haksızlığa ses çıkarmayanlardan olmadığı için lakabı Sosyalist Ali'ye çıkar. Geldikleri kasabada bir tren vagonunda yaşamaya başlarlar. Burada bir okulda çalışmaya başlar. Müdür, Ali'yi hazmedemez ve tatsızlık çıkarır. Ali'nin karısı doğum sırasında hayatını kaybeder. Ali ve oğlu yalnız kalır. Bu kasabadan başka bir kasabaya giderler. Gittikleri kasabada hikâyenin kahramanı ile arkadaşı aynı kıza âşık olur. Hikâyenin kahramanı arkadaşına bu durumu asla belli etmez ve onun yazdığı mektupları sürekli âşık olduğu kıza götürür. Ali, sistemin haksızlığına karşı geldiği için sıkıntı yaşamaya başlar ve oğlunu alarak bir gece ansızın kasabayı terk eder. Gittikleri yeni kasabada baba oğul bir kitapçı dükkânı açar ve Ali yerel bir gazetede yazarlık yapmaya başlar. Oranın mevcut düzenini eleştirdiği için hapse atılır. Hikâyenin kahramanı yalnız kalır. Feride diye bir kıza âşık olur. Babasının annesini kaçırdığı gibi Feride'yi kaçırmak ister. Fakat Feride buna razı olmaz. Artık burada duramayacağını anlayan hikâyenin kahramanı babasının daktilosunu alır ve kasaban ayrılır. Bir tren istasyonunda durur ve babasının uzun hikâyesini yazmaya başlar.

Beyhude Ömrüm

Hikâye, köy hayatını ve köyden kente göçü işlemektedir. Hikâye, Yedigâr'ın bahçe kurma serüvenini anlatır. Yedigâr, ıslak kaya adı verilen bir yerde yaşadığı yerin bir aşığı olarak orada bahçe kurmaya karara verir. Bahçenin olması için suyu bulması gerekmektedir. Islak kaya adı verdiği kayanın altında su bulmayı ümit eder. Suyu bulması için kayayı parçalayıp yeri kazması gerekir. Babasının bir define arayıcısı olması kendisini ilk başta küçük bir tereddüt haline düşürse de vazgeçmeyerek çalışmalara başlar. Yedigâr yaptığı çalışmalar sonucu suyu bulur. En büyük hayalini

gerçekleştirerek güzel bir bahçe oluşturur. Köyün muhtarı zalim biridir ve köylüye yapmadığı eziyet kalmamıştır. Bahçenin yerinin kendisine ait olduğu söyleyerek Yadigârı dövdürür ve sonra mahkemeye verir fakat bir netice alamaz. Zamanla köyün nüfusu azalır çoğu aile kente göç eder. Yadigâr istemese de çocukları İstanbul' a gider. Karısının vefatından sonra bir müddet çocuklarının yanında kalsa da dayanamaz köyüne geri döner. Ve çok sevdiği bahçesini bir gün ziyaret ederken orada düşer ve ölür.

Mavi Kuş

Uzun hikâye tarzında yazılan hikâyelerden biridir. Hikâye, kasabanın tek yolcu otobüsü olan Mavi Kuş'un kasabadan istasyona kadar olan macerasını anlatır. Ücra bir kasaba da taşımacılık yapan bu otobüs kasabanın bir nevi direğidir. Mavi kuş adlı otobüse farklı statülere sahip olan kişiler biner. Ağa ve kâhyası, doktor, öğretmen, asker, hasta ve kocası, mahkûm, kuyumcu nazım, turistler. Otobüsün şoförü Kenan'dır. Eserde yolcularının hayat hikâyeleri ve karakterleri anlatılır. Yolcular arasında muhabbet kurulur birbirlerine içlerini dökerler. Herkesin farklı bir hikâyesi vardır ve otobüstekilerin hepsinin tek hedefi istasyona varmaktır. Yolda otobüs bazı engellerle karşılaşsa da otobüs bir şekilde istasyona varır. İstasyona varıldığında yönetmen stop diyerek okuyucuyu şaşırtır. Aslında bütün yaşananların bir film sahnesidir.

Tufandan Önce

Bu eser uzun hikâye tarzında yazılmıştır. Eser siyaset, toplum, ticaret vb. dinamiklerin birbirleriyle olan bağlantılarını anlatır. Siyaset kavramının halk üzerindeki etkisi ve halkın yaşanan siyasetin kirli oyunlarından bihaber olmasına vurgu yapılır. Hikâye kasabada açılması planlanan bir tesisin temel atma sürecinde kasabada yaşanan kişilerin ekseninde dönen olayları anlatır. Bu dönen olayların anlatılması aslında kasaba üzerinden bütün topluma bir mesaj niteliğindedir. Açılışı yapılacak tesisin siyasiler için kendi menfaatlerini gösterme ve siyaset merkezine yaranma arzuları yatarken kasaba halkı tesisin kendilerine olan yararına bakar. Yazar, bu eserinde bu ince noktalar üzerinden hareket ederek siyasilerin ve toplumun bakış açısına değinir. Tesisin açılışı sırasında bir fırtınanın gerçekleşmesi sonucu tesis civarı harap olur ve tesisin açılışı

gerçekleşemez. Yazar kitabına tufandan sonra bölümünü ekleyerek siyasilerin bu fırtınadan sonra nasıl bir yol çizdiklerini kısaca anlatarak hikâyeyi bitirir.

Rüzgârlı Pazar

Bu eser uzun hikâye tarzında yazılmıştır. Hikâye de birden çok kişinin hayatına yer verilmiştir. Eserin konusu köyden kente gelen ya da doğuştan kentin acımasız yüzüyle karşı karşıya kalan insanların trajik hayatlarıdır. Kitap hayatta kalabilmek için mücadele eden bir seyyar satıcılar sokağındaki insanların yaşamlarından kesitler sunmaktadır. Bu kişilerin hepsinin farklı bir hayat hikâyesi vardır. Bu kişiler hayatın acımasız yüzüne maruz kalsalar da içlerinde hayat için yanan bir ışık vardır. Birbirlerine umutla, sevgiyle bakmakta ve birbirlerine yardımcı olmaktadırlar. Küçük dünyalarında etraflarındaki zengin insanların elde edemedikleri mutlulukları yaşamaktadırlar. Toplum bu kişilere kayıtsız kalsa da kendi küçük dünyalarında temiz kalabilen bu insanlara bir yardım elinin mutlaka uzatılacağı ifade edilerek hikâye bitirilir.

Menekşeli Mektup

Bu kitap üç farklı hikâyeden oluşmaktadır. Birinci hikâyede bir postacının yalnız dünyasıyla aşk dünyası arasındaki ilişkilerini anlatmaktadır. İkinci hikâyede hacca giden bir otobüs şoförünün, gidiş ve geliş sürecinde başından geçen olayları ve bu olayların dostluk ve arkadaşlık ekseninde nasıl bir seyir aldığı anlatılır. Üçüncü hikâyede ise Rus savaşı ve Sarıkamış'ta askerlerin yaşadıkları trajik olayların öncesi ve sonrası anlatılır.

Kapıları Açmak

Uzun hikâye tarzında yazılan kitaplardan biridir. Eserin kahramanı Zehra'dır. Olayın büyük bir bölümü küçük bir kasabada geçmektedir. Kasabanın turizmle tanışmasıyla birlikte kasabada yaşayan erkekler yeni iş arayışlarına girer. Bunlardan biri de Zehra'nın abisi Ahmet'tir. Ahmet kasabanın zenginlerinden olan güvenilmez, kumarbaz bir adam olan Kemal'e sırf ortak bir iş yapmaları koşuluyla kız kardeşini zorla vermeye çalışır. Zehra da köyün müezzinini sevmektedir. Abisi ile anlaşılan Kemal

Zehra'yı İstanbul'a kaçıtır. Yıllarca orada sefil bir hayat süren Zehra kocanın kaçmasıyla köyüne geri döner. Herkes ona kötü gözle bakar. Köyde sadece ona köyün imamı sahip çıkar. Kendi yaptığı el işi bebeklerle geçimini sağlar. Bir müddet sonra Kemal geri döner. Kemal tekrar rahatsız etmeye başlar Zehra'yı. Fakat Zehra bu defa teslim olmayacağına kararlıdır. Bir gece evini basan Kemal'i silahıyla çekip vurur.

Huzursuz Bacak

Hikâye yurt dışından gelen Ömer Faruk adlı kişinin başından geçenleri ve onun görüşleri üzerinden Türkiye'nin geçmişten geleceğe nasıl bir seyir izlediğini anlatmaktadır. Ömer Faruk yurt dışına doktora için gitmiştir. Gitmeden önce kendisi ve çevresindekiler bir dava etrafında toplanmışlardır. Ömer Faruk yurt dışından döndükten sonra bu insanların davayı unuttuklarını, eleştirdikleri sistemin bir parçası olduklarını görür. Bu kişiler Ömer Faruk'a iş teklifleri yapsalar da Ömer Faruk kabul etmez ve arkadaşlarını eleştirir. Kitabın ismi bir hastalıktan gelmektedir. Bu hastalığın sebebinde memleketin içinde bulunduğu olumsuz durum yatmaktadır. Kitabın konusu memleketin gidişatının ne olacağıdır. Ömer Faruk en sonunda bu bitmek bilmeyen suallerden kendini soyutlayarak babasının çiftliğine gider ve her şeyden uzakta bir kitap yazmaya karar verir.

Zafer Yahut Hiç

Hikâye bir kasabada geçer. Hikâye, kendini kasabaya adanmış Belediye başkanının yeğeni olan Doktor Ferit'in gelmesiyle başlar. Doktor Ferit dayısını ziyaret etmek için kasabaya gelir. Çevredeki fabrikalardan çıkan atıklar kasaba halkına zarar vermektedir. Doktor bu duruma duyarsız kalmaz, kasaba da kalmaya karar verir. Dayısı olan Belediye başkanı da kasaba için canla başla çalışmaktadır. Kasabanın bu durumunun içinde aşk üçgenleri merkezdedir. Doktor Ferit, Öğretmen Oya'ya âşık olmuştur. Oya öğretmen de kendisine âşık olan Komiser Bulut'a olan merhametinden dolayı iki arada kalmıştır. Gözlükçü ise hemşire Neriman'a âşık olmuştur. Neriman'dan karşılık beklese de bu bekleyiş karşılık bulmaz. Dayısının kızı Canan da doktora âşiktir. Bu aşk sarmalının içinde hepsi aşkı için mücadele eder. Çoğunun geçmişteki yaşamları birbirine benzer. Komiser Bulut'un oğlu ve Oya öğretmen, komisere gözdağı vermek

için illegal iş yapanlar tarafından kaçılır. Bulut onları kurtarmaya çalışırken kendisi, oğlu ve Oya'nın ölümüne sebep olur.

Hayat Güzeldir

Yirmi bir tane farklı hikâyeyi barındıran bir kitaptır. Hikâyeler genel olarak kitabın isminden de anlaşılabilir gibi yaşamın anlamını yeni kavramaya başlayan insanların duygularını, düşüncelerini anlatan küçük kesitlerden oluşur. Yazar, hikâyelerinde yaşamın zorluklara rağmen güzel olduğunu ve bunu keşfeden insanların yaşamdan daha zevk aldıklarını belirtir.

Nur

Kitap uzun hikâyeden oluşmaktadır. Kitap hakikat arayışındaki yolculuğu anlatır. Kitabın kahramanı Nur'dur. Nur zengin bir ailenin çocuğudur. Babası ve annesi ayrı yaşadığından dolayı aile sıcaklığını yaşayamamıştır. Babaannesi sürekli Nur'la ilgilenmiş, dini bir hassasiyet kazanmasına yardımcı olmuştur. Yıllar ilerledikçe Nur, Allah'ın varlığını ve eşyanın sırrını aramaya koyulur. Bu yolculukta Sinan'la tanışır. Dini sohbetler yapmaya başlarlar zaman geçtikçe birbirlerine âşık olurlar. İlahi aşkı aradığı için birbirlerinin aşklarını hep ertelerler. Nur'un bu yaşamı babasını etkiler. Babası zengin bir yaşamı ve iş yoğunluğunu terk ederek dini bir yaşam sürmeye karar verir. Nur'un yaşamın sırrını aramaya yönelik arayışları ve tasavvufa yönelişi onu yeni yolculuklara sürükler. Mevlevi dergâhlardan birine intisap etmeyi arzular. Bunun için birçok il ve ilçe gezer. En sonunda Karaman'da bir dergâhta aradığını bulur ve bir müddet orada kalır. Kendini ibadete ve tasavvufi mertebelere ulaşmayı verir. Bir müddet orada kaldıktan sonra evine geri döner. Sevdiği adam olan Sinan'ın kardeşi böbrek yetmezliğinden rahatsızdır ve böbrek aramaktadır. Nur böbreklerini Sinan'ın kardeşine verir ve ruhunu teslim eder.

Tirende Bir Keman

Hikâye yazarın diğerk hikâyeleri gibi uzun hikâye tarzında yazılmıştır. Hikayenin kahramanlarından biri Kenan adında bir kemancıdır. Bir mekânda keman çalarken aynı zamanda keman dersleri de vermektedir. Bir gün keman dersi almak için içeri biri girer ve Kenan'ın bütün hayatı değişir. Birbirlerine âşık olurlar ve evlenirler. Kız bir şöhret olur. Kenan eşinin bu parlaklığı karşısında sönük kalır. Ve aralarında bir kopukluk olur. Bu kopukluğu çocukları Sado da birleştiremez. Eşi mekân sahibiyle aşk yaşamaya başlar ve evi terk eder. Kenan yıkılır. Keman çaldığı yerden ayrılır. Çocuğunu da alarak İstanbul'u terk eder. İzmir, Adana ve birkaç farklı şehri gezdikten sonra bir kasabada kalmaya karar verir. Orada bir kemancı olarak meyhanelerde çalar. Aldatılmışlığın acısı Kenan'ı yakar kavurur. Yıllar geçer, oğlu büyümüş Kenan da yaşlanmıştır. Kenan kasaba da iş bulamayınca trenlerde çalmaya başlar. Trende bir gün keman çalarken oğluyla birlikte kötü birileri tarafından trenden aşağı atılırlar ve Kenan ölür. Sado babasının kemanını alır ve hayatta kalmak için o da çalmaya başlar. Kasabada bir müddet keman çaldıktan sonra Şefika ile evlenir. İkisi de yetim ve fakirliği yaşamının ortak dünyasında buluşurlar. Şefika bir gün kasabanın kötü adamları tarafından kaçırılır. Sado trene biner eşini aylarca arar. En son bir trende tesadüfi olarak karşılaşırlar. Karısını kötü adamların elinden almaya çalışırken karısı vurulur ve ikisini trenden aşağı atarlar. Babasıyla trenden atılan Sado bu defa eşiyile trenden atılmış ve onu da kaybetmiştir. Kemanı yerde bırakır tipinin içinde kaybolur.

Hesap Günü

Hikâye bir cenaze töreninde geçer. Musalla taşı üzerinde yatan Bedri Bey'in bütün yaşamı anlatılır. Bedri bey dünya ile ahiret arasında bütün yaşamı boyunca gelgitler yaşayan birisidir. Paşazade torunu olması, iyi bir eğitim görmesi, ticarete siyasete bürokrasiye atılması vb. tüm girişimlerinde sebat edemez. Hayatı hep bir hoşnutsuzlukla doludur. Evlenir. İki çocuğu olur ama onlarla sağlıklı bir iletişim kuramaz. Aile kurumunun bir nevi yıkılışını yaşar. Her iş başarısızlığından sonra kendini bu dünyanın geçici olduğuna inandırır ve ibadete başlamaya niyet eder. Fakat her attığı adımda başarısız olur. Kurduğu işlerde kendisine tuzak kurulur ve her defasında birilerinden kazık yer. Artık dayanamaz kendini yeniden ibadete vermeye çalışır. Bu defa da vücudu ibadette zorlanır. Dünyayı da ahireti de kaybettiğini anlar. Bir

gün ansızın rahatsızlanır ve hayatını kaybeder. Musalla taşında etrafındakilere seslenir. Fakat hiç kimse onu duymaz.

EK 2

TÜRKÇE DEĞERLER FORMU	
1	Adil Olma Değeri
2	Aile Birliğine Önem Verme Değeri
3	Bağımsızlık Değeri
4	Barış Değeri
5	Bilimsellik Değeri
6	Cesur Olma Değeri
7	Cömertlik Değeri
8	Çalışkanlık Değeri
9	Çevreye Önem Verme Değeri
10	Dayanışma Değeri
11	Demokrasi Değeri
12	Duyarlılık Değeri
13	Dürüstlük Değeri
14	Dini Değer
15	Diğerkâmlık Değeri
16	Edepli Olma Değeri
17	Empati Değeri
18	Estetik Değeri
19	Fedakârlık Değeri

20	Güven Değeri
21	Hoşgörü Değeri
22	İffetli Olma Değeri
23	İletişim Kurma Değeri
24	Kanaatkârlık Değeri
25	Merhamet Değeri
26	Nezaket Değeri
27	Misafirperverlik Değeri
28	Özgürlük Değeri
29	Öz Güven Değeri
30	Paylaşıcılık Değeri
31	Problem Çözme Değeri
32	Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri
33	Saygı Değeri
34	Sebat Etme Değeri
35	Sevgi Değeri
36	Sorumluluk Değeri
37	Temizlik Değeri
38	Vatanseverlik Değeri
39	Vefa Değeri
40	Yardımseverlik Değeri